

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
(1453-1821)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΞΑΤΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1946

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

gohinadas
~~22~~

ΓΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
(1453-1821)

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

Αρ. ειλ. 45232

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
(1453-1821)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΞΑΤΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1946

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ 1
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ 1
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ὀνομάζομεν **Γενικὴν Ἱστορίαν**. Ἡ Γενικὴ Ἱστορία διαιρεῖται συνήθως εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, τὴν **Ἀρχαίαν**, τὴν **Μεσαιωνικὴν** καὶ τὴν **Νεωτέραν**.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ **Ἀρχαία Ἱστορία** ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 476 μ. Χ., δηλαδὴ μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Ἡ περίοδος αὕτη περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ἡμεῖς ἐμελετήσαμεν κυρίως τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, διότι αὕτη εἶναι ἡ ἔθνικὴ μας ἱστορία, καὶ ἰδίως διότι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀνεπτύχθησαν διανοητικῶς, ἀνέπτυξαν τὰς τέχνας εἰς μεγάλην τελειότητα, ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ γενικῶς ἐδημιούργησαν ἀξιοθαύμαστον πολιτισμόν.

Ἐμελετήσαμεν ἐπίσης τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος ἀνεπτυγμένος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ Ρωμαῖοι ἴδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐτελειοποίησαν τὴν διοίκησιν καὶ τὴν νομοθεσίαν, ἤλθον εἰς στενοτάτας σχέσεις μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, παρέλαβον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν καὶ ἄφησαν βαρῦτατα ἴχνη τῆς διαβάσεώς των εἰς τὸν βίον τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ **Μεσαιωνικὴ Ἱστορία** ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἔτος 476 μ.Χ., ἀπὸ τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους,

καὶ φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1492, δηλαδή μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου (476 - 1492 μ.Χ.). Κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν ἐμάθομεν, πῶς οἱ γερμανικοὶ λαοὶ μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ πῶς διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοικοὺς τῶν ρωμαϊκῶν χωρῶν ἀπετέλεσαν τοὺς νέους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, Γάλλους, Ἴσπανοὺς, Ἀγγλοὺς, Ἰταλοὺς, Γερμανοὺς κτλ. Τοιοῦτοτρόπως εἰσέρχονται εἰς τὴν ἱστορίαν νέοι λαοί.

Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ Μεσαίωνος. — Οἱ νέοι λαοί, ὅταν εἰσῆλθον εἰς τὰς χώρας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἀλλ' ἀπετέλεσαν διάφορα μικρὰ κράτη. Καὶ τὰ κράτη ὁμῶς αὐτὰ διεσπάρθησαν εἰς πολλὰ μικρότερα κρατίδια, τῶν ὁποίων οἱ ἄρχοντες μόνον κατὰ τύπους ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα. Ἐγεννήθη λοιπὸν κατὰ τὸν Μεσαίωνα νέον εἶδος διοικήσεως τῶν κρατῶν, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **φ ε ο υ δ α ρ χ ι κ ὸ ν ἤ τ ι μ α ρ ι ω τ ι κ ὸ ν π ο λ ῖ τ ε υ μ α**.

Δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῶν μέσων χρόνων εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν κατοίκων εἰς ἰδιαιτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Ὁ βασιλεὺς μαζί μὲ τοὺς μικροτέρους φεουδαρχικοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς πολεμιστὰς ἀπετέλεσαν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, ἐνῶ οἱ ἄρχιεπίσκοποι, οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὅλοι οἱ ἱερωμένοι ἀπετέλουν τὴν τάξιν τοῦ κλήρου. Εὐγενεῖς καὶ κληρὸς ἀπετέλουν τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις, εἶχον μεγάλα κτήματα καὶ αὐτοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας τῶν. Τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ λαοῦ, οἱ περιρυσότεροι, ἀπετέλουν τὴν τρίτην τάξιν, ἣ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαίωμα, οὔτε ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας.

Σπουδαῖον ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῶν μέσων χρόνων ἦτο ἡ θρησκευτικότης τῶν ἀνθρώπων. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶχον ἀπερίοριστον σεβασμὸν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι αὐτὴ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξημέρωσιν τῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἐπίσης διέσωσε τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, καθὼς καὶ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν τοῦ Μεσαίωνος εἶχον μεγάλον

σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς [ἄρχοντας,] τὸν Πάπαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ εἰς ὅλας τῶν τὰς πράξεις ἐξηρτῶντο ἀπὸ αὐτοῦς. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ ἀρχηγὸς [αὐτῆς Πάπας ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὸν κλῆρον.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ διότι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Μεσαίωτος εἶχον καὶ ἄλλους περιορισμούς, ὁ μεσαιωνικὸς βίος ἦτο βραδυκίνητος καὶ ἡ πρόοδος ἐγένετο πολὺ ἀργά. Οἱ λαοὶ ὅμως τῆς Δύσεως εἶχον μεγάλην ζωτικότητα καὶ εἶχον ὄρεξιν νὰ προοδεύσουν. Ἄφοῦ ἐγίνε μακρὰ προπαρασκευὴ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα παρατηροῦμεν ἐξαιρετικὴν κίνησιν καὶ δραστηριότητα, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τοὺς Νέους Χρόνους.

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ **Νεωτέρα Ἱστορία** ἢ Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς (1492) καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν Μέσων Χρόνων εἰς τοὺς Νεωτέρους ἐπροκάλεσαν μερικὰ σημαντικὰ γεγονότα, τὰ ὁποία συνέβησαν κατὰ τὸ τέλος τῶν Μέσων Χρόνων. Τὸ σημαντικώτατον ἐκ τῶν γεγονότων αὐτῶν εἶναι ἡ ἀνακάλυψις ἀγνώστων χωρῶν. Οἱ λαοὶ δηλαδή, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἀνεκάλυψαν ὁλόκληρον νέον κόσμον ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων ἦτο κατὰ πρῶτον ἡ πρωτοφανὴς ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτὴ πάλιν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν δημιουργίαν πολυαρίθμου καὶ πλουσίας τάξεως ἐμπόρων καὶ ἐφοπλιστῶν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ προοδεύῃ πνευματικῶς. ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ ἡ τέχνη καὶ ἔχομεν τοιοῦτοτρόπως πνευματικὴν ἀναγέννησιν.

Σημαντικὴ ἐπίσης ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν. Πολλοὶ βασιλεῖς ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν φορολογίαν τῶν πλουσιῶν ἐμπόρων, κατήρτισαν ἰσχυροὺς στρατοὺς, ἰδίως μισθοφορικὸν πεζικόν, τὸ ὁποῖον ὤπλισαν μὲ τὰ νεώτερα πυροβόλα ὄπλα, καὶ ἐξηνάγκασαν τοὺς μικροτέρους ἄρχοντας εἰς ὑποταγὴν. Ἐνισχύθη δηλαδή τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως, ἡ κεντρικὴ ἐξου-

σία, καὶ ἡ δύναμις πολλῶν βασιλέων ηὔξήθη σημαντικῶς. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο, ὅτι εἰς πολλὰ κράτη ἤρχισε νὰ καταλύεται ἡ φεουδαρχία.

Τέλος εἰς πολλὰ μέρη τῆς Δύσεως ἔγινεν ἐξέγερσις κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, οἱ ἄλλοι ἐπέθεσαν μεγαλυτέραν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη κίνησις μεταρρυθμιστικὴ, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ διασπασθῇ ἡ ἐνότης τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ γεγονότα λοιπόν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν μετάβασιν εἰς τοὺς Νεωτέρους Χρόνους, εἶναι:

- 1) Ἀνακάλυψις νέων χωρῶν.
- 2) Ἀναγέννησις γραμμάτων καὶ τεχνῶν.
- 3) Ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ δημιουργία νέου συστήματος κρατῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ
- 4) Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Αἱ περίοδοι τῆς Ἱστορίας τῶν Νέων Χρόνων.— Οἱ Εὐρωπαῖοι ὡς ἀρχὴν τῆς Ἱστορίας τῶν Νέων Χρόνων θεωροῦν τὸ ἔτος 1492 μ.Χ., τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, καὶ διαιροῦν αὐτὴν εἰς δύο μεγάλα τμήματα. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1815, δηλαδὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης μέχρι σήμερον. Τὸ δεύτερον τοῦτο τμῆμα ὀνομάζουσι καὶ Νεωτάτην ἢ Σύγχρονον Ἱστορίαν.

Ἡμεῖς εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ διδασχῶμεν τὸ πρῶτον τμῆμα μέχρι τοῦ 1815, τὸ ὁποῖον διαιροῦν συνήθως ὡς ἑξῆς:

1) Ἀναγέννησις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, 15ος καὶ 16ος αἰών.— Ὁ πολιτισμός, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἶχε καθυστερήσει, ἤρχισε νὰ προοδεύῃ πολὺ κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα καὶ τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ὁ νεώτερος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

2) Χρόνοι τῆς ἀπεριορίστου μοναρχίας, 17ος αἰών.— Εἰς πολὺς δηλαδὴ χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ ἐπιβληθῶν καὶ κατέστησαν τὴν ἀρχὴν τῶν ἀπεριορίστων. Ἐπεβλήθη δηλαδὴ νέον σύστημα διοικήσεως εἰς τὰ κράτη, τὸ ἀπολυταρχικόν.

3) Ἐπικράτησις λαοκρατικῶν πολιτευμάτων, 18ος αἰών.—Εἰς σημαντικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ λαοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας τῶν βασιλέων καὶ ἐπέβηλον τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν.

Διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος οἱ Νέοι Χορόνοι εἶναι περίοδος περιπετειῶν καὶ ἰσχυρᾶς προσπάθειάς νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Σταθμὸς σημαντικὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἔτος 1453, ὁ δὲ δεύτερος μετ' αὐτὸν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821. Ἡ Νεωτέρα Ἑλληνικὴ Ἱστορία περιλαμβάνει τὴν μακρὰν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, 1453 - 1821. Εἰς τὴν ἀνωτέρω λοιπὸν διαίρεσιν πρέπει νὰ προστεθῇ ὡς :

4) Πλήρης ὑποταγὴ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ προπαρασκευὴ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΤ' ΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Τὸ 1453, ὅπως γνωρίζομεν, ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τότε ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ μεσαίωγου. Οἱ Τοῦρκοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἤρχισεν ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ κατακτητοῦ.

Ἡ τουρκικὴ κατάκτησις ὑπῆρξεν ἡ μεγαλυτέρα συμφορὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδόθησαν εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τοὺς ἡττημένους ὑπηκόους (ραγιαδες) ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἦσαν πολλὰ :

1) Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατῶρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς καταγίδος καὶ τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἑπαρχιῶν. Οἱ

Ἕλληνες εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἠλαξάν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀσωμανοὺς. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτῆσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔκυριάρχει ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀνατολήν, περιωρίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

2) Κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάνος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τὰς καλύτερας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς Τούρκους πολεμιστάς, ἄλλας δὲ ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιάως βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὁποῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ δίδουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων των. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν Ἕλληνες γαιοκτῆμονες κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὰς Νήσους, εἰς τὴν Στερεάν καὶ εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Ἡπειρον.

3) Κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ βαρβαρότης ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν καὶ ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ἔπαθε θλιβεράν μεταβολήν, διότι ἔλειψε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἔλευθέριον φρόνημα καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ροπή πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ὑποκρισίαν.

4) Ἐπαθε καὶ αὐτὴ ἡ χώρα ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἄλλ' ἡ τεραστία αὐτὴ καταστροφή εἶχε καὶ τὸ καλὸν της. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ 1204, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τούρκοι, καταλύσαντες τὰ διάφορα φραγκικὰ ἢ ἑλληνικὰ κρατίδια, ἐπανέδωκαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ - ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Οί Ὄθωμανοί, ὅταν κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγῶν, γεωργῶν καὶ τεχνίτας. Ἀφ' ἑτέρου ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἀπηγόρευε τὸν ἐξισλαμισμὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπέβαλλε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ χριστιανικὸν θρησκευμα. Ὁ σουλτάνος λοιπὸν δὲν ἤτο δυνατόν νὰ σκεφθῆ οὔτε νὰ ἐξολοθρευθῆ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον οὔτε νὰ τὸ ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ ἐθνότητες καὶ ἡ πρώτη φροντίς τοῦ κατακτητοῦ σουλτάνου ἦτο νὰ κανονίσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ μέγα πλῆθος τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ μεγαλύτερα ἐκ τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου εἰς ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἐχθρὸς τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, θὰ ἐξησφάλιζε τὸ χάσμα καὶ τὴν ψυχρότητα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἐματαίωνε σταυροφορίαν τῆς Δύσεως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ ἐχῆρσεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχην τὸν **Γεώργιον Σχολάριον**, ἀρχηγὸν τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ὄνομα **Γενάδιος**.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μὲ ὄλην τὴν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἐχειροτονήθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφυγεὶ τὸ Πατριαρχεῖον. Κατόπιν μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπῆς δεῖπνον. Ὁ σουλτάνος ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν, ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθῆ νὰ ἀπολαύῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια, ὅπως ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Τοῦ ἐχάρισε βακτηρίαν χρυσοῦν κοσμημένην μὲ πολυτίμους λίθους καὶ μαργαρίτας, ἀπαράλλακτα ὅπως ἔκαμνον προηγουμένως οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς, ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πίσσεως. Ἐπειτα συνῴδυσεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων, τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ ἐκλεκτοῦ ἵππου, ἐξόχως κοσμημένου καὶ διέταξε τοὺς μεγιστάνους του νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τῶν

Πατριαρχείων ἐν πορταξεί, ὅπως ἄλλοτε ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων ἔκαμνεν ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία περιεστοίχιζε καὶ ἐπευφήμει τὸν Πατριάρχη, ὅταν ἔφευγεν ἀπὸ τὰ ἀιάκτορα.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλων ναῶν, ἠδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κτισμένη ἐπὶ τῆς ἰστιάς ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ διετηρήθησαν καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ὑπενθύμιζεν ἡμέρας ἀρχαίας λαμπρότητος. Κυρίως ὁμως ἦτο τὸ ἔθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συγκεντρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφήν. Ἐκεῖ, ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μετὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν, ἐξειλίχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησεν ἐπίσης καὶ τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἄλλων, τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἔθνοτήτων, καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των, καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως μετὰ κίνδυνον τῆς κεφαλῆς των. Ἡλπίζε δέ, ὅτι παρέχων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀσμανιδῶν καὶ προσύμους νὰ ὀποκοιμίζουσι τὸ ποιμνιὸν των μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἡλεουθερία ἐν οὐρανῷ καὶ ὑποταγῇ ἐπὶ τῆς γῆς.

Η ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΗΡΟΥ

Ὁ πορθητὴς σουλτάνος ἀνεγνώρισεν τὸν Πατριάρχη ὡς ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων. Διὰ τοῦτο οἱ ἴδιοι οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον αὐτὸν Μιλέτμπασην, δηλαδὴ Ἐθνάρχην, ἀρχηγὸν δηλαδὴ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Τὸ πρῶτον ἐπίσημον σουλτανικὸν ἔγγραφο, τὸ βεράτιον, ὅπως ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Μωάμεθ ἐχορήγησεν ὠρισμένα δικαιώματα εἰς τὸν Πατριάρχη, δὲν ἐσώθη. Γνωρίζομεν ὁμως, ὅτι ὁ Πατριάρχης εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν κλῆρον, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια μετὰ τῆς περιουσίας των, τὰ θρησκευτικὰ, ἐκπαιδευτικὰ

καί φιλανθρωπικά ιδρύματα. Είχε τὸ δικαίωμα νὰ συλλέγη τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως εἰσφορὰς διὰ τὴν συντήρησίν των καὶ ἐκονόνιζεν ἐλευθέρως ὅλα, ὅσα εἶχον σχέσιν μὲ τὸν οἰκογενειακὸν βίον τῶν Χριστιανῶν.

Τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τὸν Πατριάρχην εἶχον εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ Ἀρχιερεῖς. Ἐκεῖ, συνεργαζόμενοι οἱ Ἀρχιερεῖς μὲ τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντας, τοὺς δημογέροντας, διωργάνωσαν τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν κοινοτήτων μὲ τρόπον θαυμάσιον. Ἔνεκα δὲ τῶν μεγάλων ἐλλείψεων, τὰς ὁποίας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἡ τουρκικὴ διοίκησις, ἡ αὐτοδιοίκησις τῶν κοινοτήτων παρουσίαζε πραγματικῶς ὑπόδειγμα τάξεως καὶ πειθαρχίας.

Ἀφοῦ τοιοιτοτρόπως ὁ Πατριάρχης ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν σουλτάνων ὡς ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὑποδουλωμένου γένους, παρουσιάζετο ὡς ἀνωτάτη ἀρχή, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικοινωνῆ μὲ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ Ρεῖς ἐφέντη, ὅπως ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς ξένους βασιλεῖς καὶ ἔφερεν ὡς σῆμα τὸν δικέφαλον ἀετόν, τὸ σῆμα δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Διὰ τὸ ὑπόδουλον λοιπὸν ἔθνος ὁ Πατριάρχης ἦτο ὁ «κύριος καὶ βασιλεὺς» καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἐκλιπόντος αὐτοκράτορος, οἱ δὲ ὑπόδουλοι, συγκεντρωμένοι ὡς ἰδιαιτερος ὄργανισμὸς γύρω ἀπὸ τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπετέλεσαν μὲ τὸν καιρὸν κράτος ἐν κράτει.

Ἄλλ' ἀπέναντι τῶν μεγάλων αὐτῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τὸν κατακτητὴν, ἦτο ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν εἰρήνην τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι συνήθιζον νὰ πλήττουν σκληρότατα πᾶσαν ἀνταρσίαν τῶν Χριστιανῶν, ὄχι τιμωροῦντες τοὺς ὑπευθύνους, ἀλλὰ τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Ἀφοῦ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διετηρήθη καὶ ἐτέθη μάλιστα ὑπὸ τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριάρχου, ὠργανώθη καὶ διοικητικῶς συμφώνως πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν. Οἱ Τοῦρκοι δηλαδὴ διετήρησαν τὴν κοινοτικὴν διοίκησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν

ὠργανωμένοι ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ.

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνέκαθεν εἰς κοινότητες. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, τῶν κρηνῶν, τῶν νεκροταφείων κ.τ.λ. Οἱ Τοῦρκοι ἀν-γνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτὰς διὰ τοὺς ἰδίους λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους εἶχον διτηρήσει αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι ἡ κυβέρνησις, ἀντὶ νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώ-τας, εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων. Τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῶν ὠνομάζοντο προῦχοντες ἢ ἐπιτροποὶ ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες. Ἐφρόντιζον πρὸ παντὸς διὰ τὴν εἰσπραξιν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς των καταστάσεως.

Οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες δὲν ἐξελέγοντο εἰς ὅλας τὰς κοινότητας κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οὔτε εἶχον παντοῦ τὰ ἴδια δικαιώματα. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς κοινότητας οἱ ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν λεγομένην ἀρχοντικὴν τάξιν, ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους δηλαδὴ εἰς πλοῦτον καὶ ἐπιρροὴν πολίτας. Εἰς ἄλλας κοινότητας τὴν τάξιν αὐτὴν ἀπετέλουν ἀρχαιότατοι οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι εἴλκον τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ μεγάλους καὶ ἱστορικοὺς βυζαντινοὺς οἴκους, ὅπως εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Χίον κ.ά., εἰς ἄλλας οἱ πλούσιοι γαιοκτῆμονες, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν, ἄλλοῦ οἱ πλούσιοι ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ ("Υδρα, Σπέτσαι κ.τ.λ.) καὶ εἰς ἄλλας τέλος οἱ ἰσχυρότεροι εἰς τὰ στρατιωτικά. Τοῦτο συνέβαινε κυρίως εἰς τὰς στρατιωτικὰς κοινότητας, ὅπως εἰς τὴν Μάνην, τὸ Σοῦλι, τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης κ.τ.λ.

ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Μερικαὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια καὶ ἔγιναν γνωστὰ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀκμὴν των.

Αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὠνομάζοντο Μαδεμχώρια καὶ ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν αὐτόνομον, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 12 κώμας καὶ ἀπὸ 300 περίπου χωρία. Αἱ

κοινότητες αὐταὶ εἶχον τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἦσαν περίφημα καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ ὁμοσπονδία ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τέσσαρας ἀρχοντας ὀνομαζομένους βε κ ί λ η δ ε ς, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον κατ' ἔτος οἱ δώδεκα ἀντιπρόσωποι τῶν κωμῶν. Αὐτοὶ εἶχον τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν ὅλης τῆς ὁμοσπονδίας. Οἱ μόνοι Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἔμενον εἰς τὰ Μαδεμοχώρια, ἦσαν εἰς ἀξίωματικὸς καὶ περὶ τοὺς 20 στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐξετέλουν ἀπλῶς τὰς διαταγὰς τῶν βεκίληδων. Οἱ χωρικοὶ εἰργάζοντο δι' ἴδιον λογαριασμὸν τὰ μεταλλεῖα καὶ ἐπλήρωνον εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὡς ἐτήσιον φόρον 220 ὀκάδας ἀργύρου καθοροῦ, ἐκάστη δὲ οἰκογένεια ἐπλήρωνε τὴν ἀξίαν ὠρισμένου ποσοῦ σίτου καὶ κριθῆς διὰ τὸν Τοῦρκον ἀξίωματικὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του. Ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς ἄλλου φόρου. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως τὰ μεταλλεῖα ἐξηντλήθησαν καὶ ἡ ὁμοσπονδία οἰκονομικῶς παρήκμασε.

Περίφημος ἐπίσης ἦτο μία Θεσσαλικὴ κοινότης, τὰ Ἄμπελάκια, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, μεταξὺ Λαρίσης καὶ Θαλάσσης. Ἡ μικρὰ αὐτὴ κοινότης εἶχεν ὅλως ἰδιαίτερα προνόμια, διότι δὲν ἐπετρέπετο οὔτε νὰ κατοικήσῃ Τοῦρκος εἰς αὐτὴν καὶ ἐκυβερνᾶτο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ ἰδικούς της ἀρχοντας. Εἰς τὴν κοινότητα αὐτὴν διέλαμψε τὸ ἐμπορικὸν δαιμόνιον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι κατῴρωσαν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὸ μονοπώλιον σχεδὸν τοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖον κατεργάζοντο. Ὅλοι οἱ Ἄμπελακιῶται, συμποσοῦμενοι εἰς 4.000 ἄνδρας καὶ γυναῖκας, κατεγίνοντο εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ βάμβακος. Οἱ μὲν ἄνδρες ἔβαφον, αἱ δὲ γυναῖκες ἔκλωθον. Ὁ παρασκευαζόμενος τοιοῦτοτρόπως βάμβαξ ἐστέλλετο εἰς τὴν Γερμανίαν κυρίως, τὰ δὲ κέρδη ἦσαν σημαντικά. Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ Ἄμπελακιῶται, κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐργάται, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν καταστρεπτικὸν συναγωνισμὸν, ἀπετέλεσαν μίαν μεγάλην ἐμπορικὴν ἑταιρείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ καθεὶς εἶχε τὰ ἀνάλογα κέρδη ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ ἐκ τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα διέθετεν. Ἡ ἑταιρεία κατεστράφη, ὅταν τὸ 1811 ἐχρεωκόπησεν ἡ Αὐστρία καὶ τὰ Ἄμπελάκια ἔχασαν τὰ μεγαλύτερα κεφάλαια, 10 ἑκατομμύρια φράγκα, τὰ ὁποῖα εἶχον κατατεθειμένα εἰς αὐστριακὰς τραπέζας. Ἐπίσης πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς κοινότητος ἡ ἀνάπτυξις καὶ ὁ συναγωνισμὸς τῆς βιομηχανίας τοῦ Μάντσεστερ.

Ἐπίσης τὰ 24 χωριά τοῦ Πηλίου ἀπετέλουν καὶ αὐτὰ εἶδος ὁμοσπονδίας, ἡ ὁποία ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ δημογέροντας καὶ ἐξηρτᾶτο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰ χωριά τοῦ Πηλίου ἐκτὸς τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῶν ὀπωρικῶν, τὰ ὁποῖα ἄφθονα καὶ ἐκλεκτὰ παρῆγεν ἡ εὐφορος χώρα των, ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ἐμπόριον μετᾶξης καὶ μαλλίνων σκεπασμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπρομήθευον ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Χίος, ἡ Νάξος, ἡ Τήνος καὶ ἄλλαι νῆσοι εἶχον καὶ αὐταὶ ἰδιαίτερα προνόμια. Ἡ δὲ Μάνη, εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς οὐδέποτε ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τοῦ 1770 ὑπὸ ἐντοπίου ἄρχοντος διοριζομένου ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ὀνομαζομένου Μ'π ἔ η.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ κοινοτικά πράγματα ὠνόμασαν Προνόμια τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθους. Ἐκ τούτων ἄλλα παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας δι' ἐπισήμων διαταγμάτων τῶν σουλτάνων, ἄλλα καθιερώθησαν ἀπὸ τὴν μακρὰν συνήθειαν.

Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια ἦσαν τὰ ἐξῆς :

- 1) Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
- 2) Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
- 3) Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ δικαιοδοσία τοῦ κλήρου. Οἱ ἐπίσκοποι δηλαδὴ ἐδικαιοῦντο νὰ τιμωροῦν συμφώνως πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξω-εκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς φυλάκισιν ἢ καὶ εἰς θάνατον.

4) Πνευματικὸν Δικαστήριον. Ὅλοι δηλαδὴ αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον. Τὰς δίκας αὐτὰς διεξάγει τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον, τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφειβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ

διαδικασία τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων ἦτο δαπανηρὰ καὶ δὲν ἐνέπνεε πολλὴν ἐμπιστοσύνην, οἱ Χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν Δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις μάλιστα Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι κατέφευγον εἰς τὴν διαιτησίαν τῶν ἐπισκόπων, διότι εἶχον μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ (τούρκου δικαστοῦ).

5) Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, δηλαδὴ τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας, ἢ ὅποια ἐξελέγετο ἔλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναμείξεως τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν.

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑ

Ἄλλ' ἐνῶ, ὅπως εἶδομεν, τὸ ὑπόδουλον γένος διετήρησε τὴν φρησκευτικὴν καὶ κοινοτικὴν του ἐλευθερίαν, εὕρισκετο διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ αὐθαιρεσίας. Ὁ τυχὼν Τοῦρκος πασᾶς ἠδύνατο ἵνα ἐπεμβαίη αὐθαιρέτως εἰς τὰς κοινοτικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ παραβιάζη κάθε προνόμιον, διότι ἡ αὐθαιρεσία ἦτο σύνηθες πρᾶγμα εἰς τὸν ἀγέρωχον κατακτητὴν.

Οἱ ὑπόδουλοι ἀφ' ἐτέρου ἐστερήθησαν παντὸς ἀνθρωπίνου δικαιώματος. Ὁ ραγιάς (ὑπόδουλος) ἐθεωρεῖτο κατώτερον ὄν, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρῶνῃ τὸν κεφαλικὸν φόρον, πρὸς ἐξαγορὰν τῆς ζωῆς του, τὸν στρατιωτικὸν φόρον, διότι ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν στρατολογίαν, τὸν κτηματικὸν καὶ ἀπείρους ἄλλους τακτικούς καὶ ἐκτάκτους φόρους. Ὁ φοβερῶτερος ὅμως ὄλων τῶν φόρων ἦτο τὸ παῖδομάζωμα διὰ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, ὃ ὅποῖος, καθὼς γνωρίζομεν, ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὸ ἄνθος τῶν τέκνων των, διὰ νὰ πυκνώσῃ τὰ στρατιωτικὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων.

Οἱ πασάδες καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἠδύνατο νὰ ἀρπάσουν ὄχι μόνον τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰς θυγατέρας καὶ τὴν ζωὴν τῶν ὑποδούλων. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀμφίβολος ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο διαρκὲς μαρτύριον. Μόνον κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα οἱ Χριστιανοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ διασκεδάζουν δημοσίᾳ. Κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας τοῦ ἔτους προσεπάθουν νὰ κρύπτονται ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν Τούρκων. Δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ φοροῦν χρωματιστὰ ἐνδύματα, ὅπως οἱ Τοῦρκοι,

ἀλλὰ πένθιμα, αἱ οἰκίαι των δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ τὰς τουρκικὰς γειτονικὰς ἢ νὰ ἔχουν παράθυρον, τὸ ὁποῖον νὰ βλέπη εἰς κεντρικὸν δρόμον ἢ εἰς τὸ τζαμί. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἰππεύουν ἢ νὰ κάθηνται, ὅταν διήρχετο Τοῦρκος.

Κατὰ τοὺς δεινοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Ἐκκλησία μὲ μυρίους τρόπους κατώρθωνε πολλάκις νὰ προλαμβάνη τὴν καταστροφὴν. Διὰ τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν σωτηρίαν του ὤφειλεν εἰς τοὺς πνευματικοὺς του ἄρχοντας, τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἐπροτίμων νὰ θυσιασθοῦν αὐτοὶ παρὰ νὰ πάθῃ κάποιαν ἀνεπανόρθωτον συμφορὰν τὸ ἔθνος.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, διηρέθησαν αὐταὶ εἰς τέσσαρας μεγάλας διοικήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἄρχηγοὶ φέροντες διάφορα ὀνόματα εἶχον τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν. Αἱ διοικήσεις αὐταὶ ἦσαν : 1) ἡ Μακεδονία, 2) ἡ Θεσσαλία, 3) ἡ Εὐβοία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία, ἡ Φωκίς καὶ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας καὶ 4) ἡ Πελοπόννησος.

Εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν ὅμως Κράτος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς δὲν ὑπῆρχεν ὀργάνωσις κυβερνητικὴ ὅπως εἰς τὰ σημερινὰ κράτη. Δὲν ὑπῆρχον δηλαδὴ οὔτε ὑπουργοὶ οὔτε ὑπουργικὸν συμβούλιον. Ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν κυβέρνησιν εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας του ὁ Μ ἔ γ α ς Β ε ζ ὑ ρ η ς, ὁ ὁποῖος διὰ μὲν τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις εἶχεν ὡς βοηθὸν τὸν Κ ι α γ ι ᾶ β ἔ η ν, διὰ δὲ τὰς ἐξωτερικὰς τὸν Ρ ε ῖ τ ς ἔ φ ἔ ν τ η ν. Διὰ τὰ στρατιωτικὰ εἶχεν ἐπίσης δύο ἄλλους βοηθοὺς, τὸν Σ ε ρ α σ κ ἔ ρ η ν, ἄρχηγὸν καὶ διοικητὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν Κ α π ε τ ᾶ ν π α σ ᾶ ν, ἄρχηγὸν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου. Τὰ οἰκονομικὰ διηύθυνεν ὁ λεγόμενος Δ ε φ τ ε ρ δ ᾶ ρ η ς, τὰ δὲ δικαστικὰ ὁ Σ ε ἰ χ ο υ λ ι σ λ ᾶ μ η ς. Ὅλοι οἱ ἀνώτατοι αὐτοὶ λειτουργοὶ τοῦ κράτους ἀπετέλουν τὸ Δ ι β ᾶ ν ι ο ν, ἤτοι τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ

Ἐφ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι εἶχον μεγάλην δύναμιν, δὲν εἶχον ἀνάγκην ὀργανωμένης κυβερνητικῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία νὰ διαχειρί-

ζεται τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ἡ τουρκικὴ σπᾶση ἔλυνεν αὐτὰ κατὰ τὸν ἀπλούστερον καὶ ταχύτερον τρόπον. Ὅταν ὅμως αἱ σχέσεις τοῦ τουρκικοῦ κράτους πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔγιναν περιπλοκώτεροι καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον τὴν προτέραν στρατιωτικὴν δύναμιν, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι ἦσαν ἀμόρφωτοι, νὰ καταφύγουν κυρίως εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο διὰ τὴν μόρφωσιν, τὴν πείραν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά των.

Κατὰ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ προσλάβουν ἀνθρώπους εἰδικούς διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν οικονομικῶν καὶ διὰ τὴν σύνταξιν τῶν συνθηκῶν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο συνήθως τότε ἑλληνιστί. Πολλοὶ Ἕλληνες τότε προσελήφθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν τίτλον Γ ρ α μ α τ ε ῖ ς. Τοιοῦτος Γραμματεὺς ἦτο κατ' ἀρχὰς καὶ ὁ περίφημος πρῶτος Μέγας Διερμηνεὺς τῆς Πύλης Παναγιώτης Νικούσιος, ὁ ὁποῖος, ὅπως θὰ ἴδωμεν, διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀνωτέρων τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, διότι οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὰς δύο πρῶτας ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὴν κατάκτησιν τὰς ἀνωτάτας θέσεις ἐδίδον μόνον εἰς Ὀθωμανοὺς ἢ εἰς ἐξισλαμισθέντας Χριστιανοὺς.

Πολὺ περισσότερὰν σημασίαν ἀπέκτησαν δύο μεγάλα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἐδίδοντο κανονικῶς εἰς Ἕλληνας. Τὰ ἀξιώματα αὐτὰ εἶναι τῶν Ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως, Δραγουμάνου, ὅπως ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι, ἄρχοντας δηλαδή, ὁ ὁποῖος ἔργον εἶχε νὰ μεταφράζῃ τὰ πρὸς τὴν Τουρκίαν ἔγγραφα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ νὰ παρίσταται ἐπίσης ὡς διερμηνεὺς εἰς τὰς προφορικὰς συνεννοήσεις.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀριστοκρατίς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως γνωρίζομεν, εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἤρchiσε νὰ δημιουργεῖται νέα ἀριστοκρατικὴ τάξις τῶν Ἑλλήνων περίξ τῆς πατριάρχικῆς αὐλῆς. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν εὐγενῶν τῆς τάξεως αὐτῆς εἶχον ἔλθει ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας, ἐφοίτων εἰς τὰ Πα-

νεπιστήμια τῆς Εὐρώπης καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος μετεχειριζέτο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς Μεγάλοι Διερμηνεῖς καὶ ὡς Ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, τῶν δύο μεγάλων παραδουναβείων ἡγεμονιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον αὐτόνομον διοίκησιν ὑπὸ ἰδιαίτερον ἡγεμόνα διοριζόμενον ὑπὸ τῆς Πύλης.

ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ

Οἱ εὐγενεῖς τῆς νέας αὐτῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας ὠνομάσθησαν Φαναριῶται ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν συνήθως εἶχον τὰς κατοικίας των. Πολλοὶ ἐκ τῶν Φαναριωτῶν ἀνεμειγνύοντο εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ εἰς τὰς ἄλλας ὑποθέσεις τοῦ ἔθνους. Οἱ περισσότεροι ὁμως ἐξ αὐτῶν ἐπεζήτησαν τὰ ἀξιώματα τοῦ Διερμηνέως καὶ τῶν Ἡγεμόνων τῶν Παραδουναβείων ἡγεμονιῶν. Περίφημοι οἰκογένειαι Φαναριωτῶν ἦσαν οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Μουροῦζαι, οἱ Καλλιμάχαι κ. ἄ.

Αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσέφεραν εἰς τὸ ὑπόδουλον γένος κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, εἶναι μέγιστα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔσωσαν κυριολεκτικῶς τὸ ἔθνος εἰς στιγμήμας τραγικὰς, ἄλλοι δὲ πάλιν διὰ τῆς ποικίλης καὶ ἐμπνευσμένης δράσεώς των ἐτόνωσαν τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων, ἐφρόντισαν διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν, ἴδρυσαν σχολεῖα καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθησαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς τῶν δούλων Ἑλλήνων.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται, ἐπειδὴ ἔζων μεταξὺ Τούρκων καὶ ἤρχοντο εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς Τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν, εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των καθὼς καὶ τὰς συνηθείας τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεροι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν ἀπεκτῶντο μὲ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοιχίζον τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀξιωματοῦχου ραγιά, διότι τὰ τουρκικὰ ἦθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Ἐνῶς τὸ ἔθνος μας ἐβυθίζετο εἰς τὸ σκότος καὶ ὑφίστατο τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως, εἰς τὴν Εὐρώπην ἐτελεῖτο σημαντικὴ πρόοδος. Συνέβησαν ἐκεῖ γεγονότα σημαντικώτατα, διὰ τῶν ὁποίων ἤρχισε νὰ ἀναγεννᾶται ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς καὶ ὁ κόσμος νὰ εἰσέρχεται εἰς νέαν περίοδον ἀκμῆς. Πρέπει λοιπὸν νὰ ρίψωμεν πρῶτον ἓν βλέμμα εἰς τὰ γεγονότα αὐτὰ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ θὰ ἐπανέλθωμεν κατόπιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἦτο εἰς τὰς ἀρχὰς ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου συνεκεντρώνοντο ὅλα τὰ ἐμπορεύματα καὶ ἐκεῖθεν ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Συνίστατο δὲ τότε τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον εἰς ὠρισμένα εἶδη προερχόμενα ἀπὸ διαφόρους χώρας τῆς μακρινῆς Ἀνατολῆς, τὰς ὁποίας οἱ σύγχρονοι ὠνόμαζον μὲ τὸ κοινὸν ἔνομα Ἰνδίας. Τὰ ἐμπορεύματα αὐτὰ ἦσαν βαμβακερὰ καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα, ἐλεφαντοστοῦν, ἔβενος, πολύτιμοι λίθοι καὶ εὐγενῆ μέταλλα, χρυσοὺς καὶ ἄργυρος, καὶ πρὸ πάντων τὰ λεγόμενα μπαχαρικά, πιπέρικανέλλα, μοσχοκάρυδον, γαρύφαλλον κτλ., μὲ τὰ ὁποῖα συνήθιζον τότε νὰ ἀρωματίζουν τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν περιζήτητα εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Δύο ἦσαν οἱ δρόμοι, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐμπορεύματα αὐτὰ μετεκομίζοντο εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ εἰς Θαλασσινὸς καὶ ὁ ἄλλος διὰ τῆς ξηρᾶς. Ἄραβες κυρίως ἐμποροὶ μετέφερον μὲ πλοῖα τὰ ἐμπορεύματα διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὑκεανοῦ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀπ' ἐκεῖ πλοῖα βενετικὰ μετεκομίζον αὐτὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Εὐρώπης. Διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς μετεφέροντο κυρίως τὰ μπαχαρικά. Ἄραβες πάλιν ἐμποροὶ ἐφόρτωνον καραβάνια ὀλόκληρα καὶ διὰ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας μετέφερον τὰ πολύτιμα ἐμπορεύματα μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος εἰς

τόν Εϋξεινον Πόντον. Ἐκεῖ πλοῖα τῶν Γενοατῶν παρελάμβανον αὐτὰ καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Ὡστε οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἐπήγαινον οἱ ἴδιοι εἰς τὰς χώρας τῆς παραγωγῆς. Ἐπειδὴ δὲ μόνον οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοᾶται διέθετον ἐμπορικὰ πλοῖα, εἶχον σχεδὸν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου, ἐπώλουν τὰ ἐμπορεύματα εἰς μεγάλας τιμὰς καὶ ἀπεκόμισαν τοιοῦτοτρόπως μεγάλα κέρδη. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐσημειώθη μεγάλη ἀκμὴ τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν πόλεων καὶ ἰδίως τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης.

Ἡ δίψα λοιπὸν τοῦ κέρδους, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα αἰτία τῶν ἀνακαλύψεων, ὤθησε τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης νὰ ἀναζητήσουν νέας ὁδοὺς, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται τὰ πολυτίμα ἐμπορεύματα ὄχι διὰ τῶν μεσαζόντων, τῶν Ἀράβων δηλαδὴ καὶ τῶν Βενετῶν καὶ Γενοατῶν, ἀλλὰ μεταβαίνοντες οἱ ἴδιοι εἰς τὰς Ἰνδίας, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο ὡς χώραν μυστηριώδη καὶ πλουσιωτάτην.

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Διὰ νὰ ἀναλάβουν ὅμως οἱ Εὐρωπαῖοι τοιαύτην ἐπιχείρησιν, ἦτο ἀνάγκη προηγουμένως νὰ τροποποιήσουν καὶ νὰ εὐρύνουν τὰς γεωγραφικὰς τῶν γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερο περὶ ὁρισμέναι ἀπὸ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Ἐκτὸς τῆς Μεσογείου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν καὶ τῶν λιμένων τῆς, αἱ γνώσεις τῶν δὲν ἐξετείνοντο περαιτέρω.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 13ου αἰῶνος αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἤρχισαν νὰ εὐρύνωνται, διότι ἀνεκάλυψαν μέρος τῆς Ἀσίας. Βραδύτερον ὁ Βενετὸς **Μάρκος Πόλος** ἐπεχείρησε ταξίδιον εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον διήρκεσεν εἴκοσιν ἔτη (1271 - 1291). Παρέμεινε δεκαεπτὰ ἔτη εἰς τὴν Κίναν, ἐπεσκέφθη τὴν Ἰαπωνίαν καὶ διὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περσίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐδημοσίευσεν τὰς ἐντυπώσεις του εἰς τὸ περίφημον Βιβλίον τῶν Διαμασίων, ὅπου περιγράφει τὰς χώρας, τὰς ὁποίας περιηγήθη.

Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ τροποποιοῦνται αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρώπων καὶ περὶ τοῦ σχήματος τῆς Γῆς. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα

τῶν Σταυροφοριῶν. Κατ' αὐτὰς οἱ Σταυροφόροι ἤλθον εἰς πολλές σχέσεις μὲ τοὺς Ἄραβας καὶ δι' αὐτῶν ἐγνώρισαν τὰς γεωγραφικὰς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων. Οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τὴν γῆν σφαιρικήν. Ἐπίστευον λοιπὸν, ὅτι ἦτο δυνατόν κανεῖς νὰ κάμη τὸν γύρον αὐτῆς καὶ πλέων διαρκῶς πρὸς δυσμὰς, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, διότι ὑπέθετον, ὅτι ὁ ἴδιος ὠκεανὸς περιβάλλει τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ἦτο ἐπομένως δυνατόν περιπλέων κανεῖς τὴν Ἀφρικὴν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἡ γνώμη ἰδίως αὐτὴ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Πορτογάλους τὴν ἰδέαν τῶν ἐξερευνητικῶν ταξιδίων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος.

Η ΚΑΡΑΒΕΛΛΑ.—[ΝΑΥΤΙΚΗ ΠΥΞΙΣ

Συγχρόνως καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς ναυτικῆς τέχνης ἐπέτρεψε τὴν πρᾶγματοποίησιν τῶν μεγάλων ταξιδίων. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐχρησιμοποιήθη ἡ ν α υ τ ι κ ῆ π υ ξ ί σ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ Σῖναι ἐγνώριζον δύο καὶ πλέων αἰῶνας π.Χ. τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς βορρᾶν, οἱ δὲ Ἄραβες τὴν παρέλαβον ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὴν μετέδωκαν εἰς τοὺς ναυτικούς τῆς Μεσογείου. Τὸν πρῶτον εὐχρηστον τύπον ναυτικῆς πυξίδος ἐπενόησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (bussola). Πλήρη ὅμως πυξίδα μετὰ ἀνεμολογίου κατεσκεύασαν οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ τὸ 1483. Ἡ τελειοποίησις αὐτῆς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰς ἀκτὰς εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, νὰ ὀρίζουν τὴν θέσιν τῶν πλοίων εἰς τὸ πέλαγος καὶ νὰ διευθύνουν αὐτὰ μὲ ἀκρίβειαν.

Ἐπίσης σημαντικωτάτη ἦτο ἡ τελειοποίησις τῶν πλοίων τῆς ἐποχῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἦσαν ταχέα καὶ ἐλαφρά, ἀλλὰ πολὺ χαμηλὰ καὶ ἀκατάλληλα νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ κύματα τοῦ ὠκεανοῦ, ἄλλα δὲ βαρέα καὶ δυσκίνητα. Τὸν 14ον αἰῶνα οἱ Βενετοὶ ἀνεκάλυψαν νέον τύπον πλοίου, τὴν κ α ρ α β ἔ λ λ α ν (carravella, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ ἑλληνικὸν κ α ρ ἄ β ι), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μὲ ὑψηλὰς πλευράς, ἐφωδιασμένον μὲ τρεῖς ἰστούς καὶ πέντε τριγωνικὰ ἰστία, ἐλαφρὸν ταχὺ καὶ στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν τρικυμίαν τοῦ ὠκεανοῦ.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΩΝ

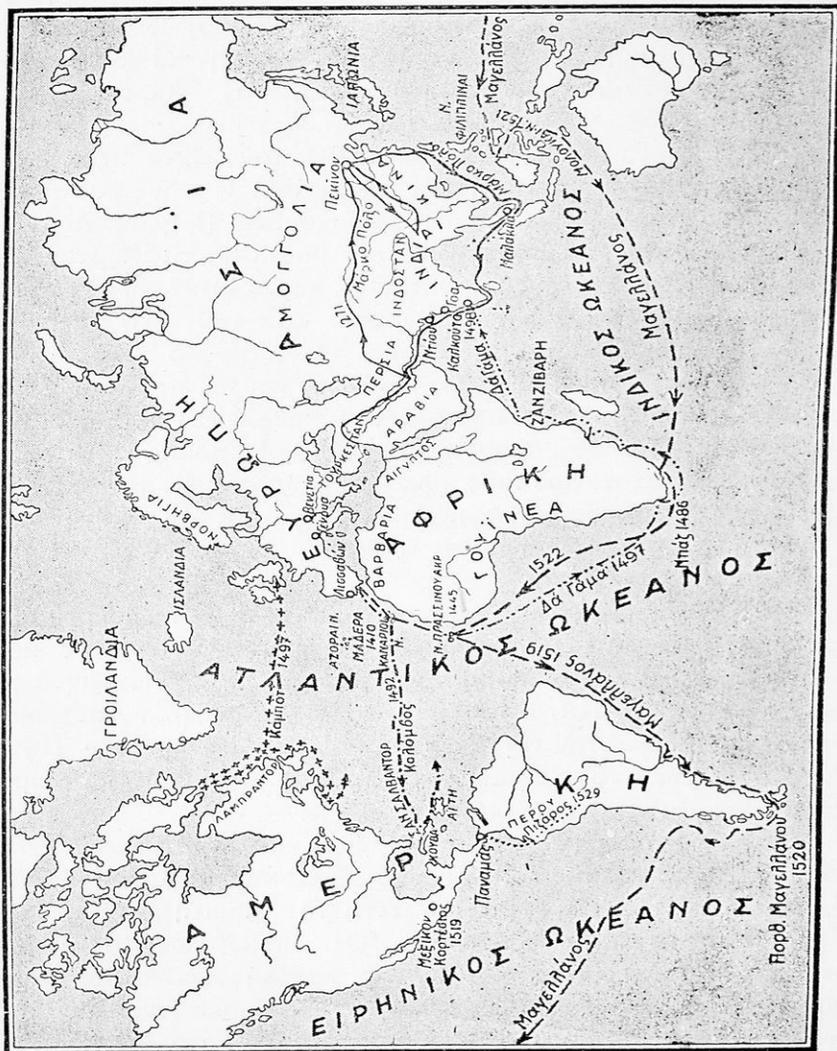
Τὸν 14ον αἰῶνα διάφοροι ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον ἐπιχειρήσει νὰ ἐξερευνήσουν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀνεκάλυψαν μερικὰς νήσους τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέρα, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτιοὶ τῆς ἐστράφησαν εἰς τὴν ἀλιεῖαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύονται εἰς τὸν ὠκεανόν. Ὁ Πρίγκιπ Δὸν Ἑρρίκος (1394 - 1460), τέταρτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου Α', ἀφιέρωσε τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Θαλασσοπόρος.

Ὁ Ἑρρίκος ὤθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας ἀπὸ καιροῦ εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ θαλασσινοὶ. Κατώρθωσε νὰ διαλύσῃ ὅλους τοὺς μύθους, οἱ ὅποιοι ἐφόβιζον τοὺς ναυτικούς, διὰ τὰς ἀγνώστους χώρας, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἢ θάλασσα βράζει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆσῃ καὶ μεταβάλλεται εἰς αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκεται τὸ στόμιον τοῦ Ἄδου κτλ.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ ἀκρωτήριον Βογιαδόρ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνακαλυφθῆ πρὸ πολλοῦ, καὶ ἀφοῦ ἔκαμψαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον ἐκεῖ, ὅπου ἀνέμενον χώραν ξηρὰν καὶ ἔρημον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν Πράσινον Ἀκρωτήριον (1447). Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑρρίκου, οἱ ἀπεσταλμένοι του εἶχον προσγγίσει τὰς ἀκτὰς τῆς Γουίνεας.

Ἀλλὰ τὸ 1472, ἀφοῦ εἶχον τὸ θάρρος νὰ ὑπερβῶν τὸν Ἰσημερινόν, οἱ Πορτογάλοι πλείοντες πρὸς ἀνατολὰς ἐντὸς τῆς γωνίας, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Ἀφρικῆς, ἦσαν βέβαιοι, ὅτι διηυθύνοντο πρὸς τὰς Ἰνδίας. Ὅταν ὁμως εἶδον, ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ ἀκτὴ ἐκάμπτετο πρὸς νότον, κατελήφθησαν ἀπὸ ἀπογοήτευσιν. Ἐπὶ δέκα ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ διακινδυνεύσεν ταξίδιον πρὸς νότον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὄρατός. Ἀλλὰ τὸ 1485 ἔφθασαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιον τοῦ Ὀράγγη.

Χάρτης τών Ανακαλύψεων

Τέλος τὸ 1485 ὁ **Βαρθολομαῖος Διάζ** (Bartholomeo Diaz), ἐνῶ μὲ τρία ἐλαφρὰ πλοῖα συνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινε ἐκπληκτος βλέπων αἴφνης τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Τί εἶχε συμβῆ; Τρικυμία εἶχε ρίψει τὰ πλοῖα τοῦ ὀπισθεν τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς Ἀφρικῆς καὶ εὐρέθη αἴφνης εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν αὐτῆς. Ἄλλ' ἢ κακοκαιρία δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του διέκρινε τὸ νοτιώτατον ἄκρωτήριο τῆς Ἀφρικῆς νὰ δέρνεται κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὰ κύματα. Ὁ ἴδιος τὸ ὠνόμασε Ἀκρωτήριον τῆς Τρικυμίας, ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννης τὸ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ὅπως ὀνομάζεται καὶ σήμερον.

✓ Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ (1498)

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας εἶχεν ἤδη ἀνακαλυφθῆ. Ὑπελείπετο τὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Τὸ μέρος τοῦτο κατῶρθωσε νὰ διανύσῃ ὁ Βάσκο δὰ Γάμα.

Ὁ **Βάσκο δὰ Γάμα** (Vasco da Gama), υἱὸς ναυτικοῦ καὶ ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἀνεχώρησε μὲ τέσσαρα πλοῖα, ὑπερέβη τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάζ, τοῦ ὁποίου εἶχε παραλάβει μαζί του τὸν πλοηγόν, καὶ τὴν 15 Ἀπριλίου 1498 εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν ἀπέναντι τῆς νήσου Μαδαγασκάρης. Ἀπ' ἐκεῖ παρέλαβεν Ἀραβας ὁδηγούς καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιοδικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ (μουσίμ, mousson) τὴν 20 Μαΐου προσήγγισεν εἰς τὰς Ἰνδίας, κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Καλκούτα καὶ κατόπιν εἰς τὴν Γόαν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πορτογαλίαν διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Εἶχεν ἐπιτύχει ὅ,τι ἡ Εὐρώπη ὠνειρεύετο ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα. Δὲν ἄργησεν ὁμως νὰ πέσῃ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν βασιλέων καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς παρεγνωρίσθησαν.

✓ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ (1492)

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ἐζήτουν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλεοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ

ἐπιτύχουν τοῦτο πλείοντες πρὸς δυσμᾶς. Ὁ Κολόμβος πρῶτος ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446-1506) ἐγεννήθη περί τὸ 1446 εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γενούης ἀπὸ πατέρα ὕφαντουργόν,

Χριστόφορος Κολόμβος

ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ 25ου ἔτους κατεγίνετο εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του. Ἀλλὰ αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν ἐτάραξαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμά του, ἐγίνε ναυτικός, ἐσχεδίαζε χάρτας καὶ ἐταξίδευσεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τῆς Βορείου Θαλάσσης, καθὼς καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς Λισσαβῶνα, ἣ ὅποια τότε ἦτο κέντρον μεγάλων ταξιδίων. Ὁ Κολόμβος εἶχεν ἐπιστημονικὴν διορατικότητα καὶ ζωηρὰν φαντασίαν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν τολμηρὰν του πρότασιν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξερευνητικὸν ταξίδιον πρὸς δυσμᾶς, κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1492 ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὅρους τοῦ ἐξερευνητοῦ, νὰ χορηγήσουν δηλοδὴ τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς καὶ τοῦ Μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τοὺς ἀπογόνους του, νὰ τὸν διορίσουν ἀντιβασιλέα τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν καὶ νὰ τοῦ δίδουν τὸ δέκατον ἀπὸ τὴν φορολογίαν αὐτῶν.

Τὴν 3 Αὐγούστου 1492 ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου μὲ τρία πλοῖα καὶ πλήρωμα 90 περίπου ἄνδρας. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλυτέρου πλοίου, τὸ ὁποῖον εἶχε μῆκος 23 μέτρων καὶ ὠνομάζετο Σά ν τ α - Μ α ρ ρ ί α. Μέχρι τῶν Καναριῶν νήσων ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν καὶ, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀχανῆ Ὦκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχοι, διότι ἐνόμιζον, ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐγόγγυζον, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅμως, ὅτι ἐστασίασαν. Ὁ ἴδιος ὁ Κολόμβος ἦτο πλήρης θάρρους καὶ πεποιθήσεως.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας διέκριναν ξηρὰν καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Βαχαμικοῦ λεγομένου πελάγους, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασεν Ἁγίον Σωτήρα ¹⁴⁹² (San - Salvador). Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κοῦβαν καὶ τὴν Χαίτην.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1493 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἔγινε θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ. Ἡ ἀνακάλυψις ἐπροκάλεσε κατὰπληξιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Πολλοὶ εἶπον, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐδώρησεν ὁλόκληρον κόσμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

✓ ΤΑ ἌΛΛΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ

Ὁ Κολόμβος ἐπεχείρησεν ἄλλα τρία ταξίδια. Κατὰ τὸ δεύτερον ταξίδιον (1493-1496) ἀνεκάλυψε τὰς Ἀντίλλας, τὰς νήσους δηλαδὴ τοῦ ἀρχιπελάγους, τὸ ὅποιον εὑρίσκεται πρὸ τῆς ἀμερικανικῆς ἀκτῆς. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ δὲν ἦσαν ὅποια ἀνέμενον οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας συμφώνως πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ Μάρκου Πόλου καὶ τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχε δώσει ὁ ἴδιος ὁ Κολόμβος. Δὲν ἔφερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν οὔτε μπαχαρικά οὔτε ἀρώματα οὔτε πρὸ πάντων χρυσόν.

Εἰς τὸ τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε τέλος τὴν ἀμερικανικὴν ἡπειρον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου (βόρεια παράλια Νοτίου Ἀμερικῆς) καὶ κατόπιν εἰς τὴν Βενεζουέλαν. Ἀλλὰ δυσαρέσκεια καὶ ἐξεγέρσεις εἰς τὴν Χαίτην ἐναντίον του ἠνάγκασαν τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν Κολόμβον τὴν ἀντιβασιλείαν, ὃ δὲ ἀντικαταστάτης του ἐθεώρησε καλὸν ἄνευ διαταγῆς νὰ συλλάβῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ σιδηροδόσμιοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ λαὸς συνεκινήθησαν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀπεζημίωσαν τὸν Κολόμβον, τὸν περιέβαλαν πάλιν μὲ τιμὰς καὶ ἐμπιστοσύνην καὶ τοῦ ἀνέθεσαν μάλιστα καὶ τέταρτον ταξίδιον.

Τὸ τέταρτον ταξίδιον (1502-1504) ἦτο ἀτυχέστερον. Ὁ Κολόμβος ἠκολούθησε τὴν ἀκτὴν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ εἰς ἀπόστασιν 25 λευγῶν ἀπὸ τὸν Εἰρηρικὸν Ὁκεανόν. Ἀλλὰ τρικυμία καὶ ἐξεγέρσις τῶν ἰθαγενῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐξερευνηταὶ συμπεριφέροντο ἀπανθρώπως, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἡ Ἰσραβέλλα εἰ-

χεν ἀποθάνει ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του, ὁ δὲ Φερδινάνδος δὲν ἠσχολήθη πλέον μὲ τὸν Κολόμβον. Ὁ μέγας ἐξερευνητὴς ἀπέθανε τὴν 20 Μαΐου 1506, λυπημένος καὶ σχεδὸν λησμονημένος.

Κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον μὲ τὴν πλάνην, ὅτι εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας καὶ ὅτι αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνακλύσει, ἦσαν πολὺ πλησίον τῶν Ἰνδιῶν. Διὰ τοῦτο ὠνόμασεν αὐτὰς Δ υ τ ι κ ἄ ς Ἰ ν δ ί α ς καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἰ ν δ ο ῦ ς. Πολλοὶ ὅμως δύσπιστοι εἶχον ἀμφιβολίας, διότι ἐφαντάζοντο τὸν πλανήτην μας πολὺ εὐρύτερον ἀπὸ ὅσον ἐπίστευεν ὁ Κολόμβος.

✓ Η ΝΕΑ ΗΠΕΙΡΟΣ

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει νέαν ἐντελῶς ἠπειρον, ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγον, τὸ 1507. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ Φλωρεντῖνος θαλασσοπόρος **Ἀμερίγος Βεσπούκι** (Amerigo Vespucci), ὁ ὁποῖος εἶχε συνοδεύσει τὸν Κολόμβον εἰς τὰ τελευταῖα του ταξίδια, δι' ἐπιστολῶν εἶχε δώσει περιγραφὴν τῶν νέων χωρῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Κολόμβος. Εἰς μίαν ἀπὸ αὐτὰς ὠμίλει περὶ μεγάλης ἠπείρου, περὶ νέου κόσμου (novus mundus), ὁ ὁποῖος ἀνεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας καὶ ἔγινεν ἀφορμὴ, ὥστε ἡ νέα Ἠπειρος νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα ὅχι τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὴν Κολόμβου, ἀλλὰ τοῦ ἀποκαλύψαντος αὐτὴν Ἀμερίγου. Ὁ ἴδιος μάλιστα ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην τύχην, ἣ ὁποία ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ ὄνομά του.

✓ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΓΗΣ (1519-1521)

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ **Μαγελλάνος** (Magellanes), ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν οἰκογένειαν, ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε', νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς Μολούκας νήσους, ὅπου κατ' ἐξοχὴν παρήγοντο τὰ μπαχαρικά.

Μὲ 5 πλοῖα καὶ 265 ἀνθρώπους ἀνεχώρησε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1519. Ἐχρειάσθη μῆνας διὰ νὰ περιπλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς

Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ εἰσηλθε κατόπιν εἰς τὸν ἑλικοειδῆ πορθμὸν μεταξὺ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μαγγελανικὸς πορθμὸς. Ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα μῆνα διέπλεε τὸν μακρότατον πορθμὸν (600 χιλιομ. μῆκος) ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰρηνικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἤσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ περίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἔφθασαν εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφρονέυθη εἰς μίαν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ ἄνδρες τοῦ ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἔφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου συνηντήθησαν μὲ τοὺς Πορτογάλους, καὶ διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1521. Τοιοῦτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς καὶ διελύθησαν καὶ αἱ τελευταῖαι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς σφαιρικότητος αὐτῆς.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Πορτογάλοι ἱδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, καταλαβόντες ἐπικαίρους θῆσεις εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὴν Κεϋλάνην, τὰς νήσους τῆς Σόνδης καὶ τὴν Μαλάκκαν. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἀφρικὴν κατέλαβον τὴν Γουϊνέαν, τὸ Κόγκο καὶ τὴν Ἀγκολαν. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν τέλος κατέκτησαν τὴν Βραζιλίαν.

Ἄλλ' οἱ Πορτογάλοι ἐκυβέρνησαν κακῶς. Καταχρήσεις ὑπαλλήλων, αὐθαιρεσῖαι καὶ ἀπανθρωπία ἀντιβασιλέων καὶ θρησκευτικοὶ διωγμοὶ ἔφεραν τοὺς ἰθαγενεῖς εἰς ἀπόγνωσιν. Οἱ Πορτογάλοι δὲν ἐφάνησαν ἀξιοὶ τῆς μεγάλης τύχης των. Βραδύτερον ἔχασαν τὰς περισσοτέρας ἀποικίας των, τὰς ὁποίας κατέλαβον Ἀγγλοὶ καὶ Ὀλλανδοί.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἱδρυσαν τὸ ἀποικιακὸν τῶν κράτος κυρίως εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικὴν, ὅπου κατέλαβον τὸ Μεξικόν, τὸ Περού καὶ τὴν Χιλὴν. Αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὴν Μαδρίτην διὰ τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἰνδιῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη τὸ 1511, ἀλλὰ βραδύτερον ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσῖας, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ, ΓΑΛΛΩΝ, ΟΛΛΑΝΔΩΝ

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς νότον, ἄλλοι ἐσκέφθησαν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πλέσντες βορειοδυτικά. Ὅταν δὲ ἀπεκαλύφθη, ὅτι ἡ εὐρεθεῖσα γῆ ἦτο ἡπειρος, φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθοῦν, ὅτι θὰ ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ἀπὸ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς. Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι μὲ ἐπιμονὴν ἐζήτησαν τὴν διέξοδον αὐτὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1497 ὁ γενουήσιος **Τζιοβάνι Καμπότο** (Giovanni Cabotto) διατελὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Η', μὲ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του προσήγγισε τὴν παραλίαν βορειοανατολινῶς καὶ ἐξηρεύνησε τοιοῦτοτρόπως τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία βραδύτερον ἔγινε τόπος ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀγγλων.

Γάλλοι ναυτικοὶ ὑπὸ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον **Ἰάκωβον Καρτιέ** (Jaques Cartier) ζητοῦντες ἐπίσης τὴν πρὸς βορρᾶν διάβασιν, κατέλαβον τὸν Καναδᾶν, ὅπου ἀργότερα ἴδρυσαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Saint-Lorent τὴν πόλιν Κεμπέκ (Quebec, 1608). Οἱ Ὀλλανδοὶ ἐπίσης πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν κατηύθυναν τὰς προσπάθειάς των.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ ἐγκατάστασις πολυαρίθμων Εὐρωπαίων εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἰαξήρᾳς μεταφορᾶ ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἑνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερον θαλάσσιοι παρὰ ἡπειρωτικοί, περισσότερον ὠνεάνειοι παρὰ μεσογειακοί.

Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάου, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, καθὼς καὶ ἀσιατικῶν, πεπέρεως, κανέλλας, ὀπίου, καμπορᾶς, μοσχοκαρύου, ταπήτων, ἵππων, μετάξης, σινικῆς μελάνης, πορσελάνης κτλ. ἤλλαξαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαίων. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὀπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφὲν καὶ βάμβακα. Οἱ Πορτογάλοι καὶ Ἴσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς ἀποικίας νὰ φυτεύουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Πορτογαλίαν καὶ τὴν Ἴσπανίαν.

Ἐγινεν ἐπίσης ζωηροτάτη ἐκμετάλλευσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς νέας χώρας μεταλλείων. Μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰσέρρευσαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν.

Οἱ Ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, φύσει μικρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν χρησιμοποίησιν, ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀποικοὶ ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰς φυτείας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Παρὰ τὰς ἀσθενεῖς διαμαρτυρίας τῶν ἱεραποστόλων, ἡ μαύρη φυλὴ ἀκουσίως μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος παρουσιάζεται ἐξαιρετικὴ ἀνθρῆσις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἀναγέννησις.

Ἡ Ἀναγέννησις ἤρχισεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐξηπλώθη ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν. Ἡ Ἀναγέννησις εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτατα γεγονότα τῆς ἱστορίας, διότι τότε ἀνεφάνησαν συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα παραμένουν ὡς κειμήλια πολυτίμα τῆς ἀνθρωπότητος, καί, ἐνῶ αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις ἔφερον τὴν ὑλικὴν ἀκμὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἐδημιούργησε τὴν πολὺ ἀνωτέραν ἀκμὴν τοῦ πνεύματος.

Ὅταν ὁμως λέγωμεν Ἀναγέννησιν, δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν ἀνάστασιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἀπὸ μίαν κατὰστασιν ἀφανείας καὶ τελείας παρακμῆς. Τουναντίον οἱ τελευταῖοι χρόνοι τὸ μεσαίωον ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν συγγραφεῖς ἀξιολογώτατους, ὅπως τὸν Δάντην, τὸν Πετράρχην, τὸν Βοκκάκιον κ. ἄ., καὶ ἔργα τέχνης ἀξιοθαύμαστα, ὅπως εἶναι οἱ περίφημοι καθεδρικοὶ καὶ ρωμανικοῦ καὶ γοθικοῦ ρυθμοῦ, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι κοσμημένοι αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀναγέννησις προετοιμάσθη κατόπιν πολλῆς ἐργασίας καὶ προσπαθείας κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ μεσαίωον. Ὡστε, ὅταν λέγωμεν Ἀναγέννησιν, πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν κυρίως μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Τὰ αἷτια τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν εἶναι πολλά. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ ἀκμή, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων, τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα. Ἐδημιουργήθησαν τότε ἔργα τέχνης ἀξιόλογα καὶ ἔζησαν συγγραφεῖς μεγάλοι, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

2) Κατὰ τὸν 15ον ἰδίως αἰῶνα ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄγνωστα κατὰ τὸν μεσαῖωνα. Τὰ ἔργα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἔχυσαν νέον φῶς καὶ ἤνοιξαν νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως.

3) Ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν γνώσεων τῶν ἀνθρώπων.

4) Ἡ αὐξησις τοῦ πλοῦτου τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, ἡ ὁποία ἦτο συνέπεια τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων, καὶ

5) Ἡ προστασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις, τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα πολλὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα, πολλάκις ἡγεμόνες, βασιλεῖς καὶ πάπαι.

Η ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκόλυνεν ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας. Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐπομένως σπάνια καὶ πολὺ ἀκριβὰ. Διὰ τὰ κατορθώσασθαι νὰ παράγουν πολλὰ ἀντίτυπα ἐνὸς βιβλίου, κατ' ἀρχὰς ἐπενόησαν τὴν ξυλογραφίαν. Ἐπὶ πλατείας δηλαδὴ σανίδος ἐσκάλιζον ἔκτυπα τὰ γράμματα ἐνὸς κειμένου, ἐμαύριζον τὴν ἐπιφάνειαν μὲ μελάνην καὶ ἀπετύπωναν τοιοῦτοτρόπως πολλὰ ἀντίτυπα. Ἄλλὰ τὰ στοιχεῖα ἦσαν ἀκίνητα καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν ἐκτύπωσιν μόνον ἐνὸς ὠρισμένου κειμένου.

Βραδύτερον ἐσκέφθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν μεμονωμένα κινητὰ στοιχεῖα ἀπὸ μέταλλον. Ἡ τελειοποίησις αὐτῶν ἔγινεν

εις την Γερμανίαν ὑπὸ τοῦ **Ἰωάννου Γούτεμπεργ** (Gutenberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν πόλιν Μαγεντίαν πλησίον τοῦ **Ρήνου** (Mainz).

Ἡ νέα ἐφεύρεσις, ἡ ὁποία ἦτο πολύτιμος διὰ τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπίνων ιδεῶν καὶ γνώσεων, ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Παντοῦ ἐτυπώνοντο βιβλία, τὰ ὁποῖα ἦσαν εὐθηνά. Εἰς τὴν Βενετίαν ὁ περίφημος τυπογράφος Ἄλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) περὶ τὸ 1470 ἐξέδωκε τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ἀνάρπαστοι εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην διὰ τὴν κομψότητα τῆς ἐκτυπώσεως καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ περιεχομένου. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη τυπογραφικὴ ἔκδοσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων (Editiones Principes, Βενετία 1470).

ΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἠγάπα τὸν ἀσκητισμὸν, τὴν ταπεινοφροσύνην, ἀπέφευγε τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθά. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὁμως τῶν νέων χρόνων ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ συγκινεῖται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονάς, ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ πνεῦμα του ἀπὸ κάθε περιορισμὸν.

Ἄλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγώνων ζωὴν καὶ νὰ ἀπολαύσῃ αὐτὴν, ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητος. Ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ καλλιεργήσῃ ἀρμονικῶς τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς δεξιότητας. Ἡ καθολικὴ μόρφωσις ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς γνῶσιν καὶ μάθησιν, τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἰκανοτήτων, συνίσταται ἡ Ἀναγέννησις.

Τοῦτο ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς Ἀρχαίους. Παρετήρησαν, ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν Ἀρχαίων ἐκρύπτοντο πολῦτιμοι θησαυροί. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετάνάστευσις τῶν Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν ἑλληνικὴν. Συγχρόνως οἱ Ἕλληνες λόγιοι μετέφερον εἰς τὴν Δύσειν πολλὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν τότε, ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. Ἦρχισαν ἐπίσης νὰ ἐννοοῦν καλύτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀρχαίων ἐγινεν ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν νὰ πραγματοποιεῖται τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιότητων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἀρχαίων ἐθεωρήθη ὡς ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα εἰς τὸν ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐνασχόλησις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη Ἀνθρωπιστικὰ ἰστορία καὶ σπουδαί, οἱ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰς Ἀνθρωπιστικὰ ἰστορία (Humanistae) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις Ἀνθρωπισμὸς (Humanismus).

✓ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΑΙ· ΕΡΑΣΜΟΣ (1467 - 1536)

Οἱ λόγιοι ἐξέθαψαν ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τὰ χειρόγραφα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Κικέρωνος κτλ. τὰ ἐμελέτησαν, τὰ ἐξέδωκαν καὶ τὰ ἐσχολίασαν καὶ ἐθαύμασαν τὸ ὕψος καὶ τὰς ἰδέας των. Ἰδρύθησαν ἀνώτεροι σχολαὶ καὶ οἱ σοφοὶ ἠσχολοῦντο εἰς σοφὰς συνομιλίαις καὶ συζητήσεις καὶ τόσος ἦτο ὁ θαυμασμὸς των, ἰδίως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν, ὥστε πολλοὶ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξελληνίσουν τὰ ὀνόματά των.

Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ὠνομάσθησαν, ὡς εἶπομεν, ἀνθρωπισταὶ καὶ ἦσαν πολλοὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Ὁλοὺς ὁμως αὐτοὺς ὑπερέβη κατὰ φήμην ὁ Ὁλλανδὸς λόγιος ἀπὸ τὸ Ρότερδαμ, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισμένον ὄνομα **Ἐρασμος** (Desiderius, 1467-1536). Ὁ Ἐρασμος ὑπῆρξεν ὁ σημαντικώτερος μελετητὴς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, ἔγραφε τὴν λατινικὴν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Κικέρω-

νος, ἔγραφεν ἐπίσης τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἤθελε νὰ προφέρῃ αὐτὴν ὅπως οἱ παλαιοί. Εἰσήγαγε δηλαδή τὴν λεγομένην ἔρασμακὴν προφορὰν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἔρασμος

Οἱ Ἔρασμος ἔκαμεν ἐξαιρέτους ἐκδόσεις τῶν σπουδαιοτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ συνέλεξε πολύτιμα χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων.

Οἱ ἀνθρωπισταὶ περιεφρόνησαν τὰς ἔθνικὰς τῶν γλώσσας καὶ ἔγραψαν ἱστορίας καὶ ἄφθονα ποιήματα εἰς τὴν λατινικὴν, διότι ἐνόμιζον, ὅτι μόνον ἡ ἑλληνικὴ

καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦσαν ἄξια νὰ γράφωνται. Ἡ τάσις αὕτῃ ὀνομάζεται κλασσικισμός.

✓ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.— Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι παρετήρησαν, ὅτι εἰς ξένην καὶ νεκρὰν γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανά, ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῶν γλῶσσων καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἡ ἰταλική, ἡ γαλλικὴ, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ ἀγγλικὴ κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένας γλώσσας καὶ ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ ἐθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος, τὸν Δάντην, τὸν Πετράρχην, τὸν Βοκκάκιον κ.ἄ., οἱ ὅποιοι ἔγραφαν τὰ σημαντικώτερα ἔργα τῶν εἰς τὴν ἰταλικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξε νέους ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ ποιητάς.

Ὁ **Νικόλαος Μακιαβέλλι** (Nicolas Machiavelli, 1469 - 1527) ἦτο διοικητικὸς καὶ διπλωματικὸς ὑπάλληλος τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Φλωρεντινῆς πολιτείας καὶ τὸ περιβόητον βιβλίον, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον **Ὁ Ἡγεμῶν** (1513). Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐκθέτει πῶς πρέπει νὰ διοικῆ ὁ ἡγεμῶν. Ἦτο θερμὸς πατριώτης, ἐπόνει διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ ἐπεθύμει χάριν τῆς ἐνόητος τῆς πατρίδος του νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς οἰοσδήποτε ἡγεμῶν καὶ μὲ οἰαδήποτε μέσα. Διὰ τοῦτο δίδει πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν λεγομένην πολιτικὴν σκοπιμότητα καὶ ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ φιλανθρωπίαν. Τὴν κακὴν αὐτὴν ἀποψιν ὠνόμασαν **μακιαβελλισμὸν** καὶ ἐννοοῦν μὲ τοῦτο τὴν σκληρὰν καὶ ἀπάνθρωπον διοίκησιν.

Ἐξάιρετος Ἰταλὸς ποιητὴς τοῦ 16ου αἰῶνος ἦτο ὁ **Ἀριόστο** (Ariosto, 1474 - 1533), ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ περίφημον ποίημα **Ὁ ρόλανδος μαινόμενος**. Διακρίνεται διὰ τὴν ρομαντικὴν φαντασίαν, τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν καὶ τὴν ἀντίληψιν τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀρμονίας.

Ἄλλος ἐπίσης ἔνδοξος Ἰταλὸς ποιητὴς ἦτο ὁ **Τορκοῶτος Τάσσο** (Torquato Tasso, 1544-1595), ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ θελκτικώτατον ἔπος **Ἐλεῦθερωσις τῆς Ἱερουσαλήμ**. Εἰς τὸ ποίημα ἐξυμνεῖ τοὺς ἵππότες τῆς πρώτης Σταυροφορίας. Ὁ στίχος του εἶναι μουσικὸς, αἱ περιγραφαὶ του, ἰδίως τῶν μαχῶν, ζωηρόταται καὶ πλήρεις ἀπὸ συναισθηματικὰς περιπετειάς. Διὰ τοῦτο τὸ ἔργον του θεωρεῖται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας.

✓ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΛΛΑΣ ΧΩΡΑΣ

Τὴν ἀνθρωπιστικὴν κίνησιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ ἐξάιρετος λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς **Γουλιέλμος Μπυντέ** (Guillaume Budé, 1467-1540), ὁ ἑρασμος τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος προῖστατο μεγάλης κινήσεως πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, λεξικῶν, γραμματικῶν καὶ μεταφράσεων. Κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ ὁ περίφημος **Ἄμυδ** (Amyot) συνέταξε τὴν ὀνομαστὴν μετάφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Εἰς τὸ γαλλικὸν ἰδίωμα ἔγραψαν δύο συγγραφεῖς ἀξιόλογοι, ὁ **Φραγκίσκος Ραμπελαι** (Francois Rabelais, 1495-1553) καὶ ὁ **Μιχαὴλ Μονταίν** (Michel Montaigne, 1533-1593). Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἦσαν δημοτικώτατοι εἰς τὴν Γαλλίαν.

Σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ἐσημείωσαν τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὴν γαλλικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐξ αἰτίας τῶν καταπληκτικῶν γεγονότων τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Δύο σπουδαῖοι συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν εἰς τὸ ἰσπανικὸν ἰδίωμα, ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἰσπανικὴν λογοτεχνίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ **Λόπ ντε Βέγκα** (Lope de Vega, 1562-1635) ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἀπεικόνισε τοὺς τύπους τῆς καὶ συνέθεσε περίπου 1800 δράματα. Τὸ θέατρον ἐπ' αὐτοῦ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἔγραψεν ὁ **Μιχαὴλ Θερβάντες** (Miquel de Cervantes, 1547-1616) τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς ἰσπανικῆς καὶ γενικώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον **Δὸν Κιχώτην**, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσατίσθη τὰ περὶ ἵπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του.

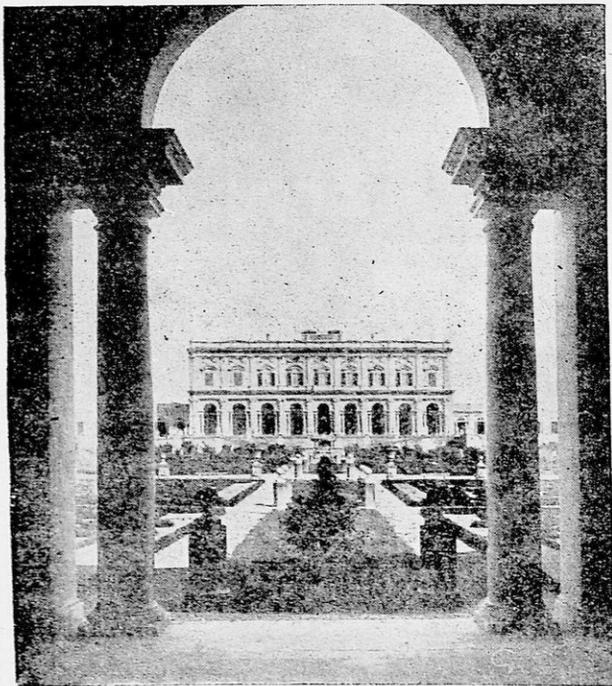
Εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου, ἐπὶ τῆς βασιλείσης Ἑλισάβετ, ἀνεφάνη εἰς ἕκ τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν ὅλου τοῦ κόσμου, ὁ **Γουλιέλμος Σαίξπηρ** (William Shakespeare, 1564-1616). Ἀκολουθῶν τὴν ἔμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας παρὰ τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἄθανατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν αἱ ἀνθρωπιστικαὶ σπουδαὶ ἔδραν εἶχον τὰ πανεπιστήμια, τὰ ὅποια εἶχον ἰδρυθῆ εἰς διαφόρους πόλεις. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι, ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωκαν ἀξιόλογα λογοτεχνικά ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

✓ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

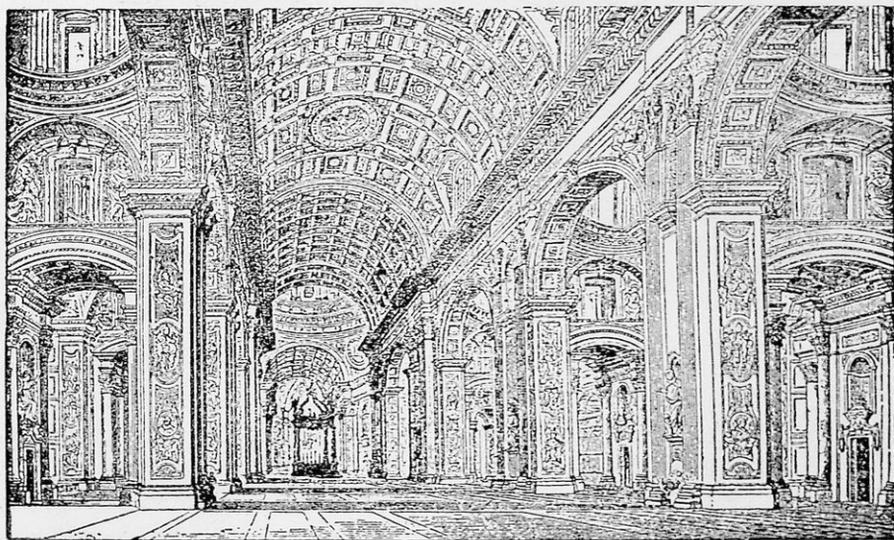
Ἡ γνησιωτέρα καὶ ἀξιολογώτερα ἐκδήλωσις τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἡ τέχνη τῆς.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἀνεπτυγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς κτλ. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλλη-

Ἄνακτορον Ἀναγεννήσεως.

νικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ δὲ τέχνη τῶν μέσων χρόνων, ἐπειδὴ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνας καὶ τὰς περὶ ρυθμοῦ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων, περιεφρονήθη ὡς τέχνη βαρβάρων, τῶν Γότθων δηλαδή, καὶ ὠνομάσθη γοτθικὴ τέχνη. ✓

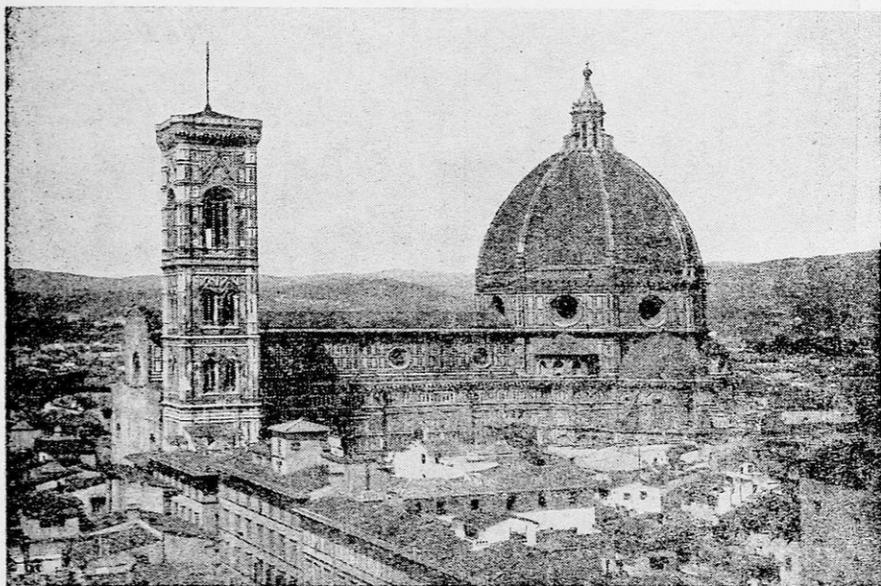

- Ναός Ἁγίου Πέτρου (ἄνω τὸ ἐξωτερικόν, κάτω τὸ ἐσωτερικόν).

ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξεν ἀξιολογωτάτους καλλιτέχναις, ἀρχιτέκτονας, γλύπτας καὶ ζωγράφους

| Ὁ **Λεονάρδο δὰ Βίντσι** (Leonardo da Vinci, 1452-1519) εἶχε μόρφωσιν πολυμερεστάτην. Ἦτο ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ συγχρόνως ἐπιδέξιος μηχανικὸς, κατασκευάσας γεφύρας, ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Ἐκτὸς τούτου

Ναὸς Φλωρεντίας.

ἄφησε χειρόγραφα μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται, ὅτι ὁ Λεονάρδο ἦτο διάνοια πολυμερεστάτη καὶ ὅτι εἶχε διίδει τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς Μεδιόλανον, ὅπου ὁ Δουξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενιακοῦ μνημείου μετ' ἐπίπρου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς διαμονῆς του εἰς τὸ

Λεονάρδο δά Βίντσι
(Αὐτοπροσωπογραφία).

1564) ἦτο μέγας δημιουργός, κυρίως γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητῆς καὶ περίφημος ἀρχιτέκτων. Ἐμελέτησε πολὺ τὴν ἀνατομίαν τοῦ σώματος, ἐπεζήτη νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς ἐννοίας ὑψηλὰς καὶ ἔδιδεν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του στάσεις τολμηράς. Δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Ἀπὸ τὰ γλυπτικὰ του ἔργα περίφημα εἶναι ὁ Μωυσῆς, τὸν ὁποῖον κατεσκεύ-

Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικός Δεῖπνος, τὸν ὁποῖον ἐζωγράφισεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅπου ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὡραίας Φλωρεντινῆς δεσποίνης Μόνα Λίζα. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Τζιόκοντα (Gioconda), ἡ ὁποία διατηρεῖται εἰς τὸ Μουσεῖον Λοῦβρον τῶν Παρισίων.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michelangelo Buonaroti, 1475 -

Τζιόκοντα Λεονάρδο δά Βίντσι.

Ὁ Μωσῆς (Μιχαὴλ Ἀγγέλου).

Ὁ κολοσσὸς παριστάνει τὸν ἀρχηγὸν πρωτογόνου λαοῦ καὶ τὸν βιβλικὸν ἥρωα. Εἶναι κλασσικιστοῦσης τέχνης καὶ δὲν φορεῖ ἑλληνορωμαϊκὴν ἐνδυμασίαν, ἀλλὰ χονδροειδῆ ἀνοξυρίδα (ἴδε δεξιὰν κνήμην). Πλουσία μακρὰ καὶ ἀπεριποίητος κόμη καὶ γενειάς, ἰσχυροὶ μῦες τῶν βραχιόνων. Παρουσιάζει ἐξαιρετικὴν γαλήνην. Ἡ ἀριστερὰ κνήμη εἶναι ἐτοίμη πρὸς βάδισιν. Ἴσως εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὠνειρεύθη ὁ καλλιτέχνης διὰ νὰ ἀναχατίσῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς τῆς Ἰταλίας.

ασεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πάπα 'Ιουλίου Β', ἡ νανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ κ. ἄ.

Ὁ Πάπας 'Ιούλιος Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἥμισυ ἔτη καὶ ἀπεικόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἰς τὴν ὁροφήν, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρακοήν κ.ἄ., εἰς

Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (Ἔργον Μ. Ἄγγελου).
Ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγ. Σίξτου.

τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφὰς τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζου ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἔχομεν ὡς χαρακτηριστικὸν τὸ μεγαλειῶδες, τὸ ὁποῖον γενικῶς διακρίνει τὴν τέχνην τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου.

3 **Ραφαὴλ Σάντι** (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἐτῶν, ἀλλ' ὁ βραχὺς βίος του ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαὴλ ἦτο φύσις καλλιτεχνικὴ ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὥραίου καὶ ἄρμο-

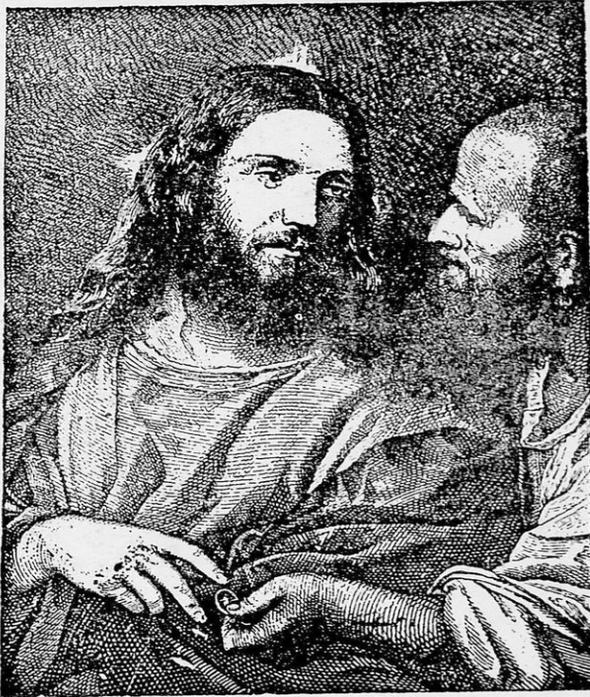
νικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέριαν ἐζωγράφησεν εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἀποπνεύουν εὐλάβειαν καὶ χάριν, καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Μνήστευσις τῆς Παναγίας (Ραφαήλ).

Ὁ Ραφαήλ εἰς ἡλικίαν μόλις 25 ἐτῶν προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰουλίου Β' εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους ἑνὸς διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας

αὐτὰς ἀπεικονίζονται συμπλέγματα, τὰ ὁποῖα παριστάνουν τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν Δικαιοσύνην (Disputa, Σχολή Ἀθηνῶν κτλ.). Κυρίως ὅμως ὁ Ραφαήλ εἶναι ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, ἀγγέλων, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζουν πρόσωπα στρογγυλά, καὶ μικρῶν Χρι-

Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου (Τιταϊάνο).

στῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι πλήρεις εὐρωστίας καὶ παιδικῆς ἀφελείας. Περίφημοι εἶναι ἐπίσης αἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας (Madonna) τὴν ὁποίαν παριστᾷ νεαρὰν καὶ ὠραίαν ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἡ ὁποία εὕρισκε-

ται εις τὸ μουσεῖον τῆς Δρέσδης καὶ ὀνομάζεται Μαντόννα Σιξτίνα.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνας καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότερος ἐξ αὐτῶν

εἶναι ὁ **Τιτσιάνο** (Tiziano, 1477 - 1576), ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ παρήγαγε πλῆθος εἰκόνων. Ἐζωγράφιζε συνήθως ἐπὶ τοίχων πλατυτάτας παραστάσεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν. Αἱ παραστάσεις αὐταὶ διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα πολὺ γνωστὰ τοῦ Τιτσιάνο εἶναι: Ὁ ἐνταφιασμός τοῦ Χριστοῦ, ἡ Μαντόννα τοῦ οἴκου Πεζάρου, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνσου κ.ἄ.). Ὁ Τιτσιάνο διε-

Δύρερ (Αὐτοπροσωπογραφία)

κρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν δύο ἀντιζήλων ἡγεμόνων τῶν χρόνων του, Καρόλου Ε' τῆς Γερμανίας καὶ Φραγκίσκου Α' τῆς Γαλλίας.

Η ΤΕΧΝΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΛΛΑΣ ΧΩΡΑΣ

Ἡ Ἱταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χῶραι κ.ἄ. ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης,

παρήχθησαν κατά τους χρόνους αυτούς αξιόλογα έργα. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως ἡ ξυλογλυπτική.

Οἱ ἀπόστολοι Ἰωάννης καὶ Πέτρος (Δύρερ)

Ὁ Ἄλβρεχτ Δύρερ (Albrecht Dürer, 1471 - 1528) κατεσκεύασε μερικὰ ἔργα πολὺ χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἐν ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ὁ Χολμπάιν (Holbein, 1497 - 1543) διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως (Ἔργα : Δήμαρχος Μάγερ, Ἔρασμος κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς

πραγματικότητος (Μαντόννα τοῦ δημάρχου Μάγερ, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν διεκρίθη ὁ Μιχαὴλ Κολόμβ (Michel Colombe), ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον τοῦ δούκους τῆς Βρετανίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπὸ τὰ χαριέστερα ἔργα τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ Ἀναγέννησις εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Ἕλλην ζωγράφος Κυριακὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα El Greco (1545 - 1614). Κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης καὶ ἐνωρὶς μετέβη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εἰργάσθη πλησίον

τοῦ γέροντος ἤδη Τιτσιάνο. Ἐμεινεν ἐπίσης ὀλίγον καιρὸν εἰς εἰς τὴν Ρώμην καὶ τέλος ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πόλιν Τολέδον. Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ἀνωτέρους στρατιωτικούς καὶ ἐπιστήμονας καὶ

Μαντόνα τοῦ Μάγερ (Χολμπάιν).

ἔγινε ταχέως γνωστὸς ὡς περίφημος ζωγράφος. Περὶ τῆς τέχνης του ὁ Γκρέκο εἶχεν ὑψηλὴν ἰδέαν. «Ἡ ζωγραφικὴ», ἔλεγε, «δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συνταγαὶ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἐμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικὴ.» Ἐζωγράφησε πλείστας εἰκόνας, ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι πλήρεις αἱ πινακοθῆκαι

Γκρέκο (Αὐτοπροσωπογραφία).

Ὁ Χριστὸς μεταφέρει τὸν Σταυρὸν (Γκρέκο).

καὶ τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ὁ Θεοτοκόπουλος θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τὰ ἔργα του εἶναι περιζήτητα.

Ὁ Μέγας Ἱεροξεταστὴς (Γκρέκο)

Ὁ Χριστὸς εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἑλαιῶν (Γκρέκο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Πολλοὶ παραδέχονται, ὅτι τὴν πυρίτιδα τὴν ἀνεκάλυψαν οἱ Εὐρωπαῖοι, καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου. Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐσκέφθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐσφενδονίζουσι βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον ἀπὸ σίδηρον ἢ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μπομπάρδα (bombarde), τὸ ὁποῖον διεδόθη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὰ πρῶτα αὐτὰ τηλεβόλα ἦσαν μεγάλα καὶ βαρέα καὶ ἐχρησίμευον πρὸ πάντων διὰ τὴν ἄμυναν ἢ τὴν πολιορκίαν τῶν πόλεων. Τὸ κυριώτερον ἀποτέλεσμα τῶν ἦτο νὰ τρομάζουσι τοὺς ἵππους τῶν ἀντιπάλων, ἀλλ' εἶχον τὸ μειονέκτημα νὰ φονεύουσι πολλάκις τοὺς πυροβολητὰς καὶ νὰ μετακινουῦνται δυσκολώτατα. Τὸν 15ον ὁμως αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχοὺς, τέσσαρας κατ' ἀρχὰς καὶ βραδύτερον δύο.

Τὰ πυροβόλα τῆς χειρός, τὰ τυφέκια δηλαδή, κατεσκευάσθησαν ἀργότερα. Αὐτὰ ἦσαν εἶδος μικροῦ τηλεβόλου, βαρέα καὶ δυσκολομεταχειρίιστα, ὥστε διὰ πολὺν καιρὸν ἀκόμη ὡς κύριον ὄπλον παρέμεινε τὸ δόρυ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόλις τὸ ἡμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ πυροβόλα.

Τὸ πυροβόλον καὶ τὸ τηλεβόλον ἀνεστάτωσαν τὴν πολε-

μικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα, ἡ ἀσπίς, ὁ θώραξ κτλ., δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπασαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ ἀτομικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ὑπερήφανοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἱππικόν.

✓ Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΕΝΙΣΧΥΕΤΑΙ

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης μαζί με τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου ἐπροκάλεσαν σημαντικὴν πολιτικὴν μεταβολήν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες διαθέτοντες ἄφθονα χρήματα ἀπὸ τὴν τακτικὴν φορολογίαν κατήρτισαν μισθοφορικὸν στρατὸν ἀπὸ χωρικοὺς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀνώτερος ἀπὸ τὸ ἱππικόν.

Διὰ τοῦ μονίμου αὐτοῦ στρατοῦ οἱ βασιλεῖς ἠθέλησαν νὰ ἐξαφανίσουν κάθε περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν ὅπως ἠθελον αὐτοί, δηλαδὴ αὐταρχικῶς. Προσεπάθησαν λοιπὸν νὰ συντρίψουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, δηλαδὴ ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς μικροτέρους ἡγεμόνας, τοὺς φεουδάρχας, καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινότητος καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ ἐνισχυθῇ ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ νὰ καταλυθῇ ἡ φεουδαρχία. Οἱ ἄρχοντες μεγάλου ἢ μικροῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην νέον πολιτικὸν σύστημα, ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

Τὸ νέον σύστημα, τὸ ὁποῖον ἤρχισε τὸν 16ον αἰῶνα πρῶτον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, εἶχε τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἀπήλλαξε τὸ κράτος ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

✓ ΔΥΝΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις ἐπροκάλεσε μεγάλην μεταβολήν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζο-

μεν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κατῶρθωσαν νὰ ἐπιβληθοῦν ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον λαοὺς διαφέροντας κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν, τὴν ἐθνικότητα κτλ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἐπεχείρησε νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἐξουσίασε λαοὺς διαφωτάτους. Τὸ ἴδιον ἐπεχείρησαν βραδύτερον οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους. Τὰ κράτη αὐτὰ ὀνομάζονται δυναστικά.

Ἀλλὰ τότε δὲν ἦτο ἀκόμη ἀνεπτυγμένον τὸ ἐθνικὸν συναίσθημα, ὅτι δηλαδή κάθε λαός, ὅπως ἀποτελεῖ ἓν ἔθνος, πρέπει νὰ ἀποτελῇ καὶ ἓν κράτος. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ὅμως τῶν νέων χρόνων ἀρχίζει νὰ διακρίνεται ἡ ἐπιθυμία τῶν λαῶν νὰ σχηματίσῃ ἐθνικά κράτη. Ἀποτελεσματικὴ εἶναι ἡ τάσις αὐτὴ εἰς ὠρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, καὶ Ἀγγλίαν, αἱ ὁποῖαι συνεπλήρωσαν τὴν ἐθνικὴν των ἑνωσιν καὶ ἐσχημάτισαν ἰσχυρὰ κράτη. Μεγάλως ὅμως δυσκολίας συνήνητησεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν.

✓ 1. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ

Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους τίτλους, βασιλεῖς, δούκες, κόμητες κ.τ.λ. Τὸν 10ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Οὐγγρων, οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὸν πόλεμον. Ἐξέλεξαν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῆς Σαξονίας, τὸν **Ἐρρίκον**, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας (919 - 936).

Ἀπὸ τότε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους. Οἱ σημαντικώτεροι Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἑπτὰ κατ' ἀρχάς, βραδύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι Ἐκλέκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἓνα ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, συνήθως τὸν ἰσχυρότερον, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡγεμὼν τοῦ κράτους του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον καὶ συγχρόνως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. ✓

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΨΒΟΥΡΓΩΝ

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας σχεδὸν κανονικῶς μέλη ἀπὸ τὸν Ἀψβουργικὸν Οἶκον. Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιδουκός. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Ἀψβουργικὸς Οἶκος ἀπέκτησεν ἐκτεταμέναις χώρας διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν γάμων.

Ὁ **Μαξιμιλιανὸς Α'** (1493 - 1519) ἦτο εὐφυῆς καὶ δραστήριος, μορφωμένος, καλὸς στρατηγὸς καὶ δημοφιλής. Διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς Βουργουνδίας ἔλαβεν ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοα (Βόρειος Γαλλία), τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Comté). Νυμφεύσας δὲ τὸν υἱὸν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰωάνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλείων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατώρθωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν Οἶκον του ἡ Ἰσπανία, ἡ Μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ αἱ ἰσπανικαὶ κτήσεις εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΑΡΟΛΟΣ Ε' (1519-1556)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου βασιλεὺς αὐτῆς ἐγένεν ὁ Κάρολος Α' εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ οἱ ἐκλέκτορες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν Κάρολον Α' τῆς Ἰσπανίας, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φραγκίσκου Α' τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος εἶχε συγγένειαν μὲ τὸν Ἀψβουργικὸν Οἶκον. Ὁ Κάρολος ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὀνομάζεται **Κάρολος Ε'**.

Ὁ Κάρολος εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, πείσμων, πολμηρὸς ὅμως καὶ σταθερὸς εἰς τὰς δυσμενεῖας τῆς τύχης, εἶχε θαυμασίαν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὰς γλώσσας τῶν ὑπηκόων του, τὴν γερμανικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν, φλαμανδικὴν, τσεχικὴν καὶ αὐγγρικὴν. Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐξουσίαζε τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν, τὰς ἀπεράντους

κησαν εις μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσυνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Ἡ πάλη μεταξύ τῶν δύο ἡγεμόνων ὑπῆρξε μακρὰ καὶ συνετάραξε τὴν Εὐρώπην, συνεχίζεται δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ἄφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσε τὸ Μεδιόλανον καὶ ἡ Ἐλευθέρα Κομητεία, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀρχῆθεν γερμανικὰ φέουδα, εἶχον ὅμως καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος ἤρχισε τὸν πόλεμον ἔχων ὡς σύμμαχον τὸν βασιλεῖα τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκον Η΄. Ἡ προσπάθειά του ὅπως εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν ἀπέτυχε, ἀλλ' ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν τῆς Ἄνω Ἰταλίας καὶ ὁ Φραγκίσκος συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525). Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης (1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητήθη τῶν ἀξιώσεων του ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν.

Βραδύτερον ὅμως ὁ Κάρολος, ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου, ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἐκράτει τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν, ἐγκατέλειπεν ὅμως τὴν Ἰταλίαν (1529).

Ὁ διαπρεπέστερος ἐκ τῶν Τούρκων σουλτάνων Σουλεῦμάν ὁ Μεγαλοπρεπής, χρησιμοποιοῦν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὄθωμανῶν, ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξύ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἐφάνη τότε, ὅτι ἠπειλεῖτο σοβαρῶς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφασιστικότητος τῆς ἠνωμένης Γερμανίας ὁ Σουλεῦμάν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Μεγάλην αἴσθησιν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ συμμαχία τοῦ Φραγκίσκου Α΄ μετὰ τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, εὐρισκόμενος εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ σουλτάνου δι' ἐπιστολῆς. Ἐνῶ δὲ ὁ Σουλεῦμάν ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Βιέννης, ὁ ὑπὸ τὸν Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσαν πειρατικὸς στόλος τῆς Ἀφρικῆς ἐλυμαίνετο τὴν Μεσόγειον καὶ ἠπειλεῖ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας.

Ἀπαλλαγείς ἀπὸ τὴν ἀπειλήν τοῦ σουλτάνου ὁ Κάρολος

προσέβαλε τὴν Τύνιδα, τὴν ἐστίαν τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βαρβαρόσσα. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ἐπικινδύνων πειρατῶν ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος κυρίως μὲν Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἱταλοὶ καὶ Γερμανοὶ (Ἰούνιος 1535). Πρὸ τῆς Τύνιδος συνετρίβη ἡ ὑπερτέρα δύναμις τοῦ Χαϊρεντίν, οἱ δὲ πολυάριθμοι Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦντο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐπανεστάτησαν καί, ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἐβοήθησαν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ἄλλ' ὁ Κάρολος κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα του σχέδια δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ μελαγχολίας ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἀφοῦ διεμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δὲ δεῦτερος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας (1556).

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου **Φερδινάνδος Α'** (1556 - 1564), **Μαξιμιλιανὸς Β'** (1564 - 1576) καὶ **Ροδόλφος Β'** (1576 - 1612) ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον φιλόδοξοι καὶ ὀλιγώτερον λαμπροί, ἐκυβέρνησαν ὁμως μὲ σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν. ✓

2. ΓΑΛΛΙΑ

ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ Γαλλία εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ κατοικεῖται ἀπὸ ὁμοιογενῆ πληθυσμόν. Ἐκτὸς τούτου ὁ βασιλικὸς οἶκος δὲν εἶχε διακοπὴν καὶ ἔδωσε σειρὰν ἀξιολόγων βασιλέων, ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν παρέλυσεν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἱταλίαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 15ου αἰῶνος σειρὰ ἀπὸ δραστηρίους βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν εἰς τὴν μεγάλην δυναστείαν τῶν Β α λ ο ἂ (1328 - 1589), ἐθμελίωσε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ **Κάρολος Ζ'** (1422 - 1461) καὶ ὁ υἱὸς του **Λουδοβίκος ΙΑ'** (1461 - 1483) κατέστησαν τὴν Γαλλίαν τὸ ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς καὶ προσωπικῶς.

Οί διάδοχοί των **Κάρολος Η'** (1483 - 1498) και **Λουδοβίκος ΙΒ'** (1498 - 1515) εστράφησαν προς έξωτερικὰς κατακτήσεις, ιδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' **Φραγκίσκος Α'** (1515 - 1547) ἦτο φιλομαθὴς, μὲ ταχεῖαν ἀντίληψιν καὶ φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, τὰς ὁποίας ὑπεστήριζε πολὺ, διότι ἡ βασιλεία του συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐγίνεν ὀνομαστὸς κυρίως διὰ τοὺς μακροὺς καὶ περιπετειώδεις πολέμους του πρὸς τὸν Κάρολον Ε', τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν περίφημον σουλτάνου τῆς Τουρκίας Σουλεῦμάν τὸν Μεγαλοπρεπῆ.

Ὁ υἱὸς του **Ἐρρίκος Β'** (1547 - 1559) ἐξηκολούθησε τοὺς πολέμους τοῦ πατρὸς του. Εἰς τὴν διοίκησιν κατώρθωσεν, ὥστε τὰ πάντα νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως.

Τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1461 μέχρι τοῦ 1560, κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος, ἔγινεν αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτος. Ἡ δὲ φεουδαρχία ἔχασε τὴν δύναμιν της.

✓ 3. ΙΣΠΑΝΙΑ

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου ἦσαν οἱ Ἰβηρες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως ἐξελατινίσθησαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν. Βραδύτερον τὴν Ἰσπανίαν κατέκτησαν, καθὼς γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, οἱ Βησιγότθοι, οἱ ὁποῖοι ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους καὶ ὠμίλησαν τὴν γλῶσσαν των, ὥστε οἱ Ἰσπανοὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ὀμιλοῦν μίαν ἀπὸ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας.

Τὸν 8ον μ. Χ. αἰῶνα ἦλθον οἱ Ἀραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγόθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς Χριστιανούς εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ Χριστιανοὶ ἵδρυσαν μικρὰ κράτη ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστὰς καὶ διετέλουν εἰς διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Ἀραβας ἢ Μαύρους, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ Ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Ἀραβες εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸν ἀνατολικὸν

πολιτισμόν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, κατεσκεύασαν περίφημα ἀρδευτικὰ ἔργα, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρέτους οἰκοδομὰς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰών).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ Ἀραβικὸν Κράτος τῆς Ἰσπανίας καὶ προήλθον ἀπ' αὐτὸ διάφορα μικρὰ μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν πολέμους μεταξύ των. Οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν τότε καὶ ἐπεξέτεινον τὰς κτήσεις των πρὸς νότον.

Υ ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ - ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ ΚΑΙ ΙΣΑΒΕΛΛΑ

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο σπουδαιότερα χριστιανικὰ κράτη, τῆς Καστίλλης καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσιάζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης **Ἰσαβέλλα** ἦτο ἐνεργητικὴ καὶ φιλόδοξος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας **Φερδινάνδος** ἦτο ρωμαλέος, πονηρὸς καὶ φιλόδοξος ἡγεμὼν. Οἱ δύο ἡγεμόνες ἐνυμφεύθησαν καὶ ἤνωσαν τὰ κράτη των (1460), τὰ ὁποῖα περιελάμβανον τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς χερσονήσου. Τότε ἀνέλαβον μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μὲ μεγαλύτερα μέσα τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἡ πρωτεύουσα τῶν Μουσουλμάνων Γρενάδα ἀντέστη ἡρωϊκῶς ἐπὶ δέκα ἔτη, ἀλλὰ τέλος τὸ 1492 ἔπεσε καὶ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦτο ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον διὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν ἀπίστων Καθολικόν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας συνέτριψαν ἐπίσης καὶ τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἱδρυσαν ἰδιαιτερον δικαστήριον τὴν Ἰερὰν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατεδίωκε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνῆκον ἀνέκαθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κατέλαβε κληρονομικῶς δικαίωματι τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Ἐφάνη τότε, ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πράγματι ἐφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Καρόλου.

ΚΑΡΟΛΟΣ Α' (1516 - 1556)

Ὁ **Κάρολος Α'** τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἔγινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κάρολος Πέμπτος** (Carolus Quintus). Συνήνωσε μὲ τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ Β' (1556 - 1598)

Ὁ **Φίλιππος Β'**, υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν), τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν, τὸ Μεδιόλανον, κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ διέθετεν ἄφθονα χρήματα, στρατὸν καὶ στόλον.

Ὁ **Φίλιππος** ἦτο ἀνθρωπὸς ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἀλλὰ πολὺ ἐργατικός. Προσηλωμένος, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, ἐνόμιζεν, ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον ἔργον μὲ τὸ νὰ καταδιώκῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν καὶ τοὺς ἀλλοδόξους εἰς τὸ κράτος του. Ἔνεκα τούτου περιεπλάκη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐξήντησαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ **Φίλιππος** ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίστευεν, ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξοντώσῃ μὲ πᾶν μέσον τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν ἐπολέμησε 1) ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων τῆς Ἰσπανίας, 2) τῶν Τούρκων, 3) τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας καὶ 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Ὁ **Φίλιππος** ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν ἀπογόνων τῶν Ἀράβων. Μετῆλθεν ἐναντίον των τὰ πλέον ἀπάνθρωπα μέτρα. Οὗτοι, κατόπιν ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐξώθησαν τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι.

2) Συμμαχήσας με τὸν Πάπαν καὶ τὴν Βενετιάν κατήρτισεν ἰσχυρὸν στόλον ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν του Ντὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας, ὁ ὁποῖος ἔνωθεις με τὸν βενετικὸν κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὴν περίφημον Ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντο ἢ Ναυπάκτου (1571).

3) Ὁ Φίλιππος ἦτο ἰδίως ἄσποιδος διώκτης τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ἐπεχείρησε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν Μεταρρύθμισιν καὶ ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὰς ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι ἡ Ὁλλανδία μετὰ τραχεῖς καὶ μακροῦς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

4) Συνεζεύχθη τὴν βασιλίссαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, διὰ νὰ συνεργασθῇ μαζί της διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπεστήριξε κατόπιν τὴν βασιλίссαν τῆς Σκωτίας Μαρίαν Στούαρτ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ὑπὸ περιορισμὸν ἡ βασιλίссα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ, καὶ μετὰ τὸν σκληρὸν θάνατον ἐκείνης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἐλισάβετ. Ὁ ἰσπανικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 130 πλοῖα, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 10 χιλιάδες πολεμισταί, ἐπρόκειτο νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλας 30 χιλιάδας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἀκτὴν καὶ νὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Ἀλλ' ἡ Ἀήττητος Ἀρμάδα (Invincible Armada), ὅπως ὠνομάσθη πομπωδῶς ὁ στόλος αὐτός, προσεβλήθη αἰφνιδιστικῶς ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀγγλικά πλοῖα καὶ πυρπολικά, ὑπέστη μεγάλας ζημίας καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τρικυμία (1588). Τοιοῦτοτρόπως ἐκλονίσθη ἡ κυριαρχία τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν θάλασσαν καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐπέτυχον ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ὁ Φίλιππος παρὰ τὰ προτερήματά του μόνον ἀτυχήματα ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν χώραν του, τὴν ὁποίαν ἐξήντησε με τοὺς μακροὺς καὶ ἀσκόπους πολέμους του, ὥστε ἡ ὀνομαστὴ ἄλλοτε διὰ τὰ πλούτη της Ἰσπανία νὰ καταντήσῃ ἡ χώρα τῆς πείνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων του **Φιλίππου Γ'** καὶ **Φιλίππου Δ'** ἐξηκολούθησεν ἡ παρακμὴ. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς, ἀφ' οὗ ἐξεδίωξαν οἱ Ἰσπανοὶ ἀπὸ τὴν χώραν των τοὺς Ἀραβας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κλῆρος ἐπεκράτησε, σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν,

ἦσαν κληρικοί καὶ τὸ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνήκεν εἰς τὸν κληρὸν καὶ τὰ μοναστήρια.

4. ΑΓΓΛΙΑ

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἦσαν οἱ Βρεταννοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Γαλάτας καὶ ἀνήκον εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν φυλὴν. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος, κατὰ τοὺς χρόνους δηλαδὴ τῆς Μεγάλης Μεταναστεύσεως, οἱ Ἀγγλοσάξονες, ὀρμητικὴ γερμανικὴ φυλὴ, μετηνάστευσαν ἀπὸ τὴν Β. Γερμανίαν εἰς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὴν διάφορα κράτη. Ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν Βρεταννῶν καὶ τῶν Ἀγγλοσαξόνων προῆλθε τὸ σημερινὸν δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος.

Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἀγγλοὶ ἦσαν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι. Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ἰδίως ὅταν οἱ δουκεῖς τῆς γαλλικῆς Νορμανδίας ἐγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας (Γουλιέλμος ὁ Κατακτητῆς, 1066).

ΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ὅπως εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπεκράτησε τὸ φεουδαρχικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' οἱ βασιλεῖς ἦσαν πάντοτε ἀρκετὰ ἰσχυροί, διότι ἡ ἀριστοκρατία δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν χώραν καὶ οἱ μικροὶ ἡγεμόνες ἦσαν μᾶλλον ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον γνώρισμα τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, εἶναι τὸ Κοινοβούλιον. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας παραλλήλως ἀνεπτύχθη μία ἄλλη ἐξουσία, τὸ Συμβούλιον τῶν Γαιοκτημόνων (Parlement), τὸ ὁποῖον εἶχε γνώμην ἰδίως εἰς φορολογικὰ ζητήματα. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ κοινοβουλίου, τὸ ὁποῖον τοιοῦτοτρόπως περιώριζε τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως.

Τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων ἐπε-

χείρησε νὰ καταργήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ Κοινοβουλίου, ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καὶ τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνήθειαν αὐτὴν δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζεται Magna Charta (1215). Τοῦτο εἶχε μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ ἀγγλικῆς πολιτεύματος.

✓ ΟΙ ΤΥΔΩΡ.— ΕΡΡΙΚΟΣ Η' (1509 - 1547)

Κατὰ τὰ τέλη τῶν μέσων χρόνων ἡ Ἀγγλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐμφύλιον πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔθρεσε τέρμα ὁ Ἐρρίκος Τυδώρ (1485 - 1509), ὁ ὁποῖος καὶ ἔστερέωσε τὸν οἶκον τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχός του ἦτο ἡγεμὸν ἰσχυρός.

Ἄ Ἐρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν καὶ ἦτο προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, ὠραιότητα, ἀθλητικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην καὶ τὰς ξένας γλώσσας. Ἦτο ὅμως θρησκόληπτος, ὀκνηρὸς καὶ φιλόδοξος. Ἰδίως πολὺ ἀνώμαλος ἦτο ὁ ἰδιωτικὸς του βίος. Αἱ διαζεύξεις καὶ οἱ ἐξ γάμοι του ἐξέθεσαν τὴν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του, δηλαδὴ τὴν νύμφην του, Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, ἀλλὰ μετὰ 18 ἔτη ἀνεκάλυψεν, ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία δὲν ἐπέτρεπον τοιοῦτον γάμον. Ἐπέμενε λοιπὸν νὰ τὴν χωρίσῃ καὶ τοῦτο τὸν ἔφερεν εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Ἀπὸ τὴν δευτέραν σύζυγον, τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν, ἀπέκτησε κόρην, τὴν Ἐλισάβετ, καὶ ἀπὸ τὴν τρίτην υἱόν, τὸν Ἐδουάρδον.

Ὁ Ἐρρίκος Η' προσεπάθησε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν χώραν του τὴν ἀπεριόριστον κυβέρνησιν. Ὑπεχρέωσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸ Κοινοβούλιον εἰς ὑπακοὴν καὶ ἐχώρισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὸν Πάπαν, κατέσχε τὴν περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ ἔδειξε μεγάλην αὐστηρότητα εἰς τοὺς ἀντιτιθεμένους.

✓ **ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΣΤ' (1547 - 1553). - ΜΑΡΙΑ ΤΥΔΩΡ (1553 - 1558)**

Τὸν Ἑρρίκον Η' διεδέχθη ὁ ἀπὸ τὴν τρίτην γυναῖκα υἱὸς τοῦ **Ἐδουάρδος Γ'** (1547-1553) εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν. Ἀδύνατος καὶ ἀσθενικός, ἀπέθανε 17 ἐτῶν.

Τὸν Ἐδουάρδον Γ' διεδέχθη εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν ἡ **Μαρία Τυδώρ** (1553-1558), κόρη τοῦ Ἑρρίκου Η' ἐκ τοῦ πρώτου γάμου μετὰ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνίας. Ἡ Μαρία ἦτο φανατικὴ καθολικὴ ἐκ παραδόσεως τῆς μητρὸς της καὶ συνεζύχθη τὸν ὁμόδοξόν της Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου παρεκινήθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν καθολικισμόν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὐτῆ τὴν περιέπλεξεν εἰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν χώραν ἐξωτερικούς πολέμους καὶ ἐπροκάλεσεν ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔχασαν τὸ Καλαί, τὸ τελευταῖον φρούριον, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπὶ τῆς ἡπείρου.

✓ **ΕΛΙΣΑΒΕΤ (1558 - 1603)**

Μὲ τὴν **Ἐλισάβετ** (1558-1603), τὴν κόρην τῆς Ἄνας Μπόλεϋν, ἀρχίζει περίοδος δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἡ Ἀγγλία ἦτο πτωχὴ ἀγροτικὴ χώρα μὲ 3 ἑκατομμύρια κατοίκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας της οἱ Ἀγγλοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς βιομηχανίας, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους των.

Ἡ **Ἐλισάβετ** ἦτο χαρακτήρ ἰδιόρρυθμος. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν, ἀφοῦ εἶχε δοκιμάσει πολλὰς πικρίας ἐπὶ τῶν προκατόχων της. Ἦτο ζωηρά, φιλάρεσκος καὶ ματαιόδοξος. Εἶχε μεγάλην ἐπιμονὴν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἐγνώριζε νὰ ὑποκρίνεται. Μολοντί ἐξῆσεν εἰς χρόνους θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, οὐδέποτε παρεφέρετο εἰς θρησκευτικὰ ζητήματα. Εἶχε λόβει τὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ἔμεινε βαρύντατα Ἀγγλίς.

Ἡ Ἐλισάβετ ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς τὴν χώραν ζητοῦσα τὴν γνώμην προσωπικοῦ συμβουλίου χωρὶς νὰ ἐρωτᾷ τὸ Κοινοβούλιον. Διεμόρφωσε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸν ὤρισεν τὸν ἐκάστοτε βασιλεῶν τῆς Ἀγγλίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπέβαλε τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν της θρησκευτικὴν γαλήνην καὶ, ἐνῶ αἱ ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ χώραὶ ἠρημόνωντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς πολέ-

μους, ἡ Ἀγγλία διήλθε περίοδον ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ οἰκονομικῆς ἀκμῆς. Περίφημος ἔγινεν ἡ ἀντιζηλία τῆς πρὸς τὴν ἑξαδέλφην τῆς (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ ὁποία εἶχε νυμφευθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Δ' Στούαρτ), τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἡ ὁποία ἦτο νεωτέρα καὶ ὠραιότερα. Ἡ Μαρία εἶχε νυμφευθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β', ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον_διὰ

τὴν λαμπρότητά τῆς γαλλικὴν αὐλὴν καὶ μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σκωτιάν ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἐθεώρουν ὡς νόμιμον διαδοχὸν καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, διότι δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η' καὶ τῆς Ἄννας Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν τῆς ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπέδεχθη κατ' ἀρχὰς φιλικῶς, ἀλλὰ κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον.

Τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Στούαρτ ἀνέλαβε νὰ ἐκδικήσῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Β', ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν περίφημον Ἀήττητον Ἀρμάδα, τῆς ὁποίας γνωρίζομεν ἤδη τὴν τύχην. Διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀρμάδας ἡ Ἰσπανία ἔπαυσε νὰ εἶναι κοσμοκράτειρα. Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο προωρισμένη νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν.

Ἀπὸ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀποικιακὴ προσπάθεια τῶν Ἀγγλων. Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς οἱ Ἀγγλοὶ ἱδρυσαν τὴν πρώτην ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τῆς ἀνυπάνδρου βασίλισσας ὠνόμασαν Βιργινία.

Ἡ Ἐλισάβετ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

✓ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

✓ ΤΑ ΑΙΤΙΑ

✓ Ἡ Καθολικὴ ἢ Δυτικὴ Ἐκκλησία περιελάμβανε, καθὼς γνωρίζομεν, τὸν χριστιανικὸν κόσμον ὅλης τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ δύναμις τοῦ Πάπα ἦτο τόσον μεγάλη μεταξύ τῶν χριστιανῶν, ὥστε οἱ λαοὶ ἐθεώρουν τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων κατωτέραν τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος, εἰς ὅποιον κράτος καὶ ἂν ἀνῆκον ἀνεγνώριζον τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ ἀπετέλουν ὅλοι μαζί τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως. Ἐπεκράτει λοιπὸν εἰς τὴν Εὐρώπην θρησκευτικὴ ἐνότης τῶν λαῶν ὑπὸ τὸν Πάπαν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὸν Πατριάρχην.

✓ Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐπῆλθε διάσπασις τῆς ἐνότητος εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ παραλήλως πρὸς αὐτὴν ἐδημιουργήθησαν καὶ ἄλλαι χριστιανικαὶ ἐκκλησῖαι. Ἡ θρησκευτικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Μεταρρύθμισις καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αἱματηροὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην περιπίπτου ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καθυστέρησιν τοῦ πολιτισμοῦ.

✓ Τὰ αἷτια τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι πολλὰ. Λέγουσιν συνήθως, ὅτι τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους διέκρινε μεγάλη θρησκευτικότης τῶν λαῶν. Ἀλλ' ἡ θρησκευτικότης αὐτὴ δὲν ἦτο ἡ βαθυτέρα ἐκείνη συγκίνησις καὶ ἡ ἐνεργὸς πίστις, ἡ ὁποία ἔχαρακτήριζε τοὺς χριστιανοὺς τῶν πρώτων ἀποστολικῶν χρόνων, καὶ εἶχε καταστήσει εἰς δεισιδαιμονίαν. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι ἀμαρτάνει εἰς κάθε του βῆμα. Ἡ κυριωτέρα φρον-

τίς του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὁμως, ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπεχειρεῖ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινεν εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ ζητήσῃ ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος ἦσαν ἄλλοτε οἱ Ἁγιοὶ Τόποι, δηλαδή ἡ Ἱερουσαλήμ. Ἄφ' ὅτου ὁμως οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, οἱ πιστοὶ ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, τὰ περίφημα συχωροχάρτια (indulgentia).

✓ Σκάνδαλον ἀπετέλει ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βίος τοῦ κλήρου. Οἱ μὲν ἀνώτεροι κληρικοί, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, ἦσαν κάτοχοι μεγάλης περιουσίας, ἔζων βίον πολυτελεῖ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἵππότες, ἐκυνήγουν, ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους καὶ ἠγάπων τὴν κοσμικὴν ζωὴν. Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου κλήρου ἦτο οἰκτρά. Οἱ ἱερεῖς δὲν εἶχον τακτικὸν εἰσόδημα, οὔτε μισθόν, διετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦσαν ἀμαθεῖς καὶ ἔζων ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοί, ἐσύχναζον εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα καὶ πολλάκις ἔπινον καὶ ἔχαρτοπαίκτου.

✓ Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἶχεν ἀφυπνίσει τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα καὶ ἐγέννησε τὸν ζῆλον τῆς μελέτης τῶν ἱερῶν κειμένων. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας ἡ Καινὴ Διαθήκη κατὰ ἑκατοντάδας χιλιάδων ἐκυκλοφορεῖ εἰς τὸν λαόν. Οἱ εὐφυέστεροι, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν, μελετῶντες τὰς Γραφὰς ἔβλεπον, ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι ἐγέννησαν τὸν πόθον μιᾶς ἀναγεννήσεως εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ αὕτη εἰς τὴν παλαιὰν ἀγνότητα καὶ ἀπλότητα.

✓ Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ.— ΛΟΥΘΗΡΟΣ

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς

τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας (πόλεως γερμανικῆς) τὴν ἔκδοσιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γερμανοὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη πλεόν νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ προμηθευθοῦν ἄφεςιν ἁμαρτιῶν. Ἄλλ' ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο μὲ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ μοναχὸς Τέτζελ ἀνέλαβε τὴν πώλησιν αὐτῶν καὶ ἐκήρυττεν, ὅτι ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν του. «Μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ χρήματος, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τῆς καθαρτήριον.»

Ὁ Λούθηρος.

εἰς τοῦ Λουθήρου ἦτο τολμηρὰ καὶ εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν. ✓

Ὁ Λούθηρος ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Αἰσλέμπεν τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦ. Ἐμορφώθη μὲ τὰ λατινικὰ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἐρφούρτης. Βραδύτερον κατετάγη εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων μοναχῶν, ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς

Ἄλλος μοναχός, ὁ **Μαρτίνος Λούθηρος**, ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητῆς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη [κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματά του καί, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀνῆρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 15 θέσεις, δηλαδὴ ζητήματα, διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλει τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πρᾶ-

Βιττεμβέργης και διωρίσθη καθηγητής του ίδιου Πανεπιστημίου και ιεροκήρυξ της πόλεως αυτής.

✓ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ

Δύο είναι τα σημαντικώτερα σημεία της διδασκαλίας του Λουθήρου: ή θεία χάρις και ή έλευθέρια έρευνα.

‘Η κυριωτέρα φροντίς των ανθρώπων της εποχής του ήτο πώς να σώσουν την ψυχήν των. Είς το πρόβλημα αυτό ο Λούθηρος έδωκεν ικανοποιητικήν απάντησιν. ‘Ο άνθρωπος δηλαδή δεν σώζει την ψυχήν του δι’ ασκήσεων (ταλαιπωριών), νηστειών, προσευχών, προσκυνημάτων κλπ., αλλά διὰ της θερμής πίστεως και δι’ άμέσου επικοινωνίας μετά του Θεού, άνευ μεσολαβήσεως ιερέων, έπισκόπων ή του Πάπα. Αυτή είναι ή έννοια της θείας χάριτος.

Κατά τον Λούθηρον, την άληθινή διδασκαλίαν του Χριστού εύρίσκει κανείς μελετών άπ’ ευθείας την ‘Αγίαν Γραφήν. ‘Η έλευθέρια λοιπόν έρευνα των Γραφών είναι εκείνη, ή όποία δίδει εις τους πιστούς την άληθινή διδασκαλίαν του Χριστού.

¶ ‘Από τα μυστήρια ο Λούθηρος παρεδέχετο μόνον δύο, το βάπτισμα και την ευχαριστίαν. ‘Αλλ’ ή τελευταία είναι τελετή, κατά την όποίαν δεν γίνεται μετουσίωσις, άλλ’ άπλή παρουσία του Θεού. ‘Εδίδαξεν εκτός τούτου ο Λούθηρος, ότι ή λειτουργία πρέπει να γίνεται εις την όμιλουμένην γλώσσαν του τόπου και όχι εις την άκατανόητον λατινικήν. Κέντρον αυτής είναι το κήρυγμα. Διά τουτο ή προτεσταντική εκκλησία έχει ιεροκήρυκας άντι ιερέων και καταργεί τας πομπώδεις τελετάς. ‘Ως συμπλήρωμα του κηρύγματος είναι τα εκκλησιαστικά άσματα. Τα πρωτεία του Πάπα δεν έχουν καμμίαν δικαιολογίαν, όπως και ή άγαμία του κλήρου, ή προσκύνησις των άγιών και των εικώνων αυτών.

‘Η διδασκαλία του Λουθήρου διεδόθη εις την μέσην και την βόρειον Γερμανίαν, εις την Σουηδίαν και την Δανίαν, όπου έδέχθησαν αυτήν οι ήγεμόνες και την κατέστησαν θρησκείαν του Κράτους.

Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Ἡ Μεταρρύθμισις εὗρε κατάλληλον ἔδαφος καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὴν Γερμανίαν, διότι ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν μικρῶν ἡγεμόνων διὰ λόγους πολιτικούς. Συνήντησεν ὅμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ ἔτος 1519, δηλαδὴ δύο ἔτη μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε΄. Ὁ Κάρολος εἶχε σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ μισῇ τὴν Μεταρρύθμισιν, διότι προεκάλει νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν πολιτικῶς διηρημένην ἤδη Γερμανίαν.

Ὁ Πάπας ἐπίσης, ὁ ὁποῖος τὸ κίνημα τοῦ Λουθήρου ἐθεώρησε κατ' ἀρχὰς ὡς ἀπλήν καλογηρικὴν ἔριν ἄνευ βαθυτέρας σημασίας, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον.

Ὁ Κάρολος Ε΄ εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Βόρμς (Worms) τὸ 1521, ἠθέλησε νὰ λύσῃ καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνήλθεν ἀπὸ τὴν πρώτην του ταραχήν, ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν ἀνακαλεῖ τὰς γνώμας του, παρὰ μόνον ἐὰν ἀναίρέσῃ τις αὐτὰς διὰ τῶν Γραφῶν ἢ τῆς λογικῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου καὶ τὸν ἴδιον ἔθεσεν ἐκτὸς νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ συγγράμματά του.

Μετὰ τὴν καταδίκην του καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο, ὅτι διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἄλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἔκρυπεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ Θουριγικικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν κατώρθωσε νὰ πλήξῃ τὴν Μεταρρύθμισιν, διότι τὸν ἠμπόδισαν ἀφ' ἑνὸς ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν

Τούρκων Σουλεϊμάν Β' είχε εμφανισθῆ πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ Κάρολος εἶχε ἀνάγκη τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Μεταρρύθμισις ἐξηπλοῦτο καὶ κατέκτησεν ἔδαφος. Πολλοὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὰ κράτη των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπαλλαγείς ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς περισπασμούς, ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Μεταρρυθμίσεως, οἱ Λουθηρανοὶ ὑπέβαλον ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρομένοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς Εὐαγγελικοὺς (1529).

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὀπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῆ. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ε' βλέπων, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Ἔγινε λοιπὸν τότε εἰς τὴν Αὐγούσταν ἡ **1555** λεγομένη Θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας (1555), εἰς τὴν ὁποίαν ὠρίσθησαν τὰ ἐξῆς: 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα των εἰς τοὺς ὑπηκόους των καὶ 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα μένουσιν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀπεσοβήθη προσωρινῶς.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΕΛΒΕΤΙΑΝ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΝ

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ Ἑλβετὸς ἱερεὺς **Ζβίγγλιος** (Zwingli, 1481—1531). Κατὰ παρακίνησιν τοῦ ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εἰκόνας καὶ λειτουργίαν. Ἄλλ' ἡ διδασκαλία του διεδόθη εἰς μικρὸν μόνον μέρος τῆς Ἑλβετίας, ἐνῶ τὸ πλεῖστον αὐτῆς ἔμεινε πιστὸν εἰς τὸν Πάπαν.

Ἄξιοιολογώτερος πολὺ ἦτο ὁ Γάλλος μεταρρυθμιστὴς **Καλβίνος** (Jean Calvin, 1509—1564), ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν. Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰς

ῥησκευτικὰς του ἀντιλήψεις κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε κατάλληλον ἕδραφος, διὰ τὴν ἀναπτύξιν τὴν διδασκαλίαν του, ἣ ὁποία ὠνομάθη Καλβινισμὸς καὶ οἱ ὄπαδοί του Καλβινισταί. Ὁ Καλβίνος ἤθελε νὰ ἐπιβάλη μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κλῆρον καὶ ὥρισε νὰ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν οἱ πρεσβύτεροι, δηλαδὴ οἱ γέροντες τῆς κοινότητος. Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται Πρεσβυτεριανή.

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβίνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἡξουσίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα καὶ ἐκάνονισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χοροὺς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφήν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ ὑπεχρέωσεν ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν.

Ἡ Μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη ἰδίως εἰς τὴν Γαλίαν, εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ἄλλ' εἰς τὴν Γαλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως ῥησκευτικὸν νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρεσιν, ἣ ὁποία ἠπέιλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἐν τούτοις ἡ Μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὄπαδούς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξύ τῶν ἀνεπτυγμένων. Οἱ καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν δρᾶσιν καὶ ὠνομάσθησαν Οὐγενότοι.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΑΓΓΛΙΑΝ ΚΑΙ ΣΚΩΤΙΑΝ

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν πρὸ πολλοῦ προετοιμασμένα διὰ τὴν ῥησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν Μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ἰδιόρρυθμος βασιλεὺς Ἑρρίκος Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείαν τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἄνναν Μπόλευν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας, φοβούμενος νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, παρείλκυε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας (1534).

Ἡ ὀρθοδοξία μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διήλθε σειρὰν περιπετειῶν. Ὁριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ τῆς Ἀννας Μπόλευν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διειρηθήσαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διειρηθήσαν μερικοὶ τύποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διειρηθῆθη ἡ Ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικωτέραν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὄλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Σκωτικὴ ἐκκλησία διειρηθῆθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ [καλβινικῆς] (πρεσβυτεριανῆ).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον Ἀγγλικὴν καὶ Σκωτικὴν Ἐκκλησίαν ἀπεσχίσθησαν δύο ὁμάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτανοὶ καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοί, οἱ ὅποιοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητα μεταξύ τῶν πιστῶν.

Ἡ ΑΝΤΙΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐπροκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ τὴν πολέμησιν τὴν αἵρεσιν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Ἀντιμεταρρύθμισις ἢ Καθολικὴ Μεταρρύθμισις. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἀμυναν καὶ ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν.

1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην. Ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

2) Τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν (Societas Jesu,

1540), τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ ἰσπανὸς Λουόλα ὀργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησοῦϊτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πενίας καὶ τῆς σεμνότητος, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Πρὸ τοῦ συμπληρωθῆαι αἰῶν, οἱ Ἰησοῦϊται εἶχεν ἐξαπλωθῆαι εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν, ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ παιδεία, κατῴρωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖρας των μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἦτο δικαστήριον, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ καρδινάλιους καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποίησει οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον διὰ νὰ καταδιώξουν τοὺς ἀλλοδόξους Ἑβραίους καὶ Μωαμεθανούς. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασιάνου ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν αἰωνίαν καταδίκην. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν ὅμως τῶν μέτρων τούτων ἔγινε καὶ βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἰαντίδρασις εἰς τὴν Μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀφυπνισθῆι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν Μεταρρύθμισιν χρόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ. — ΕΡΡΙΚΟΣ Δ' (1589 - 1610)

Εἰς τὰς ἀρχὰς ἡ Μεταρρύθμισις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὄταν ὅμως διεδόθη πλατύτερον καὶ συνήνητσε σκληροὺς διωγμούς, ὠργανώθη εἰς παράταξιν. Οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἀνεμείχθησαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐκ τούτου προεκλήθησαν μακροὶ καὶ αἱματηροὶ πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἐπὶ 100 σχεδὸν ἔτη.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν Μεταρρύθμισιν, διότι αὕτη ἠπέιλει νὰ φέρῃ διάσπασιν εἰς τὸ κράτος των. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἀπὸ ἐμφυλίου παραχάς, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτῆσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν δύναμιν καὶ τὰ παλαιὰ των δικαιώματα.

Τὴν βασιλείαν τοῦ **Ἑρρίκου Β'** ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν του **Φραγκίσκου Β'** (1559), **Καρόλου Θ'** (1560 - 1574) καὶ **Ἑρρίκου Γ'** (1574 - 1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνῆλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο μεγάλην δύναμιν ἀπέκτησεν ἐπ' αὐτῶν ἡ μήτηρ των **Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων**, γυνὴ πονηρὰ καὶ φίλαρχος. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων δύο ἰσχυροὶ οἴκοι, οἱ Βουρβόνοι καὶ οἱ Γυῖζαι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν πρῶτοι ἔκλιναν πρὸς τὴν Μεταρρύθμισιν, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἦσαν ἀδιάλλακτοι καθολικοὶ, ἐφρόντιζον νὰ ἀποκτήσουν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐλήν.

Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ εἰρήνη, ἡ Αἰκατερίνη ἐμνήστευσε τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ νεαροῦ Βουρβόνου **Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας**, ὁ ὅποιος ἀνήκεν εἰς τοὺς Μεταρρυθμιστάς.

Οἱ Βουρβόνοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότοι, δηλαδή οἱ Μεταρρυσμισταί, ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἢ πονηρὰ Αἰκατερίνη βλέπουσα, ὅτι ἤρχισε νὰ παραγκωνίζεται, συνεννοήθη μὲ τοὺς Γυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Ὅταν λοιπὸν ἐτελοῦντο οἱ γάμοι τοῦ Ἑρρίκου, συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαροτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοὶ ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης ἐπέτηθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὅποιοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30 χιλιάδας Οὐγενότοι.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς ἰδιαίτεράν ἔνωσιν καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μὲ πείσμα, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ ἐμποδίσουν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρας ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Τέλος μετὰ πεισματώδη πάλην ἐπεκράτησεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσηλθὲν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ἑρρίκος Δ'** (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον νέα δυναστεία, ἡ Δυναστεία τῶν Βουρβόνων. Ὁ Ἑρρίκος Δ' ἦτο ἐκ τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους καὶ δι' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἡσυχάσασα εἰσηλθὲν εἰς περίοδον νέας ἀκμῆς. Διὰ νὰ θέσῃ ὀριστικὸν τέλος εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας ὁ Ἑρρίκος ἐξέδωκε τὸ **1598** περίφημον Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὅποιοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὀχυρὰς τινὰς θέσεις.

Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1618 - 1648)

Διὰ τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Γερμανίαν γαλήνη, ἡ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Μεταρρύθμισις προώ-

δευσε πολύ. Οί διαμαρτυρόμενοι ηγεμόνες απέτέλεσαν συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἑνωσις (Union) με ἀρχηγὸν τὸν Φρειδερίκον Δ΄, ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου. Οἱ καθολικοὶ ηγεμόνες ἀφ' ἑτέρου απέτέλεσαν Σύνδεσμον (Liga), τοῦ ὁποῖου προῖστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

Τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο παρατάξεις ἴσταντο ἀντιμέτωποι καὶ ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύγκρουσις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ συντρίψῃ τοὺς διαμορτυρομίους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερρίζωσε τὴν Μεταρρύθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν των. **1618**

Οἱ διαμαρτυρόμενοι ηγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648).

Ὁ πόλεμος οὗτος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινατικὴν, τὴν Δανικὴν, τὴν Σουηδικὴν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικὴν.

✓ 1) Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαθία. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξαν ὁ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός καὶ ὁ Σύνδεσμος (Liga). Ὁ στρατηγὸς τοῦ Συνδέσμου Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ προῆλασε πρὸς τὴν Β. Γερμανίαν ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους ηγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, τὴν Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

✓ 2) Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανός Δ', δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ηγεμὼν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β' ἠθέλησε νὰ ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν τῆς Βαυαρίας καὶ τὸν καθολικὸν Σύνδεσμον καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρέχτος Βαλλενστάϊν (Wallenstein), ὁ ὅποιος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατόν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Βαλλενστάϊν ἦτο μέγας ὀργανωτῆς καὶ στρατηγός. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ἐγκαίνιασε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατὸν διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῶν τῆς ἐχθρικῆς καὶ τῆς φιλικῆς χώρας. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ὁ στρατός του ἔφθασε κατὰ καιροὺς τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας καὶ ὁ Βαλλενστάϊν ἔκαμε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν χώραν του καὶ ὁ Βαλλενστάϊν νικητῆς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν. Ὁ Βαλλενστάϊν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Ἀλλὰ τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὅποιοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάϊν ἀπειλοῦντες, ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐθυσίασε τὸν Βαλλενστάϊν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλνυ.

3) Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν διὰ τοὺς διαμαρτυρομένους ἐπενέβη ὁ ἥρωικὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γουσταῦος Ἀδόλφος** (1630), διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς ὁμοδόξους του καὶ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρος πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλνυ προσεπάθησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη, οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπέλουν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάϊν, ὁ ὅποιος ὁμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου στάσιν ἀμυντικὴν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λούτσην (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὁμως ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν **Βερνάρδον** τῆς Βαϊμάρης ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάϊν καὶ ὑπο-

στηριζόμενοι υπό της Γαλλίας έξηκολούθησαν τόν πόλεμον.

4) 'Η Γαλλία τότε έκρινε κατάλληλον τήν στιγμήν νά επέμβη εις τόν πόλεμον. 'Ο Βερνάρδος απέθανεν αιφνιδίως και κάπως μυστηριωδώς, ό δέ Ρισελιέ ήγόρασε τόν στρατόν του και κατ' αὐτόν τόν τρόπον έγινε κύριος τής 'Αλσατίας, τήν όποίαν είχε καταλάβει έν τῷ μεταξύ ό στρατός τοῦ Βερνάρδου. 'Ο γαλλικός στρατός έστράφη τότε κατά τής Αὐστρίας και ήπέιλει τήν Βιέννην. 'Ο αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ήναγκάσθη νά δεχθῆ τήν ειρήνην, διά τήν όποίαν είχαν αρχίσει διαπραγματεύσεις από τό 1641. Τοιουτοτρόπως τό 1648 συνήφθη ή περίφημος Βεστφαλική ειρήνη, ή όποία έθεσε τέρμα εις τόν μακρόν και καταστρεπτικόν πόλεμον. ✓

ΕΙΡΗΝΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648)

✓ Διά τής ειρήνης τής Βεστφαλίας :

1) 'Η Γαλλία έκράτησεν όριστικώς τὰ φρούρια Μέτς, Τουλ και Βερντέν και προσήρτησε τήν 'Αλσατίαν.

'Η Σουηδία έλαβε τὰς άκτάς τής Πομερανίας και άλλας επικαίρους θέσεις εις τὰς γερμανικάς άκτάς, οὕτως ώστε έξησφάλιζε τήν κυριαρχίαν τής Βαλτικής και έξουσίαζε τὰς **1648** έκβολάς τών γερμανικῶν ποταμῶν. 'Η Έλβετία άνεγνωρίσθη άνεξάρτητος από τόν αὐτοκράτορα και αί Κάτω Χῶραι από τήν 'Ισπανίαν.

2) 'Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικά ζητήματα άνεγνωρίσθησαν ίσα δικαιώματα εις τὰ διάφορα δόγματα και άποκατεστάθη ή θρησκευτική ειρήνη.

3) 'Ανεγνωρίσθη πλήρης αὐτοτέλεια τῶν ήγεμόνων τής Γερμανίας έντός τῶν κτήσεών των και έδόθη εις αὐτούς τό δικαίωμα νά συνάπτουν συμμαχίας μεταξύ των και μετά ξένων κρατῶν.

'Ο Τριακονταετής πόλεμος μετέβαλε τήν Γερμανίαν εις ερείπια, ή χώρα έληλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οί άγροί έμειναν άκαλλιέργητοι, αί πόλεις ήρημώθησαν και σχεδόν έχον έκλείψει οί τεχνίται. 'Ο πληθυσμός ήλαττώθη εις βαθμόν άπίστευτον. Διά τοῦτο ή ανάπτυξις τής Γερμανίας καθυστέρησεν έπί ένα και ήμισυ αίωνα και μόλις κατά τόν 18ον αίωνα κατώρθωσε νά παρακολουθήση τήν πρόοδον τῶν λαῶν τής Δύσεως. Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

ΙΖ ΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

1. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ'

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ ΤΟ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ' ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου. Ὁ ἀγαθός, ὁ πατήρ, ὅπως ὠνόμαζον οἱ Γάλλοι τὸν Ἑρρίκον, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμίν της. Διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Τέλος ἐνίσχυσε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἣ ὁποία εἶχε κλονισθῆ ἐπικινδύνως, καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας ἐφαίνετο ἐξαιρετος. Οἱ εὐγενεῖς δὲν εἶχον δύναμιν, οἱ διαμαρτυρόμενοι ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν καὶ ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπανεύρει.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ' (1610 - 1643).— ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐπε-

θύμουν πάντοτε να ανακτήσουν την προτέραν των ισχύν, οι δὲ διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὄρους τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν κ ρ ά τ ο ς ἔ ν κ ρ ά τ ε ι.

Ὁ Ἑρρίκος δὲν ἐπρόλαβε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του. Τὸν ἐξαίρετον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του, ἀντικατέστησεν ὁ ἑναετής **Λουδοβίκος ΙΓ'** (1610-1643) καὶ τοῦτο ἔφερε κλονισμόν εἰς τὸ καθεστῶς. Τὸν ἀνήλικον Λουδοβίκον ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του **Μαρία τῶν Μεδίκων**. Ἐπεκράτησαν τότε οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ κόλακες. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταὶ ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινοῦνται. Ἡ Μαρία, διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν ἐξεγέρσεως αὐτῶν, ἐκάλεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις, τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὁποῖοι ὁμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὰ κακὰ τῆς διοικήσεως.

Ο ΡΙΣΕΛΙΕ (1624 - 1642)

Ἐνῶ τοιοῦτοτρόπως τὰ πράγματα ἐφέροντο εἰς ἀναρχίαν, τὸ 1624 ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας του ὁ καρδινάλιος **Ρισελιέ**.

Ὁ Ρισελιέ (Richelieu, 1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ εἶχε λάβει τὴν ἀνατροφήν τῶν εὐγενῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο προωρισμένος νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας, κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἰς ἡλικίαν εἴκοσι ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐξῆσεν ὁμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως οἱ περισσότεροι κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 18 ἔτη τὴν Γαλλίαν καὶ ἀνέπτυξε σπάνια διοικητικὰ προσόντα, χωρὶς ὁμως νὰ ἀποφύγῃ τὰ αὐθαίρετα, τὰ βίαια καὶ σκληρὰ μέτρα. Ὁ Ρισελιέ ἦτο αὐταρχικός, ἀπότομος καὶ παράφορος. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν δὲν ἐδεσμεύετο ἀπὸ ἠθικῶς ἢ συναισθηματικῶς λόγους.

Ὁ Ρισελιέ ἐπεδίωξε τρεῖς σκοποὺς : 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων, 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας συντριβῶν τὴν δύναμιν τῶν Ἀσβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία.

Τὸ 1628 μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν κατέλαβε τὴν Λαροσέλ (La Rochelle, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας), τὸ

ισχυρότερον φρούριον τῶν Καλβινιστῶν, παρά τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ἄλλ' ὁ Ρισελιέ εἶχε τὴν σύνεσιν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν θανατώσεων. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὠχυρωμένους πύργους των, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν τότε πολλοὺς πύργους.

Μὲ τὰ μέτρα αὐτὰ ὁ Ρισελιέ ἐστερέωσε τὴν ἀπολυταρχίαν. Δὲν συνεκάλεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις καὶ κατέπνιξε δι' αὐστηρῶν μέτρων τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδή τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν εἶχεν ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιέ ὅμως κατὰ βᾶθος ἐκυβέρνησε κακῶς. Καταστρεπτικὴ ἰδίως ἦτο ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὄταν ἀπέθανεν, εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομ. τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ εἶχον καταστραφῆ ἀπὸ τὴν φορολογίαν.

Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανεν μισούμενος ὑπὸ πάντων καὶ μόλις βραδύτερον ἐξετιμήθη, διότι εἶχεν ἐκμεταλλευθῆ ἐπιτηδείως τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβोधήθησε κατ' ἀρχάς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Γουσταῦν Ἀδόλφον καὶ βραδύτερον ἔλαβε καὶ ὁ ἴδιος μέρος εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ρισελιέ εἶναι σημαντικώτατος σταθμὸς εἰς τὴν γαλλικὴν ἱστορίαν. Ὁ ἰσχυρὸς καρδινάλιος ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχύν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπ' αὐτοῦ ἰδρύθη ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων. ✓

MAZAPEN (1642 - 1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν ἔζησε νὰ ἴδῃ τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὅμως ἐσυνέχισεν ὁ διάδοχός του

καρδινάλιος **Μαζαρέν** (Mazarin, 1642 - 1661), τελείως αντίθετος του προκατόχου του, μετριοπαθής, ήρεμος και υποχρεωτικός. Έστερείτο όμως επιβολής και δεν απέφευγε το ψεύδος και την υποκρισίαν.

Ο Μαζαρέν εξηκολούθησε τον πόλεμον και είδε τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας του γαλλικοῦ στρατοῦ και τὴν εἰρήνην τῆς Βεστροφάλιας. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀποθάνει ὁ Λουδοβίκος ΙΓ΄, τὴν δὲ ἐπιτροπέειαν τοῦ πενταετοῦς υἱοῦ του Λουδοβίκου ΙΔ΄, ἀνέλαβεν ἡ μήτηρ **Ἄννα ἢ Αὐστριακὴ**, ἡ ὁποία διετήρησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Μαζαρέν.

2. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ΄

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ΄ (1661 - 1715)

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν και μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχεν ἀναμειχθῆ εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον, ὅτι δὲν θὰ δεῖξῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὁμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν ἐκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς και ἐδήλωσεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς και ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ 54 ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἀποτελοῦν μίαν ἀπὸ τὰς σημαντικὰς περιόδους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἱστορίας.

Ὁ **Λουδοβίκος ΙΔ΄** (Louis XIV) διεκρίνετο ὄχι τόσο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ὅσον διὰ τὴν διαυγεστάτην ἀντίληψιν και τὴν ἰσχυροτάτην βούλησιν. Κατεῖχεν εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὰ προσόντα τοῦ ἀρχοντος. Τὸ πρόσωπον και αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν και μεγαλοπρεπές, εἰς τοὺς τρόπους του εἶχεν ἐπισημότητα, ἦτο κύριος τῶν κινήσεων και τῶν λόγων του και σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργίζετο, ὠμίλει ὀλίγον και ἤκουε με προσοχὴν τοὺς ἄλλους. Αἱ ἐπιτυχίαι του και αἱ κολακείαι και οἱ θαυμασμοὶ τῶν περὶ αὐτὸν τὸν ἔκαμαν ἐγωῖστήν εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Ὁ Λουδοβίκος ἦτο ὑπόδειγμα ἀπολυταρχικοῦ ἀρχοντος. Ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς και ὑπεύθυνον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι

ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως δὲν ἔχει κανένα περιορισμὸν καὶ ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ περιουσία καὶ ἡ ζωὴ τῶν ὑπηκόων του. Ὁ βασιλεὺς εἶναι τὸ κράτος. Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος (l'état c'est moi), συνήθιζε νὰ λέγη.

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐγένετο αὐταρχική, ἡ ἀστυνομία ἐξήσκει αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῶν πολιτῶν, οἱ ὑποπτοὶ καὶ ὅσοι ὑπέπιπτον εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συναλαμβάνοντο διὰ μυστικῶν ἐνταλμάτων καὶ ἐνεκλείοντο χωρὶς νὰ δικασθοῦν εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, ἐκ τῶν ὁποίων περίφημος ἦτο ἡ Βαστίλλη, ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων.

Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιών, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλὴν. Ὑπὲρ τὰς 3 χιλ. πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἦτο κανονισμένη μὲ αὐστηροτάτην ἐθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ ἐξυπνήσῃ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα του, πότε θὰ δεχθῇ τοὺς οἰκείους του, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην του, ἢ τὸν πῖλον του, ὅταν ἐξήρχετο.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυῖαν καὶ ἔγιναν ὀνομαστοὶ π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Λουβοά.

Λουδοβίκος ΙΔ'

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ.— ΚΟΛΜΠΕΡ

Ὁ **Κολμπέρ** (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ σπανίαν ἀντοχήν εἰς τὴν ἐργασίαν, συνεκέντρωσε τὰς ὑποθέσεις ἐπτὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ ἐφρόνει, ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ τὴν αὐξηθῆναι ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ ἐπετυγχάνετο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγήν, ἂν δηλαδή ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν, ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος δηλαδή ἔπρεπε νὰ λάβῃ μέτρα προστατευτικά, νὰ ἐμποδίζῃ δηλαδή τὴν εἰσαγωγήν πρώτων ὑλῶν καὶ νὰ κανονίζῃ τὴν παραγωγήν. Τὴν οἰκονομικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντισμόν.

Ἐπὶ τοῦ Κολμπέρ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπῆ.

ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ.— ΛΟΥΒΟΑ

Ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτὴς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ **Λουβοᾶ** (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλ., ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσότερον ἀπὸ 15-20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν, ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, μισθοφόροι. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ Λουδοβίκος διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὁ ἴδιος ἐμισθοδότηι τὸν στρατόν ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς

καθώς και τὸν διάσημον μηχανικὸν **Βωμπάν** (Vauban), ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲν νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν.

✓ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ.— ΜΠΟΣΟΥΕ

Ἐν τῷ Λουδοβίκῳ βοηθὸν καὶ συνεργάτην εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα εἶχε τὸν περίφημον ἐκκλησιαστικὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα **Μποσουέ** (Bossuet) καὶ κατῴρσωσε νὰ περιορίσῃ σημαντικῶς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῆς Γαλλίας.

Ἀπάνθρωπος ὅμως καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὸν προτεσταντισμὸν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνέκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης. Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλ., ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης φέροντες εἰς αὐτὰς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν των.

✓ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ

Ἐν τῷ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ἕγγονος τοῦ Φιλίππου Β', ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναμειχθῆ εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ 11 ἔτη (1648 - 1659). Ὁ Μαζαρέν κατῴρσωσε νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐξησφάλισεν τὴν οὐδετερότητα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἰσπανοὶ ἀποκλεισθέντες κατὰ θάλασσαν καὶ ἠττηθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τὴν εἰρήνην. Ἡ Συνθήκη τῶν Πυρηναίων (1659) ἐξησφάλισεν ἀξιόλογα ἑδαφικὰ ὠφελήματα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῆς Ἰσπανικῆς δυνάμεως. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' συνεζεύχθη τὴν Μορίαν Ἐθρεσίαν, κόρην τοῦ Φιλίππου Δ', ἡ ὁποία πορητήσθη ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τοῦ

ισπανικοῦ θρόνου ἀπέναντι πληρωμῆς 500 χιλ. ταλήρων ἐντὸς ἑξαμήνου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἦτο δύσκολον νὰ ἐκπληρώσῃ ἡ οἰκονομικῶς ἐξηντλημένη Ἰσπανία.

Τοιοτοτρόπως αἱ δύο μεγάλοι δυνάμεις, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐξῆλθον ἐξηντλημένοι ἀπὸ τοὺς δύο πολέμους, τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν, ἐνῶ ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μονιμον στρατὸν καὶ ἐπεκράτει εἰς αὐτὴν ἐσωτερικὴ ἀκαταστασία, ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δύναμίν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν ἐναντίον του καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης.

ΟΙ ΛΗΣΤΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἐπειδὴ ὁ Λουδοβίκος ἐπεζήτηε μὲ τοὺς πολέμους νὰ δοξασθῇ καὶ ἤθελε διὰ τῆς ἀρπαγῆς ξένων χωρῶν νὰ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα τῆς Γαλλίας, ὅπως ἔλεγε, δηλαδὴ τὸν Ρήνον, οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν τοὺς πολέμους αὐτοὺς Ληστρικοὺς πολέμους.

1) Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668). Ὄταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἠγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατός του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἡ Ὁλλανδία κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Σουηδίαν καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν.

2) Πόλεμος κατὰ τῆς Ὁλλανδίας (1672 - 1678). Ὁ Λουδοβίκος ἐζήτηε τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Ὁλλανδίαν. Κατώρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ συμ-

μάχους και τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, 90 χιλ. ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλ. τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὀλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Λαϊκὴ ἐξέγερσις ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν καὶ ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ **Γουλιέλμον** τῆς **Ὁρτανίας**. Τότε κατερρίφθησαν οἱ ὕδατοφράκται, οἱ ὁποῖοι προστατεύουν τὴν Ὀλλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ ὅλη ἡ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠνάγκασθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ὀλλανδίαν, ἀφοῦ ἐλεηλάτησεν αὐτὴν ἀγρίως. Ὁ πόλεμος ἔληξε τὸ 1678, οἱ Γάλλοι σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέτωπα ἀνεδείχθησαν νικηταὶ καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ Ἰσπανία, ἡ ὁποία παρεχώρησεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακὰς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον.

3) Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου (1701 - 1713). Ὁ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς δι' αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας τὸν ἑγγονὸν του **Φίλιππον Δ' Ἀνζού** ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἀπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἰσημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Μόνον ἡ Ἰσπανία ἐτάχθη μὲ τὸν Λουδοβίκον. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε διαστάσεις μεγάλας καὶ χαρακτῆρα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρων καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἔχθροί του ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγοὺς, οἱ Αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα **Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας**, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν **Μοάμπоро**.

‘Ο πόλεμος ἐλάμβανε κατ’ ἀρχάς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ’ ἀφοῦ ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Μοάλμπορο μετεκόμισαν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας εἰς τὴν Βαυαρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Συγχρόνως ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἕλληνοὶ μέχρι σήμερον. Οἱ δύο στρατηγοὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ βαδίσουν κατὰ τῶν Παρισίων.

Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θῆσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑγγλίαν. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α΄, καὶ ὁ ἀδελφὸς του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἑγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ κράτος τοῦ Καρόλου Ε΄. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

1713 4) Εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτης (1713). Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτης (Utrecht, πόλις Ὀλλανδική) ὥρισε τὰ ἑξῆς :

— α) Ὁ Φίλιππος Ε΄, ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

— β) Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς Κάτω Χώρας, τὸ Μιλάνον, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Νεάπολιν.

— γ) Ὁ Δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ἀλλ’ ὑπέχρεώθη νὰ ἀνταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἐναντι τῆς Σαρδηνίας.

— δ) Ἡ Ἑγγλία ἐκράγησε τὸ Γιβραλτάρ καὶ τὴν Μινόρκαν καὶ ἔλαβε πλεονεκτήματα ἐμπορικά.

— ε) Ἡ Γαλλία διετήρησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφός της εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ’ ἐγκατέλειπε σημαντικὰς ἀποικίας, τὴν Νέα Γῆν, τὴν Ἀκαδίαν καὶ τὰς χώρας τοῦ ὄρου τοῦ Οὐδσον (Hudson), τὴν κλεῖδα τοῦ Καναδά.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρέχτης ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Βεσφαλικὴ εἰρήνη διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισε τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἥτταν. Διὰ τὸν αὐτοκρά-

τορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμαινεν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἔκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνοι κυρία ὀλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας, ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία διαρκῶς κατέπιπτεν. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις τῆς, δὲν ἦτο ὁμως πλέον δεσπόζουσα δύναμις εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανε τὸ 1715 εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν, ἀφοῦ παρέμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 54 ἔτη.

Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς Ἡλῖος, ὅπως εὐχαριστεῖτο νὰ ὀνομάζῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν ἀπέθανεν, ἄφησε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὴν Ἰσπανίαν. Εἶχε δαπανήσει κολοσσιαῖα ποσά, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τὸ 1689 διεξῆγε πόλεμον διαρκῆ κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι εἰς οἰκοδομάς, εἰς δῶρα διὰ τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῆς αὐλῆς ἐσπατάλησαν μυθώδη ποσά.

Ἡ ἀβάστακτος φορολογία ἀπεμύζῃσε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ δὲ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὕρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν ἐσημειώθη ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ εὐχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

✓ ΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΒΟΥΛΗ

Ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης ἐπεκράτει τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα, εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐδημιουργήθη νέον εἶδος πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Κοινοβουλευτικόν, ἐκ τοῦ Κοινοβουλίου, τὸ ὁποῖον περιώριζε τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καθὼς εἶδομεν, παραλλήλως πρὸς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀνεπτύχθη ἡ ἐξουσία ἑνὸς συμβουλίου ἐκ τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων τῆς χώρας, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἡγουμένων τῶν μοναστηρίων. Τὸ συμβούλιον αὐτὸ συνεβουλεύετο ὁ βασιλεὺς πρὸ πάντων εἰς ζητήματα φορολογικά, ὠνομάζετο δὲ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἢ Ἀνω Βουλὴ (Parlement).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς, εἰς οἰκονομικὰ ἰδίως ζητήματα, νὰ ζητῇ τὴν γνώμην τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ συμβουλίου τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπετελέσθη δεύτερον συνέδριον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ βουλὴ, ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἢ Κάτω Βουλὴ, ἡ ὁποία μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ βασιλεία ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπεράνω τοῦ νόμου.

Υ ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603) εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ, βασιλεὺς τῆς Σκωτίας, Ἰάκωβος Α΄. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον

ἡ Δυναστεία τῶν Στούαρτ καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον ἢ Ἀγγλία καὶ ἡ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των καὶ ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐπροκάλεσαν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν.

Ἄλλο **Ἰάκωβος Α'** (1603-1628) ἐφρόνει, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του. Ἦτο ἐξυπνος καὶ μορφωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικὸς.

Ἰδίως εἶχε μεγάλην μανίαν μὲ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ἀνέλαβε νὰ κανονίσῃ τὰ θρησκευτικὰ καὶ κατεδίωξε τοὺς καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Οἱ καθολικοὶ κατόπιν συνωμοσίας, ἡ ὁποία ἀπεδόθη εἰς αὐτούς, κατεδιώχθησαν ἀγρίως. Οἱ πουριτανοὶ, οἱ ὁποιοὶ, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, προσευχητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου ἴδρυσαν τὰς πρώτας ἀγγλικὰς ἐκκλησίας. Ὁ Ἰάκωβος Α' ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς του.

Ἄλλο **Κάρολος Α'** (1628-1649), υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Α', ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἵπποτικὸς εἰς τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βάθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, ἐπολιτεύθη κακῶς. Διέλυσεν ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς. Τέλος ὁ Κάρολος ἦλθεν εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1648.— ΚΡΟΜΒΕΛ

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κοινοβουλίου. Μὲ τὸν βασιλέα ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς καὶ αἱ δυτικαὶ καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυ-

πληθέστερον και πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν και τὸ νότιον, ὑπεστήριζε τὸ Κοινοβούλιον.

Ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς και ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, ἀνέλαβε νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Κατήρτισεν ἱππικὸν ἀπὸ ὄρεινους πουριτανούς, φανατικὸς εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν διὰ τὸ χροῖμα, ἀλλ' ἀπὸ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν θρησκείαν. Ὁ Κρόμβελ κατῶρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν συναισθημα μὲ βίον αὐστηρὸν, μὲ προσευχὰς και μὲ ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῆ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἱπποτικὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως, τὸν ὅποιον ἀπετέλουν εὐγενεῖς ἱππεῖς, ἐξησκημένοι και τολμηροί. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη ἀρχιστράτηγος και ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος ἤναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwell, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος και ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν και ρῆτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον και διετῆρει τὴν τραχύτητα, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἡ ἀγγλικὴ φυλὴ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀπεδείχθη ἔξοχος ὀργανωτὴς και διπλωμάτης ὀξυδερκῆς, ὥστε νὰ θεωρεῖται δικαίως ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Κρόμβελ.

Τὸ Κοινοβούλιον ἐπεκράτησεν, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν, τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας. Ὁ Κρόμβελ τότε εἰσῆλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδίον και ἀπέβαλεν ἀπὸ τὴν βουλήν τοὺς ἀντιπολιτευομένους. Αὐτὸ ὠνομάσθη κ ἄ θ α ρ σ ι ς τ ο ῦ Κοινοβουλίου, και τὸ τοιοῦτοτρόπως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον. Κατόπιν ὁ Κρόμβελ εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος ἐδικάσθη ὑπὸ ἐκτά-

κτου δικαστηρίου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη τὸ 1649.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1649 - 1660)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη καὶ ἡ κυβέρνησις ἀνετέθη εἰς ἕκτακτον συμβούλιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνωρίσαν τὴν νέαν κυβέρνησιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβίβασθη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν. Τὸ ἴδιον ἐγινε καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Κρόμβελ ἐγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κρόμβελ ἐστράφη πρῶτον κατὰ τῆς Ὀλλανδίας, ἡ ὁποία ὑπεστήριζε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας. Τὸ 1651 τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περίφημον περὶ ναυτιλίας νόμον, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἄγγλικούς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν παραγομένων εἰς τὴν ἰδίαν των χώραν. Τοῦτο ἐβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε εἶχε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ μετακομιστικὸν ἐμπόριον τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχεν σειρὰν ἐπιτυχιῶν καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νόμον τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως ὑπὸ τὸν τίτλον Λόρδος Προστάτης. Ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησεν τὴν χώραν ὡς δικτάτωρ μὲ συμβούλιον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη. Ἡ Ἀγγλία ἐγένετο ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότερον διαμαρτυρούμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτησαν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

ΠΑΛΙΝΘΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν εἶχεν οὔτε τὸ σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του καὶ παρητήθη οἰκειοθελῶς.

Τότε ο στρατηγός **Μούνκ**, ο οποίος είχε καταστείλει την επανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, ἐσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἣ ὁποία ἐζήτηι τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον Κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωνρὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἄλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον ἀλλάξει εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ **Κάρολος Β'** καὶ ὁ ἀδελφὸς του **Ἰάκωβος Β'** ἐπανέλαβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων των καὶ ὑπερέβησαν αὐτά. Ἐπειδὴ ἔζησαν ὡς ἐξόριστοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἶχον μάθει εἰς τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου εἰργάσθησαν φανερὰ ὑπὲρ τοῦ καθολικισμοῦ.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διῆλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος ἤθελε νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν, ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας εἶχον δικαίωμα νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξεσηφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὅρισας πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος νὰ προσάγῃται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς ὀξείας πολιτικῆς διαμάχης ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ δύο μεγάλα πολιτικὰ κόμματα τοῦ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοί), καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Οὔτς (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1688

Ὁ Ἰάκωβος Β', ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Κάρολον Β', ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, διότι ἐπέτρεψεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα

ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν **1688** διαδεχοῦν, ἦσαν διαμαρτυρούμεναι. Ἀλλὰ ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνεντρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα, Τόρις καὶ Οὐίξ, καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὀλλανδίας (1688). Ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι εἶδος συμβολαίου μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Κοινοβουλίου νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, οὔτε νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Γ' (1689 - 1702).— Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΣ

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν χωρὶς πολλοὺς κλονισμοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ **Γουλιέλμου Γ'** (1689 - 1702) καὶ ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία ἐγίνετο ἡ πρώτη συνταγματικὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ μοναρχία.

Ὅταν προσεκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, ἦτο ἤδη ἀνὴρ μεγάλης δράσεως καὶ φήμης. Ἀρκετὰ καλὸς στρατηγός, ἐξαίρετος διπλωμάτης, ἐδοξάσθη ἰδίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἦτο ὁ δραστήριος καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς πολιτικῆς του καὶ ὁ πρόμαχος τοῦ προτεσταντισμοῦ.

ANNA (1702 - 1714).— Η ΠΡΑΞΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουλιέλμου καὶ τῆς συζύγου του

Μαρίας, πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β', ἔπρεπε νὰ βασιλεύσῃ ὁ καθολικὸς υἱὸς τοῦ Ἰακώβου. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἀπέκλεισεν αὐτὸν τοῦ θρόνου καὶ ὠρίσεν ὡς νόμιμον διάδοχον τὴν δευτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Ἄνναν, ἡ ὁποία εἶχε νυμφευθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἦτο διαμαρτυρομένη. Τοῦτο ὠρίσεν ἡ λεγομένη Πράξις τῆς διαδοχῆς (1701).

Ἡ Ἄννα (1702 - 1714) ἐβασίλευσεν ἐπὶ 12 ἔτη καὶ τὴν βασιλείαν της ἐνθυμοῦνται οἱ Ἄγγλοι μὲ εὐχαρίστησιν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας της ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν οἱ Οὐίτξ. Ἐδέχθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν συνασπισμὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας. Διπλωμάτης καὶ στρατηγὸς της ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης της δουκίσσης Μοάλμπορω, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἔσχατος στρατηγός. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφῆρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἀπὸ τότε (1704). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἄννας ἔγινεν ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας καὶ ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν τίτλον βασιλισσα τῆς Μεγάλης Βρεταννίας. Ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν, ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς Ἄννας θεωρεῖται μία ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μετὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἡ ὁποία ἐγίνε κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἡ Γαλλία ἰδίως ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι οἱ ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς ἐχρησίμευον ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν, ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ὠνομάσθη Αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ'. Τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς καὶ πρὸ τοῦ Λουδοβίκου. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον, ὅτι ὁ Λουδοβίκος, σκορπίσας πλουσίως τὰ μέσα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ὁ Ρισελιέ πρῶτος, καθὼς εἶδομεν, ἀνεγνώρισεν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, ἡ ὁποία εἰς τὰς ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις ἰδιωτῶν (1636). Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτὴν καί, ὅταν τελειωτικῶς ὀργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη ἰσόβια, τὰ ὁποία βραδύτερον ὠνομάσθησαν Ἀθάνατοι. Ὁ Ρισελιέ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐπαρκῇ

εις τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνῶν. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ Λεξικόν, Γραμματικὴν, Ρητορικὴν καὶ Ποιητικὴν, ἀλλὰ κατῶρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ Λεξικόν. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε τὸ περίφημον Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1674).

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Πρὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἔζησαν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

1) Ὁ **Πιέρρος Κορνήλιος** (P. Corneille, 1606 - 1684), ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἡρωικὰ δράματα, ἔχων ὡς πρότυπα τὰ ἀρχαῖα δράματα καὶ λαμβάνων τὰς ὑποθέσεις του περισσότερον ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν. (Ἔργα : «Ὁράτιος», «Κίνας», «Πολύευκτος» κλπ.).

2) Ὁ **Ντεκάρτ** (Descartes, 1594 - 1662) ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἔργου του «Ὁ περὶ μεθόδου λόγος» ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου.

3) Ὁ **Πασκάλ** (Pascal, 1633 - 1662), ἐξαίρετος μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἔργα του ἔδωκεν, ὅπως καὶ ὁ Ντεκάρτ, ἄριστον ὑπόδειγμα τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' διεκρίθησαν τέσσαρες, μεγάλοι ποιηταί :

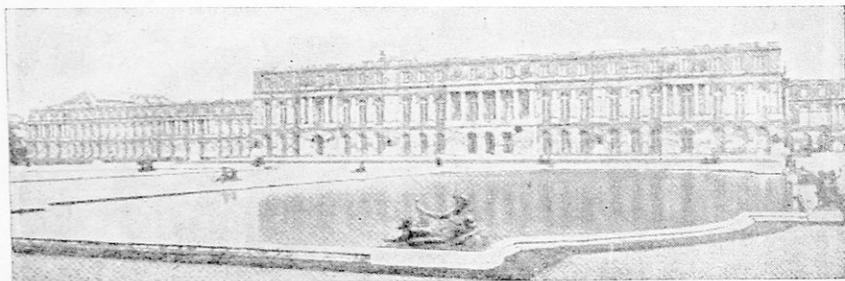
1) Ὁ **Μολιέρος** (Molière, 1622 - 1673), ὁ ὁποῖος ἦτο φύσις ἐξαιρετικὴ καὶ ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐγραψεν 26 κωμωδίας, μὲ τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἑλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Οἱ χαρακτῆρες, τοὺς ὁποίους ἀπεικόνισεν ὁ Μολιέρος εἰς τὰ ἔργα του, κατήντησαν αἰώνιοι τύποι. (Ἔργα : «Ἀρχοντοχωριάτης», «Κατὰ φαντασίαν ἄσθενής». «Μισάνθρωπος», «Ταρτούφος», «Φιλάργυρος» κτλ.).

2) Ὁ **Λαφονταίν** (La Fontaine, 1621 - 1695) ἔγραψε κυρίως μύθους μὲ ἀρίστους στίχους ἀπομιμούμενος τὸν Αἴσωπον. Οἱ μῦθοι του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

3) Ὁ **Μποαλώ** (Boileau, 1636 - 1711) εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν καὶ ἦτο κυρίως κριτικὸς. Ἐγραψεν ἀπομιμούμενος τὸν ρωμαῖον ποιητὴν Ὁράτιον Σατίρας, Ἐπιστολάς καὶ τὴν Ποιητικὴν Τέχνην.

4) Ὁ Ἰωάννης Ρακίνας (Racine, 1639 - 1699) ἦτο ὁ καλλιτεχνικώτερος ὄλων. Ἔγραψε τραγωδίας μιμούμενος τὸν Εὐριπίδην καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ ὕφους κα, τῆς κλασσικῆς τέχνης (Ἔργα: «Ἀνδρουμάχη», «Ἰφιγένεια», «Φαίδρα», «Ἐσθήρ», «Ἀθαλία» κτλ.).

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, διότι εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε βουλή, οὔτε ἐλευθερία λόγου, ἤκμασε κυρίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ. Ὁ ἀξιολογώτερος ἀπὸ τοὺς ἱεροκήρυκας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦτο ὁ Μποςσουέ (Bossuet, 1623 - 1704), ὁ ὁποῖος ἐξεφώνησε περιφήμους Ἐπικηδεῖους λόγους (Oraisons funèbres) κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων.

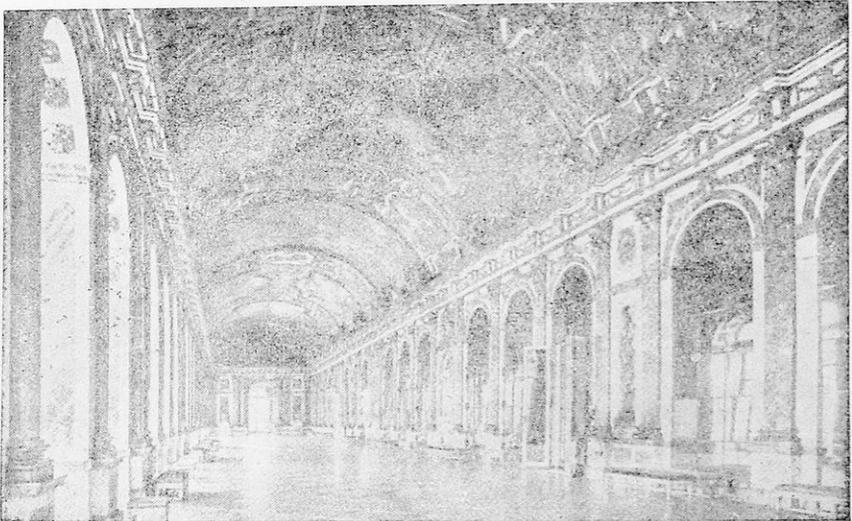
Ἀνάκτορον Βερσαλλιῶν.

Εἰς νεωτέραν γενεὰν ἀνήκουν δύο ἄλλοι συγγραφεῖς, ὁ Λαμπρουγέρ (La Bruyère, 1645 - 1696), ὁ ὁποῖος συνέγραψε τοὺς Χαρακτῆρας, καὶ ὁ Φενελὼν (Fénelon, 1652 - 1715), ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ἔργον του Αἰπεριπλανήσεις τοῦ Τηλεμάχου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπομιμεῖται τὴν Ὀδύσειαν, ἔχει σκοπὸν νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. ✓

✓ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς. Ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμικοῦ (Tuille-

ries) και τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλὺ καὶ τοῦ Τριανόν. Ἄλλὰ τὸ κυριώτερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Τὰ ἀνάκτορα ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μ. καὶ κοσμεῖται μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν πάτωμα πολὺ ὑψηλόν,

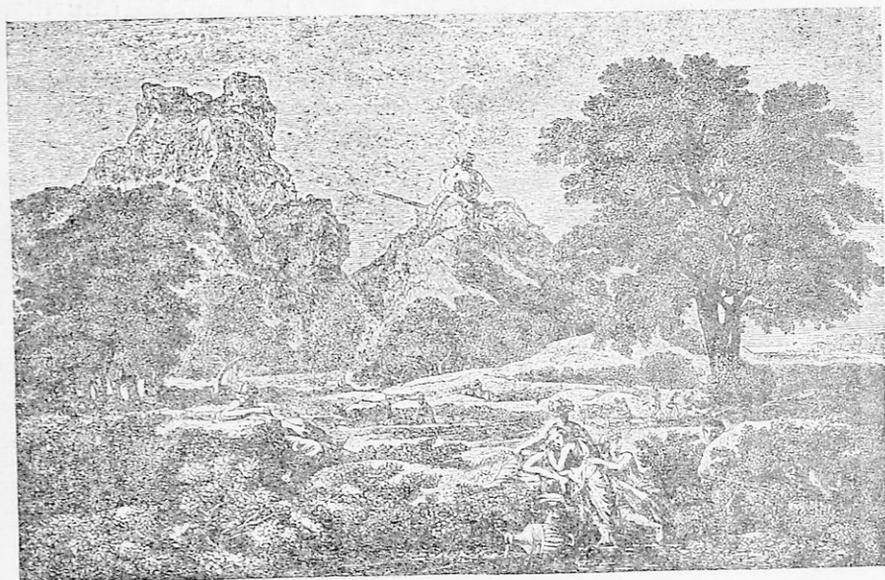
Ἡ Αἴθουσα τῶν Κατόπτρων (Βερσαλλίαι).

ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηται δεύτερον χαμηλότερον, καὶ ἀντὶ στέγης ἔχει δῶμα (ταράσαν). Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος μὲ εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὁ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλσους ὁδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ εἰς μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολίζονται μὲ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ μὲ πίδακας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ὕδωρ ἔρχεται μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τινὰ ρυθ-

μόν, ὁ ὁποῖος εἶναι παραλλαγή τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ὀνομάζεται Μπαρόκ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὸν κλασσικὸν ρυθμὸν, ὁ ρυθμὸς Μπαρόκ προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Ὅμοιαν τάσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Δύο ζωγράφων Γάλλων τὰ ἔργα ἐξετιμήθησαν, τοῦ Νικολάου Πουσέν (N.

Ἡρωικὸν τοπίον (Πουσέν).

Poussin, ἔργα : Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας, Ἰδεῶδες τοπίον κτλ.) καὶ τοῦ Κλωντ Λορραίν (Claude Lorraine, ἔργα : Πρωί, Ἐσπέρα κτλ.).

ΙΣΠΑΝΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Ἡ Ἰσπανία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνέδειξε μερικοὺς

ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης. Ὁ **Βελασκέζ**

Φίλιππος Δ' τῆς Ἰσπανίας (Βελασκέζ).

(Velasquez, 1599-1660) ἐζωγράφιζε μεγάλας θρησκευτικὰς εἰκόνας (Σταύρωσις κτλ.) καὶ προσωπογραφίας βασιλέων καὶ πριγκίπων τῆς αὐλῆς. Μία ἱστορική εἰκὼν, ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα, εἶναι περίφημος.

Ὁ **Μουρίλλο** (Murillo, 1617-1682) ἐζωγράφιζε σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν εἰς τοὺς τοίχους τῶν μοναστηρίων καὶ ἄνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐζωγράφιζεν ἐπίσης σκηνὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, χωρικούς καὶ ἀγυιόπαιδας μὲ πιστὴν παραστάσιν τῆς πραγματικότητος. (Ἔργα: Ἡ

Ἀγία Οἰκογένεια, Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, Ἀγία Σύλληψις, Παῖδες τρώγοντες σταφυλὰς κτλ.).

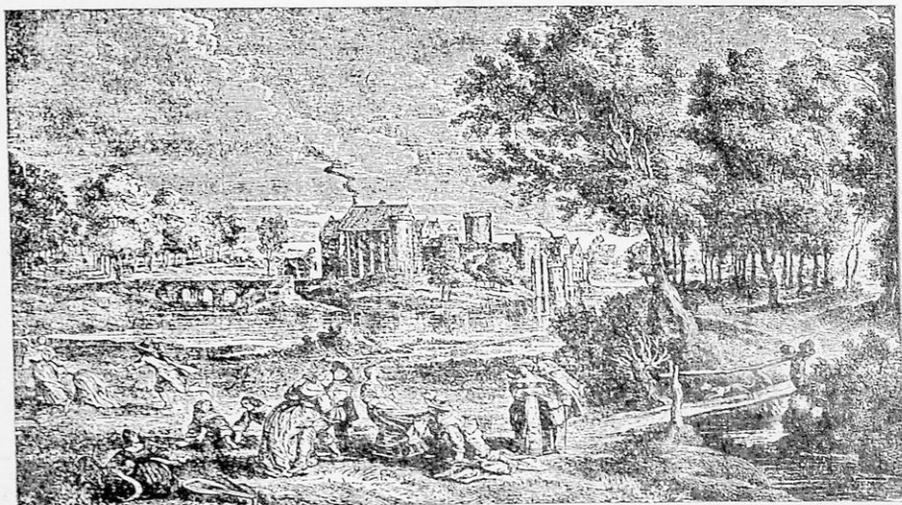
Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΤΩ ΧΩΡΑΣ

Ἀξιόλογον ζωγραφικὴν ἀνέπτυξαν τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι, ἡ ὁποία, δύναται νὰ εἴπη τις, εἶναι πλουσιωτέρα καὶ ποικιλωτέρα ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Εἰς τὰς Κάτω Χῶρας ἤκμασαν δύο σχολαὶ ζωγραφικῆς, ἡ Φλαμανδική, ἡ ὁποία εἶχε κέντρον τὴν Φλάνδραν καὶ ἐζωγράφιζε κυρίως εἰκόνας θρησκευτικὰς, καὶ ἡ Ὀλλανδική, μὲ κέντρον τὴν Ὀλλανδίαν, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

Μετρήτρια (Μουρίλλο).

Ἐξοχικὴ ἔπαυλις (Ροῦμπενς)

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Φλαμανδοὺς ζωγράφους εἶναι ὁ **Ροῦμπενς** (Rubens, 1577-1640), τοῦ ὁποῖου σφάζεται μέγας ἀριθμὸς ἔργων εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται, ὅτι εἶχε παραγάγει πλεόν τῶν 2 χιλ. ἔργων. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας, εἰς τὰ ὁποῖα διακρίνεται τὸ

Ἡ Ἀποκαθήλωσις (Ροῦμπενς).

μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ ἡ ἀριστοτεχνικὴ ἐκτέλεσις. (Ἔργα: Ἡ ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, Ἀποκαθήλωσις, Πρὸσκύνησις τῶν Μάγων κτλ.)

Μετὰ τὸν Ροῦμπενς ὁ γνωστότατος ἐκ τῶν Φλαμανδῶν

ζωγράφων είναι ο **Βάν Ντύκ** (Van Dyck). (Έργα : Έπιτάφιος Θρήνος, Εικών Καρόλου Α' κτλ.)

Οί Όλλανδοί ζωγράφοι έζωγράφισαν κυρίως σκηνές του κάθ' ήμέραν βίου, τοπία, δάση, παραλίας, καπηλεία κτλ. Προ-

Έπιτάφιος Θρήνος (Βάν Ντύκ).

σεπάθουν νά δώσουν εις τās παραστάσεις των ζώην και φυσικην χάριν. Ίδίως ήσαν άπαράμιλλοι εις τήν άπόδοσιν των χρωμάτων και του φωτός. Ο έσοχώτερος των Όλλανδών ζωγράφων ήτο ο **Ρέμπραντ** (Rembrandt, 1606-1699), ό όποιος ήτο μεγάλη καλλιτεχνική ιδιοφυΐα. Η αξία του έγκειται εις τό ότι κατώρθωνε νά άπεικονίζη ψυχικās καταστάσεις με δυνα-

Ὁ ρύαξ (Ρουϊσντάελ).

Ἐξομολογητής (Ρέμπραντ).

τὴν ἐκφραστικότητα. (Ἔργα : Μάθημα ἀνατομίας, Νυκτερινὴ φρουρά, Ἐπιστροφή τοῦ Ἄσώτου, Ἀποκαθήλωσις, Ἡ Θυσία τοῦ Ἰσαὰκ κτλ.).

ΗΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ λαοὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνεκάθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ἄσματα ἦσαν ποικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Δύσιν ἀνεπτύχθη πολὺ κυρίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Πρῶτος ὁ Λούθηρος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν. Βραδύτερον εἰσήχθη ἡ χορωδία, ἡ ὁποία ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μουσικὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Μεγάλοι μουσικοὶ ἐμελοποίησαν τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, ἰδίως ὁ **Γκουδιμέλ** (Gudimel, 1505 - 1572). Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ περίφημος μουσικὸς τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας **Παλεστρίνα** (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τὴν λεγομένην **Λειτουργίαν** τοῦ Πάπα **Μαρκ' ἑλίου**.

Περὶ τὸ 1600, σχεδὸν συγχρόνως, ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ δύο μεγάλα μουσικὰ δημιουργήματα, τὸ Ὄρατόριον καὶ τὸ Μελοδράμα (Opera). Τὸ ὀρατόριον εἶναι μουσικὸν δράμα μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν καὶ χορωδίαν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δράμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ καθὲν τὸ μέρος του. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὄρφεύς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαίχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν.

ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἐν ἰσχύϊ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Δι' αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε νὰ γνωρίσῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμόσας τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν νὰ λύσουν τὰς ἀπορίας των καταφεύγοντες εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους. Καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους

χρόνους οί καθηγηταί τῶν Πανεπιστημίων ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολὺ τὸ ἴδιον σύστημα. Ἐπισημαίνεται τὸν 17ον αἰῶνα πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατὰλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωνον νὰ παράγουν, ὅταν ἤθελον, τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐσκόπευον νὰ μελετήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη ἡ νεωτέρα μέθοδος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα.

Ἡ Ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Γκρήνουιτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων. Κατὰ τὸν προηγούμενον αἰῶνα (16ον) ὁ πολωνὸς ἱερεὺς **Κοπέρνικος** (Copernicus, 1473 - 1543) εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι οἱ πλανῆται, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ ἡ Γῆ, κέντρον ἔχουν τὸν Ἥλιον καὶ ἐκτελοῦν διπλῆν κίνησιν, μίαν περὶ τὸν Ἥλιον καὶ μίαν περὶ ἑαυτοῦς. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος **Κέπλερ** (Kepler, 1571 - 1630) ἀπέδειξε μαθηματικῶς τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου καὶ διετύπωσε τοὺς λεγομένους Νόμους τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος ἰταλὸς **Γαλιλαῖος** (Galilei, 1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον, ὅτι κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ Ἥλιος καὶ ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Περίφημος φυσικὸς ἦτο ὁ ἄγγλος **Νεύτων** (Newton, προφέρεται Νιούτον, 1642 - 1729), ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψε τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἐλξεως, γνωστὸν εἰς τὴν Φυσικὴν ὡς νόμον τοῦ Νεύτωνος. Ὁ ἰταλὸς **Τορρικέλλι** (Torricelli, 1608 - 1647) ἐμελέτησε τοὺς νόμους τῆς ἰσορροπίας τῶν ὑγρῶν καὶ κατεσκεύασε τὸ βαρόμετρον, μὲ τὸ ὁποῖον παρετήρησαν βραδύτερον τὴν βαρῦτητα ταῦ ἀέρος. Ἄλλοι σοφοὶ ἠσχολήθησαν εἰδικώτερον εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀλγεβραν καὶ τὴν Γεωμετρίαν καὶ ἐδημιούργησαν τὰ ἀνώτερα Μαθηματικά.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον ἀναπτύξει

πλουσιωτάτην Φιλοσοφίαν προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ λεγόμενοι Σχολαστικοὶ φιλόσοφοι διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν εἶχον τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν καὶ πρὸ πάντων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησαν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ προσεπάθησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελέτησαν καὶ ἠγάπησαν πολὺ τὸν Πλάτωνα.

Ἀλλὰ τὸν 17ον αἰῶνα οἱ σοφοὶ ἐδημιούργησαν αὐτοτελεῖ φιλοσοφικὰ συστήματα. Περίφημοι φιλόσοφοι τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἄγγλος **Μπέκον** (Bacon, 1561 - 1626), ὁ Γάλλος **Ντεκάρτ** (Descartes, 1596 - 1650), ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ἐκλατινισθῆν ὄνομά του **Καρτέσιος** (Cartesius), ὁ Ἄγγλος **Τζὼν Λὼκ** (John Locke, 1632 - 1704), ὁ Ὀλλανδὸς **Σπινόζα** (Spinoza, 1632 - 1677), ὁ Γερμανὸς **Λάϊμπνιτς** (Leibniz, 1646 - 1716) κ. ἄ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

ΙΗ' ΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

1. ΑΓΓΛΙΑ

ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΩΤΟΙ ΓΕΩΡΓΙΟΙ

Ὁ 18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν, ἡ στερέωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἢ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους με βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Ὅταν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα χωρὶς νὰ ἀφήσῃ διάδοχον, εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ 1701 πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου περὶ διαδοχῆς, ὁ δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α' ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ Δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

Ὁ **Γεώργιος Α'** (1714-1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικήν, ἔμεινε ξένος μεταξὺ ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειψε τὸ Ἀννόβερων. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν ἀγγλικῶν.

‘Ο υἱός του **Γεώργιος Β’** (1727-1760) δὲν διέφερεν ἀπὸ τὸν πατέρα του. Οἱ Ἕλληνοὶ ὄμως ἠνέχθησαν αὐτούς, διότι ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, δὲν ἀνεμειγνύοντο εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ δὲν ἐκινδύνευον αἱ ἐλευθερίαι των. Πραγματικῶς οἱ δύο Γεώργιοι ἄφησαν τὴν φροντίδα τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ Κοινοβούλιον καὶ καθιέρωσαν τὴν συνήθειαν νὰ λαμβάνουν τοὺς ὑπουργοὺς των ἀπὸ τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον ἐπλειοψήφει εἰς τὴν Βουλὴν. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐστερέωσε τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα καὶ τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.

ΤΟ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1) Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνεύθυνος, τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔχουν οἱ ὑπουργοί. Προηγουμένως τοὺς ὑπουργοὺς ὑπεδείκνυεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ’ ὀλίγον κατ’ ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ γίνεται πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, δηλαδὴ πρωθυπουργός, ὁ ἀρχηγός τοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον ἐπλειοψήφει εἰς τὴν Βουλὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πρωθυπουργός εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶχε μεγάλην δύναμιν.

2) Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχε τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο Βουλὰς, τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη διορίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ μίαν ἑπταετίαν. Μὲ τὸν καιρὸν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπέκτησεν ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων.

3) Εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἐπεκράτουν δύο κόμματα, οἱ Τόρις καὶ οἱ Οὐτζ. Οἱ πρῶτοι ἐθεωροῦντο ἀριστοκρατικοί, οἱ δεῦτεροι ἦσαν λαϊκώτεροι.

4) Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα δὲν ἦτο καθολικόν. Κατ’ οὐσίαν ἐψήφιζε μικρὰ μειοψηφία τοῦ λαοῦ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ’ (1760 – 1820)

‘Ο **Γεώργιος Γ’** ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν καὶ εἶχεν

έμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσοῖδα μητέρα του τὴν ἰδέαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὸς βασιλεύς. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν καὶ νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου. Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν μὲ προσωπικὴν. Ἐπὶ τινὰ ἔτη (1770-1782) κατώρθωσε πραγματικῶς νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν ὁ ἴδιος αὐταρχικῶς. Ἄλλ' ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη μὲ τὴν ἰδρυσιν πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, ἐφημερίδων, καὶ πρὸ πάντων τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ.

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἀνεπτύχθη εἰς χώραν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν πρῶτην ὥθησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωκεν ἡ ὑπερβολικὴ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1700 - 1780. Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀνθρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευμάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ὁποία εἶναι πλουσία εἰς γαιάνθρακα καὶ σίδηρον, ἡ ἀρχὴ τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας της, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἦτο ἀσυναγώνιστος.

Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν διαφόρους μηχανάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ | ἔδιδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια μὲ τὴν τελειοποίησιν τῆς ἀτμομηχανῆς.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα. Ἀφοῦ ἐξετόπισε τοὺς ἀντιπάλους Ἰσπανοὺς, Γάλλους καὶ Ὀλλανδοὺς ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἔγινε κυρίαρχος αὐτῆς.

Ἡ Ἀγγλία τέλος ἐθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑπόδειγμα εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλαὶ ἐφημερίδες, μεταξὺ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδωνται μέχρι σήμερον, ὅπως ὁ Χρόνος (Times), ὁ Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ.ἄ.

2. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα μένει χώρα ἀγροτική, ἀραιῶς κατωκρημένη καὶ πτωχὴ καὶ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη. Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνωθῆ ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἡ Βεστφαλικὴ μάλιστα εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ σχεδὸν ἐξηφάνισε τὴν δύναμιν τοῦ Αὐτοκράτορος. Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀποβλέποντες εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἰδίου κράτους δὲν ἤθελον νὰ εἶναι ἀπλοῖ ἀκόλουθοι τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἐδίσταζον μάλιστα νὰ συνασπίζωνται ἐναντίον του.

Τὸ πλῆθος τῶν γερμανικῶν κρατῶν ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ πολυτελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους μὲ ποικιλωτάτους τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες ἔθετον τὰ ἀτομικὰ τῶν συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, εἶχον διαρκῶς ἐδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, ἐσπατάλων ἀφθόνως εἰς πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Πολλοὶ ἡγεμόνες ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ ἐκυβέρνησαν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλοι πάλιν ἡγεμόνες ἀκολουθοῦντες τὰ διδάγματα τῶν Γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω, εἰργάσθησαν ὡς προσδευτικοὶ ἄρχοντες. Ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικὰ, κατήργησαν τὰς βαναύσους ποινὰς καὶ καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχήν.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἀνωβέρον, ἡ Σαξονία, ἡ Βαυαρία καὶ πρὸ πάντων τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων, ἡ Αὐστρία, καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν, δηλαδή ἡ Πρωσσία, τὰ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸν ἀνεπτύχθησαν εἰς μεγάλας δυνάμεις.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ἀξιόλογος πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐσημειώθη εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη, ἰδίως κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις προῆλθε κυρίως ἀπὸ τὰ Πανεπιστή-

μια, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς πρωτευούσας των.

Πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἑδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπιπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρους πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε πολλὰς πρωτευούσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συγκεντρῶντο μόνον εἰς τοὺς Παρισίους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, οἱ Γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἔθνικὴν των γλῶσσαν. Ἡ γερμανικὴ γλῶσσα διεξήγαγε μακρὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ἐν τούτοις ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καὶ καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

3. ΑΥΣΤΡΙΑ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Ἡ Αὐστρία ἦτο ἐν ἑκ τῶν γερμανικῶν κρατῶν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ δὲ ἡγεμόνες αὐτῆς, φέροντες τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας, ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀψβούργων καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των χωρὶς ὅμως νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἡ συμπαγὴς κτῆσις τῶν Ἀψβούργων ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, τὸ Δουκάτον τῆς Αὐστρίας, ηὔξήθη σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης καὶ ἡ Αὐστρία κατέστη μεγάλη δύναμις. Τὸν 18ον αἰῶνα τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων ἐκτὸς τοῦ Δουκάτου τῆς Αὐστρίας, τῆς Στυρίας, τῆς Καρινθίας καὶ τῆς Καρνιολίας, τῶν παλαιῶν δηλαδὴ κτήσεων τοῦ στέμματος, περιελάμβανε τὸ βασιλεῖον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν,

εις τὴν Ἰταλίαν τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σαρδηνίαν, καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἦτο ὅμως κράτος καθολικὸν ἢ δυναστικόν, δηλαδή ἀπετελεῖτο ἀπὸ διαφόρους κατὰ τὴν ἐθνικότητα καὶ τὴν γλῶσσαν λαούς, Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους Φλαμανδούς, Ἰταλοὺς κλπ. Οἱ λαοὶ αὗτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαίτερα κρατίδια, τὰ ὅποια συνήλωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἰδίαν πρωτεύουσιν, ἰδίαν διοίκησιν καὶ ἰδίαν βουλήν ἀπὸ εὐγενεῖς, ἡ ὅποια συνήθως ὠνομάζετο δίαίτα.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Τοιοῦτον συγκρότημα δὲν ἦτο στερεόν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ζητήματα μετὰ τοὺς πολυαριθμοὺς γείτονάς των. Διὰ νὰ συγκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἠπείλησε τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ δηλαδή **Κάρολος ΣΤ'** (1711 - 1740), ἐπειδὴ δὲν εἶχεν υἱόν, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Ἐκανόνισε τὴν διαδοχὴν δι' ἐπισήμου πράξεως, ἡ ὅποια ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ πρᾶξις ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὅταν ὅμως ἀπέθανε, κανεὶς δὲν ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην, διότι ἡ Αὐστρία δὲν εἶχεν ἰσχυρὸν στρατόν. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν περιεπλάκη εἰς ὀκταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὅποιον συνησπίσθησαν ἐναντίον τῆς αἰ μεγαλύτεραι δυνάμεις, Γαλλία, Πρωσσία καὶ Ἰσπανία.

ΜΑΡΙΑ ΘΗΡΕΣΙΑ [(1740-1780) — ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ΣΤ' τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ

κόρη του **Μαρία Θηρεσία** (1740 - 1780) εις ηλικίαν 23 ἐτῶν. Ἄλλ' ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, ἂν καὶ εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν **Pragmatica Sanctio**, ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ ὅλης τῆς κληρονομίας καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ περὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Αὐστρία διέτρεξε τὸν κίνδυνον τοῦ διαμελισμοῦ. Βαυαρικὸς καὶ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος ὁ Μέγας κατέλαβε σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν πλουσιωτάτην Σιλεσίαν. Εἰς τὴν συμμαχίαν κατὰ τῆς Αὐστρίας προσετέθησαν βραδύτερον ἡ Ἰσπανία, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Σαρδηνία.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν οὔτε χρήματα καὶ ἡ θέσις τῆς ἦτο ἀπελπιστική. Ἄλλὰ τὴν ἔσωσεν ἡ πίστις τῶν ὑπηκόων τῆς, ἰδίως τῶν Οὐγγρων, καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχήν, οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούθησαν καί, ὅταν προσετέθη εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ Ρωσσία, ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα καθὼς καὶ ὅλας τὰς χώρας τῆς, ἐκτὸς τῆς Σιλεσίας, τὴν ὁποῖαν ἐκράτησεν ἡ Πρωσσία. Ἡ **Pragmatica Sanctio** ἀνεγνωρίσθη καὶ πάλιν καὶ ἀπετέλεσε τὴν βασικὴν συνθήκην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ ὑπαρξις τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ἀφοῦ παρήλαθεν ὁ κίνδυνος τοῦ διαμελισμοῦ, ἔγινεν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, ὅπως εἰς τὰ ἄλλα κράτη.

Ἡ Μαρία Θηρεσία ἔδειξεν ἐνεργητικότητα, ἀνδρικὸ θάρρος καὶ πρωτοβουλίαν. Βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίση τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλῃ ὁμοίομορφον διοίκησιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας τῆς. Ἐπροχώρησεν ὁμως μεθοδικῶς καὶ μὲ προσοχήν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς συνηθείας τῶν ποικίλων λαῶν τοῦ κράτους τῆς. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβού-

λους και ἐφρόντισε νὰ διατηρῆ ἀξιόλογον και ἀξιόμαχον στρατιωτικὴν δύναμιν.

ΙΩΣΗΦ Β' (1780 - 1790)

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας **Ἰωσήφ Β'** (1780 - 1790) ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα τῶν μεταρρυθμίσεων και ἤλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρός του. Φυσιογνωμία ἐξαιρετικὴ και συμπαθῆς, ἀπλοῦς, συνετός, μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος και κατ' ἐξοχὴν φιλόμαθρος ἡγεμὼν, τοῦ ὁποῖου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως και ἐργατικότητος.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ τολμηρότερον τὴν μεταρρυθμισιν συνδυάζων αὐτὴν μὲ τὰς νέας ἀντιλήψεις περὶ κράτους και διοικήσεως τῶν γάλλων συγγραφέων τῶν χρόνων του, οἱ ὁποῖοι κατέκρινον πᾶν τὸ παραδεδομένον και ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστὼς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως και ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὁποῖα οἱ γάλλοι φιλόσοφοι ὠνόμασαν προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐπίστευεν, ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ και ὄχι οἱ φεουδάρχαι, και καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας και τοῦ τύπου και τὴν ἀνεξιθρησκείαν. Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησοῦϊτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα και μετέτρεψε 2.000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια και ἐπεχείρησε βαθυτέραν διοικητικὴν μεταρρυθμισιν, διὰ νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοιόμορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα και κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγοὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν και τὸν φανατισμὸν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἐκπτωτον τὸν Ἰωσήφ και ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

‘Ο Ίωσήφ είδε νά καταρρέη ή προσπάθειά του καί απέθανε πλήρης πικρίας παρά τόν Δούναβιν, όπου έπολέμει κατά τῶν Τούρκων όνειρευόμενος νά καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου καί νά έλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

‘Ο άδελφός καί διάδοχός του **Λεοπόλδος Β΄** (1790 - 1792) έσπευσε νά ανακαλέσῃ σχεδόν όλας τὰς διατάξεις τοῦ Ίωσήφ, διὰ νά επιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις όμως τῆς Μαρίας καί τοῦ Ίωσήφ δέν απέτυχον έξ όλοκλήρου, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, πρὸ πάντων στρατιωτικόν καί οικονομικῶς άκμαίον, ὥστε νά δυνηθῆ νά ζήσῃ άκόμη ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καί πλέον. ✓

✓ 4. ΠΡΩΣΣΙΑ

ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΠΡΩΣΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Η Πρωσσία ἦτο κατ’ άρχάς άσήμαντος ἡγεμονία. ‘Ο πυρήν, από τόν όποίον άνεπτύχθη, είναι ἡ Μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου, κειμένη μεταξύ τῶν ποταμῶν “Ελβε καί “Οδερ. Τόν 14ον αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τόν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τόν τίτλον τοῦ εὐκλέκτορος καί τόν 15ον αἰῶνα εδώρισε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τόν οἶκον τῶν Χοεντζόλλερν (Hohenzollern). Κατὰ τὰς άρχάς τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου άπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικράν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τὸ Δουκάτον Κλέβ καθῶς καί τὸ Δουκάτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Πρωσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

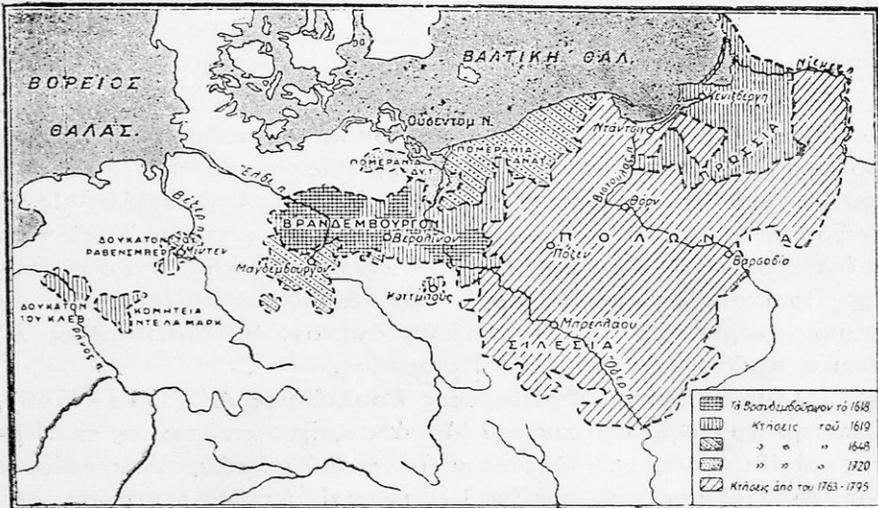
Μόνον αἱ δυτικάι χῶραι τῶν Χοεντζόλλερν ἦσαν σχετικῶς άνεπτυγμένοι, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον πόλεις ὅπως δῆποτε ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικάς, ἐνῶ αἱ κτήσεις άνατολικῶς τοῦ “Ελβε ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδιάς άμώδης καί άγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καί ἔλη, καί εὐλάχιστα άνεπτυγμένοι. Πόλεις σχεδόν δέν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτό.

‘Ο εὐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου δέν ἦτο άνεξάρτητος ἡγεμών, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας

ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχίαν των καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἀνεξαρτησίαν.

Ο ΜΕΓΑΣ ΕΚΛΕΚΤΩΡ (1640 - 1688)

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρόν, ὅπως εἶπομεν, τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος** (1640 - 1688), ὁ ἐπονομασθεὶς **Μέγας**

Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας.

Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδε τὴν χώραν του ἐρημουμένην ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς Πολέμου. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν, ἀλλὰ τὸ κράτος του ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἥμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, εἶχεν 6 χιλιάδας κατοίκους. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη μὲ δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φορολογίαν, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπέδειγμα τοῦ Ὀλλαν-

δικού και έγινε κύριος εις τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εις τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. Αἱ 20 χιλιάδες περίπου καλβινισταί, ἄνθρ ποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνῖται, ἔδωκαν τὴν πρώτην ὠθησιν εις τὴν ἀκμὴν τῆς Πρωσσίας. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξη τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔγιναν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εις ἓν τμῆμα τοῦ κράτους των.

Η ΠΡΩΣΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ (1701)

Ὁ υἱὸς τοῦ **Φρειδερίκος Α'** (1688 - 1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὀργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβόηθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως εις τὸ ἀνεξάρτητον τμῆμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπήκοοί των ἀδιαφόρως Πρῶσσοι, εις ὅποιον τμῆμα τοῦ κράτους καὶ ἂν ἀνήκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Ὁ διάδοχός του **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'** (1713 - 1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περιέργος καὶ ἰδιόρρυθμος. Μόρφωσιν εἶχε πολὺ μικράν, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εις ἑαυτὸν καὶ τὴν οικογένειάν του. Εἶχεν ὁμως νοῦν πρακτικὸν καὶ ἐκυβέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος κυρίως ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ στρατιωτικά. Ἐφόρει διαρκῶς στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συνανεστρέφετο ἀξιοματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εις τὸν στρατόν καὶ κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. ἠθέλε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφους κινήσεις ὅλοι συγχρόνως. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη πρωσσικὴ τακτικὴ. Εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εις τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώ-

τας και κατήρτισε την φρουράν του από μεγαλοσώμους άνδρας. Όταν απέθανεν, άφησε περίσσευμα 8 1/2, εκατομμύρια τάληρα (τάληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατόν από 83 χιλιάδας και οί κάτοικοι του κράτους του είχαν αύξηθη κατά την διάρκειαν της βασιλείας του από 1.700.000 εις 2.700.000.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (1740 - 1786)

Τήν δύναμιν αυτήν μετεχειρίσθη ο υίός του Φρειδερίκος Β' (1740-1786), δια να έπεκτείνη το κράτος του και να καταστήση την Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ο πατήρ του είχε αναθέσει την μόρφωσιν του Φρειδερίκου εις δύο άξιωματικούς και ένα γάλλον μετανάστην, το όνειρόν του δέ ητο ο υίός του να γίνη εύσεβής χριστιανός, γενναίος στρατιώτης και καλός οικογενειάρχης. Άλλά προς μεγάλην απογοήτευσιν ο υίός του έδείκνυε κλίσιν εις την λογοτεχνίαν, την μουσικήν και τον άνετον βίον και άπεστρέφετο την στρατιωτικήν ζωήν. Ο βασιλεύς ηρχισε να μην άνέχεται τον «θηλυπρεπή υιόν», όπως τον ώνόμαζε, τον άπεκάλει «όργανοπαίκτην και ποιητήν», τον ύβριζε και τον έρραβδιζεν.

Η αντίθεσις, μεταξύ πατρός και υιού έφθασεν εις τόσην όξύτητα, ώστε ο Φρειδερίκος άπεφάσισε να δραπετεύση εις το έξωτερικόν. Άλλά το σχέδιον άνεκαλύφθη και ο βασιλεύς έξωφρενών τον μέν συνένοχον άξιωματικόν κατεδίκασεν εις θάνατον επί λιποταξία, τον δέ υιόν του ένέκλεισεν έντός φρουρίου εις το έσωτερικόν της χώρας. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη προς αυτόν και ο Φρειδερίκος άνέλαβεν ύπηρεσίαν εις το κράτος και ηρχισε να εκτιμά τον πατέρα του.

Ο Φρειδερίκος έκυβέρνησεν άπολυταρχικώς, αλλά διέφερον από τους άλλους άπολυταρχικούς άρχοντας εις βασικά σημεία. Έπρέσβευε δηλαδή, ότι ο βασιλεύς όφείλει να κυβερνά με δικαιοσύνην και άφιλοκέρδειαν και να έχη πρώτον μέλημα το συμφέρον του λαού του, διότι ο βασιλεύς είναι χάριν του λαού και όχι ο λαός χάριν του βασιλέως. «Ο βασιλεύς, έλεγεν, είναι ο πρώτος υπάλληλος του κράτους.» Τήν αντίληψιν αυτήν περί του βασιλέως ώνόμασαν φωτισμένην η συνετήν δεσποτείαν (despotisme éclairé).

‘Ο Φρειδερίκος ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἦτο κατ’ ἐξοχὴν ἀνεξίθρησκος ἡγεμὼν: «Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ ἴδιος θέλει.» ‘Ο Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστής τῶν γάλλων συγγραφέων, συνεδέθη μὲ τὸν Βολταῖρον καὶ συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Εἶναι περίφημα τὰ ἱστορικά του συγγράμματα, τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν, διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀφῆρεσε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν τὴν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν Σιλεσίαν, καὶ κατῶρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις του ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως μετὰ 45 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε διπλασιάσει εἰς ἕκτασιν τὸ κράτος του καὶ σχεδὸν τετραπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἑκατομμύρια κάτοικοι). ✓

✓ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Εὐρώπη ἐπαράχθη ἀπὸ αἰματηροὺς πολέμους. Οἱ πόλεμοι αὗτοί εἶναι δύο, ὁ Πόλεμος τῆς Διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ Ἑπταετής Πόλεμος. Εἰς ἀμφοτέρους σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ὁ Φρειδερίκος ὁ Μέγας.

Κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Φρειδερίκος κατῶρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Σιλεσίαν, τὴν ὁποίαν διетήρησε καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 8 ἐτῶν, τὰ ὅποια ἐμεσολάβησαν μετὰ τῶν δύο πολέμων, ἔγινεν ἀντιστροφή τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἀντιθέτως πρὸς τὴν μακρὰν παράδοσίν της, συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀύξηθῆ ὑπερβολικῶς. Ἡ Ἀγγλία ἀντιθέτως, τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ ἡ πρόδοος τῆς Γαλλίας εἰς τὰς ἀποικίας,

υπεστήριζε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Ἡ Ρωσσία ὁμως ἐκαιροφυλάκτει νὰ ἐπιτεθῆ ἔναντίον του.

Τοιουτοτρόπως ἐξ αἰτίας τῆς Σιλεσίας ἤρχισε σφοδρὸς ἀγὼν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὁ Ἐπταετῆς Πόλεμος (1756-1763), ὁ ὁποῖος ἔλαβε χαρακτήρα πανευρωπαϊκοῦ πολέμου, διότι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φρειδερίκου προσετέθη βραδύτερον ἡ Σουηδία, τὰ μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ Φρειδερίκος διὰ τῶν περιφήμων νικῶν, τὰς ὁποίας ἐκέρδισεν ἄλλοτε ἐπιτεθέμενος καὶ ἄλλοτε ἀμυνόμενος, ἀπέκτησε τὴν φήμην τοῦ μεγίστου στρατηλάτου τῶν χρόνων του. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατοὺς μόνον ὁ αὐστριακὸς ἐπολέμησεν ἐπαξίως κατὰ τοῦ Φρειδερίκου, ἐνῶ ὁ γαλλικὸς ὑπέστη ταπεινωτικὰς ἀποτυχίας.

Ἄλλ' ὁ Ἐπταετῆς Πόλεμος, παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας εἰς τὴν ἥπειρον, εἶναι κατ' ἐξοχὴν πάλῃ κατὰ θάλασσαν μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Ἡ Γαλλία ἐνίκηθη κατὰ θάλασσαν καὶ ἔχασε τὸν στόλον καὶ τὰς ἀποικίας της. Μόνη νικήτρια τοῦ πολέμου ἐφάνη ἡ Ἀγγλία. Ὁ Φρειδερίκος διὰ τῆς εἰρήνης διετήρησεν ὀριστικῶς τὴν Σιλεσίαν, ἀλλ' εἶχε δοκιμασθῆ οἰκτρῶς.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΔΥΑΡΧΙΑ

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος ἰσχυρόν, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διεκδικῆ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νῖκαι του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἔθνικὸν ἐγωϊσμὸν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη, ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωηρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυαρχίαν (dualismus).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

1. ΡΩΣΣΙΑ

ΟΙ ΡΩΣΣΟΙ

Τὰ κράτη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, Ρωσσία, Πολωνία, Τουρκία, ἦσαν περισσότερο καϋστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων λαῶν. Μόνον ἡ Ρωσσία ἀποτελεῖ ἐξάίρεσιν, ὅπου ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας του καὶ διὰ τολμηρῶν νεωτερισμῶν εἰσήγαγε τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνέκαθεν διάφοροι σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι κτλ. Ἡ πολυαριθμοτέρα σλαβικὴ φυλὴ ἦσαν οἱ Ρῶσσοι. Τὸ πρῶτον ρωσσικὸν κράτος ἴδρυσαν τὸν 9ον μ.Χ. αἰῶνα οἱ Νορμανδοί, ἀλλὰ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐξημερώσεως, καθὼς καὶ τὸν Χριστιανισμόν, ἔλαβον οἱ Ρῶσσοι ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ οἶκος τῶν **Ρωμανῶν** (1613), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Τὸν 17ον αἰῶνα ἀκόμη ἡ Ρωσσία ἐθεωρεῖτο ὡς χώρα ἀσιατικὴ. Οἱ κάτοικοί της ἔμενον μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρουν ἤδη ἀσιατικά. Οἱ Ρῶσσοι ἐφόρουσι ποδήρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἀρχοντας πίπτοντες εἰς τὰ γόνατα, ἦσαν θρησκώληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἰδίως ἐχθρική πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἦτο ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς.

Τὸ ρωσσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ πα-

ράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδική ρωσική θάλασσα, ἡ Λευκή Θάλασσα, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Οἱ Ρῶσοι ὅμως εἶχον ζωτικότητα καὶ ἦσαν ἐπιδεκτικοὶ ἀναπτύξεως. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατῶρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὴν πρωτοπορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ο ΜΕΓΑΣ ΠΕΤΡΟΣ (1689-1725)

ἌΟ Μέγας Πέτρος (1689 - 1725) εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ ἔκαμε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσὸς εἰς τὸ ἀνάστημα (ὕψους ὑπὲρ τὰ 2 1/2 μ.), πρόσωπον ἔκφραστον, νευρικός καὶ βίαιος, εἶχε λάβει ἀτελῆ μόρφωσιν. Διεφωτίσθη μὲ τὴν συναναστροφὴν τῶν ξένων τῆς πρωτεύουσος Μόσχας. Αὐτοὶ τὸν ἐμήσαν εἰς τὴν ἀνεξιθρησκείαν καὶ ἐν γένει εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ὄταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἔθεσε διπλοῦν σκοπὸν, νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν κράτος συγχρονισμένον.

Ἐπεχείρησε κατὰ πρῶτον νὰ καταλάβῃ τὸν λιμένα τοῦ Ἀζώφ εἰς τὸν Εὐξείνου, τὸν ὁποῖον κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι. Ἡ πρώτη του ἐπίθεσις ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, κατεσκεύασε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν, μετεκόμισε μὲ αὐτὰ πυροβολικὸν καὶ κατῶρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

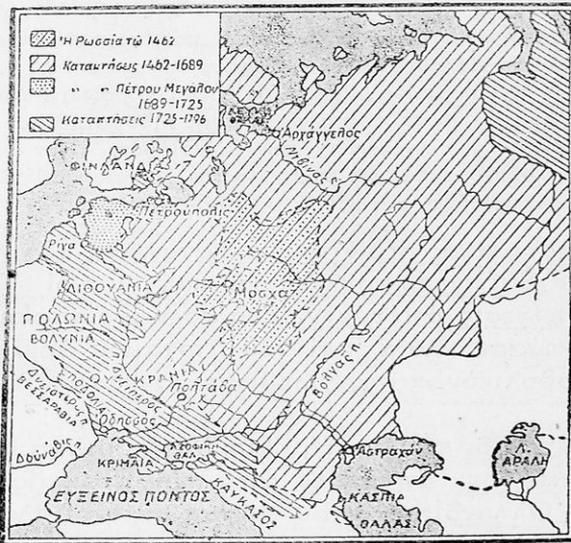
Κατόπιν ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν εὐρωπαϊκὴν τέχνην. Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ ξυλουργὸς εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλων ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερον.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιορρώσσους καὶ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν, ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰς θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς κορυφαίους στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ

τάγμα τῶν Στρελίτσων. Τὴν ἀντίδρασιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου ἐπάταξεν ὁ Πέτρος μὲ σκληρὰ μέτρα. ✓

✓ Ο ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1700-1720)

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ὁ Πέτρος ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Κάρολον Β', βασιλέα τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης ἐξουσίαζε τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς καὶ ἦτο μεγάλη δύναμις τοῦ Βορρᾶ. Κατὰ τοῦ νεαροῦ, μόλις δεκαπενταετοῦς, βα-

Ἐξέλιξις τῆς Ῥωσσίας.

σιλέως αὐτῆς **Καρόλου Β'** (1697 - 1718) συνησπίσθησαν ἡ Πολωνία, ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Δανία καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσετέθησαν βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἄννοβέρου. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ λεγόμενος **Βόρειος Πόλεμος** (1700 - 1720), ὁ ὁποῖος κατετάραξε τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς κατέπληξε κατ' ἀρχὰς τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς τόλμης του καὶ ἐθαυμά-

σθη ὡς μέγας στρατηλάτης, ὡς ὁ ἥρωσ τοῦ Βορρά. Ἀπεβιβάσθη αἰφνιδιαστικῶς εἰς Δανίαν, ἠπειίλησε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40 χιλιάδας κακῶς ὠργανωμένον στρατὸν ἐπολιόρκει τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας Νάρβαν. Τὸν προσέβαλε μὲ 8 χιλιάδας στρατὸν ἐν μέσῳ χιονοθύελλης καὶ διέλυσε τὸν στρατὸν του. Ὁ Πέτρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος μετὰ τὴν καταστροφὴν. «Οἱ Σουηδοί, εἶπε, μὲ τὰς νίκας των θὰ μᾶς διδάξουν νὰ τοὺς νικήσωμεν.»

Μετὰ τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἐφάνησαν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Καρόλου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἦτο ἄμετρος, πείσμων καὶ ἐστερεῖτο διπλωματικῆς ἱκανότητος. Ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς ἀσκόπους ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς ἐπιδείξεις ἡρωϊσμοῦ, ἐνῶ ὁ Πέτρος ἐργαζόμενος μὲ ὑπομονὴν εἶχεν ἀνασυγκροτήσῃ τὰς δυνάμεις του καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας, τῆς Πετροπόλεως. Ὁ Κάρολος ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ αὐτὸν διηυθύνθη πρὸς τὴν Οὐκρανίαν, ἐλπίζων νὰ ἐξεγείρῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς δυσηρεστημένους Κοζάκους. Εἰς τὴν περιφημον μάχην τῆς Πολτάβας ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἱππεῖς κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐνῶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ρώσους (1709).

Διὰ τῆς εἰρήνης ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, τὴν Λιβονίαν καὶ τὴν Ἐσθονίαν.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β' (1762-1796)

Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀξιολογωτάτη ἦτο ἡ Αἰκατερίνη Β' (1762 - 1796).

Ἡ **Αἰκατερίνη** ἦτο Γερμανίς, κόρη Γερμανοῦ δουκός, καὶ εἶχε νυμφευθῆ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐθυμὸς καὶ δραστηριωτάτη. Ἦγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Ἦτο αὐταρχικὴ καὶ φιλάρεσκος, ἀλλ' ἠγάπα τὴν πρόοδον καὶ τοὺς νεωτερισμούς. Κατώρθωσε τοιουτοτρόπως νὰ ἀποκτήσῃ φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην

ἡγεμονίδος προοδευτικῆς. Ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσικὸν ἴλαόν, ἔμαθε τὴν γλῶσσαν του καὶ προσῆλθεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη. Διὰ τοῦτο ἔγινε δημοφιλής.

Αἰκατερίνη Β΄.

Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάσιος, ἐμέθυσε, τὴν ἑκακομετοχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη ὁμως τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸ ἐκπολιτιστικὸν πρόγραμμα τοῦ Μεγάλου Πέτρον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Κατ' οὐσίαν ὁμως ἐκυβέρνησε τὴν χώραν της αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ μα-

ταιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνάμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

ΠΡΩΤΟΣ ΡΩΣΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1768 - 1774)

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξέτεινε τὸ κράτος της εἰς βάρος τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Πολωνίας. Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Ἀνατολήν ἔχουν κυρίως οἱ πόλεμοι τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τῆς Τουρκίας, διότι αὐτοὶ συνεκίνησαν βαθύτατα τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ πρὸ πάντων τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τῆς αὐτοκρατείας καὶ τοῦ ὁμοδόξου ρωσικοῦ λαοῦ τὸν θεόπεμπτον ἔλευθερωτήν.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο ἡ ἀνάμειξις τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν Πολωνίαν. Ὁ Σουλτάνος ἀπήτησεν ἀπὸ τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν νὰ παύσῃ νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πολωνικὰ πράγ-

ματα, όταν δὲ τὸ 1768 στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία παρακινουμένη καὶ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ Πρῶτος Ρωσοτουρκικὸς Πόλεμος (1768 - 1774).

Ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντρώνετο βραδέως ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων εἰς τὸν Εὐξείνιον. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεκένωσαν τὴν Βεσσαρβίαν, τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας, ἐνῶ ὁ ρωσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτός, κακῶς ὠπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, εἰσέπλευσεν εἰς τὸ Γιβραλτὰρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπερώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Πελοπόννησος ἐπανεστάτησεν. Ἀλλὰ στίφη Τουρκαλβανῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ. Προσέβαλεν ὁμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα ταῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου, μὲ πυρπολικά καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ (1770).

Ἐν τῷ μεταξῦ ὁ ρωσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἄλλη δὲ στρατιὰ διέβη τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σιούμλαν. Ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Εἰρήνη τοῦ Καϊναρτζῆ (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστο-¹⁷⁷⁴ρίαν τῆς Βαλκανικῆς γενικώτερον. Τὰ ἔδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν ἦσαν μεγάλα. Ἐπέτυχεν τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὁμως ἐπέτυχεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοίας εἰς τὸν Εὐξείνιον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῶν ὁρ-
θοδόξων τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπε-

χρεούτο, όπως έλεγαν η συνθήκη, «να προστατεύει διαρκώς την χριστιανικήν θρησκείαν και τας εκκλησίας της και να λαμβάνη υπ' όψιν τας παραστάσεις των Ρώσων υπέρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίαν.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1788 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ἐνόμισεν, ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή νὰ πραγματοποιησῆ τὸ σχέδιόν της, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὰ σχέδια ὁμως αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας Δυνάμεις. Ἡ Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῆ μόνη εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὁ Ἰωσήφ Β' συνεννοήθη μὲ τὴν Αἰκατερίνην καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρchiσεν ὁ Δεύτερος Ρωσοτουρκικὸς Πόλεμος (1788-1792). Εἰς τὸν δεύτερον αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεισε περίπου πέντε ἔτη, ἡ Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὁμως χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790 ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ Β' καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Λεοπόλδος Β', συνετὸς καὶ φιλειρηνικὸς ἡγεμὼν, ὑποχρεωμένος νὰ ἀγωνισθῆ ἐναντίον ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, εἰρήνευσε μὲ τὴν Τουρκίαν.

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πεισθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἀγγλίας ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ. **1792** Ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἰασιίου (1792) ἀνενέωσε τοὺς ὅρους τῆς Εἰρήνης τοῦ Καϊναρτζῆ. Χάρις εἰς τὰς εὐτυχεῖς συμπτώσεις ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμὸν.

2. ΠΟΛΩΝΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΩΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ὅπως ἡ Ρωσσία, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἐθεωρεῖτο ἡμισιαστική χώρα. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἑδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας

ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης εἰς ἕκτασιν.

Ἡ Πολωνία ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κράτη ἠνωμένα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας, τὰ ὁποῖα ὁμως διετήρησαν τὴν ἰδιαιτέραν των διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρησκεῦμα. Ὑπῆρχον ὁμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρῶσσοι.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Ἡ Πολωνία εἶχε μεγάλην ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς μόλις εἶχον τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος καὶ τοὺς υἰοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστειλλον εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν λατινικὴν.

Ὑπῆρχον περίπου διακόσiai ἢ τριακόσiai οἰκογένειαι μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, ὀνομαζόμενοι μαγνᾶτοι, διηύθυνον τὴν Δίαιταν (Βουλὴν) περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον πλὴν τῆς πρωτεύουσας Βαρσοβίας δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλέον τῶν 20 χιλιάδων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν, ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκεκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγαρείαν — πολλάκις ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα — καὶ παραδιδόμενοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζῶν ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ ἄρτον σικάλινον καὶ χόρτα, συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΟΣ

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὄλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Αὐτοὶ κυρίως ἀπε-

τέλουν τὸ ἔθνος καὶ ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Δίαίταν. Ἡ Δίαίτα ἦτο κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἡ Δίαίτα συνήρχετο κατὰ διειτίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινέσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ μόνος νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον ἀποφάσεώς τινος καὶ αὐτὴ ἐθεωρεῖτο ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον liberum veto, τὸ ὁποῖον παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαίτα σπανίως κατάρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

Ο ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

Ἡ Πολωνικὴ Δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον τὸ κράτος των οἱ Πολωνοί, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῶν γειτόνων της, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἔσωτερικά της. Οἱ τρεῖς ἰσχυροὶ γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ «νομίμου καθεστώτος», δηλαδὴ τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐξοσφάλιζε τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας.

Τὸ 1772 ἡ Αἰκατερίνη Β', ὁ Φρειδερίκος ὁ Μέγας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία συνεννοήθησαν καὶ ἀπέσπασαν σημαντικὰ ἐδάφη ἀπὸ τὴν Πολωνίαν. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη οἱ Πολωνοὶ ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ ἔκαμαν πραγματικὴν προσπάθειαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸν στρατὸν των καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸ κράτος νεώτερον σύνταγμα. Τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἐνεθάρρυνεν ἡ Πρωσσία. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, θέλουσα νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἀνόρθωσιν τῆς Πολωνίας, ἔστειλεν 100 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τοὺς Πολωνοὺς, ἀλλ' εἰσέβαλε συγχρόνως μὲ τοὺς Ρώσσοις εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Ρωσσία καὶ Πρωσσία προέβησαν τὸ 1793 εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν.

Ἐπελείπετο μικρὸν ράκος μόνον ἀπὸ τὴν Πολωνίαν. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Πολωνῶν ἐπλήγη καιρίως. Ὁ **Θαδδαῖος**

Κοσσιουόσκος τὸ 1794, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν πόλεμον, ὠργάνωσε τὴν ἀντίστασιν. Ἡττηθεὶς ὅμως ἔπεσε πληγωμένος εἰς χεῖρας τῶν Ρώσων, ἀναφωνήσας τὸ περίφημον **1795** *Poloniae*. Τὸ 1795 αἱ τρεῖς γειτονικαὶ δυνάμεις προέβησαν εἰς τὸν τρίτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἡ ὁποία ἔκτοτε διεγράφη ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν.

Οἱ Πολωνοὶ ἔχασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, διότι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἦσαν μάλιστα πρότυπον ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Ἐν τούτοις εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἦθῃ καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἀλλάξουν τίποτε. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. ✓

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

✓ 1. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

✓ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΙ ΛΑΟΙ

Οί Πορτογάλλοι καί οί 'Ισπανοί, ὅπως εἶδομεν, προηγήθησαν εἰς τήν ἀνακάλυψιν καί ἐξερεύνησιν τῶν νέων χωρῶν. Ἄλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καί οἱ δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καί ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας καί ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτάς κακῶς θέλοντες νὰ πλουτήσουν ἀκόπως. "Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τήν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς ἐντοπίους καί ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς νωθούς.

Οἱ Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καί τὸν 17ον αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖρας τῶν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τήν χώραν τῶν ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἐλεπτύνθη καί ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἄλλὰ καί τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς παρά πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον πλουτισμοῦ καί ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καί μικρόψυχοι εἰς τοὺς ἐγχωρίους. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καί οἱ Ἄγγλοι.

✓ Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἄλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο μᾶλλον κρατικὴ ἐπιχείρησις, ἐνῶ οἱ ἰδιοῦοὶ Γάλλοι δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους

κτήσεις. Γενικῶς ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πάτριον χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν εἰς μακρινὰς ἀποδημίας καὶ περιπετείας εἰς ξένας χώρας.

Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀποκαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν καὶ ἐκυβέρνων ὡς ἐταρχίαν γαλλικὴν. Ἔστελλον συνήθως εἰς τὰς νέας χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργούς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κλῆρος ἐκέρδιζε μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους διασώτας. Ὁ Βολταῖρος π.χ. ἔλεγεν, ὅτι ἀπορεῖ, διατί οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλέθρα χιόνος, ἐννοῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Ὄχιο, καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν, ὅτι «μία τετραγωνικὴ λεύγα εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερα ἀπὸ μίαν ἀποικίαν».

Ο ΑΓΓΛΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

Ἀντιθέτως τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα ἐγίνε μεγάλη ἔξοδος τῶν Ἄγγλων εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἔφυγαν οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ εὕρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν, ὅπως οἱ γάλλοι ἀποικοὶ, καταδικοὶ, ἀλλ' ἀνθρώποι ἐλεύθεροὶ ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας, διὰ νὰ εὕρουν περισσότεραν ἐλευθερίαν ἀπὸ ὅσην εἶχον εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ πουριτανοὶ π.χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Β' μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, ἀλλ' εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους, ὅπως συνέβαινε τοῦτο εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἀποικίας. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπωνον βιβλία.

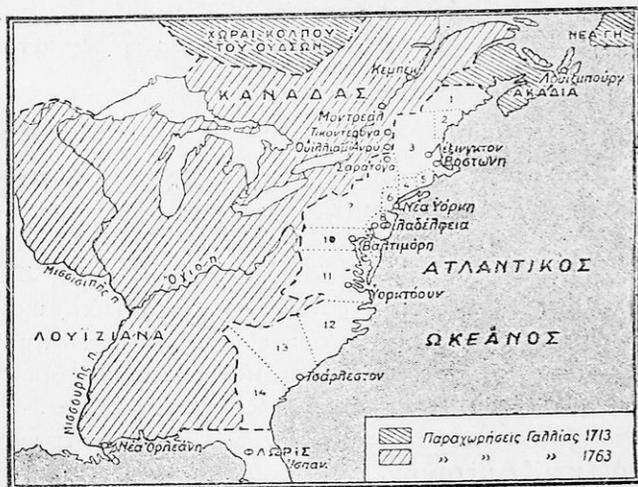
Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἄγγλοι ἀνεδειχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατώρθωσαν νὰ δημιουρ-

γήτουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφρίγγος καὶ δημιουργικὴν ὄρμην.

ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν. Οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἐφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπεια πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ κατὰ

Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς.

τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὴν χερσόνησον Ἀκαδία καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου (Saint Laurent). Ἀκόμη βορειότερον ἐξηρεύνησαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισσισιπῆ καὶ τὴν ἀπέραντον

πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουϊσιάναν, πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον, καταλαβόντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ Ἀγγλοὶ πουριτανοὶ φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α' κατέλαβον τὴν μεταξὺ

αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέα Ν Ἀγγλία. Ἐνταῦθα ἰδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέτη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδή ἐμπορικὰς ἐταιρεῖας. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία, ἰδρυθεῖσα τῷ 1599, κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μαδράς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὄργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἀρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἴδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς συνοικισμοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Ποντισερύ (Pondichéry) νοτίως τοῦ Μαδράς.

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΣ

Τοιουτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦταν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ ἀγγλικὸν κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν δραστηριότητα. Κατὰ τὸν Ἑπταετῆ Πόλεμον (1756 - 1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμούς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτὸ καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἢ Γαλλία ὑπεχρέωθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ

χίαν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ 13 ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου αἱ ἀγγλικάι ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ ἀγῶνα ἐπτὰ ἐτῶν ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Αἱ δεκατρεῖς ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐξηρτῶντο μόνον οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Αἱ βορειότεραι ἀπετελοῦντο ἀπὸ μικροκαλλιεργητᾶς, ἀπογόνους τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα των ἐπὶ Ἰακώβου Α'. Βραδύτερον, ὅταν ἐπεκράτησεν ὁ Κρόμβελ καὶ ἐπεβλήθη ἡ Δημοκρατία, ἔφυγον πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καί, ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς νοτίους ἀποικίας, ἐκαλλιέργουν καπνὸν καὶ βάμβακα, χρησιμοποιοῦντες δούλους εἰς τὰς ἐκτεταμένας φυτείας των. Αἱ θαλασσοπορίαι καὶ ὁ διηνεκῆς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς γάλλους ἀποίκους εἶχον ἀναπτύξει τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἀγγλων ἀποίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀποικίων τὸν 18ον αἰῶνα ἀνῆρχετο εἰς δύο ἑκατομμύρια.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκανόνιζε τὸ ἐμπόριον τῶν ἀποικίων. Συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν μερκαντιλικὴν πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων, αἱ ἀποικίαι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐξάγουν τὰς πρώτας ὕλας μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ προμηθεύωνται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κατασκευὴ εἰς τὰς ἀποικίας.

Ὁ Ἑπταετής Πόλεμος ἐδημιούργησε μεγάλας οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ, ἠναγκάσθη νὰ φορολογήσῃ βαρύτερον ἀκόμη τὰς ἀποικίας καὶ ἐπέβαλε σειρὰν ἀπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐξήγειραν τοὺς ἀποίκους.

✓ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἐπειδὴ αὐταὶ δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διε-

μαρτυρήθη. Κατόπιν αὐτοῦ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλ' οἱ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν ἠμποδίζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο ἐπροκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμεινε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τεῖου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκόμιζον τέιον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμᾶς κατοίκων μετῆμφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσῆλθον εἰς τὰ τρία πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψαν τὰ κιβώτια τοῦ τεῖου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασαχουσέτης ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας τότε ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασαχουσέτης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας **Γεώργιον Οὐάσιγκτον** (Washington, 1732 - 1779), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία κατήρτισεν ἰδιαιτέρον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίας.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρ-

νησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εὔρεν ἀρκετοὺς Ἀγγλους πρὸς στρατολογία, ἐμίσθωσε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὅποιοι κατὰ βάρους δὲν ἤθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὠπλιζε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη ἐθνικὸν αἴσθημα ἀμερικανικὸν καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοιουτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὅποιος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776-1783). Στρατὸν ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θερμουργοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἠγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ περίφημος πολιτικὸς **Βενιαμὶν Φραγκλῖνος** ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἐκλείσεν 1783 ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Αἱ πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡνωμένα Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὅποιον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Βάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπῃ τὴ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Congress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς, κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν Ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτειῶν κατ' ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν,

ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα βουλή τῶν πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ Ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν πολιτειῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους κατόπιν συναινέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπίσης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡς ἂν γεννᾶται ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν Συμπολιτείαν.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἰδίαν βουλήν καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὁμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπὸ 13 πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἐκάστη περιφέρεια, μόλις ἀπέκτα πληθυσμὸν 50 χιλιάδων, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσῃ πολιτείαν.

Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι ἔλαβον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέαι πολιτεῖαι. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισπη ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ Τέξας ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην Συμπολιτείαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Μεξικοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς Εἰρήνης τοῦ 1848 ἐκτὸς τοῦ Τέξας προσήρτησαν καὶ τὴν Καλλιφορνίαν. ✓

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΓΑΛΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἡ ὀργάνωσις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας ἔμεινε τὸν 18ον αἰῶνα, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τὰς δύο προνομιούχους, ἤτοι τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, καὶ τὸν λαὸν ἢ τὴν τρίτην τάξιν, ἣ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις.

Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν ἢ ἀνθρώποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς εἶχε δώσει τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς. Ὑπελογίζοντο τὸν 18ον αἰῶνα εἰς 140 χιλιάδας περίπου (εἰς 30 χιλιάδας οἰκογενείας) καὶ διηροῦντο εἰς εὐγενεῖς τῆς αὐτῆς καὶ εὐγενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν καὶ ἐλάμβανον εὐκολώτερον τὰς ἀνωτέρας θέσεις.

Τὸν κληρὸν ἀπετέλουν οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ ἔχοντες τὰ ἴδια προνόμια μὲ τοὺς εὐγενεῖς, ὑπολογιζόμενοι εἰς 80 - 100 χιλιάδας. Ὁ κληρὸς εἶχεν ἐκτεταμένα κτήματα καὶ ἄλλην περιουσίαν ἀπὸ δωρεὰς τῶν βασιλέων καὶ τῶν πιστῶν ἀξίας ἐν συνόλῳ 4 δισεκατομμυρίων. Εἰσέπραττεν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τὴν δεκάτην, ἣ ὁποία ἀπέφερεν 123 ἑκατομμύρια. Οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ ἔζων ὅπως οἱ εὐγενεῖς. Τουναντίον ἡ θέσις τοῦ κατωτέρου κλήρου ἦτο θλιβερά, διότι οἱ ἱερεῖς ἐκέρδιζον πολὺ ὀλίγα καὶ ἔζων ὅπως οἱ χωρικοί.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ἀνῆκον εἰς τὴν τρίτην τάξιν. Ἐκ τούτων οἱ μεγαλέμποροι, οἱ ἐπιχειρηματίαι, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ δικηγόροι, οἱ ἱατροί, οἱ καθηγηταί, ἀπετέλουν τὴν ἀστικὴν τάξιν (bourgeoisie), ἐνῶ

ὁ καθ' αὐτὸ λαὸς ἦσαν οἱ μικρέμποροι, οἱ τεχνῖται καὶ οἱ γεωργοί.

Ἰδίως δυσάρεστος ἦτο ἡ θέσις τῶν γεωργῶν. Ἐπειδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς γῆς ἀνήκεν εἰς τὰς δύο προνομιοῦχος τάξεις, τὸ μέγα πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου εἰργάζετο εἰς τὴν γῆν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ὡς δουλοπαροικοί, ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν προϊόντων ὡς φεουδαρχικὸν δικαίωμα καὶ νὰ ἐργάζωνται ἀμισθί εἰς τὰ κτήματα τοῦ κυρίου (ἀγγαρεία). Ἐκτὸς τούτου οἱ χωρικοὶ ἐπλήρωνον πλῆθος ἄλλων φόρων καὶ ἔζων βίον ἐλεεινὸν κατοικοῦντες εἰς πτωχικὰς καλύβας. Πολλοὶ δὲν εἶχον ὑποδήματα τὸν χειμῶνα καὶ ἐτρέφοντο διὰ σικαλίνου ἢ κριθίνου ἄρτου, τὸν ὅποιον ἐστεροῦντο πολλάκις [κατὰ τὰς συνήθεις τότε σιτοδεΐας.

Ἐντύπωσιν ἰδίως ἐπροξένει ἡ μεγάλη ἀνισότης τῶν κατοίκων, ἀνισότης φορολογική, διότι οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης φορολογίας, ἀνισότης δικαστική, διότι οἱ προνομιοῦχοι τάξεις εἶχον πάντοτε τὰ μέσα νὰ ὑπερισχύουν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τρίτης τάξεως, ἀνισότης εἰς τὸν στρατόν, διότι τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἐλάμβανον μόνον οἱ εὐγενεῖς, ἐνῶ τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ δὲν ἀνέβαινον πέραν τῶν δύο κατωτέρων βαθμῶν.

✓ ΑΥΛΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει τὸ κράτος ὡς κτῆμα του. Ὅλα εἰς αὐτό, στρατός, μουσεῖα, βιβλιοθήκαι, δημόσιοι κῆποι κτλ., ἐθεωροῦντο βασιλικά. Τὴν αὐλὴν του εἶχεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, ὅπου εἶχον κτίσει τὰ μέγαρά των καὶ οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἐνέμοντο τὰς πλουσίας θέσεις. Αἱ δαπάναι τῆς αὐλῆς ἀνῆρχοντο εἰς 40 ἑκατομμύρια ἐτησίως, δηλαδή ὁ βασιλικὸς οἶκος ἔδαπάνη τὸ 1/4 τῶν εἰσοδημάτων τοῦ κράτους.

Ἡ χώρα ἐκυβερνᾶτο αὐταρχικῶς. Εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ὑπῆρχε κανὲν εἶδος ἐλευθερίας. Δὲν ὑπῆρχε θρησκευτικὴ ἐλευθερία, διότι τὸ κράτος ἐπέβαλλεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους μίαν θρησκείαν, τὴν καθολικὴν. Δὲν ὑπῆρχεν ἐλευθερία σκέψεως, διότι δὲν εἶχε κανεὶς

τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράζη ἐλευθέρως τὴν γνώμην του ἢ νὰ ἐκδώσῃ βιβλίον ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς λογοκρισίας. Δὲν ὑπῆρχε προσωπικὴ ἐλευθερία, διότι ἦτο δυνατόν ἕκαστος νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ φυλακισθῇ ἄνευ δικαιολογίας. Οὔτε ἐλευθερία πολιτικὴ ὑπῆρχε, διότι οἱ Γάλλοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συνέρχωνται εἰς δημοσίας συναθροίσεις ἢ νὰ καταρτίζουσι συλλόγους.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαὸν δεικνύοντες τὰ τρωτὰ καὶ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ καθεστώτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστώτος ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, ἐπίσης πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοί. Ἐκ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἄλλοι μὲν ἤθελον ἀπλῶς νὰ διαρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας. Ἦσαν δηλαδὴ περίπου ὁπαδοὶ τῆς συνετῆς δεσποτείας κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἰωσήφ Β' καὶ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου.

Ἄλλοι ἀντιθέτως ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, νομοθετικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας πολὺ ὀλίγοι ἐζήτησαν εἰς τὰς ἀρχάς.

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλύτεραν. Οἱ συγγραφεῖς ὅμως δὲν ἦσαν πλέον ποιηταὶ ἢ καραοὶ λογοτέχνη, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολι-

τικά ζητήματα. Κατέκρινον αύστηρῶς τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς πολιτείας καὶ διέδιδον τὰς νέας ιδέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτοὺς φιλοσόφους.

Πατρὶς τῶν νέων, ἢ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ιδίως ὁ Τζῶν Λόκ (John Locke, 1632 - 1704), εἶχον διδάξει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ιδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνηταί. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου. Ἐὰν ὅμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ κράτους συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως. Ἐπίσης ὁ Λόκ ἐπρέσβευε τὴν ἀνεξιθρησκείαν, διότι κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὠρισμένον δόγμα ἢ ὠρισμένον τύπον λατρείας.

Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους γάλλους φιλοσόφους ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Ὁ **Βολταῖρος** (Voltaire, 1694 - 1778) ἐθαύμαζε τὰ πολιτικά ἤθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων. Ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς καὶ εὐφυολόγος. Διέπρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος, ὡς σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάρθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικός. Ἦθελε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας, καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Ὁ **Μοντεσκιέ** (Montesquieu, 1689 - 1755) εἰς τὸ ὄνομαστόν του ἔργον τὸ πνεῦμα τῶν νόμων ἐπραγματεύθη

συστηματικῶς καὶ μὲ ὀξύνοιαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἦθελεν, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μοντεσκιέ ἦτο μεγάλη.

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κυρίως μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοί. Δὲν ἐπέζητουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρύθμισίν του. Δὲν ἤργησαν ὁμῶς νὰ παρουσιασθῶν ἄλλοι φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπαναστατικώτεροι καὶ ἐζήτουν ριζικώτεραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιεστοίχιζον τὸν Διδερῶ καὶ ὀνομάζονται μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα Ἐγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Διδερῶ (Diderot, 1713 - 1784) ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ μίαν εἰκόνα τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Τοιοῦτοτρόπως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1751 - 1772 ἐξεδόθη ἡ Μεγάλη Ἐγκυκλοπαιδεία (Grande Encyclopédie) τοῦ 18ου αἰῶνος, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἔργον μνημειῶδες.

Φήμην μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ Ρουσσώ (Jean Jacques Rousseau, 1712 - 1778). Τὸ κύριον ἔργον του εἶναι τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον. Ὁ Ρουσσώ πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθειρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν. Περιφημον εἶναι τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον τοῦ Ρουσσώ Ὁ Αἰμίλιος, εἰς τὸν ὁποῖον διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς κλίσεις τοῦ παιδὸς καὶ συμφώνως μὲ αὐτὰς νὰ κανονίσωμεν τὴν ἀγωγὴν του. ✓

✓ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ

14/5/42

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, ὅπως γνωρίζομεν, ἐπίστευον, ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν του ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ, καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον ὁμῶς αἰῶνα αἱ ἰδέαι

αὐταὶ ἤλλαξαν. Ἐσοστηματοποίησε πρὸ πάντων αὐτὰς ὁ περίφημος σκῶτος οἰκονομολόγος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1793), ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν, ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία εἰς ὅλας τὰς μορφάς της καί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπινα διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν δῆθεν σκοπὸν νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἡ θεωρία αὕτη ὠνομάσθη ἐλευθεροσυναγωνισμός. Τοιοῦτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντιλισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ὁ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμός (liberalismus), ὅπως ὠνομάσθη.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ' (1715 - 1774)

Τὸν Λουδοβικὸν ΙΔ' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ ἐγγόνου του Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἐπειδὴ ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο μόλις πενταετής, τὴν Γαλλίαν ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ θεῖος του Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἀντιβασιλεύς. Ὁ Φίλιππος ἦτο ἀνθρώπος εὐφυῆς καὶ μὲ καλὰς διαθέσεις. Ἄλλ' ἐπ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του κυβερνητῶν, ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει ὑπέρογκον χρέος, τὸ ὁποῖον διαρκῶς ἐξωγοῦτο ἀπὸ τὸ ἐτήσιον ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διότι, ἐνῶ τὰ ἔσοδα ἀνῆρχοντο εἰς 69 ἑκατομμύρια, τὰ ἔξοδα ἔφθαναν τὰ 147 ἑκατομμύρια. Ὁ Φίλιππος προσεπάθησε νὰ περιορίσῃ τὰς καταχρήσεις καὶ νὰ βελτιώσῃ τὰ οἰκονομικά, ἀλλ' ἡ προσπάθειά του ἀπέτυχεν.

Ἀπὸ τοῦ 1723 ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ πενήντα ἔτη (1723 - 1773). Ἡ κυβέρνησις του εἶναι γνωστὴ διὰ τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐσώρευσεν. Ἡ βασιλεία διὰ τὸν Λουδοβικὸν ΙΕ' ἦτο μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεων τοῦ ἄρχοντος. Τὰ οἰκονομικὰ κατεβαραθρώθησαν τελείως, μὲ τὴν ἀκαταλόγιστον σπατάλην, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσε μὲ τὰς ἀποτυχίας

εις τούς πολέμους και ιδίως ἔνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Λουδοβίκος συνηρχέτο ἐνίοτε, συνησθάνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ ἔλεγε περὶ τῶν ὑπουργῶν του, ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος μὲ τὴν κακὴν διοίκησιν. Ἀλλὰ πάλιν προσέθετεν : «ἐν τούτοις θὰ διαρκέσῃ, ἐνὸς φζῶ ἐγώ». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν «ἔπειτα ἀπὸ ἐμὲ ἄς γίνῃ κατακλυσμὸς» (après moi le déluge). Ὁ Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε ἀποκτήσει τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ ὠνομάζετο «πολυαγάπητος», ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ' (1774 - 1792)

Τὸν Λουδοβίκον ΙΕ' διεδέχθη ὁ εἰκοσαετής ἔγγονός του **Λουδοβίκος ΙΣΤ'**. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε ἀγαθὴν ψυχὴν καὶ ἦτο ἠθικός, ἀλλ' οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνῃ μόνος ἀποφάσεις καὶ ἐπηρεάζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Ἡ σύζυγός του **Μαρία Ἀντωνέττα**, θυγάτηρ τῆς αὐτοκράτειρας τῆς Αὐστρίας Μαρίας Θηρεσίας, ἦτο ὠραία καὶ ζωηρά, ἀλλ' εἶχε συνηθίσει εἰς τὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀφελῆ βίον τῆς αὐλῆς τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος δὲν συνεφώνει πρὸς τὰ ἦθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερο διὰ τὰς δισκεδάσεις καὶ τὸ θέατρον παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν. Ἀλλ' εἰς κρίσιμους στιγμὰς ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας καὶ ὁ λαὸς εἰς αὐτὴν ἀπέδιδε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνομάζον χλευαστικῶς **Α Ὑ σ τ ρ ι α κ ῆ ν ἢ Madame veto**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τὰ οικονομικά τοῦ κράτους εἶχον φθάσει εἰς ἀδιέξοδον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν **Τυργκό** καὶ **Νε-
κέρ** ἀπέτυχον ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγε-
νῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ΄ πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην συνεκά-
λεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις, δηλαδὴ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν
τάξεων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον συκληθῆ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ
Ρισελιέ (1624).

Οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερ-
σαλλίας, 600 τῆς τρίτης τάξεως, 300 εὐγενεῖς, 300 κληρικοί.
Ἄλλ' εὐθὺς ἐγεννήθη σοβαρὸν ζήτημα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς
τρίτης τάξεως ἤθελον νὰ ψηφίζουσαν κατ' ἄτομον, ἐνῶ οἱ εὐγε-
νεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ κατὰ τάξεις. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης
τάξεως ὑπελόγιζον νὰ προσελκύσουν μερικοὺς ἱερεῖς μεταρρυθ-
μιστικοὺς καὶ ἠλπίζον τοιοῦτοτρόπως, ὅτι θὰ εἶχον τὴν πλειο-
ψηφίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ δὲν ὑπεχώ-
ρουν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς
ἀντιπροσώπους ὅλου τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὡς Ἐθνοσυν-
έλευσιν (Assemblée Nationale, 17 Ἰουνίου 1789) καὶ ὠρ-
κίσθησαν, ὅτι δὲν θὰ ἀποχωρισθοῦν, προτοῦ δώσουν σύνταγμα
εἰς τὴν Γαλλίαν. Αὕτῃ ἦτο ἡ πρώτη ἐπανασταστικὴ
πράξις.

Ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ
κλήρου, παρουσιάσθη εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, ἐδή-
λωσε μὲ ἀπολυταρχικὸν ὕφος, ὅτι τὰ προνόμια εἶναι ἀπαρα-
βίαστα καὶ διέταξε νὰ ψηφίζουσαν κατὰ τάξεις. Μετὰ τὸ τέλος τῆς
συνεδριάσεως ἡ τρίτη τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ

ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ περιφήμου κόμητος **Μιραμπώ** τὰ μέλη τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπαραβίαστα. Μετ' ὀλίγον ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς ἠνώθησαν μετὰ τῆς τρίτης τάξεως. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

✓ ΞΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ.—ΒΑΣΤΙΛΛΗ

Ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς Συνελεύσεως καὶ συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατόν. Ὄταν ὁμως ἔφθασεν ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστικὸν ὑπουργὸν **Νεκέρ**, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων κατὰ προτροπὴν τοῦ νεαροῦ δημοσιογράφου **Δεμουλὲν** (Desmoulin) διήρπασε τὰ ὀπλοπωλεῖα καὶ τὰς ἀποθήκας τοῦ κράτους καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Βαστίλλης, ἡ 1789 ὁποία ἦτο διὰ τὸν λαὸν τὸ σύμβολον τῆς τυραννίας (14 Ἰουλίου). Ἡ Βαστίλλη παρεδόθη, ἡ δὲ φρουρὰ τῆς ἐσφάγη. Μὲ τὸν λαὸν ἠνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν ἔσωσε τότε τὴν πρωτεύουσαν ἡ προχείρως σχηματισθεῖσα Ἐθνοφρουρὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεαροῦ μαρκησίου **Λαφαγὲτ** (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε πολεμήσει καὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς Ἀμερικῆς.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βαστίλλης ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ ἐκ φόβου ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς παρὰ τὰ γερμανικὰ σύνορα πόλεις καὶ εἰργάζοντο κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ φυγάδες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **Μετανάσται** (Émigrants).

✓ ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Τὴν ἐξέγερσιν τῶν Παρισίων ἠκολούθησαν στάσεις εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν. Οἱ χωρικοὶ διήρπασαν τοὺς πύργους καὶ τὰ κτήματα τῶν δεσποτῶν, ἐκακοποίησαν ἢ καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ κατήργησαν βιαίως τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Συνέλευσις κατὰ τὴν περίφημον συνεδρίασιν τῆς 4 Αὐγούστου κατήργησεν ἐπισήμως τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Οἱ εὐγενεῖς ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου συγκινήσεως ἐδήλωσαν, ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ δικαιώματά των.

Ἡ Συνέλευσις ἀφῆσασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε

κληθῆ, νὰ τακτοποιήσῃ δηλαδή τὰ οικονομικά τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, θεμελιώδη δηλαδή νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ κανονίζῃ εἰς τὸ ἔξῃς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτῆ Συνέλευσις ὠνομάσθη Συντακτικὴ (Assemblée Constituante). Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ Συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1) Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

2) Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἔχουν ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους ἐκλεγόμενοι διὰ ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλήν.

3) Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ δικασταί, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

4) Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας 3 δισεκατομμυρίων περίπου, ἐκηρύχθησαν ὡς ἔθνικά.

5) Τὰ μοναρχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων ἀνέλαβεν ἡ πολιτεία. Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο ἀνώμοτοι. Αὐτοὶ ἀντέδρων κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος εὐρονεῖς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

ΦΥΛΗ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἡ 5ην Ὀκτωβρίου 1789 ἔνεκα ἐλλείψεως ἄρτου συνεκροτήθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν μεγάλη διαδήλωσις τοῦ λαοῦ, ἀποφελουμένη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ γυναῖκας τῆς ἀγορᾶς, πωλητρίας καὶ ἐργάτιδας. Ἡ διαδήλωσις διηυθύνθη εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ συνεκρούσθη πρὸς τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς κατὰ συμβουλήν τοῦ Λαφαγέτ ἐγκατέλειπε τὰς Βερσαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀπὸ

τότε ο βασιλεύς ήτο υπό την έξουσίαν του λαού και της Έθνοφρουράς.

Την 14 Ιουλίου 1790, την επέτειον της άλωσης της Βαστίλλης, έγινε η πανηγυρική έορτή της συναδελφώσεως, ο βασιλεύς ώρκίσθη εις τὸ νέον σύνταγμα υπό τὰς έπευφημίας του λαού και η Έπανάστασις έφάνη, ότι έληξεν.

Έν τῷ μεταξύ μεγάλην δύναμιν απέκτησαν εις όλην την Γαλλίαν οί άρχηγοί των επαναστατικών σωματείων, τὰ όποια είχον ίδρυθῆ τότε. Δύο έξ αυτών ήσαν τὰ σημαντικώτερα, η Λέσχη των Ιακωβίνων, η όποια έλαβε τὸ όνομα από την μονή των Ιακωβίνων, όπου συνεδρίαζε, και η Λέσχη των Κορδελιέ, όνομασθεισα ούτω από άλλο μοναστήριον. Τρεις άνδρες κατά την εποχήν αυτήν ήσκουν μεγάλην έπιρροήν, ο **Ροβεσπιέρ** (Robespierre), ο **Δαντόν** (Danton) και ο **Μαρά** (Marat).

Ο βασιλεύς, μη άνεχόμενος τὸν περιορισμὸν της έξουσίας του, απέφασιν να πλήξη την Έπανάστασιν με τολμηρὸν έπιχείρημα. Την 20 Ιουλίου 1791 έφυγε κρυφίως μετά της οικογενείας του από την πρωτεύουσαν πρὸς τὰ βελγικά σύνορα. Είχε σκοπὸν να φθάσῃ εις τὸ Βέλγιον και να τεθῆ επί κεφαλῆς των φυγάδων εύγενών και του ξένου στρατού, ο όποίος τους ύπεστήριζεν. Άλλ' άνεγνωρίσθη καθ' όδόν, συνελήφθη και ώδηγήθη εις Παρισίους. Τότε η Συνέλευσις άνέστειλε την έξουσίαν του και έξήσκησεν αυτή όλας τὰς έξουσίας. Οί άντιμοναρχικοί προσεπάθησαν τότε να άνατρέψουν την βασιλείαν, άλλ' απέτυχον. Ο βασιλεύς μετ' όλίγον επανέλαβε τὸν όρκον εις τὸ σύνταγμα και ανέλαβε την έξουσίαν. Έν τῷ μεταξύ η Συνέλευσις έπεράτωσε τὸ έργον της και διελύθη την 30 Σεπτεμβρίου 1791.

✓ 2. ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1791 - 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ νέον σύνταγμα έξελέγη η τακτική Βουλή, η όποια ώνομάσθη Νομοθετική Συνέλευσις (Assemblée Législative) και συνήλθη την 1 Οκτωβρίου 1791. Η πλειονό-

της αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ φιλοβασιλικούς συνταγματικούς βουλευτάς, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν δεξιάν, διότι ἐκάθηντο εἰς τὴν δεξιάν πτέρυγα τοῦ βουλευτηρίου. Μετ' αὐτοὺς ἤρχοντο οἱ μετριοπαθεῖς δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν ἀριστεράν. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν Ἰακωβῖνοι, ἐπειδὴ δὲ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους ἀρχηγούς των κατήγοντο ἀπο τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρόνδ (Gironde), ὠνομάσθη βραδύτερον ὅλον τὸ κόμμα Γιρονδῖνοι (Girondins). Εἰς τὴν ἄκραν ἀριστεράν καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα καθίσματα τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθηντο οἱ ὀλίγοι ἐπαναστατικοὶ καὶ ἀνανατρεπτικοὶ ἄνδρες τῆς Συνελεύσεως, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς Κορδελίεροι. Αὐτοί, λόγῳ τῆς θέσεώς των εἰς τὴν βουλὴν, ὠνομάσθησαν Ὁρεινοί, ἐνῶ οἱ συντηρητικοὶ ἀντιθέτως Πεδῖνοι.

Οἱ Γιρονδῖνοι καὶ οἱ Ὁρεινοὶ εἶχον μαζί των τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τὸν ὁποῖον τότε ὠνόμασαν «sans culotte», διότι δὲν ἐφόρει τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα, ἀλλὰ τὸ πανταλόνιον. Ὡστε «sans culotte» κατήντησε νὰ σημαίνῃ τὸν ἄκρον ἐπαναστατικόν.

✓ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1792

Ἡ πλειονότης τῆς Συνελεύσεως ἦτο, ὅπως εἶπομεν, φιλοβασιλικὴ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία ἐφαίνετο στερεωμένη. Ἄλλ' ἑκτακτα γεγονότα ἐδημιούργησαν νέαν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐγένετο αἰτία νὰ συντομευθῇ ἡ ζωὴ τῆς Συνελεύσεως καὶ νὰ ἀνατραπῇ ἡ βασιλεία.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1792 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας καὶ ἀπὸ τὰς μυστικὰς ὑποκινήσεις τοῦ Λουδοβίκου καὶ τῆς Ἀντωνέττας, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος καὶ νὰ συντρίψουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ κόμης τοῦ **Μπραουνσβαίικ** ἔκαμε προκήρυξιν, ἡ ὁποία ἔλεγεν, ὅτι ὁ συμμαχικὸς γερμανικὸς στρατὸς σκοπὸν ἔχει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν νόμιμον τάξιν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅτι πᾶς ὁ ἀνθιστάμενος θὰ τυφεκίζεται καὶ ὅτι οἱ Παρίσιοι θὰ μετεβάλλοντο εἰς ἐρείπια ἐν περιπτώσει

ἐπιθέσεως τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως. Ἡ προκήρυξις ἐπροκάλεσε κολοσσιαῖον ἐρεθισμόν εἰς τὸν λαόν. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν Πατριδα ἐν κινδύνῳ καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ σύλλογοι ἀπήτουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, διότι εἶχον ὑπονοίας, ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τὸν ἐχθρόν. Ἀπὸ τότε τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἤρχισαν νὰ ἔχουν μεγάλον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

Ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ κινητοποιεῖται ὅλη. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν συνέρρευσαν ἐθελονταὶ ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 Μασσαλιῶται ψάλλοντες τὸ νέον ἐμβατήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Φουζέ δὲ Λιλ. Τὸ ᾄσμα αὐτὸ ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ ἀνατρεπτικοί, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Δαντόν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ροβεσπιέρ, προέβησαν εἰς πραξικόπημα. Τὴν 10 Αὐγούστου 1792, ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Κεραμικοῦ, τῶν ἀνακτόρων τοῦ βασιλέως, τὰ ὁποῖα οἱ βασιλόφρονες εἶχον ὀχυρώσει ἀναμένοντες τὴν ἄφιξιν τῶν Γερμανῶν. Ἡ Συνέλευσις τότε ἐψήφισε τὴν ἀναστολὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας Συντακτικῆς Συνελεύσεως, διὰ νὰ δώσῃ νέον σύνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν. Συγχρόνως ἐσηματίσθη νέα κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Δαντόν ἐγένινεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ αὐστροπρωσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ εὔρεσθαι ἀνεῖναι ἀντίστασιν εἰς τὴν πόλιν Βαλμὺ (20 Σεπτεμβρίου). ✓

3. Ἡ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν νέαν Συνέλευσιν ἔφεραν πλειοψηφούντας τοὺς δημοκρατικούς, ὥστε οἱ Γιρονδῖνοι τῶρα κατεῖχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐγένετο ἀπὸ Ὀρεινοῦς, δηλαδὴ ἀνατρεπτικούς. Ὑπῆρχεν ὁμως καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς βασι-

λοφρόνων συνταγματικῶν, δηλαδή Πεδινῶν. Τοιουτοτρόπως κατηρτίσθη ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Convent ἢ Convention, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ τρία σχεδὸν ἔτη τὴν Γαλλίαν (20 Σεπτ. 1792 - 26 Ὀκτωβρ. 1795) καὶ εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις. Ὁ Ροβεσπιέρ, ὁ Δαντόν καὶ ὁ Μαρά ἐξελέγησαν μεταξύ τῶν πρώτων.

Κατὰ τὴν πρώτην συνεδριάσιν τῆς ἢ Convention ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας, ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν, ἤλλαξε τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν καὶ ἀρχὴν νέας χρονολογίας ὥρισε τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας. Ἐπίσης ἀντὶ τῆς εἰς ἑβδομάδας διαιρέσεως εἰσήχθη ἡ διαίρεσις τῶν μηνῶν εἰς δεκάδας.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἡ Convent εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα. Γιρονδῖνοι καὶ Ὀρεινοὶ ἤθελον νὰ τὸν καταδικάσουν. Ἄλλ' οἱ πρώτοι δὲν ἤθελον νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Διὰ τοῦτο διεξήχθη σφοδρὸς ἄγων μεταξύ τῶν δύο μερίδων. Ὁ Λουδοβίκος κατηγορήθη ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐπὶ ἐπιβουλῇ κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείκνουν, ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Γάλλων φυγάδων καὶ τῆς Ἀυστρίας. Διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας ὁ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν λαιμητόμον τὴν 21 Ἰανουαρίου 1793.

Ἡ ἀποτυχία τῶν Γιρονδῖνων νὰ σώσουν τὸν βασιλέα ἐγένεν αἰτία ἀγρίας πάλης μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Ὀρειῶν. Τέλος οἱ Ὀρεινοὶ κατέφυγον εἰς τὴν βίαν. Περιεκύκλωσαν τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν μὲ στρατιώτας τῆς Ἐθνοφρουρᾶς καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν τηλεβόλων ὑποχρέωσαν αὐτὴν νὰ ἀποφασίσῃ τὴν παράδοσιν 27 Γιρονδῖνων βουλευτῶν. Οἱ 22 ἀπ' αὐτοὺς συλληφθέντες ἀμέσως ἐκαταομήθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διέφυγον καὶ ἐκίνησαν στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας των καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶχον κακὸν τέλος.

Ἡ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ κατάστασις ἀπέβη κρίσιμος. Ὁ στρατὸς εἶχε σοβαρὰς ἀποτυχίας εἰς τὰ σύνορα, οἱ βασιλικοὶ ἠρέθιζον

τὸν λαὸν καὶ ἡγεῖρον ἐπικινδύνους ἐπαναστάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ στρατηγὸς Δυμουριέ, ὁ νικητὴς τοῦ Βαλμύ, δυσηρεστημένος διὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ἠϋτομόλησεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον.

Ἡ Συνέλευσις ἔλαβε μέτρα αὐστηρότατα. Κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς Δημοσίας Σωτηρίας (Comité du Salut Public), τὴν ὁποῖον ἀπετέλεσαν ὁ Δαντὸν μεῖνένεα ὀπαδούς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσχηματίσθησαν παραρτήματα τῆς Ἐπιτροπῆς, αἱ καλούμεναι Ἐπιτροπαὶ τῆς Ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτὰς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιοτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐπαναστατικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ κοινὸν καὶ περιβόητον ὄνομα Ἰακωβῖνοι.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντὸν ἐσχηματίσθη Ἐκτακτὸν Ἐπαναστατικὸν Δικαστήριον καὶ ἤρχισαν καταγγελίαι κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνώντων συνελαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο, τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1794 ὠνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντὸν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς μέτρον προσωρινὸν πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Διὰ τοῦτο, μόλις παρῆλθεν ὁ ἐξωτερικὸς κίνδυνος, ἠθέλησε νὰ μετριάσῃ τὰ μέτρα. Ἀλλ' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους καὶ ἔπεσε θύμα τῆς ὑπούλου πολιτικῆς τοῦ Ροβεσπιέρ, ὁ ὁποῖος ἐφθόνηε τὴν δημοτικότητά του. Εἰσήχθη εἰς δίκην καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του ἐτόλμησε νὰ κατακρίνῃ τὰ μέτρα τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ροβεσπιέρ, ὁ ὁποῖος ἐψήφισε νόμον ἐπιτρέποντα τὴν καταδίκην ἄνευ μαρτύρων. Ἐκτοτε αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Ἐγιναν περὶ τὰς 2.600 θανατώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1.376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχει ὁ Ροβεσπιέρ.

Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ σημάνῃ καὶ ἡ ὥρα τοῦ Ροβεσπιέρ. Ἦρχισε νὰ γίνεταί ἐπικίνδυνος καὶ εἰς τοὺς φίλους του. Ὅρεινοι

καὶ Πεδινοὶ συνεννοήθησαν καὶ τὴν 27 Ἰουλίου 1794 μετὰ θουελλώδη συνεδρίασιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὁ Ροβεσπιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνήλασε τὴν λαιμητόμον μὲ 104 ἐν ὄλω ὄπαδούς του.

✓ ΤΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟΝ

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ροβεσπιέρ εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι συνέταξαν νέον σύνταγμα πολὺ συντηρητικόν. Δι' αὐτοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἶχε τὸ λεγόμενον Διευθυντήριον (Directoir) ἀπὸ πέντε ἄνδρας, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο σώματα, ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Γερόντων ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ἄνω τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερίς, ἐνθαρρυνθεῖσα καὶ ἐνισχυθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ, προέβη εἰς πραξικόπημα, διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ Συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν **Ναπολέοντα Βοναπάρτην**, ὁ ὁποῖος κατέστειλεν εὐκόλως τὸ κίνημα διὰ τοῦ πυροβολικοῦ. ✓

✓ 4. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

✓ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐστρατείας τοῦ 1792 τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων γαλλικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ Βέλγιον, ἐνῶ ἄλλος στρατὸς πρὸς νότον κατέλαβε τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, αἱ ὁποῖαι ἀνεκηρύχθησαν δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατία τῶν Ἀλλοβρόγων.

Ἡ Ἀγγλία τότε, ἡ ὁποία ἦτο ἐπίσης ἐχθρὰ τῆς Ἐπαναστάσεως, συνήνωσε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἡ γαλλικὴ δημοκρατία ἐφάνη, ὅτι κινδυνεύει. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη, ἐξεκένωσαν τὸ Βέλγιον καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξερράγησαν στάσεις. Ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν εἰς χεῖρας τῆς ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας Σωτη-

ρίας, ἡ ὁποία ἔστειλεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁμαδικῆς στρατολογίας. Κατόπιν ἀποφασιστικῶν μαχῶν ἀνακατελήφθη τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία, ἡ ὁποία μετεβλήθη εἰς δημοκρατίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταβικὴ Δημοκρατία.

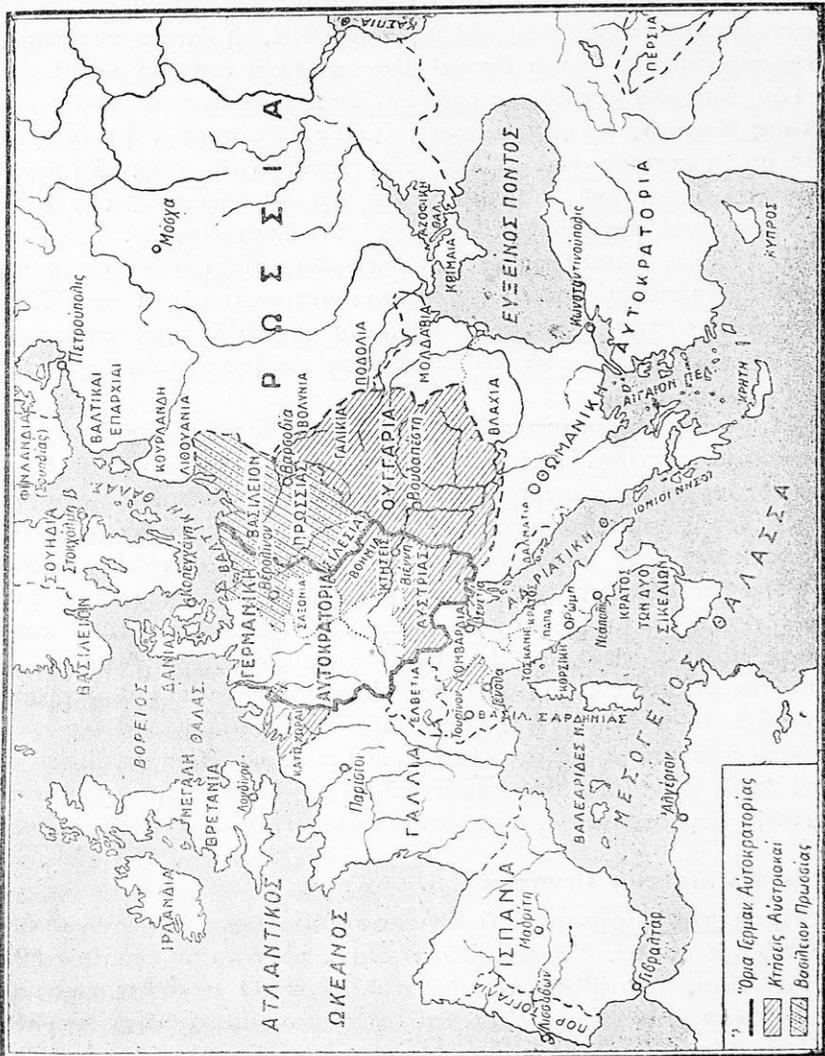
Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περίφημος **Λάζαρος Καρνὼ**, ὁ ἐπονομασθεὶς Ὀργανωτὴς τῆς Νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας Σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς δισεπάσθη, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔκλεισεν εἰρήνην, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τοῦ 1806, ἀναγνωρίσας τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσεν ἐπίσης καὶ ἡ Ἰσπανία.

Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἠπειλήθη συγχρόνως ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης **Ἀρχιδουξ Κάρολος**. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέον Βοναπάρτης ἐγένεν ἔνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρέωθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο (Campofornio, 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ μὲν Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν δὲ Λουβαρδίαν (Ἄνω Ἰταλίαν) εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίαν καὶ ἀνεγνώρισε καὶ αὐτὴ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσε ὁ Ναπολέων.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμεινε ὑπὸ τὰ ὄπλα. Τὸ Διευθυντήριον, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνα τότε τὴν Γαλλίαν, περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε κατ' ἀρχὰς νὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὰς ἀγγλικὰς νήσους, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του αὐτό. Ἐσκέφη τότε νὰ προσβάλῃ τὴν βάσιν

Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789.

τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος κατ' ὄνομα μόνον ἀνῆκεν εἰς τὸν Σουλτάνον τῆς Τουρκίας, διότι τὴν ἀρχὴν εἶχον οἱ Μαμελοῦκοι μπέηδες, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων μὲ μεγάλην μυστικότητα συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Τουλὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 χιλιάδας καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, διὰ τὴν διανοίξιν τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ὁ περίφημος **Νέλσων**, νομίζων, ὅτι ὁ Ναπολέων ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ [Ναπολέων] ἐπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον χωρὶς ἐμπόδιον.

Καθ' ὁδὸν ὁ γαλλικὸς στόλος κατέλαβε τὸν περίφημον λιμένα τῆς Μάλτας καὶ ἀπέκτησεν ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβίβασθη εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ, κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καΐρου. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ναπολέοντος ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὰς κλιματικὰς συνθήκας τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἔλλειψις ὕδατος καὶ ὁ φοβερὸς καύσων ἐταλαιπώρουσεν τὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐνδεδυμένος μὲ χειμερινὰς στολάς. Πολλοὶ ἤντοκτόνουν ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἱππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Κάϊρον, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ ἰδίως τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρισε 2 χιλιάδας Μαμελούκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐφθασεν ὁ Νέλσων καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ ἔκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον. Ἡ Τουρκία ἐπίσης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξύ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἕρμηον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόπ-

πην. Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὀχυρὰν Θέσιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἄκρας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀποβιβάσει οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἄβουκίρ.

Ἄλλ' ἡ Θέσις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὰς δυσκόλους αὐτὰς στιγμὰς ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν εἶχε περιπλακῆ. Ἀνεχώρησε κρυφίως μὲ ὀλίγους ἀφωσιωμένους στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς καὶ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν μὲ τοὺς Ἄγγλους, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μεταφερθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν (1801). Ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὅρους παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Αὐτὸ ἦτο τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐξ αὐτῆς ὅμως ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ γάλλοι σοφοὶ ἐμελέτησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας καθὼς καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον διώρυγος μεταξὺ Μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. Τὸ Αἰγυπτιακὸν Ἰνστιτούτον, τὸ ὁποῖον ἰδρυσεν ὁ Ναπολέων, ἔκαμε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέτησε μνημεῖα, ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ γάλλος σοφὸς Σαμπολιὸν (Champollion) κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη ἡ παλαιοτάτη ἱστορία τῆς Αἰγύπτου. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον Αἴγυπτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Μ. ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΥΠΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Όταν ο Ναπολέων επέστρεψεν από την Αίγυπτον, εὔρε γενικὴν δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Διὰ τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1799 ἀνέτρεψεν αὐτὸ εὐκόλως καὶ προέβη εἰς σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων ὡς Πρῶτος Ὑπάτος ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπᾶτων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ Πρῶτος Ὑπάτος εἶχε τὴν ἐκτέλεστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. Διῶριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τὸν κατάλογον, τὸν ὁποῖον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Τὰ μέλη τῆς Γερουσίας ἦσαν ἰσόβια καί, ἐπειδὴ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἦσαν ἀφωσιωμένα εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων ἐξουσίαζεν ὅλην τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων ἐπάλαισε πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Βουρβόνων καὶ κατῶρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ τῶν δύο. Τὸ 1800, μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὰς νίκας του, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Τέλος ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2 Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος ἦτο ἀρκετὰ στερεά, διότι λαϊκαὶ μᾶζαι ἐθεώρουν τὸν αὐτοκράτορα ὡς σύμβολον, ὡς προσωποποίησιν τῆς δημοκρατίας, τὸν ἰσχυρὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτενε τὰς διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἄνωτέρα τάξις ἀφ' ἑτέρου ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ

τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἣ ὁποία ἠμποδίζε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς καὶ ἀναστατώσεις.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ (1769 - 1821)

Ὁ **Ναπολέων** ἐγεννήθη τὸ 1769 εἰς τὸ Ἀγιατίσιο τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Buonaparte).

Ναπολέων.

τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἐφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Ὁ **Ναπολέων** ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἀπολυταρχικῶς. Κατήργησε τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐφήρμοσεν αὐστηρὰν συγκέντρωσιν. Ἐλάμβανε μέτρα αὐστηρότατα κατὰ τῶν

σευ εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Βριένης καὶ τῶν Παρισίων χωρὶς νὰ διακριθῇ ἰδιαιτέρως ὡς μαθητής.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητα ὀξυτάτην. Ἡ εὐκινησία τοῦ πνεύματός του ἦτο ἐξαιρετικὴ. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμβάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὅλου. Ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ ἡ δύναμις τῆς θελήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶχον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος, ὑπηγόρευε συγχρόνως εἰς πολλοὺς γραμματεῖς τὰ ἐγγράφα ὄλων τῶν Ὑπουργείων. Ἦρκείτο πολλάκις εἰς τρίωρον ὕπνον. Τὸ ὕφος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς

ἀπειθούντων. Ἐν τούτοις ὁ γαλλικὸς λαὸς ἦτο εὐχαριστημένος, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Ναπολέων ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολεόντειος Κῶδιξ, ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσῆχθη εἰς πολλὰς χώρας.

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁρμᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον.

Διὰ τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἀνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως σχέδια καὶ νὰ ἐκτελῆ αὐτὰ μὲ θάυμαστὴν ἐπίσης ταχύτητα. Ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας καὶ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην. «Μὲ τὰς κνήμας μας κερδίζει τὰς μάχας», ἔλεγον οἱ στρατιῶται. Οἱ στρατηγοὶ του τὸν ἐμιμήθησαν καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν ἔνδοξοι, ὅπως ὁ Νεύ, ὁ Βερναδόττε, ὁ Μασσενά κτλ.

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ Ἐπανάστασις, καὶ κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων. Ὁ στρατὸς του ἀπὸ τὸ 1805 ἔλαβε τὸ ὄνομα Μεγάλη Στρατιὰ (Grande Armée).

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ (1798-1802)

Τὸ 1798 ἐσχηματίσθη δεύτερος συνασπισμὸς κατὰ τῆς Γαλλίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ὁ Τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης Β', ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν Ἐπανάστασιν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδουξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος Ρῶσσοσ στρατηλάτης Σουβάρωφ, ὄδη-

γών τον ρωσσοαυστριακόν στρατόν, εἶχε λαμπράς ἐπιτυχίας. Ἄλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἤλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διεβίβασε διὰ τῶν Ἄλπεων εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκηθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούνιος 1800). Ἀφ' ἐτέρου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau) ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Βιέννην. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ (Luneville, 1801) ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802) ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἀγγλία τὴν Εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

✓ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Γάλλος δικτάτωρ διερρύθμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελε. Προσῆρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν Δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Δημοκρατίαν μετέβαλεν εἰς Βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν πρόγονόν του **Εὐγένιον Μπωαρναί**. Σημαντικωτέρα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις εἰς τοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον χάσει πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλίαν.

✓ ΤΡΙΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1805 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρατόν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν. Ἡ Ἀγγλία τότε συνήνωσεν εἰς νέον συνασπισμὸν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Σουηδίαν.

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν τῆς Βουλώνης κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ὀχυρωτάτης θέσεως Οὐλμ, ὅπου ἠχημαλώτισε 39 χιλιάδας ἄνδρας καὶ 53 τηλεβόλα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βιέννην (Ὀκτώβριος 1805). Κατόπιν προσέβαλε τὰ αὐστρορωσσικὰ στρατεύματα παρὰ τὸ Ἀούστερλιτς, βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Μάχη τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β΄ καὶ ὁ Τσάρος τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρος Α΄, εἶναι ὑπόδειγμα τῆς ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἔχασαν 15 χιλιάδας νεκροῦς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχημαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν έτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς στόλος, ἠνωμένος μὲ τὸν ἰσπανικόν, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσων, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε καὶ ἠχημαλώτισεν αὐτὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Τραφαλγὰρ βορείως τῶν Γαδεΐρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ ἠρωϊκὸς Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας παρέχωρησε τὴν Βενετιάν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκηρύχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων ἐκήρυξεν ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παρέδωκε τὸ βασιλείον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ Δημοκρατία μετεβλήθη εἰς βασιλείον καὶ ἐδόθη εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 ἔδημιούργησε τὴν Ὄμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ ὄμοσπονδία ἔτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπολέ-

οντος, ἔκαμε συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατὸν ἐν καιρῷ πολέμου.

Τοιοῦτοτρόπως δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ὁ Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγούστου 1806). Ἐπαυσε τοιοῦτοτρόπως νὰ ὑφίσταται τὸ "Ἁγίον Ρωμαϊκὸν Κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους, δηλαδὴ ἡ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ὑφίστατο ἀπὸ τοῦ Ὁθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ. Χ).

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ.— ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ (1806)

Ὁ Ναπολέων σχεδὸν ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸ ἔκαμεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται κατὰ τῆς ταπεινώσεως. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του.

Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς, ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας καὶ ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Βερολῖνον.

Οἱ Ρῶσσοι ἐνεφανίσθησαν, ὅπως πάντοτε, βραδέως, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἄντιστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίεμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τίλσιτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου. Ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν καὶ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ναπολέοντος, ὁ ὁποῖος προέβη κατόπιν εἰς τὸν διαμελισμὸν αὐτῆς. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἑλβε κτήσεις της, συνῆνωσεν αὐτὰς μὲ ἄλλα κρατίδια καὶ ἐδημιούργησε τὸ Βασιλεῖον τῆς Βεστφαλίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολω-

νίαν και έδημιούργησε τὸ Μέγα Δουκᾶτον τῆς Βαρσοβίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑποχρέωθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατομύρια φράγκα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλιάδες γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν και συνετηροῦντο ἐξ αὐτῆς.

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει ἀπὸ τοῦ 1806 τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων ἀπηγόρευσε τὸ ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας και τὴν πώλησιν ἐμπορευμάτων ἀγγλικῶν εἰς τὴν Γαλλίαν και τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Αὐτὸ ὠνομάσθη ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός (blocus continental). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία και ἡ Ρωσσία ἠναγκάσθησαν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἔβλαψε περισσότερο τὴν Γαλλίαν και τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν και ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἡ Πορτογαλία δὲν ἠθέλησε νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν και ἡ Λισσαβὼν εἶχε καταστήσει κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννόηθη μετὰ τὴν Ἰσπανίαν και μετὰ 25 χιλιάδας στρατὸν κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Πορτογαλίαν. Συγχρόνως ὁμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ και τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, διὰ νὰ δώσῃ κίνησιν και ζωὴν εἰς τὴν καθυστερημένην αὐτὴν χώραν. Ἀλλ' ὁ ἰσπανικὸς λαὸς ἀντέστη πεισμόνως. Οἱ Ἰσπανοί, διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα και ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικοὺς καλογήρους, διεξῆγον ἐξαντλητικὸν κλεφτοπόλεμον, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἕλληες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν **Ουέλλιγτον** καὶ κατεσκευάσαν περιχαρακωμένον στρατόπεδον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Ἐν τῷ μεταξύ δύο Γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ **Ναπολέων** ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἄλλὰ τὰς ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἕλλων περὶ τὴν Λισσαβῶνα δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπάσουν οἱ Γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἵματηρὰς ἐπιθέσεις.

✓ ΝΕΟΣ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν **Ναπολέοντα**, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς Ἰσπανίας, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησε τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ.

Διὰ τῆς **Εἰρήνης τῆς Βιέννης** (Ὀκτώβριος 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐστερήθη τὴν ἔξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ **Ναπολέων** διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν προφασιζόμενος, ὅτι ἦτο ἄτεκνος, καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας **Φραγκίσκου Β' Μαρίαν Λουίζαν**, ἡ ὁποία ἦτο τότε 20 ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ λίκνον ἔλαβε τὸν τίτλον **Βασιλεὺς τῆς Ρώμης** (**Ναπολέων Β'**, Ἀετιδεὺς, Aiglon).

✓ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸ 1810 ὁ **Ναπολέων** ἦτο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του καὶ κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Θαλάσσης μέχρι τῆς πόλεως Λύμπεκ. Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ Κράτος τοῦ Πά-

Π α. Τέλος προσέθεσεν εἰς τὸ κράτος του τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐστρίας καὶ τὰς Ἰονίους Νήσους.

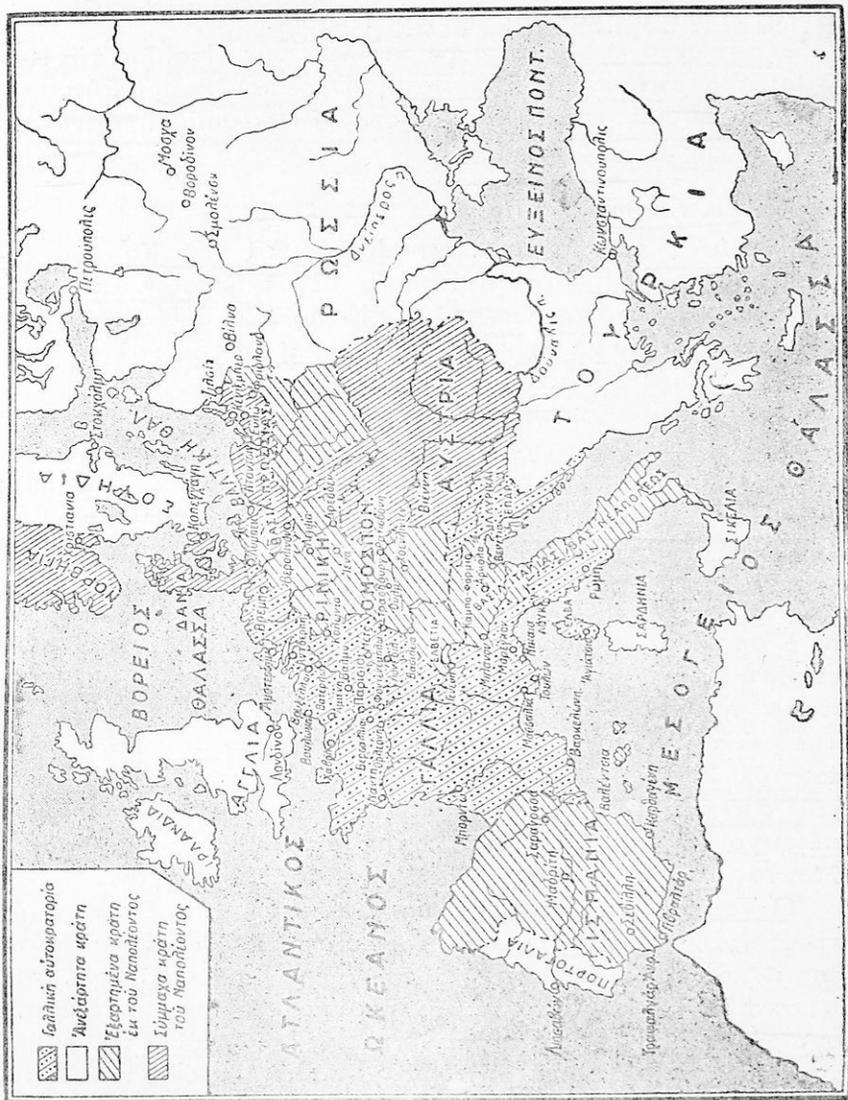
Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦσαν σύμμαχοί του.

Υ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ (1812)

Αἱ σχέσεις μετοξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ Τσάρου δὲν ἦσαν πολὺ ὀμαλαί, διότι ἡ Ρωσσία δὲν ἐφήρμοζεν αὐστηρῶς τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀχανῆ χώραν καὶ νὰ περιβάλλῃ τὸ στέμμα του μὲ νέαν δόξαν.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἡ μεγάλη στρατιά, ἀποτελουμένη ἀπὸ 440 χιλιάδας ἀνδρας, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 24 - 29 Ἰουνίου τοῦ 1812 διέβη τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμάχους, Γερμανούς, Ἰταλοὺς κτλ. Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, οἱ δρόμοι ἐλλεινοί, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκής διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον κοταλύματα. Ὁ Τσάρος δὲν κατώρθωσε νὰ παρατάξῃ πλέον τῶν 220 χιλιάδων ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι στρατηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἐρήμωνι τὴν χάραν.

Ὁ Τσάρος κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν **Κουτούσωφ**, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε τὴν ὑποχώρησιν καὶ ἐσταμάτησε μόνον παρὰ τὸ Βοροδῖνον. Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσσοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἡ Μεγάλη Στρατιά εἶχε 30 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκροὺς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτῃ εἶναι ἡ Μάχη τῆς Μόσχας (7 Σεπτεμβρίου), ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων. Τὴν 14 Σεπτεμ-

Ἡ Εὐρώπη τὸ 1812.

βρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊὰ διαρκέασα τέσσαρς ἡμέρας, ἀπετέφρωσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλιάδες ρῶσσοι τραυματῖαι ἀπέθανον με οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὗρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωτροφίας.

Ἡ ἑκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζε, τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ σπανίζουν. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῇ με τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ἔμενεν ἄλλη λύσις ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἤρχισεν εἰς τὰς 19 Ὀκτωβρίου καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφὴν. Ὁ βαρὺς ρωσσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προώρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσκόλευον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ ρωσσικοῦ ἵππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρῶταν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἀφῆναν νεκρούς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖας. Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ὁ ρωσσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν μέρος καὶ τρίτος ρωσσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ νότου. Τὰ λείψανα τῆς Στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἑκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μίᾳ ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καταστροφὰς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τοὺς Γάλλους 200 χιλιάδες ἦσαν νεκροί, τραυματῖαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι καὶ 50 χιλιάδες λιποτάκται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρωσσικὸς στρατὸς ἀπὸ 200 χιλιάδας εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς 40 χιλιάδας. Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἑκστρατείαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν,

ἀπεστάτησαν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο ἤδη κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ.—ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΛΕΙΨΙΑΣ (1813)

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος ἠκολούθησεν ἐξέγερσις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐτέθη ἡ Πρωσσία, ἡ ὁποία κατώρθωσεν, ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα, νὰ συγκεντρώσῃ 270 χιλιάδας στρατόν. Ἡ Ἀγγλία συνήνωσεν εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Σουηδίαν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων πάλιν ἔδωκε δείγματα τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποσοβῆσῃ τὸ μοιραῖον. Κατήρτισε νέον στρατόν ἀπὸ 350 χιλιάδας. Οἱ σύμμαχοι ὅμως ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλιάδας διηρημέναις εἰς τρεῖς στρατιάς. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη **1813** ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16-19 Ὀκτωβρίου 1813). Ὁ γαλλικὸς στρατὸς μετὰ κρατερόν ἀγῶνα ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ οἱ σύμμαχοί του Σάξονες καὶ Βυρτεμβέργιοι προσχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη Μάχη τῆς Λειψίας, τὴν ὁποίαν οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν Μάχην τῶν Ἐθνῶν. Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Ρήνου, ἡ Γερμανία ἦτο ἐλευθέρα, οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἀπεστάτησαν καὶ ἡ περίφημος Ὁμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

ΕΙΣΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ (1814)

Τὴν νύκτα τῆς 1ης τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Πρῶσσοσ στρατηγὸς Μπλύχερ διέβη τὸν Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων σημείων εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέοντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατόν ἐναυάγησεν. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισφιγγόμενος στενότερον ἐπάλαισεν ὡς μανιώδης λέων καὶ διέπραξε κατορθώματα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐπιβραδύνη ὀλίγον τὸ μοιραῖον κατώρθωσε. Τὴν 31ην Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ ταῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οί σύμμαχοι ανέβιβασαν εις τόν θρόνον τῆς Γαλλίας τόν ἀδελφόν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκου ΙΗ', ὁ ὁποῖος ὑπέσχεθη, ὅτι θά παραχωρήσῃ σύνταγμα. Μὲ αὐτὸν οἱ σύμμαχοι ἔκαμαν τὴν Εἰρήνην τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792, ἀνέκτα σχεδὸν πάσας τὰς ἀποικίας τῆς καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλιγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἡγεμόνες ἐπανῆλθον εἰς τοὺς θρόνους των (Παλινόρθωσις, Restauration). Εἰς τὸν Ναπολέοντα παρεχωρήθη ὡς ἡγεμονία ἡ νῆσος Ἑλβα, εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνῆλθον ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, ἡγεμόνες, πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί, διὰ νὰ κανονίσουν τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα εἶχε διαταράξει ἡ κατακτητικὴ πολιτικὴ τοῦ Ναπολέοντος. Ἄλλ' αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον ἀκόμη καταλήξει εἰς ὀριστικὸν συμπέρασμα, ὅποτε ἔφθασεν ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν κρατῶν ἀνενώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ ταραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

ΒΑΤΕΡΛΩ (1815)

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην. Ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς, ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Ἀνέλαβε λοιπὸν τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβίβασθη εἰς τὰς Κάννας μὲ 1.000 στρατιώτας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν παντοῦ μὲ τὰς ἐπευφημίας «ζήτω ὁ Αὐτοκράτωρ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μὲ τὸν στρατὸν του καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ἔφυγεν εἰς τὸ Βέλγιον. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον

περισσότερον από τρεις μήνας και ονομάζεται εις την ιστορίαν Έκατον Ημέραι (20 Μαρτίου - 28 Ιουνίου).

Ο Ναπολέων, διά να προλάβη την συγκέντρωσιν τῶν ἐχθρῶν, προήλασε με 120 χιλιάδας ἐκλεκτὸν στρατὸν εἰς τὸ Βέλγιον, με σκοπὸν νὰ καταστρέψῃ τὰς δύο στρατιάς τῶν συμμάχων, τὴν πρωσικὴν ὑπὸ τὸν Μπλύχερ καὶ τὴν ἀγγλικὴν ὑπὸ τὸν Οὐέλιγκτον. Ἐνίκησε πρῶτον τοὺς Πρώσσους. Ἄλλ' ὅταν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους παρὰ τὴν θέσιν Βατερλώ, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν. Πλευροκοπηθεὶς ὑπὸ τῶν Πρώσων ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς ἀγρίαν φυγὴν καὶ τὰ συντρίμματά του διήλθον με σπουδὴν τὰ βελγικὰ σύνορα. Αὕτῃ εἶναι ¹⁸¹⁵ ἡ περίφημος καταστροφὴ τοῦ Βατερλώ (18 Ἰουνίου 1815).

Ο Ναπολέων παρητήθη ἐκ δευτέρου καὶ κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ροσεφόρ. Οἱ Ἄγγλοι μετεκόμισαν αὐτὸν εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου μακρὰν τῶν συγγενῶν του, χωρισμένος ἀπὸ τὸν υἱὸν του, ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος, ἔζησεν ἐξ ἔτη ἀκόμη καὶ ἀπέθανε τὸ 1821.

Οἱ σύμμαχοι κατέλαβον ἐκ δευτέρου τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ ἔκαμαν τὴν δευτέραν Εἰρήνην τῶν Παρισίων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 σύνορά της καὶ ἠναγκάζετο νὰ πληρώσῃ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ο Λουδοβίκος ΙΗ' ἐπανήλθεν εἰς τὸν θρόνον.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Μετὰ τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας του καὶ ἐκάνονισε τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ Δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ με τὰς λοιπὰς πολωνικὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπετέλεσε τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὁ Τσάρος.

Ἡ Πρωσσία ἔλαβε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Δουκάτου τῆς Βαρσοβίας καὶ τὰς γερμανικὰς ἐπαρχίας Σαξονίαν, Βεστφαλίαν καὶ περιοχὴν τοῦ Ρήνου.

Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν, τὰς Ἰονίους Νήσους,

τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἐτελείωσεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετίαν καὶ Λομβαρδίαν καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν θρόνον των, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ Πάπας. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μὲ τὴν Ὀλλανδίαν εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασίλειον τῶν Ἡνωμένων Κάτω Χωρῶν καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

✓ ΙΕΡΑ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (1815)

Κατ' εἰσῆγησιν τοῦ θρησκομανοῦς Τσάρου Ἀλεξάνδρου οἱ σύμμαχοι βασιλεῖς τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἔκαμαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία ἀρχικῶς σκοπὸν εἶχε τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης.

Βραδύτερον ὅμως οἱ σύμμαχοι προέβησαν εἰς νεωτέρας συμφωνίας. Ὑπεχρεοῦντο δηλαδή νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν, ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὰς χώρας των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν πολλάκις μὲ βίαιαν ἐπέμβασιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

ΤΕΛΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τὸν 18ον αἰῶνα τὰ γαλλικὰ γράμματα ἐπιβάλλονται ἀκόμη περισσότερο εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐμελετᾶτο εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἐχρησίμευον ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐγένοντο παντοῦ ἀντικείμενον μιμήσεως. Διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ Γάλλοι ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ πνευματικῶς τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι ἐκ τῶν Γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταίρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Διδερό κτλ., περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν προηγουμένως, δὲν εἶναι καθαροὶ λογοτέχνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ ζητήματα. Ἐξηκολούθησεν ὁμως παραλλήλως ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ὑπάρχουν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ καθαροὶ λογοτέχνη, οἱ ὁποῖοι συνθέτουν δράματα καὶ ἄλλα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία γίνονται τώρα κέντρα ζωηρᾶς πνευματικῆς ζωῆς, ἐνῶ αἱ παλαιότεραι ἐστίαί τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ νοτιώτεραι, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἰσπανία, καθυστεροῦν.

Ὁ Ἄγγλος **Γίββων** (Gibbon, 1737 - 1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων καὶ τῆς ὀξύνοιάς του ἐγένεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστο-

ρίας διὰ τοῦ ἔργου του Πα ρ α κ μ ῆ καὶ π τ ῶ σ ι ς τ ῆ ς Ρ ω μ α ῖ κ ῆ ς Α ὑ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α ς.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἄλλ' ὁ 18ος αἰὼν εἶναι κυρίως ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασσικῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγών, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς των γλώσσης. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργὸς ποιητῆς, ὁ **Φρειδερίκος Κλόπστοκ** (Klopstok, 1724 - 1804), ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἔργου του *Μεσιάς* ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Ἄλλοι λόγιοι εἰς τὴν Γερμανίαν ἐζήτησαν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Δύο ἐξ αὐτῶν κατέχουν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ **Βίνκελμαν** (Winckelmann, 1717 - 1768), ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἔργου του *Ἱστορία τῆς Τέχνης τῆς Ἀρχαιότητος* ἔδωκε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ, καὶ ὁ **Λέσιγγ** (Lessing, 1729 - 1781), ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ σημαντικώτερον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε *Λαοκόων*.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς *Θυέλλης* καὶ *Ὀρμῆς* (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουν αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

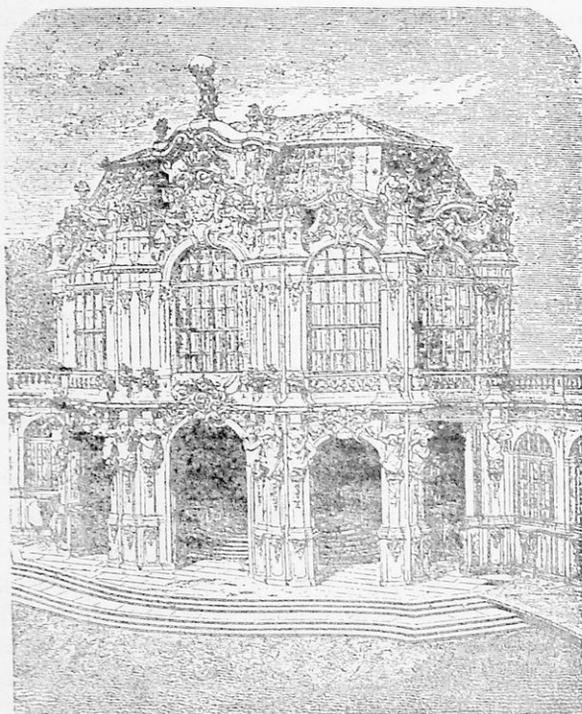
Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνεφάνη ὁ μεγαλύτερος τῶν γερμανῶν ποιητῶν, ὁ **Γκαίτε** (Goethe, 1749 - 1832), ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην, συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωonos μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ μεγαλύτερον ἔργον του εἶναι ὁ *Φάουστ*.

Περίφημος ποιητῆς ἦτο ἐπίσης ὁ **Φρειδερίκος Σίλλερ** (Schiller, 1759 - 1805), στενὸς φίλος τοῦ Γκαίτε. Ἐξαιρέτα ἔργα τοῦ Σίλλερ εἶναι ὁ *Βαλλενστάϊν*, ἡ *Μαρία Στούαρτ*, ὁ *Γουλιέλμος Τέλλ* κτλ., δράματα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἐμελοποιήθησαν εἰς μελοδράματα.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ἡ τέχνη τοῦ 18ου αἰῶνος μετεβλήθη ἀναλόγως πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ἀκολουθεῖ νέον ρυθμόν. Ὁ παλαιότερος ρυθμὸς Μπαρόκ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκτίσθησαν τὰ

Περίπτερον ἐν Δρέσδη, Zwinger.

ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν καὶ πλεῖστα ἄλλα οἰκοδομήματα τοῦ 17ου αἰῶνος, παραμελεῖται. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουν τῶρα οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχνη ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦν τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμούς γραμμῶν. Ἐπικρατοῦν αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακό-

σημεις διὰ φανταστικῶν πτηνῶν, φυτῶν ἢ ὄστράκων. Γενικῶς οἱ τεχνίται ἐπιδιώκουν τὸ ἐλαφρόν, τὸ κομψόν καὶ τὸ εὐθυσμον. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν. Ἐπιδιώκεται τὸ ἀπαλόν, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις. Τὸν νέον ρυθμὸν ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille = ὄστρακον). Κατὰ τὸν ρυθμὸν αὐτὸν κατασκευάσθησαν πολλὰ ἔργα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν.

Καὶ ἡ Ζωγραφικὴ ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν τεχνοτροπίαν. Ἄξιόλογος ζωγράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ γάλλος **Βαττώ** (Watteau, 1684 - 1721), ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου.

Ἄξιόλογοι εἶναι οἱ ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Οἱ ἐξοχώτεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Χόγκαρθ** (Hogarth, 1697 - 1764) καὶ ὁ **Ρέινολτς** (Reynolds, 1723 - 1792).

Κατὰ τὸ τέλος ὁμοῦ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος παρατηρεῖται ἐπιστροφή εἰς τὸν κλασσικὸν ρυθμὸν, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσε ἡ ἀνακάλυψις τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῆς Πομπηίας καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλαχοῦ ἀρχίζουσι νὰ κτίζουσι ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ ἀρχαῖ. ζοντα ρυθμὸν. Ὁ Ναπολέων ἵδρυσεν θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς ἀψίδας καὶ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες του κατασκευάζουσι Στοὰς καὶ Προπύλαια ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ὠνομάσθη **Ἀὐτοκρατορικὸς** (Empire). Κατὰ τὸν ρυθμὸν αὐτὸν ἐκτίσθησαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία, ἡ Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη.

Ἡ Γλυπτικὴ κατ' ἀρχὰς, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι, ἦτο κομψὴ καὶ περίτεχνος. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος παρατηρεῖται καὶ εἰς αὐτὴν ἐπιστροφή εἰς τὸν κλασσικὸν ρυθμὸν. Οἱ γλύπται φρονοῦν, ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη εἶναι τὸ ἠρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα

τῶν ἀρχαίων, καὶ μιμοῦνται τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος δύο γλύπται ἔχουν μεγάλην φήμην, ὁ Ἰταλὸς **Κανόβα** (Canova, 1757 - 1822) καὶ ὁ Δανὸς **Τορβάλδσεν** (Thorwaldsen, 1770 - 1844), οἱ ὁποῖοι παρήγαγον πολλὰ ἔργα καὶ ἀπεμιμήθησαν τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

‘Ομοία στροφή παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν. ‘Ο ἀρχηγὸς τῆς κλασικίζουσῆς ζωγραφικῆς, ὁ γάλλος **Δαυῖδ** (David, 1748 - 1825), ὁ κατ’ ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων. Περίφημα ἔργα του εἶναι ὁ **Ὁρκὸς τῶν Ὁρατιῶν**, ὁ **Λεωνίδας** εἰς τὰς **Θερμοπύλας**, αἱ **Σαβῖναι**.

ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Ἡ Γαλλία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἀξιολόγους μαθηματικούς, ἐκ τῶν ὁποίων διασημότερος εἶναι ὁ **Λαπλάς** (Laplace, 1749 - 1827).

Ἄλλὰ σημαντικὴν κυρίως πρόοδον σημειώνει καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἡ Φυσικὴ. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον ὄργανον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ **Θερμόμετρον** με ὑδράργυρον (Ρεωμύρου, 1730, Κελσίου, 1742). Οἱ ἀδελφοὶ **Μογκολφιέ** κατασκευάζουν τὸ **ἀερόστατον** (1783). Ὁ Σκώτος **Ὀυάτ** (Watt) ἐτροποποίησε τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ἰδέαν εἶχε συλλάβει ὁ Γάλλος **Παπῖνος** (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', κατώρθωσε δι' αὐτῆς νὰ παραγάγῃ κινητήριον δύναμιν καὶ τὴν ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰ ὑφαντήρια (1778). Ἦρχισεν ἐπίσης νὰ μελετᾶται κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ ὁ Ἀμερικανὸς **Φραγκλίνος** (Franklin) ἀνεκάλυψε τὸ **ἀλεξικέραυνον**, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πρῶτον πόρισμα τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ **Χημεία** ἀνεπτύχθη εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ γάλλου **Λαβοαζιέ** (Lavoisier, 1743 - 1794).

Αἱ **Φυσιολογικαὶ Ἐπιστήμαι** ἐσημείωσαν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς **Λινναῖος** (Linné, 1707 - 1778)

ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασίλειον καὶ ἐπενόησε γενικὸν σύστημα τῆς ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιοεῖται ἀκόμη σήμερον.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἡ Φιλοσοφία ἤκμασε πολὺ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Περίφημος φιλόσοφος εἶναι ὁ Ἄγγλος **Τζὼν Λόκ**, ὁ ὁποῖος, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς παλαιότερους φιλοσόφους, οἱ ὁποῖοι ἔδιδον μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπίστευεν, ὅτι αἱ αἰσθήσεις καὶ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος εἶναι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντός.

Κατὰ τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ἠγέρθη ὁ μέγας γερμανὸς φιλόσοφος **Κάντ** (Kant, 1724-1804), ὁ ὁποῖος πιστεύει, ὅτι μὲ τὸ λογικὸν δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ ὅτι σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθική. Τὸν Κάντ ἠκολούθησαν πολλοὶ γερμανοὶ φιλόσοφοι, ὅπως ὁ **Φίχτε**, ὁ **Σέλιγγ** καὶ ὁ **Χέγκελ**.

191

Εύρωπη Η' 1947-48

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΛΗΡΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΔΙΑ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑ
(1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ
ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΜΩΑΜΕΘ Β'—ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἐφοῦ εἶδομεν ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1453 χρόνους ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας, διὰ νὰ ἴδωμεν ποία ἦτο ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς ὑπὸ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Τὸ 1453, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ **Μωάμεθ Β'** ἐκηρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν εἶδησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος, τὸ ὁποῖον κατέπληξεν ὅλην τὴν Εὐρώπην, εὐθὺς βενετικαὶ γαλέραι διέδωσαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν λοιπὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Παντοῦ φόβος ἐκυρίευσεν τοὺς Ἕλληνας καὶ πολλοὶ ἔσπευδον εἰς τὰ παράλια καὶ ἐζήτουν πλοῖα νὰ ἐπιβιβασθοῦν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν ἐπικρεμάμενον κίνδυνον. Ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς πρωτεύουσος ἐξεκίνησε, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Βαλκανικῆς. Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλον τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ αὐτὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζεται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων.

Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα τότε ὑφίσταντο τὰ Φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ Δε-

σποταῖτον τοῦ Μωρέως. Τοῦτο ἐκυβέρνηων οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος, οἱ Δεσπότες **Δημήτριος** καὶ **Θωμᾶς**, οἱ ὅποιοι κατ' ἀρχὰς ἐσκέφθησαν νὰ φύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Συνῆλθον ὅμως ἐκ τοῦ πρώτου φόβου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μείνουν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ νεώτερος Θωμᾶς δὲν συνήνεσε νὰ διαδεχθῆ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ὁ μεγαλύτερος, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐφιλονίκησαν καὶ διήρσαν τὴν Πελοπόννησον εἰς δύο ἐπικρατείας. Τὸ ἐν τμήμα μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην ἐκράτησεν ὁ Δημήτριος, τὸ ἄλλο μὲ πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας ὁ Θωμᾶς. Καὶ οἱ δύο ἔσπευσαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς κυρίαρχον τὸν Μωάμεθ ἐπὶ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς προθύμου αὐτῆς ὑποταγῆς προσωρινῶς ἀπεσόβησαν τὸν κίνδυνον.

Ἄλλ' οἱ Δεσπότες δὲν ἤργησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Μωάμεθ. Ἐνεκὰ τῆς μεταξὺ των ἀντιζηλίας καὶ φιλονικίας εἶχον προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ἄτακτα στίφη μισθοφόρων, τὰ ὅποια κατώρρωσε νὰ ἐξεγείρη κατὰ τῶν Δεσποτῶν κάποιος **Ἐμμανουὴλ Καντακουζηνός**. Γόνος τῆς οἰκογενείας τῶν Καντακουζηνῶν, ὁ Ἐμμανουὴλ ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Σουλτάνον νὰ πληρῶνῃ τακτικῶς τὸν ταχθέντα εἰς τοὺς Δεσπότες φόρον. Τὸ 1454 ὁ Μωάμεθ ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν περίφημον στρατηγὸν τοῦ Τουραχάν, ὁ ὅποιος κατέπνιξε τὴν στάσιν καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἐμμανουὴλ Καντακουζηνὸν νὰ δραπετεύσῃ. Ἡ ἡσυχία ἀποκατεστάθη πάλιν προσωρινῶς.

Οἱ δύο Δεσπότες ὅμως δὲν ὠφελήθησαν ἐκ τῆς εἰρήνης διὰ νὰ στερεώσουν τὴν ἐξουσίαν των, ἀλλ' ἐπεβάρυναν περισσότερο τὴν κατάστασιν τῆς χερσονήσου μὲ τὰς διαρκεῖς φιλονικίας των καὶ τὴν κακὴν των διοίκησιν. Ἰδίως ὁ Θωμᾶς ἦτο φίλαρχος πολὺ καὶ σκληρὸς καὶ ἐπροκάλει μὲ τὴν συμπεριφορὰν του διαρκεῖς στάσεις. Διὰ τοῦτο τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1458 ἔστράτευσεν ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς Δεσπότες νὰ παραχωρήσουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς χερσονήσου.

Μόλις ὅμως ὁ Μωάμεθ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, αἱ ταραχαὶ ἐπανελήθησαν, ὁ δὲ Θωμᾶς ἤγειρε τὰ ὄπλα

κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐξεστράτευσαν ἐκ νέου κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κοινὸς κίνδυνος συνήνωσε τοὺς δύο ἀδελφούς, οἱ ὅποιοι συνεφιλιώθησαν καὶ ὠρκίσθησαν ἀμοιβαίαν πίστιν. Ὁ Μωάμεθ ἐξήντηλεν ὅλην τὴν ἀγριότητά του σφάζων τοὺς συλλαμβανομένους καὶ ἄλλους ὑποβάλλων εἰς φρικτὰ βασανιστήρια. Ἡ ἀντίστασις κατεστάλη παντοῦ καὶ ἡ χώρα κατεκτήθη τελειωτικῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων (1460). Ἐκ τῶν δύο Δεσποτῶν ὁ Δημήτριος, ὁ ὁποῖος ἔσπευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου, ἔτυχε συγγνώμης διὰ τὴν πρόθυμον ὑπόταγὴν του καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Αἴνον τῆς Θράκης, ὅπου ἔζη διὰ σουλτανικῆς ἐπιχορηγήσεως ἀσπασθεὶς τὸν μοναχικὸν βίον. Ὁ δὲ Θωμᾶς παρέλαβεν ἀπὸ τὰς Πάτρας τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, πολιούχου τῶν Πατρῶν, καὶ ἐπιβίβασθεις εἰς πλοῖον κατέφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐπὶ πέντε ἔτη συνετηρεῖτο διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τοῦ Πάπα. Βραδύτερον ὁ μεγαλύτερος υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η΄.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΟΥΚΑΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ (1458)

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὁ Μωάμεθ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ φραγκικοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ 1204, ἐκυβέρνησαν κατ' ἀρχὰς ἡγεμόνες ἐκ τοῦ γαλλικοῦ οἴκου **Ντὲ λά Ρὸς** (De la Roche). Βραδύτερον Κ α τ α λ α ν ο ἱ μισθοφόροι ἐσφετερίσθησαν τὴν ἀρχὴν, τὸ δὲ 1386 κατέλαβον τὸ Δουκάτον οἱ ἰταλοὶ Ἀ τ ζ α γ ι ῶ λ α ι, τραπεζίται ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν. Τέλος ὁ βενετὸς δούξ τοῦ Ναυπλίου **Βαρθολομαῖος Κονταρίνης**, νυμφευθεὶς τὴν δούκισσαν Κλάραν καὶ σφετερισθεὶς τὰ δικαιώματα τοῦ νομίμου διαδόχου Φραγκίσκου Ἀτζαγιώλη, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τοῦ Δουκάτου.

Ὁ Μωάμεθ προσήρτησε διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Ὁμάρ, υἱοῦ τοῦ Τουραχάν, τὰς χώρας τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1458 καὶ εἰσῆλθε μεγαλοπρεπῶς εἰς τὰς Ἀθήνας. «τὴν πόλιν

των φιλοσόφων», όπως αποκαλεί αυτές τουρκος γεωγράφος. Ο κατακτητής τόσο θαύμασε την τοποθεσίαν των Ἀθηνῶν, τους λιμένας της και τὰς φυσικὰς καλλονὰς της και τόσο θαυμάσθη ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων μνημείων, ὥστε ἀνέκραξεν: «Ὁφείλομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τουραχάν Ὁμάρ διὰ τὴν λαμπρὰν κατάκτησιν». Αἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον τὸ προνόμιον νὰ ἀποτελέσουν ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Ὁ Μωάμεθ μετέβαλε τὸ Ἐρεχθεῖον εἰς φρούριον, ἐπανέδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Παρθενῶνος, τὴν ὁποῖαν οἱ Φράγκοι εἶχον μεταβάλλει εἰς καθολικὴν, καὶ ἀνασυνέστησε τὴν ὁρθόδοξον μητρόπολιν καταλύσας τὴν καθολικὴν, ἣ ὁποῖα ὑφίστατο ἀπὸ τὸ 1204.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ Μωάμεθ διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Σαγανὸς πασᾶ κατέλαβε τὰς Θήβας καὶ ἐξεδίωξε τοιοῦτοτρόπως τελείως τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν, τὰς ὁποίας τὸ 1460 κατέστησεν ἐπαρχίας τουρκικὰς. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος εἶχε συμπληρωθῆ καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Μετὰ τὰς κατακτήσεις του αὐτὰς ὁ Μωάμεθ ἔστρεψε τὰ βλέμματά του κατὰ τοῦ μόνου ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ὑπελείπετο ἀπὸ τὰ συντρίμματα τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τοῦ Βασιλείου τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἔδωκαν οἱ Γενοῶται. Οὗτοι δηλαδὴ, καθὼς γνωρίζομεν, πρὶν καταληφθῆ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἦσαν κύριοι τοῦ προαστείου τοῦ Γαλατᾶ. Ἀπήτησαν λοιπὸν καὶ μετὰ τὴν Ἄλωσιν νὰ κρατήσουν αὐτόν, ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ἠρνήθη καὶ αὐτοὶ ἀπερίσκέπτως ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Οἱ Τοῦρκοι ἀφήρσαν ἀπ' αὐτοὺς ὅλους τοὺς σπουδαιοτάτους ἐμπορικοὺς σταθμοὺς ἐντὸς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σινώπην. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Γενοατῶν ἔφερε τὸν Μωάμεθ εἰς τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τὸ 1204 ἐβασίλευον γόνοι τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ **Δαυῖδ**, δέκατος κατὰ σειρὰν ἀπὸ τὸ 1204.

Ὁ Μωάμεθ με ἀξιόλογον ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν προσέβαλε τὴν πρωτεύουσαν Τραπεζοῦντα. Τὰς ἐπιθέσεις κατὰ θάλασσαν ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ Μωάμεθ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσουν. Ἦναγκάσθη λοιπὸν ὁ Δαυῖδ νὰ δεχθῆ τὰς προτάσεις τοῦ Μωάμεθ, νὰ παραδώσῃ δηλαδὴ τὸ κράτος του καὶ ὁ ἴδιος νὰ ζήσῃ ὡς ἰδιώτης μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν.

Ἡ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῆς Τραπεζοῦντος ἦτο πολὺ τραγικὴ. Ἐκ τῶν ὀκτῶ υἱῶν τοῦ Δαυῖδ ὁ νεώτερος καθὼς καὶ ἡ θυγάτηρ του ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξισλαμισθοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἀντέστησαν ἐπιμόνως εἰς τὸν ἐξισλαμισμὸν, τοῦτο ἐξηρέθισε τὸν Μωάμεθ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐξύφαινον συνωμοσίαν, διέταξε τὴν ἐξολόθρευσιν αὐτῶν. Δέκα πτώματα, ὁ αὐτοκράτωρ Δαυῖδ μετὰ τῶν ἑπτὰ υἱῶν του καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος μετὰ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του, ἐρρίφθησαν εἰς τινὰ ἀγρόν, διὰ νὰ γίνουν κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀγρίου κατακτητοῦ βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ἐπέζησε μόνον ἡ αὐτοκράτειρα **Ἑλένη**, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὸ θλιβερὸν καθῆκον μετὰ τὴν σκαπάνην εἰς τὰς χεῖρας τὴν νύκτα νὰ κρύψῃ εἰς τὸν τάφον τοὺς φιλτάτους νεκροὺς. Καμφθεῖσα ἀπὸ τὴν θλίψιν ἠκολούθησε μετ' ὀλίγον καὶ αὐτὴ τοὺς ἰδικούς της εἰς τὸν τάφον.

✓ ΑΛΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

Τὸ 1415 οἱ Τούρκοι ἀπέσπασαν ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Βενετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους Νήσους καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατεῖχετο ἀπὸ τοὺς Ἰππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Τὸ 1456 ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὴν Σερβίαν, ἡ ὁποία ὑπέκυψε. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἠρωϊκῶς ὁ περίφημος βοεβόδας (ἀρχηγός) τῆς Τρανσυλβανίας **Ἰωάννης Οὐνιάδης**, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ Σερβία τὸ

1459 ἔγινεν ἐπαρχία τουρκική, τὸ δὲ 1464 κατελήφθησαν ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περιφημος **Σκεντέρβης** ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ὅταν ἀπέθανε, γέρων ἤδη, ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου (1467).

Ὅταν τὸ 1481 ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ χώρα μεταξὺ τοῦ Σαύου (παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως) τοῦ Δὸν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τοῦ Ταινάρου) εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Τούρκους.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΣΕΛΙΜ Α' (1512-1520)

Εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ δύναμις τῶν Ὁθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ **Σελίμ Α'** (1512-1520) ἦτο ἀγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιέστερους συγγενεῖς του.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας αὐτὰς ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μαμελοῦκοι (δουλοῖ), τοὺς ὁποῖους οἱ Χαλίφαι τῆς Βαγδάτης εἶχον προσλάβει ὡς μισθοφόρους κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξουσίαζε καὶ τὴν Συρίαν. Οἱ Μαμελοῦκοι ἠττήθησαν παρὰ τὸ Χαλέπιον καί, ὅταν ὁ Σελίμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ὁ ἱεροκῆρυξ τοῦ μεγάλου τεμένου προσεφώνησεν αὐτὸν «ὑπῆρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς». Τοιοῦτοτρόπως οἱ Σουλτάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ **Χαλίφου**, δηλαδὴ τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου, τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ ἄραβες ἡγεμόνες.

ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Β' (1520-1566)

Ὁ **Σουλεῦμάν Β'** (1520-1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος ἐκ τῶν τούρκων σουλτάνων, σύγχρονος τοῦ Καρόλου Ε', τοῦ Φραγκίσκου Α', τοῦ πάπα Λέοντος Ι' καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς ἔγραψαν ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σφύζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βε-

νετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τοῦρκοι Γιαβούς (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην). Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ ὡς νομοθέτης.

Μόλις ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἔγινε κύριος τοῦ Βελιγραδίου μετὰ μακροὺς καὶ πεισματῶδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν Ἱπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τότε ἔφυγον ὑπόσπονδοι καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλταν. Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπέζητησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α', ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε' καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ σουλτάνου.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1526). Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχάτς συνεντρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἱππικόν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος ἔφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσηλθόντες εἰς τὴν Βούδα. Κατόπιν, κατασκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς Πέστης. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἔδωσαν τότε τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδουκά τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδουκὸς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέστην, ὁ Σουλεῦμάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης (1527). Μετ' ὀλίγον 250 χιλιάδες στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλιάδες στρατοῦ μὲ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοὶ ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας τακτικῆς τῆς Εὐρωπαϊῶν.

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἔδωκεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος δῶρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου του τὸν περίφημον πειρατὴν, ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου, **Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσσαν**. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ

άλγερινοί πειραταί διέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον, λεηλατοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τοῦτο ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία τοῦ Καρόλου Ε' ἔλαβε χαρακτήρα σταυροφορίας.

Λ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ (1571)

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σουλεῦμάν **Σελίμ Β'** (1526-1574) κατέλαβε τὴν Κύπρον ἐκδιώξας τοὺς Βενετούς. Καὶ ἤδη ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπέλπει τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Τότε ὁ Πάπας Πῖος Ε' ἤνωσεν εἰς ἱερὰν συμμαχίαν τὴν Βενετιάν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τοὺς Ἰππώτας τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ναύαρχος τοῦ ἠνωμένου χριστιανικοῦ στόλου ἦτο ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' **Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς** (Don Juan d'Austria), μόλις εἰκοσιδύο ἐτῶν, ἀλλ' ἤδη ἔνδοξος ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς.

Ὁ χριστιανικὸς στόλος προσέβαλε κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὸν μωαμεθανικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Αἰγυπτίους, Ἀλγερινούς καὶ Τούρκους, καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία εἶναι μία ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς ἱστορίας, ὁ μωαμεθανικὸς στόλος κατεστράφη ὁλοσχερῶς. Αὕτη εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (Lepanto, 1571). Ἡ ἀποτυχία τῆς Βιέννης καὶ ἡ καταστροφή εἰς τὴν Ναύπακτον ἔθεσαν φραγμὸν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα ἀρχίζουσι ἤδη νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς παραλύσεως τῶν Τούρκων.

Ὁ περιβόητος Σουλτάνος **Μουράτ Δ'** (1623-1640) μὲ βία καὶ προσωρινῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν διαρκῶς προχωροῦσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν Μεγάλων Βεζυρῶν ἐπιπτον ὡς ἐπὶ τοῦ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς καὶ πρῶτην φορὰν ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης, ὁ δὲ πατριάρχης **Κύριλλος Λούκαρις** ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

ΟΙ ΚΙΟΠΡΟΥΛΗΔΕΣ (1656-1691)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τὸ δεύ-

τερον ήμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουλήδων Μεγάλοι Βεζύραι. Ὁ Σουλτάνος **Μωάμεθ Δ'** (1648-1687) ἐκάλεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλήν, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἱδρυσε πραγματικὴν δυναστείαν Μεγάλων Βεζυρῶν. Οἱ Κιοπρουλήδες ἦσαν μουσουλμᾶνοι Ἀλβανοί, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς **Μεχμέτ Κιοπρουλής**, πρῶνν βοήθς μαγεῖρου εἰς τὸ ἀνάκτορον, ἐβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνω-

Ἡ Τουρκία τὸν 17ον αἰῶνα.

ρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρις ἀγριότητος καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριπεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656-1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης **Παρθένιος**.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1645-1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Τριακονταετής Πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον, ὅπως εἶπομεν, οἱ Βενετοί. Ἀπεβιβάσθησαν τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδαν καὶ τὸ 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδὴ τοῦ Ἑρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ ἡ πολιορκία, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐκ διαλειμμάτων 25 ἔτη, ἐγένετο ὀνομαστή.

Ἐπὶ τῶν Κιοπρουλήδων οἱ Τοῦρκοι ἐνέτειναν τὰς προσπάθειάς των. Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεύτερος Κιοπρουλής **Ἀχμέτ**, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μαζί του ὡς διερμηνεῖα τὸν Ἑλληνα **Παναγιώτην Νικουσίον**. Τὴν ἄμυναν διήρκεσεν ὁ ὀνομαστός βενετὸς στρατηγὸς **Φραγκῖσκος Μοροζίνης**.

Ἄλλ' εἰς τὸ φρούριον ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν. Τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχεν ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπιχειρήσει 80 ἐφόδους. Οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 100 χιλιάδας ἀνθρώπους, οἱ δὲ Βενετοὶ 30 χιλιάδας. Εἰς τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4 χιλιάδες. Τὰς διαπραγματεύσεις διήρκεσεν ὁ Νικουσίος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΩΝ

Ἡ ἄλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης ἐθεωρήθη ὡς τὸ ἐπισφράγισμα τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τοὺς Τούρκους καὶ θρίαμβος αὐτῶν εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ κατακτηταὶ ἐγένιναν τολμηρότεροι καὶ εἶχαν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀφήσουν καμμίαν γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐλευθέραν.

Οἱ Μανιάται, οἱ ὁποῖοι ἕως τῶρα εἶχον κατορθώσει νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ τῶν ὁποίων ἡ τόλμη

καὶ ἡ πτωχεία δὲν ἐκίνουν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Τούρκων σατραπῶν, προσεβλήθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη των. Κατῶρθωσαν ὅμως νὰ ἀποκρούσουν μὲ γενναιότητα ὅλας τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Τότε μερικαὶ ἐπίσημοι οἰκογένειαι μεταξὺ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔβλεπον, ὅτι ἡ ἐλευθερία των ἐκινδύνευεν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσουν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν μεταναστῶν **Ἰωάννης Στεφανόπουλος**, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν, ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν, μετέβη εἰς τὴν Γένουαν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὴν Γερουσίαν νὰ κατοικήσουν οἱ μετανάσται εἰς τὴν νῆσον Κορσικὴν, τὴν ὁποίαν τότε κατεῖχον οἱ Γενοᾶται. Ἐν ὄλῳ 760 Μανιάται, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1673 εἰς τὴν Κορσικὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ παροικία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν γενοατικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπέδωθη εἰς τὴν καλλιέργειαν γαιῶν τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ τέχνη τῶν Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν τῶν ἐγχωρίων. Ἀκόμη καὶ σήμερον σφῶνται μερικαὶ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι εἰς τὴν Κορσικὴν καὶ πλῆθος ἑλληνικῶν λέξεων καὶ ψάλλεται ἀκόμη τὸ ὠραῖον τραγούδι γυναικὸς τινος ἐκ Πελοποννήσου, ἡ ὁποία θρηνεῖ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της. ✓

✓ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1683)

Ὁ νέος μέγας βεζύρης **Καρὰ Μουσταφᾶς**, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος αὐτοῦ, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἐφιλοδόγησε νὰ ἐπιτύχη ὅ,τι δὲν κατῶρθωσε πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπής. Ἦτο ματαιόδοξος, ἄπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτέλειά του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὕρισκετο τότε εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ δὲ Οὐγγαρία εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς ἐλευθερίας της. Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200 χιλιάδας εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10

χιλιάδες στρατὸς καὶ ὠπλισμένοι πολῖται καὶ φοιτηταί. Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἄμυνα ἦτο ἡρωϊκὴ καὶ ἡ ἐπίθεις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχώνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ με ὑπονόμους. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς, μὴ θέλων νὰ περιέλθουν οἱ πλούσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης εἰς τοὺς Γενιτσάρους, ἀνέβαλλε τὴν ἐπίθεισιν καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἱππικὸν ὑπὸ τὸν βασιλέα **Ἰωάννην Σοβιέσκι**, νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως.

Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα. Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατώρθωσε νὰ ἀνασυνταχθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὁθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠύλγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκι, ὅπως πρὸ ἑνὸς αἰῶνος τοῦ Δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ, τοῦ νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

✓ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ (1684)

Μετὰ τὴν τελευταίαν ἀποτυχίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἡ δύναμις τῶν Ὁθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ἦτο ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν. Ἐνθαρρυνθέντες λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Βενετία ὡς καὶ οἱ Ἰππῶται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, τῇ μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δεκάτην Τετάρτην Σταυροφορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος τὸ 1686 καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Βούδαν, ἡ δὲ οὐγγρικὴ βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε καὶ τὸ Βελιγράδιον. Οἱ Βενετοὶ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας. ✓

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.—ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ (1687)

Συγχρόνως οί Βενετοί ανέθεσαν εἰς τὸν γηραιὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων **Φραγκίσκον Μοροζίνην** ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Μοροζίνης, καίτοι γέρον, ἐδικαίωσε τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας οἱ συμπατριῶται του ἐστήριξαν ἐπ' αὐτοῦ. Κατώρθωσε πράγματι ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος νὰ νικήσῃ ἐπανειλημμένως τοὺς Τούρκους καὶ νὰ κατακτῆσῃ ὅλο- κληρον τὴν Πελοπόννησον.

Ἀφοῦ κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ὁ Μοροζίνης ἀπεβίβασεν ὀκτῶ χιλιάδας ἄνδρας εἰς τὴν Πελο- πόννησον καὶ ἔγινεν ἀμέσως κύριος τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης. Ἐντὸς ὀλίγου τὰ κυριώτερα φρούρια τῆς Πελοποννήσου, Ναυα- ρῖνον καὶ Νεόκαστρον, ἢ Μεθώνη, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, ἢ Κόρινθος, αἱ Πάτραι, ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Βενετῶν. Ὁ ἑλλη- νικὸς πληθυσμὸς μὲ ρίγη συγκινήσεως εἶδε κατόπιν πολλῶν ἐτῶν σκληρᾶς δουλείας τὴν χριστιανικὴν σημαίαν νὰ κυματίζῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἄερα καὶ λησμονήσας τὰ κακὰ τῆς Βενετικῆς διοικήσεως προσεκάλει τοὺς νέους κατακτητὰς πρὸς ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν,

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας του αὐτὰς ὁ Μοροζίνης ἐπεχείρησε τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἡ τουρκικὴ φρου- ρὰ τῆς πόλεως παρεσκεύασε σθεναρὰν ἀντίστασιν. Τότε κατε- κρημνίσθη ὁ κομφὸς ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης καὶ τὰ ὑλικά του ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐπὶ πλέον οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὰ ὄπλα, τὸ πυροβολικόν, τὰ πολεμεφόδια καὶ με- τέβαλον τὸν Παρθενῶνα εἰς ἀληθῆς ὀπλοστάσιον.

Οἱ Ἕλληνες τῶν Ἀθηνῶν δαισθανόμενοι τὴν θλιβερὰν κα- ταστροφὴν ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τοὺς Βενετοὺς μὲ ἐπὶ κεφα- λῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν κλῆρον καὶ παρέδωκαν εἰς αὐ- τοὺς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, οἱ Βενετοὶ στήσαντες τὸ πυροβο- λικόν εἰς τὸν λόφον τοῦ Μουσείου ἤρχισαν σφοδρὸν βομβαρδι- σμόν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1687 βόμβα ἐπέτυχε τὸ θραυμάσιον μνημεῖον, τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, τὸ ὁποῖον εἶχον σεβασθῆ περισσότεροοι ἀπὸ εἴκοσιν αἰῶνες. Ἡ βόμ-

βα προεκάλεσε τρομεράν έκρηξιν, ἡ ὁποία ἐπέφερεν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ μνημείου.

Οἱ πολιορκούμενοι κατενόησαν τὸ μάταιον τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἐσυνθηκολόγησαν. Ὁ Μοροζίνης καὶ ἡ ἀκολουθία του εἶδον μὲ εἰλικρινῆ θλίψιν τὴν καταστροφὴν καὶ τόσον τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐπίεσε τὴν συνείδησίν των, ὥστε ὅλοι ἐφρόντισαν νὰ ἀποσεύσουν τὴν εὐθύνην. Ὅλοι ἤσθάνθησαν ρίγος, ὅταν ἀντίκρυσαν μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τὰ ἐξαίρετα τεμάχια τοῦ θριγκοῦ, τῶν μετοπῶν καὶ τῆς ζωφόρου. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἐξέφρασε μία γυνὴ ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μοροζίνη, ἡ ὁποία εἶπε χαρακτηριστικώτατα : «Ποτὲ εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν δὲν θ' ἀναπληρωθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς».

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣ ΚΑΙ ΠΑΣΣΑΡΟΒΙΤΣ

Τὸ 1697 οἱ σύμμαχοι κατέφεραν ἀποφασιστικὸν κτύπημα κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ διάσημος στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας **Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας** ἐνίκησεν εἰς τὴν Ζένταν τοὺς Τούρκους εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην. Ἐφρονεύθησαν 20 χιλιάδες καὶ 10 χιλιάδες ἐπνίγησαν εἰς τὸν παραπτόταμον τοῦ Δουνάβεως Τάϊς. Ἐξηγητημένη ἡ Πύλη ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας καὶ εἰς τὴν Βενετιαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὐτή, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωσε τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι περιωρίσθησαν πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς Βαλκανικὰς χώρας χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήθησαν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ἀπαλλαγείς τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης, ἔστειλε τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Κερκύ-

ρας, έστράφη κατά τών Αυστριακῶν, διέβη τὸν Σαῦον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ Πετροβαρδαίνου ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνειρεύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ Εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (1718, νῦν σερβικῆς πόλεως) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Βενετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν, ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν. Βραδύτερον οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν (Συνθήκη Βελιγραδίου, 1730).

Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις, εἰς τὴν Αὐστρίαν δὲ ἀπέμεινεν ἡ τιμὴ, ὅτι πρώτη συνέτριψε τὴν ὀρμὴν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Εἶχε γίνοι ὅμως φανερόν, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἀπετέλει πλέον κίνδυνον κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ἦτο προφανὴς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίης τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις.

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων ἦτο, ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην, διότι ἀπηγόρευε τοῦτο τὸ Κοράνιον, τὸ ὁποῖον τὰς ἐθεώρει ἔργα τῶν ἀπίστων Χριστιανῶν.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1) Ἡ δύναμις τοῦ Σουλτάνου ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν κατακτήσεων καὶ τὸ ταμεῖον αὐτοῦ ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν

νέων χωρῶν. Όταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως νὰ κλονίζεται τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2) Όταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ καρτερός ἀρχηγὸς τῶν πολεμιστῶν, ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχε γίνεи ἀθέατος, ἐγκεκλεισμένος εἰς τὰ ἀνάκτορά του. Ἄφηνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμιῦ. Ἐπίσης κατέπεσε καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Οἱ Γενίτσαροι, κακῶς διοικούμενοι, εἶχον παραλύσει τελείως.

3) Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν εἶχον ἀποβῆ τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους. Εἰς πολλὰ μέρη πολλοὶ πασάδες ἔγιναν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, ὅπως ὁ Ἄλῃ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου.

4) Αἱ διοικητικαὶ καὶ δικαστικαὶ θέσεις ἐλαμβάνοντο διὰ δωροδοκίας. Θέσεις διοικητικαὶ ἐπωλοῦντο μὲ ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἀγοράζοντες τὰς θέσεις πασάδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Αἱ καταχρήσεις εἰς βάρος τοῦ δημοσίου κατήντησαν παροιμιώδεις.

5) Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικήν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΡΜΑΤΩΛΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ

Ἐφοῦ, καθὼς εἶδομεν, ὁ ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὠργανώθη ἐκκλησιαστικῶς καὶ κοινοτικῶς, ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ διοργανώη καὶ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐχρησίμευον μίαν ἡμέραν διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κατακτητοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας. Αἱ πρῶται στρατιωτικαὶ δυνάμεις τοῦ ὑποδούλου ἔθνους ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀρματωλοὺς καὶ τοὺς Κλέφτας.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ Βενετοὶ εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει, προσέλαβον τὰ σώματα αὐτὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας μὲ μισθόν. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν βραδύτερον καὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπέιλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὀρεινὰς καὶ δυσπροσίτους ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ διατηρῆ στρατὸν οὔτε νὰ ἐξοπλίζῃ τὰ φρούρια καὶ ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ τάγματα διὰ τὴν ἀστυνομικὴν ἐποπτείαν τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν. Τὰ σώματα αὐτὰ ὠνομάσθησαν Ἀρματωλοὶ, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Καπετᾶνοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα Ἀρματωλίκια.

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον 17 ἐν ὄλῳ ἀρματωλίκια, 3 εἰς τὴν Μακεδονίαν, 10 εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ 4 εἰς τὴν Ἠπειρον, Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Εἰς τὴν Πελοπόννησον οὐδέποτε οἱ Τοῦρκοι ἐχρησιμοποίησαν ἀρματωλοὺς, διότι ἡ χώρα αὐτὴ εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἀμεσωτέραν ἀπειλὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν,

ιδίως τῶν Βενετῶν. Τὰ καπετανᾶτα ἦσαν πολλάκις κληρονομικὰ καὶ περιήρχοντο εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν καπεταναίων.

ΟΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Ἄλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας τῆς Ἀλώσεως πολλοὶ φιλελεύθεροι Ἕλληνες μὴ ἀνεχόμενοι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀπήλθον μὲ τὰ ὄπλα των εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐξηκολούθησαν ἀπὸ τὰ δυσπρόσιτα καταφύγια των νὰ πολεμοῦν τὸν κατακτητὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ περίφημοι Κλέφται, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸ ὄνομα ληστής, διότι κλέφτης ἐσήμαινε τὸν φιλελεύθερον Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἄφηνε τὰς ἀναπαύσεις τῆς εἰρηρικῆς ζωῆς τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸν δουρικὸν ζυγόν. Ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος εἶχον γεμίσει ἀπὸ κλέφτας, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ζηρόμερον, τὸ Πήλιον, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος κτλ. Ἐκεῖ εἶχον τὰ καταφύγια των, τὰ ὁποῖα ὠνόμαζον λημέρια.

Οἱ κλέφται ἔζων ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τὴν ληστείαν. Συνήθως ἐπέπιπτον κατὰ τῶν Τούρκων, ἤρπαζον τὰ ποίμνια τοῦ Πασᾶ, εἰσέβαλλον ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰ χωρία τῶν ἀγάδων καὶ τῶν μπέηδων καὶ πολλάκις ἀπήγον εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ τοὺς ἰδίους καὶ τοὺς ἀπληλευθέρωνον μόνον κατόπιν ἀδρῶν λύτρων. Διὰ τοῦτο ἡ ἑλληνικὴ χώρα κατὰ τὸ πλεῖστον εὕρισκετο εἰς ἀναστάτῳσιν.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους καὶ ἀνέθετε τὴν καταδίωξιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἀρματωλοὺς. Ἀλλὰ μεταξύ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Πολλοὶ ἀρματωλοὶ καθιστάμενοι ὑποπτοὶ εἰς τοὺς Τούρκους ἠναγκάζοντο νὰ καταφύγουν εἰς τὰ κλέφτικα λημέρια καὶ ἀντιθέτως πολλοὶ κλέφται βαρυνόμενοι τὴν ζωὴν τοῦ βουνοῦ προσεκύουν καὶ ἀνελάμβανον ὑπηρεσίαν εἰς τὰ ἀρματωλικά τάγματα. Καὶ γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξύ ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἦγωνε τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐξύψωσεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας καὶ τὰ ὀνόματα ἀρματωλῶν καὶ κλέφτης κατήντησαν συνώνυμα.

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Οί κλέφται είχαν και τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως. Ὅταν δὲν είχαν πόλεμον, εἰς τὰ λημέρια των ἔψηναν ἀρνιά, ἔπινον γλυκὸ κρασί καὶ ἤσκοῦντο εἰς διάφορα γυμνάσια, χρήσιμα διὰ τὸ ἐπάγγελμά των. Ἐρριπτον τὸ λιθάρι, ἐπήδων, ἠγωνίζοντο εἰς τὸν δρόμον καὶ κυρίως ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν σκοποβολήν, ἔρριπτον εἰς τὸ σημάδι, ὅπως ἔλεγον. Διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα μερικῶν εἰς τὰ γυμνάσια αὐτὰ διηγοῦνται ἀπίστευτα πράγματα. Ὁ Νικοτσάρας π.χ., περίφημος ἀρματωλός, ἠμποροῦσεν εἰς τὸν δρόμον νὰ ξεπεράσῃ ἵππον καὶ μὲ ἓν πήδημα νὰ πηδήσῃ 7 ἵππους παρατεταγμένους εἰς γραμμὴν. Ὅταν ἔτρεχεν ὁ Ζαχαριάς, ἔλεγον, ὅτι αἱ πτέρναι του ἤγγιζον εἰς τὰ νῶτα του. Πολλοὶ εἰς τὴν σκοποβολήν είχαν τὴν ἰκανότητα νὰ περάσουν τὴν σφαῖραν ἀπὸ δακτυλίδι.

Ἡ καρτερία τῶν κλεφτῶν εἰς τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὰς ἄλλας στερήσεις ἦτο παροιμιώδης. Πολλάκις ἐμάχοντο συνεχῶς ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια νηστικοὶ καὶ ἄγρυπνοι καὶ τέλος μὲ ὀρμὴν ἀκατάσχετον διέσχίζον τὰ ἐχθρικά χαρακώματα καὶ διεσκόρπιζον τοὺς ἐχθρούς. Τοὺς πόνους ὑπέφερον μὲ μεγάλην καρτερίαν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπέβαλλον εἰς φρικτὰ βασανιστήρια τοὺς κλέφτας, τοὺς ὁποίους συνελάμβανον εἰς τὰς μάχας. Ἐνῶ ἐσφυροκοποῦντο, ἐσουβλίζοντο, ἐζεματίζοντο μὲ ἔλαιον καὶ ὑφίσταντο τὰς φοβερωτέρας στρεβλώσεις, δὲν ἐξέφερον πολλάκις οὔτε ἓνα ἀναστεναγμόν, δὲν ἐπρόφερον μίαν λέξιν, παρὰ μόνον διὰ νὰ ὑβρίσουν τοὺς δημίους των. Διὰ τοῦτο μία ἀπὸ τὰς συνηθεστέρων των εὐχὰς κατὰ τὰ συμπόσια ἦτο «καλὸ βόλι ἢ καλὸ μολύβι».

Οἱ κλέφται ἠθέλον νὰ δαιωνίσουν τὴν ζωὴν των καὶ διὰ τοῦτο παρεκάλουν νὰ τοὺς θάψουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ φαίνωνται, ὅτι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀγωνίζονται κατὰ τῶν Τούρκων.

Εἰς τὴν ἀγρίαν των ζωὴν οἱ κλέφται δὲν παρημέλουν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἤκουον μὲ εὐλάβειαν τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς τὰ ἐρημοκκλήσια, κατὰ δὲ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, Χριστούγεννα καὶ Πάσχα, ποτὲ δὲν παρέλειπον νὰ ἑορτάσουν τὰς λαμπρὰς αὐ-

τὰς ἡμέρας εἰς τὰ δάση, τὰ σπήλαια ἢ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτάτων ὄρεων. Οὐδέποτε οἱ κλέφται ἔθιζαν τὰ ἱερά κειμήλια καὶ τὰ κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν.

Οἱ κλέφται καὶ οἱ ἀρματωλοὶ μὲ τὸ πολεμικὸν πνεῦμα καὶ μὲ τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θὰ ἀντέτασε κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, ὅταν θὰ ἤρχετο ἡ ἡμέρα τῆς ἐξεγέρσεως.

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Μερικὰ τμήματα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν ἰδιαίτεραν σημασίαν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν αὐτῆς, διότι ἐχρησίμευσαν ὡς πολεμικὰ κέντρα καὶ πλούσια φυτώρια εἰς πολεμιστάς. Αἱ τέσσαρες ὄρειναι καὶ ἀπρόσιτοι περιοχαὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἡ Μάνη, τὸ Σοῦλι, ἡ Χιμάρρα, καὶ τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης, ἐπειδὴ οὐδέποτε ὑπετάχθησαν οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρξαν ἀνεκάθεν τὰ ἀσφαλέστερα καταφύγια τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον σχεδὸν διαρκῆ πόλεμον κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν κορυφαίων ἀρχηγῶν καὶ χιλιάδες ἐκλεκτῶν πολεμιστῶν τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς διαφόρους ἀγῶνας ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας προῆλθον ἀπὸ τὰ διαμερίσματα ἐκεῖνα.

Σημαντικώτατον ἐπίσης πολεμικὸν κέντρον τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξαν ἀνεκάθεν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἡ λεγομένη Ἐπτάνησος. Ἐκεῖ κατέφυγον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χιλιάδες Ἑλλήνων πολεμιστῶν. Ἄπ' ἐκεῖ ἐπρομηθεύοντο ἀργότερα τὰ ὅπλα τῶν οἱ κλέφται τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Ἠπείρου, ἐκεῖ κατέφευγον οὗτοι, ὅταν κατεδιώκοντο ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἐπέστρεφον εἰς τὰ βουνὰ τῶν ἰσχυρότεροι καὶ ἀκμαιότεροι. Ἐπίσης ἐκεῖ ἐξησφάλιζον ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὰς οἰκογενεῖας τῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων πολλάκις ἐστρέφετο ἡ ὀργὴ τῶν Τούρκων.

Ἡ Ἐπτάνησος ὁμῶς προσέφερεν ἀνεκτιμῆτους ὑπηρεσίας καὶ ὡς βᾶσις στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ μέγα καὶ τακτικὸν ἑλληνικὸν στρατόπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξεπαιδεύθησαν χιλιάδες Ἐπτανησίων καὶ

ἄλλων Ἑλλήνων, καὶ πλεῖστοι ἐπιφανεῖς ἀρχηγοί, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τοῦ ἔθνους μας, ὅπως ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, πολλοὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας Τζαβέλλα κ. ἄ. Ἰδίως ὅταν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου περιῆλθον ὑπὸ τὴν ρωσικὴν κατοχὴν κατὰ τὰ ἔτη 1799-1807, ἢ Ἑπτανησιακὴ Πολιτεία ὠργάνωσε συστηματικῶς καθαρῶς ἑλληνικὸν στρατόν, τοῦ ὁποῦ ἡ δύναμις ἔφθανε πολλάκις τὰς 4 χιλιάδας ἀνδρῶν περίπου.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἄγγλοι βραδύτερον, ὅταν τὸ ἔτος 1809 κατέλαβον τὴν Ἑπτάνησον, διετήρησαν τὴν ἑλληνικὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Οἱ ἄνδρες τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐφόρουν φουστανέλλαν, τουσλούκια, ἐρυθρὸν ἀμπέχονον καὶ περικεφαλαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζετο σταυρὸς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «εἶθε». Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε λοχαγὸς καὶ κατόπιν ταγματάρχης τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, διετήρησε τὴν στολὴν καθὼς καὶ τὴν περικεφαλαίαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ

Ἡ καταστροφὴ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ τῆς ναυτικοῦ καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων Βενετίας, Γενούης, Πίσσης κτλ., καὶ ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) ἔπληξαν καιρίως τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνους.

Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖρας τῶν τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς κυρίως μικρεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαϊκῶν. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα,

τότε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἴκοι.

ΤΑ ΝΑΥΤΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον ἑλληνισμόν ἦτο ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νήσον, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροῦς ἕνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὅμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Παρά, ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα των, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1774 μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Ἐπίσης κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας ἐμπορεύματα, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη.

Εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ συνετέλεσε προσέτι τὸ σύστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐφαρμόσει αἱ ναυτικαὶ νῆσοι καὶ πόλεις. Οἱ ναῦται δηλαδὴ δὲν ἦσαν ἀπλοῖ ὑπηρέται τῶν «νοικοκυραίων», ὅπως ἀπεκάλουν οἱ νησιῶται τοὺς ἐφοπλιστάς, ἀλλ' ἀπέναντι τῆς προσωπικῆς των ἐργασίας

μετείχον και εις τα κέρδη των επιχειρήσεων. Διά τουτο οι ναυται ανέπτυσσον μεγαλυτέραν δραστηριότητα και περισσότερον ενδιαφέρον διά την επιτυχίαν των επιχειρήσεων.

Δέν έχομεν ακριβείς πληροφορίας περί του αριθμού των ελληνικών πλοίων κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Το έτος 1813 είναι πιθανόν, ότι οι Έλληνες διέθετον έν όλω 615 σκάφη χωρητικότητος 153 χιλιάδων τόννων και 17 χιλιάδας πληρώματα. Η Ύδρα μόνη ήρίθμει 120 μεγάλα πλοία με 2½ χιλιάδας πυροβόλα.

Όπως εις την ξηράν, τοιουτοτρόπως και εις την θάλασσαν προητοιμάζετο σιωπηλώς σπουδαιότατον όπλον διά τó έθνος, τó ναυτικόν. Τα έμπορικά πλοία των χρόνων αυτών ησαν όπλισμένα και οι ναυται των έξησκημένοι εις τας συμπλοκάς, διότι την θάλασσαν έμάστιζεν ή πειρατεία, ιδίως των Άλγερινών. Ητο λοιπόν εύκολον τα έμπορικά πλοία να μεταβληθούν εις πολεμικά.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ

Άλλά και μετά τó τέλος των πολέμων της Γαλλικής έπανάστασεως έξηκολούθησε να προσδεύη ή ελληνική ναυτιλία και τó έμπόριον. Η άντοχή, ή επιμέλεια και ιδίως ή λιτότης των Έλλήνων κατέστησαν αυτούς άκαταγωνίστους εις πολλά είδη επιχειρήσεων. Αποτέλεσμα αυτου ήτο, ότι εις την Βιέννην, την Μασσαλίαν, την Γένουαν, την Βενετίαν, την Άμβέρσαν, εις τó Λονδίνον και τους Παρισίους και εις άλλα μεγάλα κέντρα του εύρωπαϊκου έμποριού έδημιουργήθησαν Παροικίαι ελληνικών έμπόρων.

Η διασπορά αυτή ώφέλησε τó έθνος, διότι οι Έλληνες έγνώρισαν κόσμον άνωτερον και τόν τρόπον του σκέπτεσθαι των Εύρωπαϊων και έμαθον πολύ καλά την εύρωπαϊκήν πολιτικήν. Βλέποντες έξ άποστάσεως τα πράγματα κατενόησαν, ότι ή Τουρκία είναι κράτος καταρρέον και όχι ό τρομερός και άκαταμάχητος κατακτητής, όπως ήσανοντο αυτήν, έφ' όσον διετέλουν υπό τó πέλημα της.

✓ ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ.—ΒΙΕΝΝΗ

Ἡ Αὐστρία ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους, ἰδίως ἀπὸ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα, εὐρίσκετο εἰς στενὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἐν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων κέντρων ἑλλήνων ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι ἐσχημάτισαν παροικίας εἰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς.

Τὸ κυριώτερον κέντρον τοῦ ἐν Αὐστρίᾳ παροικοῦντος ἑλληνισμοῦ ἦτο ἡ πρωτεύουσα αὐτῆς **Βιέννη**. Ἡ σύμπηξις τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τῆς Βιέννης χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Οἱ πάροικοι τῆς Βιέννης προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Τὸ 1814 ἡ παροικία ἠρίθμει περίπου 4 χιλιάδας μέλη, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἐτιμήθησαν διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς τῶν ὑπηρεσίας πρὸς τὴν δευτέραν πατρίδα των διὰ τίτλου εὐγενείας, ὅπως ἦσαν οἱ γνωστοὶ μεγάλοι εὐεργέται βαρῶνος Σίνας, βαρῶνος Βέλλιος καὶ βαρῶνος Δούμπας.

Ἡ παροικία διετήρει δύο ναοὺς καὶ περίφημον σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδαξαν ὁ ἐκ Σιατιστῆς τῆς Μακεδονίας διακεκριμένος διδάσκαλος Μιχαὴλ Παπαγεωργίου, μαθητῆς τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς καὶ ὁ περίφημος Νεόφυτος Δούκας. Τὴν ἀκμὴν τῆς κοινότητος τῆς Βιέννης μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἴδρυσις ἑλληνικοῦ τυπογραφείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτυπώθησαν πολυάριθμα βιβλία, ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ «Ἐφημερίς», ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίς, τὸ περιοδικὸν «Λόγιος Ἐρμῆς», κ. ἄ. Ἡ κοινότης τῆς Βιέννης ὑφίσταται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι ἕδρα ἐξάρχου μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του τὰς ὀρθοδόξους παροικίας τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας καὶ Ἰταλίας. ✓

ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.—ΒΕΝΕΤΙΑ, ΤΕΡΓΕΣΤΗ

Ἡ Ἰταλία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἵππηρξε τόπος προσφιλέστατος πρὸς ἀποικισμόν. Ὄταν οἱ Τοῦρκοι κατέλυσαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου, κῦμα μεταναστῶν ἐτράπη πρὸς τὰς μεγάλας ἰδίως Ἰταλικὰς πόλεις Ρώμην, Βενετίαν, Λιβόρνον, Φλωρεντίαν, Πίσσαν, Γένουαν κτλ., ὅπου ἐσχημάτισαν ἀνθούσας παροικίας.

Ἡ σημαντικωτάτη ἐκ τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι ἡ τῆς **Βενετίας**. Ἡ πόλις αὐτὴ ἔνεκα τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν στενῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τοῦ Βυζαντίου προσείλκυσε περισσότερον τοὺς Ἕλληνας. Ἡ παροικία ἠρίθμει 4 χιλιάδας μέλη, ἐμπόρους, ναυτικούς καὶ λογίους, ἔκτισε θανασιον διὰ τὸ ἀρχιτεκτονικόν του κάλλος ναὸν καὶ συνετήρει σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδαξαν οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν λογίων τῶν καταφυγόντων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Βενετίαν ἐπίσης ἤκμασαν πολλὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετυπώθησαν πολλοὶ ἀρχαῖοι ἑλληνες συγγραφεῖς καὶ λειτουργικὰ βιβλία. Εἰς τὴν Βενετίαν ἔγιναν αἱ πρῶται ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπὸ τοῦ Ἄλδου Μανουτίου δι' Ἑλλήνων στοιχειοθετῶν καὶ διορθωτῶν. Σήμερον ἡ ἑλληνικὴ κοινότης ἔχει ὀλίγα μόνον μέλη.

Ἡ παροικία τῆς **Τεργέστης** ὑπῆρξεν ἡ σημαντικωτάτη ἐκ τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες τῆς Τεργέστης ἠσχολοῦντο κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἱδρυσαν πολλὰ ἀριστοκρατικὰ καφενεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἀξιόλογα κέντρα ἐθνικῆς δράσεως. Ἐξαιρετικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐκπαιδευτικὴ δραῖσις τῆς κοινότητος τῆς Τεργέστης. Αἱ σχολαί της, σχολεῖον ἀρρένων, δύο ἰδιωτικὰ σχολεῖα θηλέων καὶ ἓν κοινοτικόν, κατέστησαν περίφημοι εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνισμόν, ἐδίδαξαν δὲ εἰς αὐτὰς ἀξιολογώτατοι διδάσκαλοι τοῦ γένους, ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Δ. Σεμιτέλος, ὁ Κ. Κούμας, ὁ Διονύσιος Θερειανὸς κ. ἄ. Ὁλόκληρον τμημα τῆς πόλεως κατελάμβανον ὁ ναὸς, αἱ σχολαὶ καὶ τὰ ἄλλα κοινοτικὰ καταστήματα, καθὼς καὶ τὸ περίφημον διὰ τὰ καλλιμάρμαρα μνημεῖα νεκροταφεῖον τῆς παροικίας.

Ἀξιολογωτάτη ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ ἐθνικὴ δραῖσις τῆς παροικίας τῆς Τεργέστης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λάμπρου Κατσώνη μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ Τεργέστη κατέστη τὸ σπουδαιότερον καταφύγιον τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος φυγάδων. Ὑπὲρ τὰς 3 χιλιάδας πρόσφυγας ἐκ διαφόρων μερῶν ἐφιλοξένησε κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν, ὑπῆρξε δὲ πάντοτε τὸ κυριώτερον κέντρον ἡφοδιασμοῦ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους.

ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗΣ

Σημαντική επίσημη ἦτο ἡ παροικία τῆς **Βουδαπέστης** εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Συνετήρει μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ σχολεῖον μὲ πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην ἐξ ἐντύπων καὶ χειρογράφων, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη κυρίως ἀπὸ μεγάλης δωρεᾶν τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκ Σιατίστης λογίου καὶ συγγραφέως Γεωργίου Ζαβίρα. Ὁ πληθυσμὸς τῆς κοινότητος αὐτῆς ἠϋξήθη πολὺ τὸ 1769 μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς ὁποίας σχεδὸν ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς κατέφυγεν ἐκεῖ. Ἐπιφανέστατον μέλος τῆς κοινότητος Βουδαπέστης ἦτο ὁ μέγας εὐεργέτης Παῦλος Χαρίσης, ὁ ὁποῖος ἀφῆκε τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του εἰς τὴν πατρίδα του Κοζάνην, διὰ νὰ ἰδρυθῇ γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ σχολή.

ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ.—ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΝ

Ἀξιολογώτατον κέντρον ἑλληνικῶν παροικιῶν ὑπῆρξεν ἡ Ρουμανία. Αἱ δύο ἡγεμονίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελέσθη αὕτη, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, ἐκυβερνῶντο, καθὼς γνωρίζομεν, ὑπὸ ἑλλήνων ἡγεμόνων διοριζομένων ὑπὸ τῆς Πύλης. Ὅλαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Ρουμανίας εἶχον ἑλληνικὰς παροικίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη διεκρίνοντο ἀπὸ τοὺς ἀμορφώτους ἐντοπίους διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν.

Οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες εἰργάσθησαν διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ρουμανίας καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχῆς των αἱ δύο ἡγεμονίαι ἐφαίνοντο χῶραι ἑλληνικαί. Πλήθος σχολείων καὶ ναῶν ἰδρῦθησαν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, τὸ Ἰάσιον, τὴν Βραϊλαν, τὸ Γαλάζιον, τὴν Κραϊόβαν, τὸ Πλοέστι, τὴν Κωνσταντζαν κ. ἄ. Ἡ μεγαλυτέρα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν τῆς Ρουμανίας ἦτο ἡ τοῦ **Βουκουρεστίου**, ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἀριθμεῖ 8 χιλιάδας μέλη, ἔχει ναοὺς, σχολεῖα, νοσοκομεῖον κτλ.

Εἶναι ἀμέτρητον τὸ πλῆθος τῶν μεγάλων εὐεργετῶν, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ ἀφῆκαν τὰς τεραστίας περιουσίας των εἰς τὸ ἔθνος μας διὰ διαφόρους φιλανθρωπικούς καὶ προοδευτικούς σκοπούς. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσιν

θέσιν κατέχουν οἱ ἀδελφοὶ Ζάππια καὶ ὁ Ἄρσάκης, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Ἄρσακείου.

ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.—ΟΔΗΣΣΟΣ

Μεγάλη ἔξοδος Ἑλλήνων ἔγινεν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἰδίως ἐκ τοῦ Πόντου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν κέντρων. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἐμπορικὴ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ ναυτικὴ, ἡ γεωργικὴ, κτλ. ὀργάνωσις τῆς Ρωσσίας ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ δαιμόνιον ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἑλληνες κληρικοὶ ὠργάνωσαν τὴν Ρωσσικὴν Ἐκκλησίαν. Καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα τὸ σιτεμπόριον τῆς Νοτίου Ρωσσίας εὕρισκετο εἰς χεῖρας μεγαλεμπόρων Ἑλλήνων, τὸν δὲ πυρῆνα τῆς πρώτης ρωσσικῆς ἀτμοπλοῖας καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς αὐτοκρατορίας διωργάνωσαν Ἕλληνες ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἤνοιξαν τὰς μετὰ τῆς Ρωσσίας διεθνεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις. Ἐξέχουσαν θέσιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν κατέχουν οἱ ἐκ Κεφαλληνίας ἀδελφοὶ Βαλλιᾶνοι, ὁ Γρηγόριος Μαρασλῆς ἐκ Θράκης καὶ ὁ περίφημος ἔμπορος τοῦ χαβιαρίου Ἰωάννης Βαρβάκης, ὁ ὁποῖος ἔμοιοπώλησε τὸ ἐμπόριον αὐτὸ καὶ ὠργάνωσεν εἰς τὸ Ἄστραχάν καὶ τὸ Ταϊγάνιον οἶκον διεθνοῦς φήμης. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἀπέκτησαν μεγάλας περιουσίας εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἔγιναν μεγάλοι εὐεργεταὶ τοῦ ἔθνους, ἀφήσαντες αὐτὰς διὰ διαφόρους ἀγαθοεργοὺς σκοπούς.

Σημαντικώτερα ἐκ τῶν ρωσσικῶν, παροικιῶν ἦτο ἡ τῆς Ὀδησοῦ. Ἡ πόλις αὕτη ἰδρύθη τὸ 1794 ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἦτο κατ' ἀρχὰς καθαρῶς ἑλληνικὴ πόλις, μέχρις ἐσχάτων δὲ ἐξηκολούθει νὰ ἔχη πυκνότατον ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ συνετήρει σχολεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ἡ Ἑλληνοεμπορικὴ Σχολὴ τῆς Ὀδησοῦ, τὸ Ροδοκανάκειον Παρθεναγωγεῖον καὶ τὸ Λύκειον Ρισελιέ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπεφοίτησεν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου μας Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὁ Γρηγόριος Καμπούρογλου κ. ἄ. Ἡ κοινότης τῆς Ὀδησοῦ συνετήρει ἐπίσης γηροκομεῖον καὶ λέσχην. Εἰς τὴν πόλιν αὕτην, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἰδρύθη ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία παρεσκεύασε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

ΠΑΡΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Πυκνότετος τέλος ἑλληνικός πληθυσμός εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπου ἐσχημάτισεν ἀνθούσας κοινότητας καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀνέκαθεν γεωργικός λαὸς καὶ δὲν εἶχον προσδεύσει εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας. Αἱ πόλεις Ἄγχιαλος, Μεσημβρία καὶ Σωζόπολις ἦσαν καθαρῶς ἑλληνικὰ κέντρα μὲ ἀκμαιότατον ἑλληνισμόν, μὲ ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα καὶ ἄλλα κοινοτικὰ καταστήματα. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν Πύργον, τὴν Βάρναν, τὴν Στενήμαχον, τὴν Φιλιππούπολιν καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα αἱ ἑλληνικαὶ παροικίαι ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ πλούσιαι. Ὀλόκληρον δὲ τὸ νότιον τμήμα τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας ἦτο ἀκραιφνῶς ἑλληνικόν, ἀποτελοῦν ἐπαρχίαν γνωστήν ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Ἀνατολικῆ Ρωμυλία.

Ἐξ αἰτίας ὁμως τοῦ Μακεδονικοῦ Ζητήματος, ὅπως θὰ μάθωμεν ἄλλοτε, οἱ Βούλγαροι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας. Ἐκτὸς τούτου ἐφθόνουν καὶ ἐμίσουν τὸν ἑλληνισμόν τῆς χώρας των διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνωτερότητά του. Αἱ παροικίαι ὑπέστησαν ἀπηνεῖς διωγμούς καὶ οἱ πάροικοι ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν κατὰ διαφόρους ἑποχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἔκτισαν νέας ὁμωνύμους πόλεις (Νέα Ἄγχιαλος, Νέα Φιλιππούπολις κτλ.).

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ἀφ' ὅτου οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες λόγιοι, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ἀποφεύγοντες τὴν προσεγγίζουσαν τουρκικὴν λαίλαπα, μετήναστευσαν εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινότερους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἰδίως κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἔζησαν μερικοὶ λόγιοι, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργησαν μὲ ζῆλον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ **Κύριλλος Δούκαρις** (1572-1638), ὁ ὅποιος ἐπανειλημμένως ἔγινε Πατριάρχης, εἰς τὰ συγγράμματά του εἶχε δύναμιν καὶ βαθύτητα ἄγνωστον ἕως τότε. Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐσυ-

κοφάντησαν διὰ τὰ φιλελεύθερα θρησκευτικά του φρονήματα καὶ οὕτω καθρέθη, ἐξωρίσθη καὶ ὑπέστη ταπεινωτικὸν θάνατον.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἔζησαν οἱ δύο Μαυροκορδάτοι. Ὁ Ἄλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασεν εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐξέδωκεν ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰατρικῆς καὶ ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς Μέγας Διερμηνεὺς ἔδειξεν ἐξαιρετὸν διπλωματικὴν ἱκανότητα κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699). Διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην ἰσχὺν πλησίον τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ἔργα ἀξιόλογα διὰ τὴν ἐποχὴν των.

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ἔδωσε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς Παραδουναβείους ἡγεμονίας ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ἔγιναν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγοι δὲ καὶ διδάσκαλοι εὗρισκον περιποίησιν καὶ τιμὴν εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων.

✓ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΝ 18ον ΑΙΩΝΑ

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὴν Ἄλωσιν οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ τὸ ἑλληνικὸν Πατριαρχικὸν σχολεῖον, ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία, ὅπως ὠνομάζετο, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τοῦ Πανδιδακτηρίου καὶ τοῦ περιφήμου Πανεπιστημίου τῆς Μαγναύρας. Ἄλλ' εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο δὲν εἰσέδυσσε τὸ φῶς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πολὺ ἔμεινε καθυστερημένον, διότι δὲν κατῴρθη νὰ παρακολουθήσῃ τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἀναπτυχθῆ πολὺ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ παιδεία ἄφ' ἑτέρου περιωρίσθη

μόνον εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά γράμματα, σχολεῖα δὲ ἔκτος τῆς Ἀκαδημίας διετηροῦντο μόνον μακρὰν τοῦ βλέματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ περίφημα κ ρ υ φ ἄ σ χ ο λ εῖ ἄ, τὰ ὁποῖα δὲν διεκρίθησαν βεβαίως διὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων, ἀλλὰ ἐξυπηρέτησαν ἀξιόλογα τὸ ἔθνος, διότι διετήρησαν ἄσβεστον τὸ μῖσος κατὰ τοῦ τυράννου καὶ ἐδίδαξαν εἰς τοὺς μικροὺς ἐλληνοπαῖδας τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἱστορίαν των.

Πραγματικὴ πρόοδος τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἔγινε κυρίως τὸν 18ον αἰῶνα. Κατ' αὐτὸν ἡ παιδεία ἤρχισε νὰ γίνεταί κοσμιωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλαμβάνη χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτηται πρακτικωτέραν μὲν μορφωσιν. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθησαν σχολεῖα εἰς πολλὰ μέρη. Περί τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνεκαινίσθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἰδρῦθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισα, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον, Ἀδριανούπολιν κ.ά.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας **Ἡλίας Μηνιάτης** (1669 - 1714), ἐξαιρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης, αἱ δὲ πλήρης ζωῆς ὁμιλίαι του ἀναγινώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716 - 1806) καὶ ὁ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1736 - 1800). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὴν μὲν μορφωσιν καὶ ἔγραψε φιλοσοφικά συγγράμματα, **Λογικὴν** καὶ **Μεταφυσικὴν**, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε περισσότερο τὰ μαθηματικά καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ διεκρίθη πολὺ ὡς θεολόγος ἱεροκῆρυξ. Τὰ **Κυριακοδρομιά του**, ἧτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κατὰ τὰς Κυριακὰς ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη καὶ σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς φιλονικίας

πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β' περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ (1748 - 1833)

Ἄλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἄδα-
μάντιος Κοραῆς (1748 - 1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εὗρηκε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων.

Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ βαθὺς μελετητὴς, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαίκευσεν ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἱπποκράτην, τὸν Θεόφραστον, τὸν Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807 - 1825). Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διὰ τοῦτο ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Γραμμάτων.

Πρὸ παντὸς ὅμως ἦτο φύσις εὐγενής, ἠγάπα μὲ πάθος τὴν πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Γαλλίας ἔγινε «μέγα κέντρον ἑθνικῶν ὑποθέσεων καὶ ἑλληνικῆς παιδείας». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826 - 1833) καὶ τὰ Πάρεργα του (1809 - 1827) προσπαθεῖ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Ὑπῆρξεν εἰς ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτας τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, διότι μὲ τὰ ἐνθουσιώδη συγγράμματά του ἐτόνωσε τὸ ἔθνικόν φρόνημα τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Οἱ συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ἀναφέρομεν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια, ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν λογίαν, ἀποτελοῦν δηλαδὴ τὴν λεγομένην λογίαν λογοτεχνίαν, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ ὀλίγοι, οἱ ἐγγράμματοι, ἀνεγίνωσκον. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς ἡ δημῶδης

ποίησις εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἄφανῶς μεταξὺ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰ σκώμματα τῶν ἵπποδρομιῶν. Ἀπέκτησεν ὁμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ Ἀκρῖτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἔψαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθωρίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων Ἀκρῖτῶν, εἰς τοὺς διαρκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του, τὰ κατορθώματα τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς πολέμους των, τὰ βασιανιστήριά των κτλ. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθον τὰ δημῶδη ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Συνήθως ψάλλουν τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπесαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ τοὺς κλέφτας. Τὰ διακρίνει θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων. Ἐκδηλώνουν τὸ ἀνήσυχον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνουν τὴν ἐστίαν των καὶ φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀναμφιβόλως ἐποιήθησαν ἀπὸ γυναῖκας, ἀπὸ συζύγου καὶ μητέρας ἢ τὰς ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημῶδη ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα δείγματα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀξιόλογος ἐπίσης ποίησις εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ ποιητικὴ φύσις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἐγνώρισε τὸν τουρκικὸν ζυγόν, εὗρηκεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλωθῆ μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, ἣ ὁποῖα ἤρχισε τότε νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην, ἡ κρητικὴ ποίησις παρουσιάζεται ἀρτιω-

τέρα από τεχνικῆς κατασκευῆς καὶ ἐδημιούργησε ποιήματα ἐκτενέστερα, ἔπη, δράματα κτλ., ὅπως ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Ἐρωφίλη. Περίφημος κρῆς ποιητῆς ἦτο ὁ **Βιτσέντσος Κορνάρος**, ὁ ποιητῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἴσως καὶ τῆς Ἐρωφίλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος ἕνεκα λόγων γεωγραφικῶν καὶ κλιματικῶν, ἕνεκα τῶν διαφόρων συνηθειῶν καὶ τοῦ διαφορετικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων, παρουσιάζουν μεταξύ των διαφορὰς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐπίδρασιν σημαντικὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης. Ἡ ἑλληνικὴ λοιπὸν λαϊκὴ τέχνη εἶναι μίᾳ ἀπεικόνισις τῶν διαφορετικῶν γνωρισμάτων ἐκάστου τόπου καὶ τοῦ βίου τῶν κατοίκων καὶ δὲν εἶναι ὁμοία εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς περιφερείας, ἀλλὰ πολλάκις καταπληκτικῶς διαφορετικὴ,

Ὅλα τὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς τέχνης διαφυλάττουν μὲ μεγάλην αὐστηρότητα τὰ σχήματα τὰ παραδεδομένα ἀπὸ τὰς προγενεστέραις γενεαῖς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον εἶναι ἀδιάσπαστος. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ἔχουν στενὸν σύνδεσμον καὶ πηγάζουν ἀπὸ παλαιοτάτης συνηθείας καὶ πίστεως.

Σπουδαῖα ἐπίσης γνωρίσματα τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης γενικῶς εἶναι ἡ ἀπλότης τῶν γραμμῶν καὶ ἡ ζωηρὰ τάσις πρὸς διακόσμησιν.

Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς λαϊκῆς τέχνης πολλάκις ἀπαντῶμεν καὶ ξενικὴν ἐπίδρασιν. Ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος δύο εἶναι αἱ κυριώτεραι ξενικαὶ ἐπιδράσεις, τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἡ ἀνατολικὴ ἐπίδρασις ὑπάρχει ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ σήμερον. Τὴν δυτικὴν ἤρchiσε νὰ δέχεται ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας, ἰδίως εἰς τὰς νήσους, ὅπου ὑπῆρχον φραγκικαὶ παροικίαι καὶ μοναστήρια.

Αί κυριώτεροι ἐκδηλώσεις τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης εἶναι κυρίως ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ Χειροτεχνία. Ὅταν δὲ λέγωμεν Χειροτεχνίαν, ἐννοοῦμεν τὴν Ὑφαντικὴν, τὴν Κεντητικὴν, τὴν Ζυλουργίαν καὶ Ζυλογλυπτικὴν, τὴν Μεταλλουργίαν καὶ τὴν Ἀργυροχοίαν.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.—Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΙΑ

Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι συνέχεια τῆς βυζαντινῆς καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ κλίματος καὶ τῶν συνηθειῶν εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς περιφερείας παρατηρεῖται κάποια διαφορὰ εἰς τὸν τύπον τῆς οἰκίας. Παντοῦ ὅμως διακρίνομεν τόσα πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ τύπος τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ εἶναι ὁ ἴδιος παντοῦ. Δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν εἰς δύο τύπους, τὸν χωρικὸν καὶ τὸν ἀρχοντικόν. Ὁ πρῶτος εὐρίσκεται εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα εἰς τὰς νήσους, ὁ δεῦτερος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐξέλιξις καὶ ἐπέκτασις τοῦ πρώτου, εἰς τὴν βορειοτέραν (Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Ἡπειρον).

Ὁ χωρικὸς τύπος εἶναι χώρος διαιρούμενος εἰς τὸ βάθος ἢ εἰς τὰ πλάγια εἰς διαμερίσματα, ἔχει αὐτὴν εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν καὶ ἐνθυμίζει τὴν παλαιοτάτην ἑλληνικὴν κατοικίαν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἡ ἐστία (τὸ τζάκι) δὲν κατέχει πλέον τὸ κέντρον τῆς οἰκίας (ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων), ἀλλὰ διὰ τὸ πρακτικώτερον μετετοπίσθη εἰς τὸν τοῖχον καὶ ἐτροποθετήθη καὶ καπνοδόχος. Ὁ ἀπλούστατος αὐτὸς τύπος, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται καὶ μονόσπιτο, εἶναι ὁ συνηθέστερος. Εὐρίσκομεν ὅμως οἰκίας καὶ μὲ δύο πατώματα (ἀνώγι, κατώγι), τὰ ὁποῖα συγκαοινωνοῦν μόνον ἐξωτερικῶς μὲ λιθίνην κλίμακα. Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν οἰκιῶν εἶναι ἀπλῆ, συνήθως χρισμένη μὲ ἄσβεστον, δὲν ἔχει πολλὰ παράθυρα καὶ ἡ στέγη τῆς εἶναι συνήθως δῶμα, δηλαδὴ ταράτσα, καὶ πολὺ σπανίως θολωτὴ (Ἀνάφη, Σαντορίνη).

Ἡ ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις τῆς οἰκίας παρουσιάζει τὸ ἐξῆς κύριον γνώρισμα ὅλων σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν κατοικιῶν: Τὸ κύριον διαμέρισμα τῆς οἰκίας εἶναι ὁ πλατὺς χώρος, ὁ ὁποῖος

δι' ἑνὸς ὑψώματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὕψους 0,30 μ. ἢ καὶ περισσότερον (μέχρι 2 μ.), διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Τὸ ὑψηλότερον μέρος χρησιμοποιεῖται κυρίως διὰ τὸν ὕπνον, καὶ κατὰ τόπους ἔχει διάφορα ὀνόματα, *μπατάρι, κρέβατος, σοφᾶς* κτλ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι τὰ κινητὰ ἐπιπλα περιορίζονται εἰς ἐλάχιστα, τὰ κιβώτια διὰ τὰ ἐνδύματα, τὰ ὀλίγα καθίσματα καὶ τὰ τραπέζια. Ὅλα αὐτὰ τοποθετοῦνται μὲ πολλὴν καλαισθησίαν, ὅπως ἐπίσης μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ τέχνην κατασκευάζονται τὰ ράφια, τὸ εἰκονοστάσιον καὶ οἱ *μισάνδρες*, μεγάλα δηλαδὴ κτιστὰ ἐρμάρια, εἰς τὰ ὁποῖα φυλάττουν τὰ κλινοσκεπάσματα, τοὺς τάπητας κτλ.

Ὁ ἀρχοντικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴπομεν, διατηρεῖ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρικοῦ τύπου, εἶναι συνήθως τριώροφος. Τὸ κάτω πάτωμα, τὸ κατώγι, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη τροφίμων καὶ σκευῶν, τὸ μεσαῖον εἶναι ἡ κατοικία τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ τρίτον πάτωμα χρησιμεύει διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ παρουσιάζει σημαντικὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸν χωρικὸν τύπον. Συνήθως ἡ στέγη του προεξέχει. Εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, ἐκτὸς τῶν κοινῶν παραθύρων καὶ ἄνωθεν ἀκριβῶς αὐτῶν, ὑπάρχει δευτέρα σειρά μικροτέρων παραθύρων ὑαλωτῶν καὶ πολυχρῶμων, τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται ἀπὸ πολυχρῶμους ὑάλους συγκεκολλημένας μὲ γύψον καὶ ἔχουν ἀπλῶς διακοσμητικὸν σκοπὸν, διότι δὲν ἀνοίγουν ποτέ. Τὸ χαρακτηριστικώτερον ὅμως γνώρισμα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ εἶναι οἱ κλειστοὶ ἐξῶσται, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀρχαιοτάτην προέλευσιν καὶ δὲν εἶναι μίμησις τουρκικῆ, ὅπως νομίζουν μερικοί.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀρχοντικῶν οἰκιῶν εἶναι εἰς πολλὰς ἰδίως οἰκίας τῆς Μακεδονίας (Σιάτιστα, Κοζάνη) θάυμα ἀρχιτεκτονικῆς λεπτότητος καὶ καλαισθησίας. Ἡ ὄροφή, τὰ παράθυρα, αἱ θύραι τῶν δωματίων, εἶναι κατεσκευασμένα μὲ μεγάλην τέχνην ἀπὸ ξυλόγλυπτα, οἱ δὲ τοῖχοι εἶναι πλουσιώτατα διακοσμημένοι μὲ ζωγραφικὴν, ἢ ὁποῖα κινεῖ τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν θεμάτων καὶ τὴν ζωηρότητα τῶν χρωμάτων. Ἡ διαρρύθμισις τῶν διαφόρων δωματίων καὶ διαμερισμάτων εἶναι πραγματικῶς σοφὴ καὶ τόσον πρακτικῆ, ὥστε

νά χρησιμεύη ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονas, διὰ νὰ δημιουργήσουv ἓνα συγχρονισμένον ἑλληνικὸν τύπον οἰκίας.†

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Μεγάλην ποικιλίαν παρουσιάζει ἡ ἑλληνικὴ ἐνδυμασία, πρὸ πάντων ἡ γυναικεία. Γενικὸν στοιχεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας, καὶ τῆς ἀνδρικῆς καὶ τῆς γυναικείας, εἶναι σχεδὸν μόνον τὸ ὑποκάμισον, ὁ ἀρχαῖος χιτῶν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπιτίθενται τόσα πολλὰ καὶ ποικίλα ἐνδύματα, ὥστε ἐδημιουργήθησαν τύποι ἐνδυμασιῶν, ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων, ἀναρίθμητοι εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς περιοχάς. Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἑλληνικῶν ἐνδυμασιῶν καὶ ἰδίως τῶν γυναικείων, εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὁ ἄφθονος ἐπ' αὐτῶν διάκοσμος, ὁ ὁποῖος ὁμως ἔχει τὸ μειονέκτημα εἰς τὰς περισσοτέρας ἐνδυμασίας νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ διαφαίνωνται αἱ γραμμαὶ τοῦ σώματος ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐνδυμασίαν.

Αἱ συνηθέστεραι καὶ ὠραιότεραι ἐνδυμασίαι εἶναι ἡ φοῦσταν ἢ ἡ ἐλάεις εἰς τὰ βορειότερα διαμερίσματα καὶ εἰς τὰ μεσόγεια τῆς χώρας καὶ ἡ βράκκα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Τὰ ὑφάσματα, ἐκ τῶν ὁποίων κατεσκευάζοντο, κατ' ἀρχὰς ἦσαν προϊόντα τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας, βραδύτερον ὁμως ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτερα ἐργαστήρια, τὰ ὁποῖα κατεσκευάζον τὰ ἀναγκαζοῦντα ὑφάσματα. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀνδρικὰς ἐνδυμασίας ἔφερον πλούσια κεντήματα καὶ πολυτίμους ἐπενδύτας διακοσμημένους μὲ χρυσοποίκιλτα κεντήματα ἀπὸ μεταξωτὰ κορδόνια ἢ χρυσοῦς νήματα καὶ σύρματα.

Ποικιλωτάτη ὁμως καὶ γραφικωτάτη εἶναι ἡ γυναικεία ἐνδυμασία. Ἡ ποικιλία εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε εἶναι ἀδύνατον, νὰ ἀπαριθμήσῃ τις τὸν τύπον τῶν γυναικείων ἐνδυμασιῶν. Κάθε πόλις, κάθε χωρίον, κάθε νησὶ ἔχει τὸν ἰδιαίτερόν του τύπον. Τὰ ἐγχώρια ὑφάσματα, τὰ ἀπειράριθμα κεντήματα μὲ τὴν ἀνεξάντλητον ποικιλίαν διακοσμητικῶν σχεδίων, τὰ διάφορα χρώματα, τὰ περίεργα καλύμματα τῆς κεφαλῆς, οἱ διάφοροι τρόποι τοῦ δεσίσματος τῶν κεφαλοδέσμων, τὰ ποικιλώτατα καὶ ἐδιόρρυθμα ἀργυρᾶ καὶ χρυσοῦς κοσμήματα, μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν ὅχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου

τῆς λαϊκῆς τέχνης. Περίφημοι γυναικεῖαι ἐνδυμασίαι εἶναι τῆς Πελοποννήσου (Ἀμαλίας), τῆς Μακεδονίας, τῆς Σκιάθου, τῆς Κερκύρας, τῆς Θεσσαλίας κ. ἄ.

ΥΦΑΝΤΙΚΗ

Σπουδαιότατην θέσιν εἰς τὴν λαϊκὴν χειροτεχνίαν κατέχει ἡ ὑφαντικὴ, τῆς ὁποίας τὸ ὄργανον, ὁ ἀργαλειός, ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ πλέον ἀπαραίτητα καὶ πολύτιμα ἐπιπλά πάσης ἐλληρικῆς οἰκίας.

Μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἀπασχολήσεις τῆς γυναικὸς εἰς τὴν οἰκίαν εἶναι ὁ ἀργαλειός, διότι δι' αὐτοῦ παρασκευάζει τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, τὰ προικιά, τὰ κοσμήματα τῆς οἰκίας. Διὰ τοῦ ἀργαλειοῦ ὑφαίνουν τὰ λινᾶ καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ βαμβακερὰ καὶ βαμβακομέταξα, ὅπως ἐπίσης καὶ χονδρὰ μάλλινα, τὰ προωρισμένα διὰ τὴν κατασκευὴν ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων φορεμάτων, τὰ καλύμματα, ὅπως οἱ μπατανίες, οἱ βελέντζες, τὰ κιλίμια, οἱ φλοκάτες, τὰ χράμια, τὰ σαμαροσκούτια κτλ.

Τὰ ὠραιότερα καὶ καλλιτεχνικώτερα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὰ δυσκολώτερα προϊόντα τοῦ ἀργαλειοῦ, εἶναι τὰ κεντητά. Μὲ αὐτὰ κατασκευάζονται ἐνδυμασίαι, ἀλλὰ προπάντων ὑποκάμισα, ζωνάρια, ποδιῆς καὶ τὰ προικιά, μαξιλάρια, πεσκίρια, ταβλομάντηλα, ταγάρια, σεντόνια κτλ. Πολλὰ ἐπίσης ὑφαντὰ κεντητὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς οἰκίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ξένων ὑφασμάτων περιώρισε πολὺ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀργαλειοῦ πρὸς μεγάλην ὑλικὴν ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικὴν ζημίαν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ παράγῃ ὑφαντά. Τὰ τελευταῖα ὁμως ἔτη ἤρχισε μία κίνησις σημαντικὴ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπικερδοῦς αὐτῆς βιοτεχνίας. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἰδρύθησαν ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα γυναῖκες τοῦ λαοῦ μανθάνουν τὴν χρῆσιν τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ὠραίων ἐλληνικῶν ὑφαντῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ καλλιτεχνικώτερα καὶ εὐθυνότερα ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ ὑφάσματα. Τὸ πρῶτον ἐργαστήριον ἰδρυσε τὸ 1872 εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ βασίλισσα Ὀλγα καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ Ἐργαστήριον

Ἐπὶ τῶν Γυναικῶν. Εἰς τὴν ταπητουργίαν σπουδαίαν ὠθησιν ἔδωκεν ὁ Ταπητουργικὸς Ὀργανισμὸς, ὁ ὁποῖος φροντίζει διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἱφμισμένων ἑλληνικῶν ταπήτων.

KENTHMATA

Τὸ κέντημα ἐκαλλιεργήθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ καλαισοθησίαν, κυρίως ὡς οἰκιακὴ τέχνη δι' ἀτομικὴν χρῆσιν καὶ ὀλιγώτερον δι' ἐμπορίαν. Τὸ κέντημα εἶναι ἴσως ὁ χαρακτηριστικώτερος καὶ πλουσιώτερος κλάδος τῆς ἑλληνικῆς χειροτεχνίας. Εἰς τὰ πολύμορφα καὶ ἄπειρα στολίδια του, εἰς τὰ σχέδια καὶ εἰς τὰ χρώματα, ἐκδηλοῦνται ὅλαι αἱ διαφοραὶ καὶ ἰδιορρυθμίαι τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἄλλοτε βλέπομεν νὰ ἀποδίδεται εἰς τὸ κέντημα ὁ τραχὺς καὶ σοβαρὸς χαρακτήρ τῶν βορειοτέρων Ἑλλήνων, ἄλλοτε πάλιν ὁ μαλακὸς καὶ εὐθυμος τῶν νησιωτῶν. Ἄλλοτε πάλιν ἔχομεν συνδυασμὸν τῶν δύο χαρακτήρων εἰς ἓν σύνολον ἄρμονικόν.

Τὰ ἑλληνικὰ κεντήματα ἔχουν πολὺ μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ εἰς τὰ σχέδια. Τὰ κεντήματα διαίρουσιν εἰς δύο κατηγορίας : 1) κεντήματα ἐνδυμασίας καὶ 2) κεντήματα κατοικίας. Τὰ κεντήματα τῆς ἐνδυμασίας κυρίως χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸ ὑποκάμισον καὶ κεντῶνται εἰς μὲν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ χονδροῦ βαμβακεροῦ ὑφάσματος μὲ πολυχρῶμον μέταξαν ἢ κλωστήν, εἰς δὲ τὰ νησιὰ ἐπὶ λεπτοτέρων καὶ πολυτελεστέρων ὑφασμάτων μὲ μέταξαν εἰς λεπτοτάτας ἀποχρώσεις. Τὰ κεντήματα τῆς κατοικίας χρησιμεύουν διὰ τὸν στολισμὸν αὐτῆς καὶ γίνονται ἐπάνω εἰς λεπτὰ βαμβακερά, λινᾶ ἢ μεταξωτὰ ὑφάσματα, μὲ πολυχρῶμον μέταξαν ἢ καὶ μὲ ἀνάμεικτα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νήματα.

Ἐπειδὴ καὶ ἡ χειροτεχνία αὐτὴ ἐκινδύνευε νὰ παραμεληθῆ, κατεβλήθη προσπάθεια ἀπὸ τοῦ 1855, ὅτε ἰδρύθη τὸ Ἑλληνικὸν Ὁρφανοτροφεῖον ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ἑλισσάβητ' Αἰμαλίας, νὰ ἀναζωογονηθῆ. Σήμερον διάφορα γυναικεῖα σωματεῖα καλλιεργοῦν καὶ διαδίδουν τὸ ἑλληνικὸν κέντημα, τὸ ὁποῖον εἶναι καθαρὸν ἑλληνικὸν δημιούργημα.

ΞΥΛΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ

Τὰς δύο αὐτὰς τέχνας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶναι συμπλήρωσις τῆς ἄλλης, δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν εἰς τὰ ἔπιπλα τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὰς θύρας, τὰ τέμπλα καὶ τὰ ἄλλα ἔπιπλα τοῦ ναοῦ. Ἄλλα τὰ πολλὰ κινητὰ ἔπιπλα δὲν ἑναρμονίζονται μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ καὶ διὰ τοῦτο τὴν ξυλουργίαν καὶ ξυλογλυπτικὴν εὐρίσκομεν κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ σοφρᾶ (τραπέζης) καὶ τῶν μικρῶν καθισμάτων, τῆς κασέλας (κιβωτίου πρὸς φύλαξιν τοῦ ἱματισμοῦ) καὶ εἰς τὴν ἐπένδυσιν τῶν τοίχων διὰ ξυλογλύπτων, εἰς τὰ ἐρμάρια, εἰς τὴν μισάνδραν (μεγάλην χωστὴν ντουλάπαν), εἰς τὰ ράφια, τοὺς πάγκους κτλ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιπλῶν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ εἰκονοστάσια, ὁ ἄμβων, τὸ τέμπλον, τὰ μανουάλια κτλ.

Οἱ ξυλουργοί, ὀνομαζόμενοι *ταγιαδόροι*, πρὶν ἀρχίσουν τὴν κατεργασίαν τοῦ ξύλου, ἔβραζον αὐτὸ εἰς ὕδωρ καὶ κατόπιν τὸ ἐνεβάπτιζον ἐντὸς λινελαίου (μπιζιρόλαδο), διὰ νὰ γίνεταί μαλακώτερον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν. Τὰ κυριώτερα δὲ ἐργαλεῖα τῶν ἦσαν σκεπαρνάκια εἰς διάφορα σχήματα καὶ μεγέθη καὶ τὸ ἀπαραίτητον *κεντηστήρι*, εἶδος σουγιά.

Μεταξὺ τῶν ἐπιπλῶν ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχουν αἱ ξυλόγλυπτοι *κασέλαι*, τῶν ὁποίων ἡ ἔμπροσθία ὄψις καὶ πολλάκις καὶ αἱ δύο πλάγια ἦσαν γλυμμένα μὲ διαφόρους παραστάσεις ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ καὶ φυτικοῦ κόσμου. Πολλοὶ ἀπ' αὐτὰς εἶναι κοσμημένοι καὶ μὲ πλάκας ἐξ ὀστράκου ἢ σιντεφιοῦ.

Ἄπὸ τὰ καθίσματα εἶναι περίφημα διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὰ ἰδιόρρυθμα σχήματα, διὰ τὰ ποικίλα διακοσμητικὰ θέματα καὶ τὰ γλυπτὰ, αἱ *καρέκλαι* τῆς Κρήτης καὶ τὰ *σκαμνάκια* τῆς Σκύρου (*σκυριανά*).

Εἰς τὰ ἄλλα οἰκιακὰ ἔπιπλα, τὴν μισάνδραν, τὰ ράφια, τὰ ἐρμάρια κτλ., ἐκτὸς τῆς ξυλογλυπτικῆς ἐργασίας, ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ ζωγραφικὴ διακόσμησις. Ἡ ἀπλοϊκότης τῆς συνθέσεως καὶ ὁ χρωματισμὸς δίδουν εἰς αὐτὰ μεγάλην ἀξίαν καὶ τὰ καθιστοῦν τὰ γνησιώτερα δείγματα τῆς μεταβυζαντινῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Μερικὰ ἐκ τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τῆς Μακεδονίας (ιδίως τῆς Σιατίστης) εἶναι τόσον πλούσια εἰς ξυ-

λογλυπτικήν και ζωγραφικήν διακόσμησιν, ὥστε ἀποτελοῦν ἀληθινὰ μουσεῖα τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Εἰς πολλὰς τέλους ἐκκλησίας τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ὑπάρχουν τέμπλα, ἄμβωνες καὶ εἰκονοστάσια, τῶν ὁποίων ἡ ξυλογλυπτικὴ εἶναι πραγματικῶς ἀριστούργημα συνθέσεως καὶ τεχνικῆς ἐπεξεργασίας, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν πραγματικὰ κειμήλια καὶ δείγματα τῆς λαϊκῆς καλαισθησίας καὶ λεπτότητος.

ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ

Ἡ τέχνη αὐτὴ συνίσταται εἰς τὴν κατασκευὴν ὀρειχαλκίνων, χαλκίνων καὶ κασσιτερίνων ἀντικειμένων, οἱ δὲ κατασκευασταὶ αὐτῶν ὀνομάζονται εἰς τὴν ὀμιλουμένην μὲ διάφορα ὀνόματα, κ α ζ α ν τ ζ ἦ δ ε ς, μ π α κ ι ρ τ ζ ἦ δ ε ς, χ α λ κ ω μ α τ ἄ δ ε ς κ τ λ

Τὰ μεταλλικὰ ἀντικείμενα εἶναι ἢ σφυρήλατα ἢ χυτά, καὶ φέρουν διάκοσμον χαρακτόν, σπανιώτερον δὲ ἀνάγλυφον ἢ τρυπητόν. Τὰ διακοσμητικὰ τῶν θέματα ἐνθυμίζουσι βυζαντινὰ ἢ ἀνατολικὰ πρότυπα, ρόδια, κυπαρίσσια, κλωνάρια καὶ λουλούδια, φανταστικὰ κτίρια, τὰ ὁποῖα παριστάνουσι ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, παραστάσεις ἁγίων, συνήθως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, δικεφάλους ἀετοὺς κτλ.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς τέχνης αὐτῆς εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα, πιάτα, ταψιά, γαβάθες, μπρίκια, γκιούμια (μεγάλαι δοχεῖα ὕδατος), σαχάνια, καζάνια, χαρτανιά, παγούρια κτλ. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσι δύο ἰδίως ἀντικείμενα, τὸ λεγενομπρικο καὶ τὸ σινι.

Τὸ λεγενομπρικο (λεγένι - μπρίκι) εἶναι γνωστότατον ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μεταλλουργικὰ σκευῆ καὶ προορίζεται διὰ τὸ νίψιμον τῶν χειρῶν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ λεγένι (λεκάνη) καὶ τὸ μπρίκι. Τὸ λεγένι καλύπτεται μὲ τὸ καφάσι, τὸ ὁποῖον εἶναι τρυπητόν μὲ σχέδια καὶ χρησιμεύει διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ σάπωνος.

Τὰ σινιὰ εἶναι μεγάλοι χάλκινοι στρογγύλοι δίσκοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι κυρτόν τὸν γῦρον πρὸς τὰ ἔσω εἰς ὕψος ἐνὸς ἑκατοστοῦ καὶ χρησιμεύουσι κυρίως διὰ τὸ ψήσιμον τῆς πίττας. Τὰ καλὰ σινιὰ ἔχουσι πλούσια χαρακτὰ ποικίλματα, κρέμονται

εις τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας πρὸς διάκοσμον καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ χρησιμεύουν διὰ νὰ μεταφέρουν, ἰδίως κατὰ τοὺς γάμους, ποπολύτιμα προικῶα ἀντικείμενα. Τὰ μεγαλύτερα ἐξ αὐτῶν (διάμετρον 1.50 μ.) τὰ μεταχειρίζονται κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας καὶ ὡς τραπέζας φαγητοῦ καὶ τὰ τοποθετοῦν ἐπὶ ξυλίνου τρίποδος. Τὰ σινιὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιότυπα σκεῦη τῆς νεοελληνικῆς οἰκίας.

ΑΡΓΥΡΟΧΟΪΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΧΟΪΑ

Ἡ τέχνη τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀργύρου καὶ ὀλιγώτερον τοῦ χρυσοῦ εἶναι μία ἀπὸ τὰς παλαιστάτας τέχνας μὲ μακρὰν παράδοσιν καὶ τεχνικὴν. Ἦκμασε πολὺ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας. Οἱ ἀσκοῦντες τὴν τέχνην αὐτὴν τεχνῖται ὀνομάζονται χρυσοχοῖ, ἀσημιτζήδες ἢ κοῖμιτζήδες.

Τὸ σημαντικώτερον κέντρον ἀναπτύξεως τῆς τέχνης αὐτῆς ἦσαν τὰ Καλάρρυτα τῆς Ἡπείρου, οἱ δὲ καλαρρυτινοὶ χρυσοχοῖ ἠῦδοκίμησαν τόσον, ὥστε ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοσμικὰ χρυσοχοϊκὰ καὶ ἀργυροχοϊκὰ εἶδη νὰ εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν των καὶ ἀπ' αὐτοῦ νὰ κατάγονται οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν συγχρόνων τεχνιτῶν τῆς ἀργυροχοΐας, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ χρυσοχοῖ αὐτοὶ κατεργάζοντο μὲ θαυμαστὴν ἐπιτυχίαν ἰδίως τὸν ἄργυρον εἰς διαφόρους τεχνοτροπίας, κατὰ διαφόρους δηλαδὴ τρόπους, οἱ ὁποῖοι ἀνεπτύχθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν τελειότητος. Ὁ ἀπλούστερος τρόπος ἦτο νὰ χαράσσωνται ἐπάνω εἰς τὸ μέταλλον σχέδια μὲ τὸ καλέμι. Κατ' ἄλλον τρόπον τὸ μέταλλον μετεβάλλετο εἰς λεπτὰ ἐλάσματα καὶ διὰ τοῦ κτυπήματος κατόπιν ἐχαράσσοντο ἐπ' αὐτοῦ διάφορα σχέδια ἐκτυπα ἢ ἀνάγλυφα. Αὐτὸς ὁ τρόπος ὀνομάζεται κτυπητὸς ἢ φούσκωμα. Τελειότερος ὁμως καὶ πολὺ ὠραιότερος ἦτο ὁ λεγόμενος τρόπος τῶν συρματερῶν. Ὁ ἄργυρος δηλαδὴ μετεβάλλετο εἰς λεπτότατα ἀργυρᾶ νήματα καὶ κατόπιν καταλλήλως περιστρεφόμενος καὶ συγκολλούμενος ἀπετέλει διάφορα σχέδια. Εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου οἱ

τεχνίται μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ σμάλτον καὶ κατώρθωσαν νὰ παραγάγουν σμαλτουργήματα ἐφάμιλλα πρὸς τὰ βυζαντινά.

Τὰ εἶδη τῶν τεχνῶν αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ ἐκκλησιαστικὰς καὶ κοσμικὰς ἀνάγκας, αἱ δὲ συνηθέστεραι διακοσμῆσεις τῶν εἶναι διάφορα σχήματα γεωμετρικά, ἑλικες, ρόδακες, φύλλα καὶ ἄνθη, πτηνά, δικάφαλοι ἀετοί, ζῶα, θηρία, ἄνδρες, γυναῖκες, παραστάσεις προφητῶν, ἁγίων, ἀποστόλων, ἀγγέλων κτλ. Ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀργυροχοϊκῶν εἰδῶν συνηθέστερα εἶναι τὰ ἐπικαλύμματα εὐαγγελίων, αἱ ἐπενδύσεις εἰκόνων καὶ ξυλογλύπτων σταυρῶν, σταυροὶ ἐσμαλτωμένοι, δισκοπότῃρα, ἕξαπτέρυγα, θυμιατήρια, κανδήλια, πολυέλαιοι κτλ. Ἐκτὸς τῶν κοσμικῶν εἶναι διάφορα εἶδη ποτηρίων, δίσκοι, κυτία, πιάτα, τασάκια, κουτάλια, πηρούνια κτλ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς ἀργυροχοΐας χρησιμεύουν διὰ προσωπικὴν χρῆσιν τῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν γυναικῶν καὶ εἶναι διαφορετικὰ ἀναλόγως πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν καὶ τὰς συνηθείας. Τοιαῦτα εἶναι τὰ κοσμήματα τῶν ἀνδρικῶν ἐνδυμασιῶν, τὰ τσαπράζια, τὰ γιαταγάνια, τὰ κουμπούρια, τὰ ἀσημένια θηκάρια, καθὼς καὶ τὰ γυναικεῖα βραχιόλια, σκουλαρίκια, κλειδώματα (ζῶναι), σταυροί, χαίμαλια κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Η ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

✓ Ὁ ὑπόδουλος ἑλληνισμός, καθὼς εἶδομεν, εἶχε μεγάλα στηρίγματα κοινωνικὰ καὶ ἠθικά, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν κληρὸν, τὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ τὴν ἔνοπλον ἀντίστασιν, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ εἶναι παροδική. Κατὰ τοὺς πρώτους ὄμως μετὰ τὴν Ἀλωσιν αἰῶνας ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ἀπλοῦς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο πανίσχυρος καὶ πρὸ αὐτῆς ἔτρεμον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι. Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ ἡ δύναμις τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὸν 15ον, 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του δὲν ἤθελον τὴν ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νῆκαι τοῦ τέλους τοῦ 17ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἐνθουσιάσει πολὺ τοὺς Ἕλληνας. Ὅταν ὄμως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία ἤρχισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως, κληρὸς καὶ λαὸς εἶδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ρώσσου βασιλέως.

✓ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΡΩΣΣΙΑΝ ΤΟΝ 18^{ον} ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἐξακολουθοῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔκαμε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσσίας νὰ πιστεύσουν, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ὡς φυσικούς συμμάχους των εἰς τὸν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἀγῶνα ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Κυρίως ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ πολυπληθέστερον χριστιανικὸν στοιχεῖον τῆς Τουρκίας, τοὺς "Ελληνας.

Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑποθάλλουν διὰ παντὸς τρόπον τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Ὅσοι Ἑλληνες ἐπήγαινον εἰς τὴν Πετρούπουλιν ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς τὰ ἀξιώματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κληρὸς τῆς Μόσχας εὕρισκετο εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μὲ τὰς τεθλιμμένας ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους διάφορα δῶρα, ἀμφια, σκεύη πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κτλ. Ἡ συνθήκη τοῦ Καίναρτζῆ ἀνεγνώριζεν εἰς τὴν Ρωσσίαν τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύη τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Τουρκίας. Ὅλα αὐτὰ καὶ πρὸς τοῦτοις πολλαὶ δημῶδεις προφητεῖαι ἦναπτον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔκαμνον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ρωσικὰς ὑποσχέσεις. Διὰ τοῦτο μὲ τοὺς πολέμους τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των.

✓ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη Β', ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν **Γεώργιον Παπάζωλην**, ἑλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Ὁ Παπάζωλης διέσχισε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῆς Μάνης καὶ παντοῦ συνεννοήθη μὲ προύχοντας, μὲ ἀρχιερεῖς καὶ μὲ ἀρματωλοὺς. Αἱ προτάσεις του ἐγένοντο μὲ ἐνθουσιασμὸν δεκταί. Ἄλλ' ὁ

ήγεμών τῆς Μάνης Ἰωάννης Μαυρομιχάλης καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοί, ἔχοντες πείραν ἀπὸ προηγουμένης ἐπαναστάσεως, δὲν ἐδείχθησαν πολὺ πρόθυμοι νὰ ἀκούσουν τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ρώσσου πράκτορος. Μόνον ὁ ἰσχυρὸς πρόκριτος τῶν Καλαμῶν **Μπενάκης** κατόπιν γενικῆς συνελεύσεως τῶν προκρίτων ὑπεσχέθη, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξεγερθοῦν, εὐθὺς μόλις ἐμφανισθοῦν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ρωσσικὰ πλοῖα καὶ παραχωρηθοῦν ὅπλα καὶ ἐφόδια. Ἐξ ἑτέρου φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Παντοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐμελλε νὰ ἀπελευθερωθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυροῦντο, ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη εἰς τὸν τροῦλον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅτι ματαίως οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν νὰ ἀποδιώξουν τὸ θραυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ῥῆσμα :

σεφέρι = φεονερ
Ἄκομη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιαδες, ραγιαδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νάρθη ὁ Μόσκοβος
νὰ φέρη τὸ σεφέρι, Μοριά καὶ Ρούμελη.

Διὰ τοῦτο, ὅταν τὴν 17 Φεβρουαρίου 1770 ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Πελοποννήσου μοῖρα ρωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν **Θεόδωρον Ὁρλώφ**, ἡ Πελοπόννησος καὶ μέγα μέρος τῆς Στερεᾶς ἐπανεστάτησαν. ✓

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Προσβολὴ καὶ ἐπιχειρήσει
ἐπὶ ἐπαναστάσει
 Ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβίβασθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Μάνης Οἴτυλον καὶ ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν. Ὁ στρατὸς τῶν ἐπαναστατῶν μετὰ τῶν ὀλίγων Ρώσσων, 400 περίπου, ἀπετέλεσε δύο λεγεῶνας, τὴν Ἀνατολικήν, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνηα ὁ μικρόνιος **Ἀντώνιος Ψαρός**, καὶ τὴν Δυτικὴν, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν εἶχεν ὁ Ὁρλώφ. Ὁ Ὁρλώφ κατέλαβε κατ' ἀρχὰς τὰς Καλάμας καὶ κατόπιν προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ἡ Ἀνατολικὴ λεγεὼν κατέλαβε τὸν Μιστρᾶν καὶ ηὔξθη εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν Μανιάται.

Ἐν τῷ μεταξύ τὴν 23 Ἀπριλίου ἔφθασε καὶ ἄλλη μοῖρα

ρωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν **Ἀλέξιον Ὀρλώφ**, ἡ ὁποία ὁμως δέν ἔφερεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν Ὁ Θεόδωρος Ὀρλώφ, ἀφοῦ ὑπέστη μεγάλην φθορὰν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης, ἐπετέθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Πύλον, ἐπεχείρησε δὲ μετὰ τοῦτο τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης, ἐνῶ τὸν Ψαρὸν διέταξε νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς, πρωτεύουσος τῆς χερσονήσου. Ἄλλ' ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, ὁ Ψαρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐκδικούμενοι ἔσφαξαν 3 χιλιάδες κατοίκους τῆς πόλεως μαζί μὲ τὸν ἐπίσκοπον καὶ πέντε ἄλλους κληρικούς.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐνεργήσει μὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἔστειλαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὀρδὰς. Οἱ Ἀλβανοί, ἀφοῦ κατέστειλαν εἰς τὴν Στερεὰν τὴν ἐπανάστασιν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἐπολιορκεῖ ἀκόμη τὴν Μεθώνην. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ κατέκοψαν πλησίον τῆς Κορώνης 400 Μανιάτας καὶ συνέλαβον αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν τῶν **Ἰωάννην Μαυρομιχάλην**, ἐβάδισαν κατὰ τῆς Μεθώνης. Ὁ Ὀρλώφ ἀπεσύρθη τότε εἰς Ναυαρίνον, ὁπόθεν ἔβλεπε τὸ χυνόμενον αἶμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην τῶν.

Τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμα καὶ ἡ χώρα ἐληλατήθη φοβερὰ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Μεγάλαι σφαγαὶ Χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας. Τότε ἐγεννήθη εἰς τὸ Διβάνιον ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἄλλ' εἰς τὸ σχέδιον αὐτὸ ἀντεστάθη ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Πελοπόννησον, διότι οὕτω τὸ κράτος θὰ ἔστερεῖτο τοῦ φόρου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμφοδία καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Κατῶρθωσε τοιοῦτοτρόπως νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἀλβανούς παρὰ τὴν Τρίπολιν (1779) καὶ ἔστησε τρόπαιον ἀπὸ 4 χιλιάδας κεφαλᾶς. Ἄλλὰ κατόπιν προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ

τους συμμάχους του Ἑλλήνας. Τότε θῦμα τῆς ἀπιστίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρχηγὸς **Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης**, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη νὰ πληρῶνῃ περισσότερον φόρον εἰς τὴν Πύλην καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ ἡγεμόνος τῆς (μπέη) ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ἐγκρίνεται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Τοιοῦτοτρόπως διεψεύσθησαν οἰκτρῶς αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἔλευθερωτάς.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΕΙΣ ΤΣΕΣΜΕΝ

Αἱ δύο μοῖραι τοῦ ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Γρηγόριον καὶ Ἀλέξιον Ὁρλώφ ἐνωθεῖσαι μετὰ τρίτης μοίρας, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξύ εἶχε σταλῆ πρὸς ἐνίσχυσιν, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ αἱματοβαφέντα ὕδατα τῆς νοτίου Πελοποννήσου, διηυθύνθησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἐκπλεύσας ἐκ τῶν στενῶν εὐρίσκετο εἰς τὸ μεταξύ Χίου καὶ Μ. Ἀσίας πέλαγος. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3 φρεγάτας, 22 δίκροτα καὶ πολλὰς γαλέρας καὶ βρίκια. Ὁ ρωσικὸς στόλος ἦτο πολὺ ἀσθενέστερος καὶ περιελάμβανε μόνον ὀλίγας φρεγάτας καὶ 7 δίκροτα, ἀλλ' ὑπερεῖχεν εἰς πολεμικὴν τέχνην, διὰ τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς τουρκικῆς ἀπειρίας.

Μετὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν τὰ τουρκικὰ πλοῖα ὑπεχώρησαν καὶ συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν στενὸν κόλπον τοῦ Τσεσμέ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Καπετὰν πασαῶ ὠχυρώθη διὰ πυροβολικοῦ ἡ γλῶσσα τῆς γῆς, ἡ ὁποία κλείει τὸν λιμένα, καὶ οἱ περιβάλλοντες τὴν παραλίαν χαμηλοὶ βράχοι. Τὴν νύκτα ὅμως τῆς 8 Ἰουλίου τοῦ 1769 ὁ ρωσικὸς στόλος ἤρχισε τὴν ἐπίθεσιν. Ἐξαπέστειλε δύο πυρπολικά, τὰ ὁποῖα διηύθυνον ἄγγλοι ἀξιωματικοί, ἀλλὰ τὸ πλήρωμά των ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας ναύτας τοῦ Αἰγαίου. Τὸ πρῶτον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον εἰσέδυσεν εἰς τὸν κόλπον καὶ μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τουρκικὸν δίκροτον. Ἡ καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος εἶχε συνωστισθῆ εἰς τόσον στενὸν χῶρον, ἦτο ἀναπόφευκτος. Τὸ πῦρ μετεδόθη ἀπὸ τὸ πυρποληθὲν δίκροτον

εις τὰ ἄλλα καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὀλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφαίνετο ὡς καιόμενον δάσος. Τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ὁ ρωσικὸς στόλος διὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ ἐκπυροσκοροτή-
σεις 30 πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα περιεῖχον περισσότερα ἀπὸ 1500 τηλεβόλα, διεδέχοντο ἢ μία τὴν ἄλλην καὶ ἀνήγγει-
λαν πολὺ μακρὰν τὴν καταστροφὴν αὐτὴν, ἢ ὁποῖα εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀξιωματιμονεύτους τῆς ἱστορίας. Ἡ Σμύρνη ἠσθάνθη τὴν καταστροφὴν ὡς σφοδρότατον σεισμόν. Ἡ Χίος ἐνόμισεν, ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμή τοῦ καταποντισμοῦ της, ἐνῶ ἡ ἐπανειλημμένη ἀντήχησις μέχρι Ὑμηττοῦ καὶ Πεντέλης ἀνήγγει-
λε τὸ τρομερὸν συμβάν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ Ρῶσοι ὅμως δὲν ἐπωφελήθησαν τῆς νίκης καταλλη-
λως. Οἱ ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ ἐπέμενον νὰ παραβιάσουν τὸν
Ἑλλήσποντον, νὰ ἐμφανισθοῦν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ δι'
ἐ.ὸς τελειωτικοῦ κτυπήματος νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν πόλεμον.
Οἱ Ὀρλώφ ὅμως ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τοὺς Ἄγγλους δὲν ἐδέχθησαν
τοῦτο. Ὀλίγον βραδύτερον μικρὰ μοῖρα τοῦ ρωσικοῦ στόλου,
ἐπειδὴ διεδόθη, ὅτι νέος τουρκικὸς στόλος ἐξέρχεται ἐκ τῶν
Στενῶν, ἔσπευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κατῶρθωσε νὰ
εἰσχωρήσῃ βαρύτερα ἐντὸς αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς
ἐκατέρωθεν τρομερὰς ὀχυρώσεις χωρὶς νὰ ὑποστῇ καμμίαν
ζημίαν. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἀπέδειξε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ
τουρκικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδεξιότητα τῶν Ρῶσων
νὰ ἐκμεταλλεθοῦν τοὺς καρπούς τῆς νίκης των.

✓ ΤΟ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787 - 1791 εὗρηκε τοὺς
Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε
εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέ-
πτετο τῶρα νὰ ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ
ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἕγγονόν της Κωνσταντῖνον. Πρὸς
τοῦτο κατῶρθωσε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκρά-
τορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' καὶ τὸ 1781 ὑπεγράφη μεταξὺ
τῶν δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας.
Τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1782 ἔγραψεν ἡ Αἰκατερίνη πρὸς τὸν ἰσχυ-
ρὸν σύμμαχον καὶ γείτονα αὐτοκράτορα :

«Έχω πεποιθησιν, ὡς ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν τρέφω πρὸς ὑμᾶς, ὅτι, ἐὰν αἱ ἐπιτυχίαι μας κατὰ τὸν τουρκικὸν πόλεμον μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος καὶ νὰ ἐκδιώξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ Ὑμετέρα Μεγαλειότης δὲν θὰ μοῦ ἀρνηθῆ τὴν συνδρομὴν τῆς πρὸς ἀνιδρυσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μοναρχίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ὁσμανικῆς κυβερνήσεως, ὑπὸ τὸν ρητὸν ἐκ μέρους μου ὅρον νὰ διατηρήσω τὴν μοναρχίαν αὐτὴν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου, ἀναβιβάζουσα εἰς τὸν ἀνεγερθησόμενον θρόνον τὸν νεώτερον ἐκ τῶν ἐγγονῶν μου, τὸν μέγαν δοῦκα Κωνσταντῖνον. Ὁ νέος μονάρχης θὰ παραιτηθῆ συγχρόνως ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς ρωσικῆς μοναρχίας, διότι τὰ δύο στέμματα δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐνωθοῦν ποτὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς. Σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους θὰ εἶναι πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὁ Εὐξείνους, πρὸς τὴν Αὐστρίαν αἱ κτήσεις, τὰς ὁποίας θὰ προσαρτήσῃ ἢ Ὑμετέρα Μεγαλειότης μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τουρκίας, καὶ πρὸς τὴν Ρουμανίαν ὁ Δούναβις. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους θὰ τεθοῦν ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνεγερθησομένου κράτους».

Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας ἐνεφανίσθησαν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα δίδοντες μεγάλας ὑποσχέσεις καὶ ἤρχισαν νὰ κτυποῦν πάλιν βιαίως αἱ καρδίαι τῶν Ἑλλήνων, μόλις ἐξεργράγη ὁ ρωσσοαυστριακὸς κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος, καὶ ἡ συγκίνησις μετεδίδετο ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὄμως δὲν ἔγιναν.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Ἄλλὰ τὸ 1788 ὁ **Λάμπρος Κατσώνης**, ἕλληνας λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, κατήλθεν εἰς Τεργέστην καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ τριῶν πλοίων καταρτισθέντος ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων στολίσκου. Τὸ ἐν ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐχρησίμευσεν ὡς ναυαρχὸς καὶ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Ἄσθην ἂ τῆς Ἀρκτοῦ. Μὲ τὸν στολίσκον αὐτὸν ὁ Λάμπρος ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ κυριεύσῃ εἰς μὲν τὸ Αἰγαῖον 6 ἐχθρικά πλοία, ἄλλα δὲ 6 περὶ τὴν Συρίαν καὶ νὰ αὐξήσῃ τοιοῦτοτρόπως τὸν στόλον του εἰς 15.

Κατὰ τὰ ἔτη 1788 καὶ 1789 ὁ Κατσώνης ἐξεδίωξε τὸν τουρκικὸν στόλον ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον, ἐκυρίευσεν τὸ φρούριον τοῦ Καστελλορίζου, κατέστρεψε τὰ φρούρια τοῦ Δυρραχίου καὶ

κατεναυμάχησε πολλάκις ἐκ παρατάξεως τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ Πύλη ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὰ κατορθώματα τοῦ Κατσώνη καὶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ διερμηνεύου Στεφάνου Μαυρογένους. Ὁ διερμηνεὺς ἔγραψε πρὸς τὸν Λάμπρον ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν προσηγόρευεν « ἄνδρειότατον ἥρωα », τοῦ ἔδιδε τὴν ὑπόσχεσιν νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστίαν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ παρεχώρει εἰς αὐτὸν ὡς διαδοχικὴν καὶ ἀφορολόγητον κληρονομίαν μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Ἰκαρίου πελάγους μὲ ἀξιόλογον χρηματικὴν ἀποζημίωσιν. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἀπέκρουσεν ὁ Λάμπρος καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα του κατὰ τῶν Τούρκων.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑΣ

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1790 ὁ Κατσώνης, ἀφοῦ ἐξαπέστειλε μοῖραν τοῦ στόλου του πρὸς καταδρομὴν, ὁ ἴδιος ἐστάθμευσεν εἰς τὴν νῆσον Κέα μὲ 9 πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε συμπαραλάβει τὸν περίφημον ἄρματων τῆς Στερεᾶς **Ἀνδρίτσον** μὲ 500 παλληκάρια. Τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀπριλίου ἡ προφυλακὴ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Λάμπρον, ὅτι ἐνεφανίσθη μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας ἰσχυρὰ μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀποτελουμένη ἀπὸ 15 μεγάλα πλοῖα. Ὁ Κατσώνης ὤρμησεν ἀμέσως κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐτέθησαν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς τρικυμίας ὑπέστησαν σημαντικὰς ἀβαρίας.

Τὴν ἐπομένην ὁμως ἐπεφάνη μεγάλη μοῖρα τοῦ ἀλγερινοῦ στόλου καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ ἑλληνικὰ σκάφη ἐτέθησαν μεταξὺ δύο πυρῶν. Ἐπηκολούθησεν ἀληθινή γιγαντομαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐνεθυσμήθησαν παλαιὰς ἐνδόξους ἡμέρας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερτερήσουν τοῦ ἀπείρως πολυπληθεστεροῦ καὶ ἰσχυροτέρου ἀντιπάλου. Δύο πλοῖα ἐβυθίσθησαν, πέντε ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνητῶν των, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐνδοξος ναυαρχὴς Ἀθηνᾶ, καὶ οἱ περισωθέντες κατώρθωσαν μὲ πολλὰς περιπετείας νὰ εὗρουν

ἄσυλον εἰς τὸν λιμένα τῆς Μήλου. Ὁ ἴδιος Κατσώνης ἐτραυματίσθη.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Λάμπρου, νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν κολοσσιαῖον τουρκικὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπροξένησε μεγάλην φθοράν, ἐθαυμάσθη ἀπὸ τοὺς ξένους, ἡ δὲ Αἰκατερίνη ἀμείβουσα τὴν ἀνδρείααν του τὸν προήγαγεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου καὶ τὸν ἐπαρashedμοφόρησεν. ✓

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ

Ὁ Κατσώνης δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μετὰ τὸ ἀτύχημα περὶ τὴν Ἄνδρον. Ἦρχισε νὰ συγκροτῇ νέαν ναυτικὴν μοῖραν καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἐπιδρομικὸν του ἔργον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐνῶ οἱ ρῶσσοι πράκτορες κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν τοῦ ἠρνήθησαν πᾶσαν βοήθειαν. Ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ τὸν διέταξε νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας του κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερῶς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει: « Ἄν ἡ αὐτοκρατορῖσσα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην της, ὁ Κατσώνης ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του». Κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν «Φανέρωσιν τοῦ ἐξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη», ὅπως ὀνομάζει αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων καὶ κηρύττει, ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων τιν ὀνόνων δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Μὲ τὸν νέον του στολίσκον ὁ Κατσώνης ἐπλευσεν εἰς τὸ Ταίναρον, ὅπου ἀπεβίβασε τὸν Ἄνδρῖτσον μὲ τὰ παλληκάρια του καὶ προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ μπέης Ζανέτος Γρηγοράκης πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπειλήσεν αὐτόν, ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἀντήμειψε τὸν γενναῖον θαλασσομάχον, ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτῆς Παῦλος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σημαντικὴν ἐπιχορήγησιν, ὁ δὲ Κατσώνης παραιτη-

Θεις τοῦ στρατοῦ ἔζησεν ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Κριμαίαν μέχρι τοῦ 1804.

Ὁ Ἄνδριτσοσ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Τὴν πορείαν αὐτὴν τοῦ Ἄνδριτσοσ οἱ Εὐρωπαῖοι παρέβαλον πρὸς τὴν Κάθοδον τῶν Μυρίων καὶ τὸν Ἄνδριτσοσ ὠνόμασαν νέον Ξενοφῶντα. Ἄλλ' οἱ Βενετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, οὗτος δὲ μετακομισθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπεβλήθη εἰς μαρτυρικὸν θάνατον. Τὰ κατορθώματα ὁμοῦ τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ διετηρήθησαν ζωηρότατα εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασιίου ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τὸ περίφημον ἑλληνικὸν σχέδιον καὶ ἐφρόντισε μόνον νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀμνηστίαν καὶ ρωσικὴν προστασίαν. Διὰ τοῦτο αἱ ὑπολειπόμεναι ἀπὸ τοῦ 1770 συμπάθειαι τῶν Ἑλλήνων ἐψυχράνθησαν. ✓

✓ ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους οἱ Θρουλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετρηθοῦν μόνοι των πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἡπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἣ ὁποία εἶχεν ὠρισμένα προνόμια ἀπὸ τὴν Πύλην. Ἡ κοινότης περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία, μετὰ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἦσαν τὸ Σούλι καὶ ἡ Κιάφα. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλεγον, ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τὰ χωρία τῶν Παρασουλιωτῶν, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἣ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μὲ τοὺς ὁμόρους κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς. Καὶ αὐταὶ

αί γυναῖκες των ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Οἱ Σουλιῶται διέθετον ἀρκετὴν καὶ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν, διότι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄνδρες, ἀκόμη καὶ τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γέροντες, ἦσαν ἡσκημένοι εἰς τὰ ὄπλα καὶ εἰς τὴν σκληραγωγίαν.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ (1741 - 1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἡπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἰδρυσιν ἰδικοῦ των κράτους. Ὁ Ἄλῆς ἦτο φύσις ἐξαιρετικὴ, πλήρης ἀκαταλόγιστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὠμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας. Ἡ νεότης τοῦ Ἄλῆ Παπᾶ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαίων παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προδοσιῶν ἢ ἐκδικήσεων, αἱ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν τότε εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Ἀσκηθεὶς τριουτοτρόπως εἰς τὰς ραδιουργίας τῆς ἐποχῆς ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ εὐεργέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πασαλικίου τῶν Τρικκάλων. Κατόπιν πλαστογραφήσας τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτης. Ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Ναπολέοντα, ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς, ὠργάνωσε στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλιάδας καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκατέστησε τοὺς υἱοὺς του πασάδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἔστερέωσε τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς δωροδοκίας τῶν ἰσχυρῶν τοῦ Διβανίου καὶ κατέστησε τὸ πασαλίκι του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Ἄλῆς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανούς, διότι ἔτρεφε μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς παρὰ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόσον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρέτησαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπη-

ρεσίαν του, ὅπως π. χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης. ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κ. ἄ.

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠνείχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μὲ πείσμα πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότεροι ἐκ τῶν ἐλλήνων ἀρματωλῶν, ὁ Βλαχάβας, οἱ Κατσαντωναῖοι, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ εἰς τὸν δόλον του καὶ τὰ ἐλληνικὰ τραγοῦδια ἐθρήνησαν τὰς 16 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρά-Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἔπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ (1790)

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὕρισκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας τῆς καὶ διὰ τῶν ἀλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν.

Διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου οἱ Σουλῶται ἐκινήθησαν καὶ εἶχον λαμπρὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλῆ. Κατόπιν αὐτοῦ ἐστάλησαν τρεῖς πρέσβεις εἰς τὴν Πετρούπολιν νὰ ἀναγγείλουν τὸ κατόρθωμά των καὶ συγχρόνως νὰ ζητήσουν τὰ μέσα διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν πρὸ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης καὶ εἶναι ἀξιομνημόνευτα ὅσα εἶπον εἰς αὐτήν :

«Μεγάλη αὐτοκρατορίσσα, δόξα καὶ καύχημα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως. Διὰ τῆς βοήθειας σου ἐλπίζομεν νὰ ἐλευθερώσωμεν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων Μωαμεθανῶν τὸ ἀρπαγὲν ἡμῶν βασίλειον, τὸ πατριαρχεῖον μας καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν πίστιν, ἢ ὁποῖα ἀναξίως ὑβρίζεται. Δὸς μας ὡς βασιλέα τὸν ἐγγονόν σου Κωνσταντῖνον. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἔθνους μας. Ὁ οἶκος τῶν αὐτοκρατόρων μας ἐξέλιπεν.»

Ὅταν ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος, ὁ Ἀλῆς κατήγγειλεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὰ διαβήματα τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὴν Ρωσσίαν, παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίση τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τὰς 2.500 μαχητάς. Ἀλλ' ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1790 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν, δι-εσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμουθίας καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1792)

Δύο ἔτη βραδύτερον ὁ Ἀλῆς ἐπετέθη κατὰ τοῦ Σουλίου μὲ μεγαλυτέραν προετοιμασίαν. Ἀλλ' ὁ σατράπης ἐνθουμούμενος τὴν πρώτην ἀποτυχίαν ἀπεφάσισε διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν δόλον. Διεκήρυξεν, ὅτι ἐτοιμάζει ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ προσεκάλεσε τοὺς Σουλιώτας εἰς βοήθειαν ὑποσχεθεὶς μέγαλον μισθόν. Ὁ σουλιώτης ἀρχηγὸς **Λάμπρος Τζαβέλλας** μὲ 70 παλληκάρια ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἀλλὰ περικυκλωθεὶς καθ' ὁδὸν συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη δέσμιος εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μόνον εἰς ἐσῶθη, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ ἀναγγεῖλῃ εἰς τὸ Σούλι τὸν δόλον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Οἱ Σουλιῶται τοιοῦτοτρόπως δὲν εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι. Ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ δολίου πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Τζαβέλλα ἔσπευσε νὰ προσβάλλῃ αἰφνιδιαστικῶς τὸ Σούλι. Ὁ ἀγὼν πάλιν δὲν ἐλάμβανε τὴν τροπὴν, τὴν ὁποίαν ἀνέμενεν ὁ Ἀλῆς. Ὁ Τζαβέλλας τότε, ἐκμεταλλεζόμενος τὴν δυσκολίαν τοῦ σατράπου, εὐρῆκε τρόπον νὰ ἀνταποδώσῃ τὸν δόλον διὰ τοῦ δόλου. Ὑπεσχέθη, ὅτι, ἂν ἀφεθῇ ἐλεύθερος, θὰ πείσῃ τοὺς συμπατριώτας του εἰς ὑποταγήν. Ὁ Ἀλῆς ἀφῆκε τὸν Τζαβέλλαν ἐλεύθερον, ἐκράτησεν ὁμῶς ὡς ὄμηρον τὸν μικρὸν υἱὸν τοῦ Φῶτον.

Ὅταν ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας εὐρέθη εἰς τὰ βουνὰ τῆς πατρίδος του, ἐκάλεσε τοὺς συμπατριώτας του εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἔστειλεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

«Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἕνα κλέφτην [τὸν ἐσῆς]. Ὁ υἱὸς μου θέλει ἀποθάνει.

Ἐγὼ ὁμως ἐλπίζω, ὅτι θέλω τὸν ἐκδικῆσαι πρὶν ἀποθάνω. Κάποιοι Τοῦρκοι σὰν κ' ἐσένα θὰ ποῦν πὼς εἶμαι ἀσπλαχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἰδικόν μου λυτρωμόν. Ἀποκρίνομαι, ὅτι, ἐὰν ἐσὺ πάρης τὸ βουνόν, θέλεις σκοτώσει καὶ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελλίας μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου. Τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατό τους. Ἄμῃ ἂν νικήσωμεν, θέλει [ἔχω κι' ἄλλα παιδιὰ. Ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Ἔτσι. Προχώρησε λοιπόν, ἀπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμα σου. Ἐγὼ ὁ ὠρκισμένος ἐχθρός σου καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας.»

Ὁ Ἀλῆς ἀφρίζων ἀπὸ ὀργὴν διέταξεν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀφοῦ ἐφανάτισε τοὺς Ἀλβανούς του καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πολλὰς ὑποσχέσεις. Οἱ Σουλιῶται εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν ὀρμὴν τῶν Ἀλβανῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας. Ἐκεῖ, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ἔγινε τρομερὰ μάχη, ἣ ὅποια διήρκεσε δέκα ὥρας. Ὁ Ἀλῆς ἀπὸ τὰ ἀπέναντι βουνὰ παρηκολούθει τὸν σκληρὸν ἀγῶνα καὶ ἐπερίμενε ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν οἱ μισθοφόροι του νὰ σπάσουν τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Σουλιωτῶν. Εἰς τὴν κρισιμωτέραν ὁμως στιγμὴν ἡ σύζυγος τοῦ Τζαβέλλα **Μόσχω** μὲ τὰς γυναῖκας τοῦ Σουλίου ἔσπευσαν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς ἀγωνιζομένους ἄνδρας των. Ἐπηκολούθησε τότε πανικὸς καὶ ἀκάθεκτος ἡ φυγὴ τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Ἀλῆς βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του ἐξερρίζωνε τὰ μαλλιά του ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἔσπευσεν ἔφιππος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀφοῦ ἔσκασε καθ' ὁδὸν δύο ἄλογα. Ἀπὸ τὰς 8 χιλιάδας Ἀλβανούς μόλις 1.000 ἔνοπλοι εἰσῆλθον εἰς τὰ Ἰωάννινα. Οἱ λοιποὶ ἔρριπτον τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν θάνατον καὶ νὰ ἐπιβραδύνουν τὴν καταδίωξιν τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Ἀλῆς ἔχασε 2.500 ἀνθρώπους, ἀλλ' ἡ ἐντροπὴ διὰ τὸ πάθημά του ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα. Ἐπὶ 15 ἡμέρας δὲν ἐδέχετο κανένα, εἰς δὲ τὰ Ἰωάννινα διέταξε νὰ μὴ προβάλλῃ κανεὶς χριστιανὸς ἀπὸ τὰ παράθυρά του. Αὐτὴ ἦτο ἡ τύχη τῆς δευτέρας ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ. Τὴν νίκην τῶν Σουλιωτῶν ἐθαύμασαν Ἕλληνας καὶ ξένοι καὶ ἡ λογοτεχνία ἐξύμνησεν αὐτήν. ✓

ΔΟΛΟΠΛΟΚΙΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας ὁ Ἄλῃ Πασᾶς, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐπήλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμένοι τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὑψωσε τὴν τριχρονὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Τοιοῦτοτρόπως ἠνοίγετο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἄλῃ, ὁ ὁποῖος ἐσκέπετο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἡπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα του ἐπὶ τῆς Κερκύρας.

Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἐδείχθη πρόθυμος νὰ κατηχηθῇ εἰς τὰς ιδέας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τοιοῦτοτρόπως τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρὶα τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων τότε εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ὁ Ἄλῃς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἀπὸ τὴν γαλλικὴν φιλίαν. Αἴφνης ὁμως ἀπέρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 Γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καί, ἀφοῦ κατέλαβεν αὐτήν, τὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν (1798).

ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΣ (1800-1803)

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτοῦ, προσπαθήσας νὰ ἐξεγείρῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Τουρκαλβανῶν κατὰ τῶν γκιαούρηδων (ἀπίστων). Κατόπιν λοιπὸν ἀξιολόγου προετοιμασίας προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ στρατὸν ἀπὸ 10 χιλιάδας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθη (Ἰούνιος 1800). Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Σουλίου ἦτο πάλιν ἀπροσδόκητος, ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται δὲν ἔχασαν τὸ

θάρος των. Ἀρχηγὸν εἶχον τώρα τὸν υἱὸν τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, τὸν **Φῶτον Τζαβέλλαν**, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρὸς εἶχε δεῖξει τὸ ἀνδρικὸν τοῦ θάρρους καὶ ὡς ἄλλος Ἀννίβας, παῖς ἀκόμη, εἶχεν ὀρκισθῆ ὄρκον αἰωνίου μίσους κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του καὶ τόσον διέπρεψεν εἰς τὴν γενναιότητα καὶ τὴν σύνεσιν, ὥστε οἱ πατριῶται του ὠρκίζοντο «εἰς τὸ σπαθὶ τοῦ Φώτου».

Ἄλλ' αἱ πρῶται προσβολαὶ τῶν Ἀλβανῶν ἀπέτυχον καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ Σουλί ἐξ ἐφόδου. Τότε ἀπεφάσισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν καὶ διέταξε νὰ κατασκευάσουν ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Μίλια δὲ πολλὰ πέριξ ἡ χώρα ἠρημώθη, διὰ νὰ καταστῆ ἀδύνατος ἡ προμήθεια τροφῶν εἰς τοὺς πολιορκημένους.

Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Κατὰ τινα συμπλοκὴν ἐπληγώθη σοβαρῶς ὁ Φῶτος καὶ μόλις κατώρθωσαν μερικοὶ Σουλιῶται νὰ σώσουν αὐτὸν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζε καὶ ἡ ἀκρόπολις τοῦ Σουλίου ἐφαίνετο ἀπόρητος. Τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐμάστιζε πείνα καὶ ἀσθένεια καὶ ὁ σατράπης τῶν Ἰωαννίνων ἤρχισε πάλιν νὰ ἀνησυχῆ διὰ τὴν τύχην τοῦ στρατοῦ του. Μετεχειρίσθη πάντα δόλον καὶ πᾶσαν πονηρίαν, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Σουλιώτας νὰ εἰρηνεύσουν. Ἡ δὲ ἀπόπειρά του νὰ διαφθεῖρῃ μὲ χρήματα μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καπετανεῖους τοῦ Σουλίου ἐναυάγησεν οἰκτρῶς, καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ ἥρωικὴ ὄσον καὶ ἀπλῆ ἀπάντησις, τὴν ὁποῖαν ὁ καπετὰν **Τζήμας Ζέρβας** ἔδωκεν εἰς τὸν τύραννον :

«Σ' εὐχαριστῶ πολὺ, γράφει, γιὰ τὴν ἀγάπην ποὺ ἔχεις γιὰ τ' ἐμένα. Μόν' τὰ πουγγιά σου ποὺ μοῦ γράφεις μὲ τὸ Μπέτσο νὰ μοῦ τὰ στείλῃς, παρακαλῶ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, γιὰτὶ δὲ ξέρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ξέρω τί νὰ τὰ κάμω. Μόν' καὶ ἂν ἤξευρα, πάλιν δὲν ἤμουν εὐχαριστημένος νὰ σοῦ δίνω οὔτε ἓνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος μου καὶ ὄχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σουλί διὰ τὰ πουγγιά σου, καθὼς ὅπου φαντάζεσαι. Τιμὲς καὶ δόξες ποὺ μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μοῦ δίνῃς δὲν μοῦ χρειάζονται, γιὰτὶ εἰς ἐμένα πλοῦτος, δόξες καὶ τιμὲς εἶναι τὰ ἄρματα μου, ὅπου μὲ ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευθερίαν μου καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ τιμῶ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σουλιώτου

καὶ ἀπαθανατίζω καὶ τὸ ἰδικό μου ὄνομα. Σοῦλι 4 Μαΐου 1801. Τζήμας Ζέρβας.»

Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Ἄλλ' ὁ στενὸς ἀποκλεισμός ὑπέσκαπτε τὰς δυνάμεις τῶν ἀμυνομένων. Μολονότι μέγα μέρος ἐκ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ, γυναῖκας καὶ παιδιά, εἶχον ἀποστείλει εἰς Πάργαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους, ταχέως ἔλειψαν αἱ τροφαί. Ἰδίως ἐταλαιπώρει τοὺς πολιορκουμένους ἡ ἔλλειψις ὕδατος. Οἱ ἐχθροὶ εἶχον καταλάβει τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὑδρεύοντο, καὶ οἱ Σουλιῶται ἠναγκάζοντο νὰ κρεμῶσιν ἀπὸ τοὺς βράχους μακρὰ σχοινιά μὲ σπόγγους εἰς τὸ ἄκρον, διὰ νὰ ἀπορροφοῦν τὸ ὀλίγον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἔμενεν ἀπὸ τὰς βροχὰς εἰς τὰς σχισμὰς τῶν βράχων. Ἐτρῶγον χόρτα καὶ ρίζας καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς βροχὰς καὶ τὰς χιόνας, ἡμιθανεῖς σχεδὸν καὶ μὲ κοιλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς, ἐφαίνοντο οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι ὡς κινούμενα φαντάσματα. Ἐμενεν ὁμως ἄκαμπτον τὸ φρόνημα καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῶν τυράννων καὶ ἐπροτίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν.

Εἰς τὰς ἀπελπιστικὰς ἐκεῖνας ὥρας ἐνεφανίσθη μεταξὺ τῶν Σουλιωτῶν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶχε κάτι τὸ μυστηριῶδες καὶ ὑπεράνθρωπον, ὁ μοναχὸς **Σαμουήλ**, τολμηρὸς καὶ δραστήριος, ὁ ὁποῖος σκοπὸν τῆς ζωῆς του ἔθεσε νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν σουλιωτικὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Ἄλῃ. Ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Δευτέρου παρουσίαν καὶ μὲ φλογερὰ κηρύγματα προέτρεπε τὸν λαὸν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Κανεῖς δὲν ἐγνώριζε ποῖος ἦτο, πότε καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθε. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς τὸν ἐθεώρει ὡς ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ. Πολλάκις ἐξηφανίζετο ἀρκετὰς ἡμέρας. Ἐπήγαινε εἰς τὰ πλησίον χωρία καὶ ἀντὶ κομβολογίων ἐπρομηθεύετο ὀλίγας τροφὰς, τὰς ὁποίας ἔφερεν εἰς τοὺς δυστυχεῖς Σουλιώτας. Ὅσάκις εὕρισκετο εἰς τὸ Σούλι, ἦτο εἰς τὰς πρώτας γραμμάς, ὅπου ὁ κίνδυνος ἦτο μεγαλύτερος. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Σαμουήλ οἱ Σουλιῶται κατεσκεύασαν πύργον εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας.

Ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἐδοκίμασε πάλιν νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι μὲ δόλον. Ἐπρότεινε εἰς τοὺς Σουλιώτας εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξορίσουν τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν. Οἱ Σουλιῶται μὲ σφιγμένην καρδίαν ἐξώρκισαν τὸν Φῶτον νὰ ὑποτάξῃ τοὺς προσωπι-

κούς του πόθους εις τὸ κοινὸν καλὸν καὶ νὰ φύγη ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἡ δόξα ἄλλωστε τοῦ Σαμουήλ εἶχεν ἐπισκιάσει κατὰ τι τὸν καιρὸν αὐτὸν τὰ κατορθώματα τοῦ Φώτου. Ὁ γενναῖος Σουλιώτης μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀφοῦ ἔκαυσε τὴν πατρικὴν του οἰκίαν, ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Σούλι. Ἄλλ' ὁ ἄπιστος πασᾶς διέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Σούλι, ἐνῶ τὸν Φῶτον κατώρθωσε νὰ τὸν προσελκύσῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα μὲ ὀλίγους ὀπαδούς του. Τοῦ ἀνέθεσε τὴν βαρυτάτην ἀποστολὴν νὰ πείσῃ τοὺς συμπατριώτας του νὰ δεχθοῦν τοὺς τελευταίους ὄρους του, νὰ ἐγκαταλείψουν δηλαδὴ τὸ Σούλι. Ὁ Φῶτος μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ἀντὶ νὰ πείσῃ τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ ὑποταχθοῦν, τοὺς παρεκίνησεν εἰς ἄμυναν μέχρις ἐσχάτων. Κατόπι, πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ὁ Ἄλῃς ἐξωργισμένος ἐναντίον του τὸν ἔρριψε δέσμιον εἰς τὰς φυλακάς.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει σφοδρὸς καὶ ἡ ἀντίστασις τῶν Σουλιωτῶν ἐφαίνετο ἀκατάβλητος. Ἄλλ' ὁ Ἄλῃ Πασᾶς κατώρθωσε διὰ προδοσίας νὰ καταλάβῃ τὸ Σούλι καὶ οἱ Σουλιῶται κατέφυγον τότε εἰς τὸν τελευταῖον προμαχώνα των, τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἐκεῖ ὀχυρωθέντες ἐξηκολούθουν τὸν ἀγῶνα καὶ πεντάκις ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορμήσαντας ἐχθροὺς καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς μεγάλην καταστροφὴν. Τὴν ἄμυναν διηύθυνον ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ὁ ὁποῖος ἀποφυλακισθεὶς ἐν τῷ μεταξύ κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του. Τέλος ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῃ Βελῆς, ὁ ὁποῖος ὠδήγηε τὴν ἐκστρατείαν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ ἔξοδος ἐγινε τὴν 16 Δεκεμβρίου 1803.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

Οἱ Σουλιῶται διηρέθησαν εἰς τρία σώματα. Τὸ ἐν ὠδήγει ὁ Τζαβέλλας καὶ ὁ Ζέρβας, τὸ ἄλλο ὁ Κουτσουνίκας καὶ ὁ Γ. Μπότσαρης καὶ τὸ τρίτον ὁ Κώστας Μπότσαρης. Εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ἔμεινε μόνον ὁ Σαμουήλ μὲ πέντε παλληκάρια, διὰ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην καὶ νὰ πάρῃ τὰ χρήματα, τὰ

όποια ύπεσχέθη ό έχθρός νά δώση εις τούς Σουλιώτας, καθώς και τά ύπολειπόμενα πολεμεφόδια. Εις γραμματεύς του 'Αλή και δύο Τουρκοί ήλθον εις συνάντησιν του Σαμουήλ. «Και τώρα, καλόγερε, είπεν ό γραμματεύς εις τόν Σαμουήλ, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις, ότι θά σοϋ επιβάλη ό Βεζύρης 'Αλής, άφου είχες τήν άνοησίαν νά παραδοθής τόσον εύκολα ; » «Καμμίαν, είπεν ό Σαμουήλ, ή όποία δύναται νά τρομάζη άνθρωπον, ό όποίος έμίσησε τήν ζωήν και περιεφρόνησε τόν θάνατον». Και άμέσως έξεκένωσε τό πιστόλιόν του εις τήν πλησίον πυριτιδαποθήκην και όλοι, "Ελληνες και Τουρκοί, έτάφησαν ύπό τά έρείπια. Εις μόνον "Ελλην, εύρισκόμενος τότε εις τήν θύραν του φρουρίου, έσώθη.

Ή ήρωική πράξις του Σαμουήλ έχρησίμευσεν εις τόν 'Αλήν ώς πρόφασις παρασπονδίας. Ήθεώρησεν άκυρον τήν συμφωνίαν μέ τούς Σουλιώτας και έτέθη εις καταδίωξιν αυτών. Τό έν σώμα ύπό τόν Τζαβέλλαν έπρόλαβε νά φθάση εις Πάργαν, όπου έσώθη. Τό δεύτερον είχε τραπή προς τό Ζάλογγον. Ήκει τούς έπρόλαβον οί 'Αλβανοί. Ήπί δύο ήμέρας οί Σουλιώται απέκρουσαν τās προσβολάς του έχθρου. 'Αλλ' όταν έξέλιπον αί τροφαι και τά πολεμεφόδιά των, απέφασισαν νά προβοϋν εις θυσίαν, τήν όποίαν θαυμάζουν αί νεώτεροι γενεαί. Αί γυναίκες, άφου πρώτον έξεσφενδόνισαν άπό του ύψους του κρημνου κάτω εις τό χαϊνον βάραθρον, τό όποιον διασχίζει ό 'Αχέρων ποταμός, τά βρέφη των, κατέπεσαν και αί ίδιαι κατόπιν έν χορῳ εις τό άφρίζον ρεϋμα του ποταμου, δια νά μη πέσουν εις χείρας του έχθρου. Οί άνδρες ήγωνίσθησαν νά διασπάσουν τās τάξεις του έχθρου, άλλ' εκ των όκτακοσίων μόλις 150 έσώθησαν εις τήν Πάργαν.

Και τό τρίτον σώμα προσεβλήθη παρά τό μοναστήριον του Σέλτσου. Και εκεί ή ήρωική χήρα **Δέσπω** του Σουλιώτου Βότση έτίναξεν εις τόν άέρα πύργον, εις τόν όποιον είχον έγκλεισθη όλοι αί γυναίκες των Σουλιωτων, δια νά μη πέσουν ζώσαι εις χείρας του έχθρου. Οί άνδρες, 1000 περίπου ύπό τόν Κώσταν Μπότσαρην, μετ' άπελπιν άγῶνα έπεσαν οί περισσότεροι και μόνον περι τούς 40 μέ τόν άρχηγόν των κατώρθωσαν νά φθάσουν εις Πάργαν.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου ἐκίνησαν τὸν θουμασμὸν ὄχι μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ξένου κόσμου. Ἰδιαιτέρως ὅμως διὰ τοὺς Ἕλληνας οἱ ἥρωικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες εἶχον μεγάλην σημασίαν. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἀνέμενον ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τῶν ξένων, τώρα ἤρχισε νὰ γεννᾶται ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ ἔθνος καταλλήλως ὀργανούμενον καὶ συνεννοούμενον ἦτο εἰς θέσιν καὶ μόνον νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τοὺς Τούρκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Αί ιδέαι περί ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, τὰς ὁποίας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε κηρύξει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, εἶχον εἰσδύσει καὶ εἰς τὴν μικροτέραν γωνίαν τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν Τουρκίαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ιδεῶν αὐτῶν ὁ σουλτάνος Σελίμ ὁ Γ΄ εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ εἰσαγάγῃ μεταρρυθμίσεις τοιαύτας, ὥστε ἡ κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου νὰ μεταβληθῇ εἰς πεφωτισμένην δεσποτείαν. Ἄλλ' οἱ παλαιότουρκοι καὶ οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐξηγέθησαν καὶ ἐματαίωσαν τὴν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν.

Βαθύτερον τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Βαλκανικῆς συνεκίνησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων κατελήφθησαν ὑπὸ θερμοῦ ζήλου πρὸς τὰς ιδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις τοῦ ἔθνους, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἔμπορος, ἄρχοντες καὶ λαός, ὁ ποιμὴν τῶν ὀρέων καὶ ὁ Φαναριώτης εὐγενής, ἐπεθύμουν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ εἰς τὴν Ἄνατολὴν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον γίνει ζωηρότεραι αἱ σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ναυτικοί, μετακομίζοντες τὸν ρωσικὸν σῖτον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Γαλλίας, ἐλάμβανον ἀπ' ἐκεῖ τὸν χρυσὸν καὶ τὰς νέας ιδέας τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο βαθεῖα συγκίνησις κατέλαβε τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, ὅταν ὁ Ναπολέων ἤρχετο πλησιέστερον πρὸς τὴν Ἄνατολὴν διὰ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ἐπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλληνες ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ρωσικὴν βοήθειαν καὶ ἤρχισαν νὰ στρέφουν

τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος περιῆγεν ἀνά τὴν Εὐρώπην νικηφόρα τὰ γαλλικὰ ὄπλα.

ΡΗΓΑΣ Ο ΦΕΡΑΙΟΣ

Ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας ἢ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, εἶναι ὁ **Ρήγας ὁ Φεραῖος**.

Ὁ **Ρήγας** ἐγεννήθη εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζετο Βελεστίνης. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες λόγιοι ὑποθέτοντες, ὅτι εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Βελεστίνου ἔκειντο αἱ ἀρχαῖοι Φεραὶ, ὠνόμασαν τοῦτον Φεραῖον. Ἦτο ὑπέροχος φυσιογνωμία, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν εἶδεν ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἢ Βαλκανικῆ. Ἀκοίμητος φιλομάθεια καὶ θερμὴ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἰδανικὸν ἔχαρακτῆριζον αὐτὸν καὶ συγχρόνως νεανικὴ πίστις, ἡ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα μαθήματα εἰς τὴν Ζαγορὰν τοῦ Πηλίου, εἰργάσθη κατόπιν ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς ἄλλα χωρία. Ἀλλὰ ποθῶν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς τὰς Παραδουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου προσελήφθη ὡς γραμματεὺς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους. Ἐκεῖ ἐπροξένησεν εἰς τὴν ψυχὴν του βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἢ τότε ἐκραγεῖσα Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἐγέννησεν εἰς αὐτὸν τὸν πόθον νὰ μάθῃ τὴν γαλλικὴν, διὰ νὰ κατανοήσῃ καλύτερον τὸ μέγα γεγονός. Πράγματι ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἐμβαθύνας εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐλευθερίας ἀνέλαβε νὰ μῆσῃ εἰς τὰς ιδέας αὐτὰς ὅσους ἠδύνατο. Κατῶρθωσε δὲ ἐντὸς ὀλίγου νὰ κατηχήσῃ ὄχι μόνον πολλοὺς προκρίτους καὶ ἀρματωλοὺς, ἀλλὰ λέγουν, ὅτι προσεῖλκυσε καὶ τὸν περίφημον Περσ-βάνογλου, πασᾶν τοῦ Βιδινίου.

Σκοπὸς τοῦ Ρήγα ἦτο ἡ ἴδρυσις μυστικῆς ἐπαναστατικῆς ἐταιρείας, ἡ ὁποία νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ὑποδοῦλων. Τὴν ἐπανάστασιν δὲ αὐτὴν ὁ Ρήγας μὲ τὸ εὐρὺ πνεῦμα του ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ τυράννου Σουλτάνου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του ὁ Ρήγας, ἠσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἔκαμε τὸν ἀθάνατον **Θοῦριον**, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει :

*Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;*

.....

Ἐπίσης ἔκαμε τὸ Ἐμβρατήριον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς γαλλικῆς Μασσαλιώτιδος :

*Δεῦτε, παῖδες τῶν Ἑλλήνων,
ὁ καιρὸς τῆς δόξης ἦλθεν,
ὡς φανώμεν ἄξιοι ἐκείνων,
ποῦ μᾶς δῶσαν τὴν ἀρχήν.*

Συνέγραψε καὶ ἄλλα ἔργα ὁ Ρήγας καὶ πρὸ πάντων ἐσχεδίασε τὴν Χάρταν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν περιέλαβεν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ ἀποτελέσουν τὸ νέον Ἑλληνικὸν κράτος.

Τὸ 1796 ὁ Ρήγας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ πλούσιοι Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους προσεπάθησε νὰ μύησῃ εἰς τὰς ἰδέας του. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς προσωπικὴν συνεννόησιν μὲ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας στρατηγὸν Μπερναδόττε, ὁ ὁποῖος φαίνεται, ὅτι ἔδωσεν ὑποσχέσεις καὶ ἐνεθάρρυνε τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα.

Ἄλλ' ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος ἄνευ πρακτικότητος. Διὰ τοῦτο ἐφαντάσθη, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πόθον του διὰ τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς νικηφόρον πρόμαχον τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἶχε γνωρίσει τὸν γάλλον στρατάρχην δι' ἐπιστολῆς καὶ τώρα ἤθελε νὰ κατέλθῃ εἰς Τεργέστην, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Βενετιανὴν πρὸς συνάντησίν του. Ἀλλὰ τὴν 9 Ἰανουαρίου 1798 συνελήφθη εἰς Τεργέστην κατόπιν προδοσίας καὶ ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία μετέφερεν αὐτὸν μετὰ ἕξ ἄλλων ὁπαδῶν του εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ὑπεβλήθη εἰς αὐστηρὰν ἀνάκρισιν. Τέλος ἡ Τουρκία ἐζήτησε τὴν ἔκδοσιν τῶν συνωμοτῶν καὶ ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν παῖδα τοῦ Βελιγραδίου. Ἐκεῖ κατὰ Μάιον τοῦ 1798 ὁ Ρήγας καὶ οἱ σύντροφοί του ἐστραγγαλίσθησαν. Ἀποθνήσκων ὁ Ρήγας εἶπεν : «Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐκδικηθοῦν μίαν ἡμέραν τὸ αἷμα μου», καὶ πραγματικῶς δὲν ἐψεύσθη. Ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, ἔλευθέρᾳ πλέον, τιμῶσα τὴν θυσίαν τοῦ πρωτομάρτυρος αὐτοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἔστησε μεγαλοπρεπῆ τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Όλιγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρήγα ἄλλοι φιλοπάτριδες Ἕλληνες ἀνέλαβον νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὸν γενικὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων περὶ ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Τὸ ἔτος 1816 ἰδρύθη μακρὰν τῆς Ἑλλάδος νέα μυστικὴ ἔταιρεία, ἡ περίφημος Φιλικὴ Ἐταιρεία. Αἱ πληροφορίες μας περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἐγενήθη ἐπὶ ρωσικοῦ ἐδάφους, εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον ἀρκετοὶ Ἕλληνες πλούσιοι. Ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς αὐτῆς ἦτο ὁ Νικόλος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ἄνθρωπος μικρᾶς μορφώσεως ἀλλὰ τιμίου 1816 χαρακτήρος, πεπειραμένος καὶ πολὺ φιλόπατρις. Αὐτὸς πρῶτος συνέταξε πρόχειρον σχέδιον τοῦ τρόπου τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτὸ εἰς τοὺς ὁμόφρονάς του Παναγιώτην Ἀναγνωστόπουλον ἀπὸ τὴν Ἀνδρίτσαιναν, Ἀθανάσιον Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ Ἐμμανουὴλ Ξάνθον ἀπὸ τὴν Πάτραν.

Παρὰ τὴν ἀσημότητα τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν μηδαμινότητα τῶν μέσων τῆς Ἐταιρείας ταχέως ἐξηπλώθη καὶ συνετέλεσε περισσότερον ἀπὸ πᾶν ἄλλο νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὴν ὀργάνωσιν τῶν μυστικῶν σωματείων.

Κατὰ τὸν ὀργανισμόν τῆς ἔταιρείας τὰ μέλη διεκρίθησαν εἰς πέντε βαθμοὺς, Ἀδελφοποιητοί, Συστημένοι, Ἱερεῖς τῆς Ἐλευσίνας, Ποιμένες καὶ Ἀρχιποιμένες. Εἰς τὸν πρῶτον βαθμὸν κατεχῆτο πᾶς Ἕλλην μετὰ αὐστηρὰν δοκιμασίαν τοῦ χαρακτήρος του. Κατόπιν εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτός, γονυπετής, ὠρκίζετο πρὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μὴν πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ νὰ μὴ προδίδῃ τὰ μυστικὰ τῆς ἔταιρείας. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν πρῶτον βαθμὸν ἐγνώριζον μόνον, ὅτι σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας εἶναι ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς Συστημένους ἐδίδετο περισσοτέρα προσοχή, ἀνεκοινοῦτο δὲ εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἐτοιμάζεται ἐπανάστασις. Ἱερεῖς τῆς Ἐλευσίνας

ἐγίνοντο αἱ ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις καὶ ἐμάνθανον, ὅτι ἡ στιγμή τῆς ἐπαναστάσεως πλησιάζει. Ὁ τέταρτος βαθμὸς, τῶν Ποιμένων, δὲν ὑπερέβη ποτὲ τὰ 116 μέλη καὶ περιελάμβανε τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τοῦ ἔθνους. Αὐτοὶ εἶχον δικαίωμα νὰ ἀλληλογραφοῦν μὲ τὴν μεγάλην ἢ ὑπερτάτην ἀρχὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπετέλουν 16 μέλη, οἱ Ἀρχιποιμένες.

Οἱ Φιλικοὶ σκοπίμως διέδιδον, ὅτι ὀπισθεν τῆς Ἑταιρείας κρύπτεται μεγάλη δύναμις, ἡ ὁποία θὰ βοηθήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο ἐδίδεν αἴγλην εἰς τὸ σωματεῖον καὶ συνετέλει εἰς τὴν ἐξάπλωσιν αὐτοῦ. Αὐτὸ ἦτο τὸ ἐπιτηδείως διαδιδόμενον περὶ τῆς Ἀρχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο, ὅτι τὴν δρᾶσιν τῆς Ἑταιρείας διευθύνει μυστικῶς ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου, ἢ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε', ὁ Μπέης τῆς Μάνης Μαυρομιχάλης, πλεῖστοι ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἑταιρείας, ἡ ὁποία τὸ 1819-1820 ἦτο κοινὸν θέμα τῶν λόγων καὶ τῶν σκέψεων τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι ἐπίστευον, ὅτι τὰ πάντα κυβερνᾷ καὶ διευθύνει δάκτυλος ρωσικὸς, ἀλλὰ ὁ ἀκράτητος ζῆλος καὶ ἡ ἀθυροστομία πολλῶν ἔφερον πολλακίς εἰς κίνδυνον τὴν ἀδελφότητα.

Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας, διότι κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ αὐτό, νὰ τὸ ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὸ προετοιμάσῃ διὰ τὸν ἐπικείμενον μέγαν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς δὲν εἶχεν ρισθῆ ποτε ἀκριβῶς θὰ ἀρχίσῃ. Ἀλλὰ γεγονότα ἐντελῶς ἀπρόοπτα ἐπετάχυναν τὴν ἔναρξιν αὐτοῦ.

Ἑνωσις τῆς Ἑταιρείας

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΙΕ' ΑΙΩΝ

- 1453 "Αλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1486 *Ανακάλυψις ἀκρωτηρίου Καλῆς Ἑλπίδος.
 1492 *Ανακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.
 1498 *Ανακάλυψις τῆς θαλασσίας ὁδοῦ Ἰνδιῶν.

ΙΣΤ' ΑΙΩΝ

- 1512-1520 Σελίμ Α'. Κατάκτησις Συρίας καὶ Αἰγύπτου.
 1517 Ὁρησκειτικὴ μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ.
 1519-1556 Κάρολος Ε' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.
 1521-1566 Σουλεῦμάν Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς.
 1529 Πρώτη πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ Σουλεῦμάν.
 1555 Ὁρησκειτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης.
 1571 Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου.

ΙΖ' ΑΙΩΝ

- 1618-1648 Τριακονταετῆς πόλεμος.
 1648 Εἰρήνη τῆς Βεσφαλίας.
 1643-1715 Λουδοβίκος ΙΔ'.
 1648-1688 Περίοδος ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων.
 1649 *Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία—Κρόμβελ.
 1669 Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος.
 1689-1725 Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ρωσίας.

ΙΗ' ΑΙΩΝ

- 1700-1721 Βόρειος πόλεμος.
 1701-1714 Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας.
 1701 *Ἡ Πρωσσία βασιλείου
 1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτ.
 1740-1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας τῆς Πρωσίας.
 1740-1780 Μαρία Θηρεσία τῆς Αὐστρίας.
 1741-1748 Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας.
 1756-1763 Ἑπταετῆς πόλεμος.
 1762-1796 Αἰκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας.
 1769 *Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου.
 1776 *Ανεξαρτησία Ἠνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς.
 1789 Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.
 1792 Λάμπρος Κατσώνης.
 1795 *Ὄριστικὸς διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.
 1799-1815 Ναπολέον.
 1815 Συνθήκη τῆς Βιέννης.
 1816 Σύστασις Φιλικῆς Ἑταιρείας.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

	<i>Σελίς</i>
1. Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	26
2. Χριστόφορος Κολόμβος	28
3. Ἐρασμος	38
4. Ἀνάκτορον Ἀναγεννήσεως	41
5. Ναός Ἁγίου Πέτρου (ἐξωτερικόν)	42
6. Ναός Ἁγίου Πέτρου (ἐσωτερικόν)	42
7. Ναός Φλωρεντίας	43
8. Τζοκόντα (Λεονάρδο δά Βίντσι)	44
9. Λεονάρδο δά Βίντσι (αὐτοπροσωπογραφία)	44
10. Ὁ Μωυσῆς (Μ. Ἀγγέλου)	45
11. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (Μ. Ἀγγέλου)	46
12. Μνήστευσις τῆς Παναγίας (Ραφαήλ)	47
13. Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου (Τιτσιάνο)	48
14. Δύρερ (αὐτοπροσωπογραφία)	49
15. Οἱ Ἀπόστολοι Ἰωάννης καὶ Πέτρος (Δύρερ)	50
16. Μαντόννα τοῦ Μάγερ (Χολμπάιν)	51
17. Γκρέκο (αὐτοπροσωπογραφία)	52
18. Ὁ Χριστὸς μεταφέρει τὸν Σταυρὸν (Γκρέκο)	52
19. Ὁ Μέγας Ἱεροεξεταστὴς (Γκρέκο)	53
20. Ὁ Χριστὸς εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν (Γκρέκο)	54
21. Ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε'	59
22. Ἐλισάβετ	69
23. Λούθηρος	72
24. Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας	84
25. Λουδοβίκος ΙΔ'	89
26. Κρόμβελ	98
27. Ἀνάκτορον Βερσαλλιών	105
28. Ἡ Αἴθουσα τῶν Κατόπτρων (Βερσαλλίαι)	106
29. Ἡρωικὸν τοπίον (Γιουσσέν)	107
30. Φίλιππος Δ' Ἰσπανίας (Βελασκέζ)	108
31. Μετρήτρια (Μουρίλλο)	109
32. Ἐξοχικὴ ἔπαυλις (Ροῦμπενς)	109
33. Ἡ Ἀποκαθήλωσις (Ροῦμπενς)	110
34. Ἐπιτάφιος Θρήνος (Βάν Ντύκ)	111
35. Ὁ ρυαξ (Ρουϊσντάελ)	112
36. Ἐξομολογητὴς (Ρέμπραντ)	112
37. Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	125
38. Ἀνάπτυξις τῆς Ρωσσίας	132
39. Αἰκατερίνη Β'	134
40. Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	142
41. Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	144
42. Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	166
43. Ναπολέων	170
44. Ἡ Εὐρώπη τὸ 1812	178
45. Ἡ Εὐρώπη τὸ 1815	182
46. Περίπτερον ἐν Δρέσδη	187
47. Ἡ Τουρκία τὸν 12' αἰῶνα	199

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	Σελίς 5 - 9
--------------------	----------------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝ)	10 - 84
Κεφάλαιον Α΄ Ὁργάνωσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	10 - 21
» Β΄ Αἱ Ἀνακαλύψεις	22 - 33
» Γ΄ Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν	34 - 54
» Δ΄ Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων	55 - 69
1. Γερμανία	57 - 61
2. Γαλλία	61 - 62
3. Ἰσπανία	62 - 66
4. Ἀγγλία	69 - 69
» Ε΄ Ἐρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	70 - 78
» ΣΤ΄ Ἐρησκευτικοὶ πόλεμοι	79 - 84

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ΄ ΑΙΩΝ)	85 - 115
Κεφάλαιον Ζ΄ Ἡ ἀπεριόριστος μοναρχία εἰς τὴν Γαλλίαν. — Οἱ χρόνοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄	85 - 95
1. Λουδοβίκος ΙΓ΄	85 - 88
2. Λουδοβίκος ΙΔ΄	88 - 95
» Η΄ Ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν	96 - 102
» Θ΄ Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα. Ὁ Αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ΄	103 - 115

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ΄ ΑΙΩΝ)	116 - 190
Κεφάλαιον Ι΄ Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	116 - 129
1. Ἀγγλία	116 - 118
2. Γερμανία	119 - 120
3. Αὐστρία	120 - 124
4. Πρωσσία	124 - 129

	Σελίς
Κεφάλαιον ΙΑ' 'Η Ανατολική Εύρώπη κατά τὸν ΙΗ' αἰῶνα . . .	130 - 140
1. Ρωσία	130 - 136
2. Πολωνία	136 - 146
» ΙΒ' Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας.	140 - 147
1. Ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	140 - 144
2. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν	144 - 155
» ΙΓ' Ἡ Γαλλία εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως	148 - 155
» ΙΔ' Ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάστασις	156 - 168
1. Μοναρχικὴ περίοδος τῆς ἐπαναστάσεως	156 - 168
2. Πτώσις τῆς βασιλείας	159 - 161
3. Δημοκρατία	161 - 164
4. Πόλεμοι τῆς ἐπαναστάσεως	164 - 168
» ΙΕ' Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Μ. Ναπολέοντος	169 - 184
» ΙΣΤ' Γράμματα - ἐπιστῆμαι - τέχναι τὸν ΙΗ' αἰῶνα	185 - 190

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΛΗΡΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ — ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΑ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑ 191 - :

Κεφάλαιον ΙΖ' Μεγίστη ἰσχὺς τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας	191 - 206
» ΙΗ' Ἡ ἀναγέννησις τοῦ ὑποδοῦλου ἑλληνισμοῦ	207 - 223
» ΙΘ' Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη	224 - 233
» Κ' Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων	234 - 253
» ΚΑ' Αἱ παραμοναὶ τῆς ἐπαναστάσεως	254 - 258
Πίναξ χρονολογικὸς	259
Πίναξ εἰκόνων καὶ χαρτῶν	260
Πίναξ περιεχομένων	261 - 262

4090

$$\frac{317}{1605}$$

fin